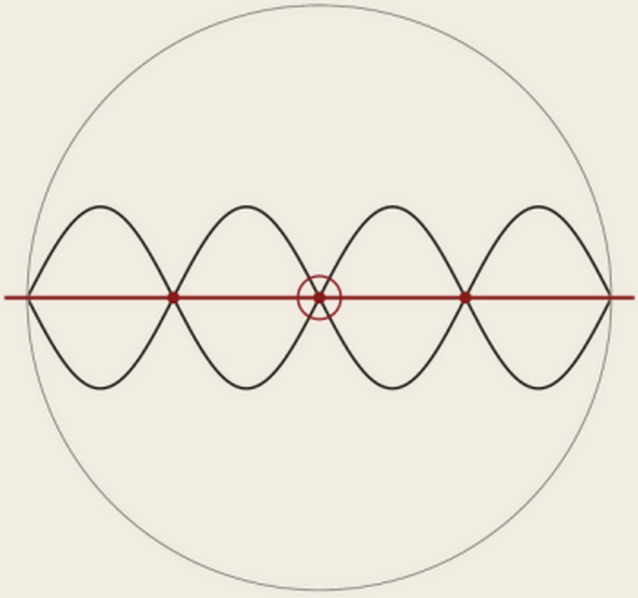
VASILE LOVINESCU

Mitul sfâșiat

Mesaje străvechi

Institutul European, Iași, 1993

Ediție critică adnotată

Vasile Lovinescu

Mitul sfâșiat

mesaje străvechi · Institutul European, Iași, 1993

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Nota ediției

Textul urmează ediția Institutul European, Iași, 1993, colecția «Eseuri de ieri și de azi» (nr. 15), îngrijită de Alexandrina Lovinescu și Petru Bejan, cu un studiu introductiv de Petru Bejan. Volumul adună, sub titlul ales de autor, unsprezece eseuri: «Adnotări despre mit», «Mitul sfâșiat», «Mit și uimire», «Orbi și orbeți», «Metafizica gestului», «Beatrice», «Blestemul Templierilor din Donjonul din Chinon», «Considerații asupra formulei „Gnothi seauton”», «Aspecte de simbolism inițiatic», «Două steme» și «Simboluri din ghicitori, cimilituri, frământări de limbă, particule elementare». Transcrierea s-a făcut vizual, pagină cu pagină, după exemplarul tipărit, fără recunoaștere automată a caracterelor; au fost transcrise toate cele 177 de pagini de text (5—180), cu studiul introductiv.

Textul autorului de pe coperta a IV-a

Ediția din 1993 tipărește pe coperta a IV-a un text al autorului, care nu se află înăuntrul cărții; îl dăm aici întreg: „După câteva considerații și reveniri asupra mitului (o revenire nu este repetiție, ci o nouă perspectivă), am relevat o ipoteză puțin cunoscută asupra originii basmului, insuficient explicată prin originea lui exclusiv populară; am încercat o investigație la rădăcinile prelogice și chiar pre-umane ale tragediei; am studiat simbolismul unei icoane, arătând că sub un fard creștin ascunde elemente pre- și extracreștine; am cercetat simbolismul unei peceți și al unei steme, în directă legătură cu mitul lui Dragoș. Dar un exces de prezentare este oțios; cititorul va culege ce vrea și ce poate din ceea ce i se oferă.” (Vasile Lovinescu)

Marcajul paginilor

În text, marcajul [52 (58)] arată întâi pagina ediției de față, apoi, în paranteză, pagina ediției din 1993. Așa poate fi citată și ediția electronică, și cea tipărită.

Ortografia

Ediția din 1993 e culeasă cu ortografia dinainte de 1993 („sînt”, „cuvînt”, „gîndire”). Ea s-a normalizat după norma de azi — î în interiorul cuvântului devine â, „sînt” devine „sunt” —, păstrând î la început și la sfârșit de cuvânt, după cratimă și după prefix. Cuvintele străine cu î (fr. *maître*, *abîme*; skr. *gîta*) și grafia pasajelor în alte limbi au rămas neatinse. Copia dinaintea normalizării se păstrează (transcript_mit_pre_norm).

Punctuația

În grafia românească, semnele : ; ! ? , se pun imediat după cuvânt, fără spațiu. Spațierea franțuzească a ediției tipărite (796 de locuri) a fost îndreptată tacit în tot ce e românesc; în pasajele franțuzești s-a păstrat norma lor.

Greșelile de tipar

Greșelile evidente de tipar ale ediției din 1993 au fost îndreptate și se dau aici toate, ca să poată fi controlate: p. 11: „Saffar Qomni” → „Saffar Qommi”; p. 12: „Henry Cobin” → „Henry Corbin”; p. 16: „Or' la origine” → „Or, la origine”; p. 19: „mitul „ nu explică” → „mitul „nu explică”; p. 28: „ca acum..” → „ca acum.”; p. 28: „ceeea” → „ceea”; p. 31: „Citâm” → „Cităm”; p. 34: „Citâm” → „Cităm”; p. 41: „Sri Bama-Krișna” → „Sri Rama-Krișna”; p. 42: „intinerar” → „itinerar”; p. 45: „înr-un început” → „într-un început”; p. 47: „asemnea” → „asemenea”; p. 48: „Coomaraswany” → „Coomaraswamy”; p. 49: „Anada Coomaraswamy” → „Ananda Coomaraswamy”; p. 52: „altenanța” → „alternanța”; p. 54: „Manvatara” → „Manvantara”; p. 55: „novi studi sull orfismo” → „nuovi studi sull’orfismo”; p. 57: „(martyâmarty)” → „(martyâmartya)”; p. 65: „justissimusunus” → „justissimus unus”; p. 65: „Rezulatul” → „Rezultatul”; p. 65: „Etudes Traditionelles” → „Etudes Traditionnelles”; p. 68: „es wer einmal” → „es war einmal”; p. 71: „procesiunii echinocțiilor” → „precesiunii echinocțiilor”; p. 79: „Panwels, Bergié” → „Pauwels, Bergier”; p. 83: „Iatca” → „Itaca”; p. 84: „susbstituit” → „substituit”; p. 88: „acomda” → „acomoda”; p. 91: „Herman Hesse” → „Hermann Hesse”; p. 95: „donjonul «du Condray»” → „donjonul «du Coudray»”; p. 95: „turnul du Condray” → „turnul du Coudray”; p. 96: „Regnalit” →

„Regnabit”; p. 98: „patron al Ordinul Templului” → „patron al Ordinului Templului”; p. 109: „dea sema” → „dea seama”; p. 110: „mots substituées” → „mots substitués”; p. 110: „Etudes Traditionelles” → „Études Traditionnelles”; p. 111: „indo-eruropene” → „indo-europene”; p. 111: „IABELON.IAH” → „IABELON. IAH”; p. 111: „corespondente simbolice” → „corespondențe simbolice”; p. 114: „reprezentatnt” → „reprezentant”; p. 130: „Citi Scinti” → „Cité Sainte”; p. 131: „Bisercii” → „Bisericii”; p. 131: „pied-à-térre” → „pied-à-terre”; p. 135: „simbolizând pe Mem, Muntele Polar” → „simbolizând pe Meru, Muntele Polar”; p. 138: „complemetare” → „complementare”; p. 146: „literarura” → „literatura”; p. 147: „cărcia” → „căreia”; p. 152: „SINE AEDVALE” → „SINE AEQVALE”; p. 152: „pytagoriciană” → „pythagoriciană”; p. 153: „trimbrează” → „timbrează”; p. 154: „timboul” → „timbrul”; p. 159: „Qithi-Ops” → „Aithi-Ops”; p. 162: „Bocaccio” → „Boccaccio”; p. 167: „Poligot” → „Policlet”; p. 179: „Măcărăscu” → „Măcărescu”; p. 180: „Măcăresu” → „Măcărescu”. Greșelile autorului — trimiteri inexacte, nume deformate în citate, cuvinte străine scrise din memorie — nu s-au îndreptat în text; ele primesc notă. „L-a iernii vijelii” și „matostat”, care par greșeli, sunt chiar lecțiile lui Alecsandri și Bolintineanu.

Notele

Cele 62 de note ale ediției din 1993 sunt toate cu asterisc și își păstrează semnul *, în josul paginii la care trimit; o notă fără semn de trimitere în original (p. 94) a fost legată de titlul la care se referă. Notele ediției de față — traduceri, identificări de surse și de versuri, texte canonice, trimiteri biblice și la glosar — sunt marcate (trad.), (sursa), (vers.) și (glosar): 283 de note de traducere, 336 de note de sursă și 29 de identificări de versuri.

Traducerile

Toate pasajele și termenii în alte limbi pe care autorul nu-i traduce în text au primit traducere în notă: sanscrită, greacă, latină, ebraică, arabă, franceză, germană, italiană, engleză, chineză — de la *martyāmartya* și *niruktānirukta* la *Gnothi*

seauton, *Ein Soph* și *lā ilāha illā-Llāh*. Unde autorul sau nota originalului dau deja traducerea, nota ediției nu o repetă.

Textul canonic al citatelor

Când autorul citează din memorie, textul lui rămâne neatins în corp, iar nota dă forma canonică, verificată la izvor: Eminescu («Scrisoarea I», «Scrisoarea III», «Se bate miezul nopții...»), Creangă (*Amintiri din copilărie*), Ispirescu, Alecsandri («Zimbrul și vulpea»), Bolintineanu («Cupa lui Ștefan»), Dante după ediția Petrocchi, Homer, Platon și Aristotel în greacă, Heraclit după Diels-Kranz, Goethe, Novalis, La Fontaine. Tot acolo se îndreaptă atribuirile greșite — versul „Când pătruns de sine însuși odihnea cel nepătruns", care e din «Scrisoarea I», nu din *Bhagavad-Gītā*; fragmentul lui Heraclit numerotat după Macchioro; *Dacia preistorică*, a lui Nicolae, nu a lui Ovid Densușianu.

Trimiterile biblice

Toate locurile scripturare — Areopagul din Faptele Apostolilor 17, templul lui Dumnezeu din I Corinteni 3, piatra din capul unghiului din Efeseni 2, piatra albă din Apocalipsa 2, 17, cei douăzeci și patru de bătrâni, coloanele Iachin și Boaz și celelalte — trimit la Biblia sinodală de pe bibliaortodoxa.ro, pe capitol.

Glosarul

La sfârșitul cărții se află un glosar unificat, cu șaptesprezece articole dezvoltate pentru noțiunile pe care se sprijină cartea: mitul și uimirea, sacrificiul, Maya și Puruṣa, Tradiția Primordială, Axa Lumii, Graalul, Arborele sefirotic, pecetea lui Solomon, cuvântul substituit, limba păsărilor, Păzitorul Pragului, bourul heraldic, «Gnothi seauton», metafizica gestului și cimilitura. În ediția electronică, fiecare apariție a unui termen de glosar — și în formele lui flexionare — e legată de articolul lui din glosar (termenul apare subliniat punctat), iar prima apariție din fiecare capitol are în plus o notă pop-up cu articolul întreg; în ediția tipărită, la prima apariție, o notă scurtă trimite la pagina glosarului unde stă articolul.

Figurile

Cele treisprezece figuri ale ediției din 1993 intră în carte ca imagini, la locul lor: cele patru scheme ale sinusoidului (p. 53), monograma IHS și semnul lui Saturn (p. 101), graffitul de la Chinon (p. 102), monograma lui Mihai Sturdza (p. 122), fațada și frontonul casei lui Neculai Istrati (p. 132 și 134, tipărite culcat în original și întoarse aici), hexagrama (p. 135). Ele au fost decupate din scan la 400 dpi și curățate de transparența paginii. Arborele sefirotic (p. 139) și triunghiul Kether—Binah—Hokmah (p. 140), cu litere sub un milimetru, au fost reculese vectorial, cu axul în roșu; inscripțiile sunt cele din original, inclusiv «GEVULAH» pentru *Gedulah*.

Legăturile

Pentru operele citate se dau legături către ediții în acces liber — 118 opere —, verificate una câte una: Wikisource în limba originalului, Project Gutenberg și Projekt Gutenberg, Perseus pentru textele grecești, sacred-texts pentru textele indiene și ebraice, Internet Archive pentru tratate și culegeri (Guénon, Coomaraswamy, Diels, Rohde, Gorovei, *Șezătoarea*). Când o operă are mai multe ediții libere, se alege cea din limba originalului, apoi cea românească. În ediția tipărită (Word și PDF) fiecare legătură are alături un cod QR.

Coperta

Coperta urmează litera seriei — crem, chenar dublu, capitale spațiate, titlu roșu cursiv. Ilustrația e un desen propriu, geometric, pornit de la figurile autorului de la p. 53 și de la comentariul de la p. 57: cele două sinusoide în opoziție de fază, care închid între ele șirul de «cupole» al syzygiei — *martyāmartya*, „moarte-nemoarte” —, axul median în roșu și, în centru, „punctul de interferență” în care se găsește misterul; cercul subțire e Unitatea sfâșiată de undă. Coperta ediției din 1993 (Carmen Măriuță: o lebădă străpunsă de săgeată, în fața discului solar) se reproduce ca planșă înaintea textului; pe coperta a IV-a stă textul autorului.

Ce a rămas de verificat

Câteva izvoare n-au putut fi identificate sigur și sunt formulate prudent în note: o frază a lui Hegel despre mister (p. 27), o afirmație a lui Mendeleev (p. 28), locul din Meyrink (p. 32), definiția sacrificiului pusă pe seama lui Schuon (p. 52—53), distihul atribuit lui Eminescu „Tot ce pare că s-a șters / E pururea de față” (p. 74), locurile în care Guénon anunță o «metafizică a gestului» (p. 86), «pasărea Hac» (p. 128). Data articolului lui I.N. Mănescu (p. 153) e 5 mai 1972 în text și 5 noiembrie 1972 în nota originalului.

CUPRINS

Studiu introductiv.....12

Adnotări despre mit.....44

Mitul sfâșiat.....11

Mit și uimire.....69

Orbi și orbeți.....143

Metafizica gestului.....153

Beatrice.....162

Blestemul Templierilor din Donjonul din Chinon168

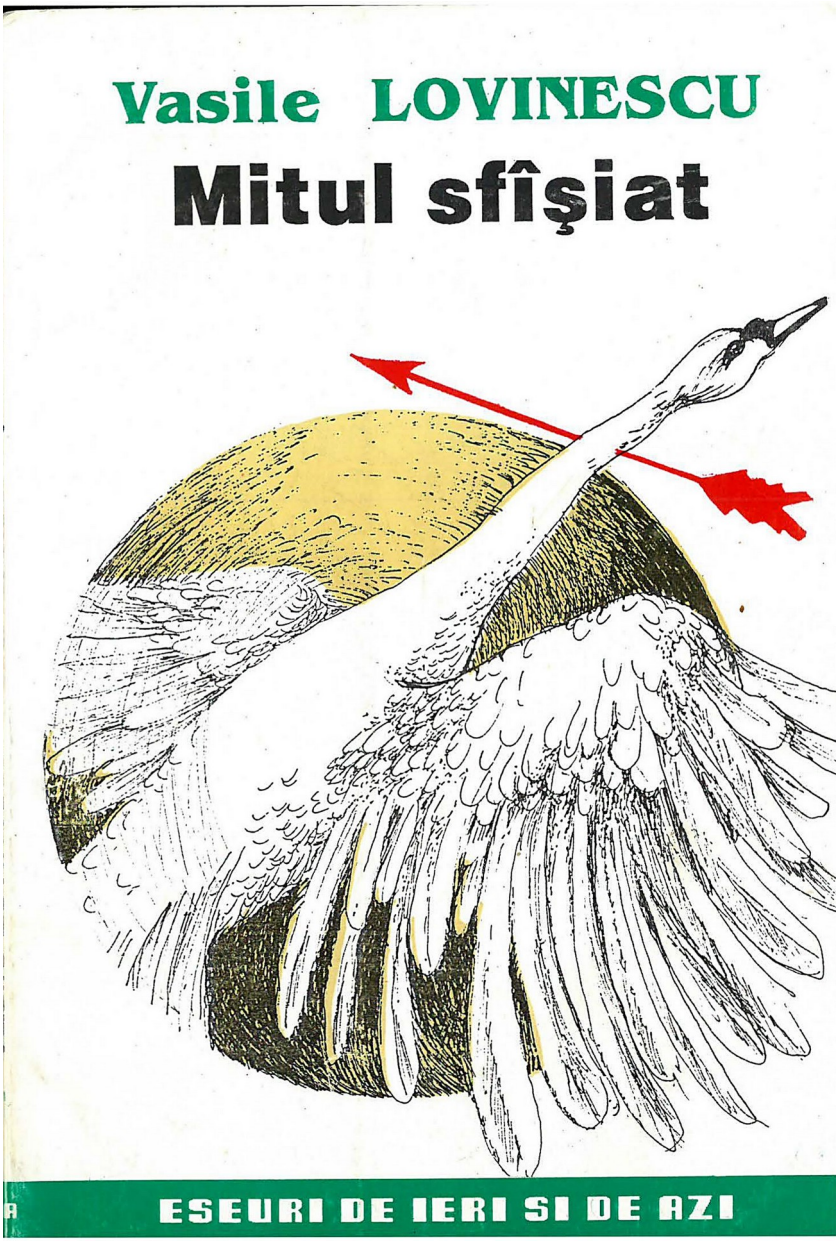
Considerații asupra formulei «Gnothi seauton». 186

Aspecte de simbolism inițiatic.....207

Două steme.....255

Simboluri din ghicitori, cimilituri, frământări de limbă, particule elementare.....278

Glosar de termeni.....309

Vasile LOVINESCU
Mitul sfîşiat
ESEURI DE IERI SI DE AZI

Studiu introductiv

Târcoale bio-bibliografice

Infidelă propriilor rigori, practica exegetică îngăduie uneori ca judecățile critice relative la text să fie susținute mult mai facil de referiri la persoana autorului. Fără doar și poate, așezarea face à face[1] a vieții și operei este fertilă, cel puțin când se lucrează în intenție portretistică. O ireprimabilă ispită îl îndeamnă atunci pe cititor să guste din indiscrețiile oferite de biograf, pentru a juisa, cu simpatie ori maliție, la vederea celui dezgolit și „investigat". Astfel este satisfăcut și un anume apetit de vulgaritate, ținând cont că afișarea nechibzuită a slăbiciunilor, ticurilor și capriciilor „domestice" poate avea urmări nu totdeauna favorabile persoanei în cauză. Or, nu este dislocat în felul acesta chiar sensul demersului critic și deturnat spre „pitoresc" și frivol?

Unei atari primejdii i se expune și *Vasile Lovinescu,* poate cel mai de seamă exponent al esoterismului valah. Asupra iscusitului fălticinean, în scurta sa posteritate (s-a născut la 1905 și a murit în 1984), nu a fost îndreptată încă osteneala biografilor, deși aceasta s-ar justifica, cel puțin din interes documentar. Poate că precaritatea informațiilor și obscuritatea evenimentelor biografice exterioare au zădărnicit în cazul lui abilul subterfugiu, pomenit adineauri, care ar fi permis criticului, sufocat de povara textului, să-și disimuleze nepriceperea de a explica

1 „față în față" (fr.) — punerea alăturată, nemijlocită, a două lucruri spre a fi comparate; aici, confruntarea vieții cu opera.

ceea ce înțelege – dacă înțelege – prin evocări de circumstanță, cu iz (fals) nostalgic și vădit (auto)publicitar.

Totuși, cele câteva replieri anamnesice ale „prietenilor” și apropiaților, menite să satisfacă în vreun fel curiozitatea publică, au mulțumit doar

[3 (6)]

parțial – în ocaziile norocoase – ori au decepționat complet, mizând îndeosebi pe etalarea unor aspecte minore, adesea nerelevante, fiecare intervenție nedepășind amploarea unor articole de revistă sau durata unui clip televizat. Ne-am fi așteptat ca aceștia – prietenii și intimii lui Vasile Lovinescu – în care s-a investit ceva încredere, să-și asume responsabilitatea unor studii biografice de profunzime, având atuurile convivialității și, eventual, comprehensiunii celui evocat. Deocamdată, singurele mărturii demne de reținut sunt cele ale lui Ștefan Gorovei[2], din prefața la Monarhul ascuns[3]. Să fi consimțit autorul a-și pune propria viață „sub pecetea tainei”? Să fi impus „fidelilor” un jurământ al tăcerii, lăsându-ne să-l dibuim doar după „miresmele” textelor sale? Că n-a țintit să se eschiveze posterității o dovedesc semnele încredințate tiparului, însă un surplus de bună-cuviință și o anume voluptate a anonimatului l-au sustras privirilor indiscrete. Ce s-ar putea spune totuși despre Vasile Lovinescu?

Străbunicul său, preotul Teodorescu din Țolești, fusese căsătorit cu Smaranda, născută Lovinescu, având părinți

2 sursa: **Ștefan S. Gorovei, prefața la Vasile Lovinescu, *Monarhul ascuns. Permanență și ocultare* (Institutul European, Iași, 1992)** — istoricul ieșean, prieten al autorului, dă acolo cele mai multe amintiri directe despre omul Vasile Lovinescu de până la această ediție.

3 Monarhul ascuns — La Lovinescu, Regele lumii, centrul spiritual suprem care se ascunde în epocile întunecate („Monarhul ascuns”), corespondent al Imamului ascuns și al lui Chakravartī. (vezi pagina 337)

și rude la Rădășeni. Fiul lor, Vasile, înscris la școală, a trebuit să-și schimbe numele, întrucât mulți dintre învățăcei, chiar și institutorul (Isaia Teodorescu) purtau același patronim. S-a hotărât ca noul școlar să împrumute numele de fată al mamei. Tatăl său a murit pe când era doar copil, iar mama – purtându-i de grijă – l-a trimis la Iași să se deprindă cu știința de carte. *V.Th. Lovinescu* – după cum s-a iscălit în acte – a studiat Istoria și apoi a predat-o la Gimnaziul „Alecu Donici” din Fălticeni, unde ani de-a rândul a fost și director. Din căsătoria cu *Profira Manoliu,* fiica preotului din Boroaia, a avut nouă copii, doi dintre ei murind însă devreme. În familia lor, deși numeroasă, au găsit hrană și adăpost – până să se poată întreține singuri – alți douăzeci și doi (!) de copii, pe care, din omenie, au consimțit să-i ajute, crescându-i laolaltă cu ceilalți. Mulți dintre ei au ajuns ofițeri, preoți, învățători, meseriași, cinstind generozitatea bătrânului dascăl și a soției sale.

Cei șapte copii ai lui V.Th. Lovinescu, și mare parte a descendenților direcți au devenit mai apoi cunoscuți, sporind încă densitatea de personalități publice ale târgului din Țara de Sus. În ordinea vârstei lor:

[4 (7)]

– *Octav Lovinescu,* primul dintre copii, face studii universitare în Drept și Litere, profesând ca avocat; se căsătorește cu Ana (Netty) Cetățeanu (din Săcele), aceasta coborând dintr-o veche și distinsă familie ardelenească înrudită chiar cu Ioan Budai-Deleanu[4]. Împreună au avut 3 băieți:

– cel dintâi moștenește prenumele bunicului, *Vasile,* dar își va spune Lala[5], nume pe care și l-a ales singur, încă

4 sursa: **Ioan Budai-Deleanu (1760–1820)** — cărturar al Școlii Ardelene, autorul epopeii eroi-comice *Țiganiada* (încheiată în 1812, tipărită integral în 1875–1877).

5 *lala* — Bejan îi dă cuvântului sensul de „învățător”, „îndrumător” în arabă. Cuvântul e de fapt persan (*lālā*) și a trecut în turcă, unde *lala* era titlul preceptorului care creștea un prinț otoman (de aici și „lala” din

de mic, dat prin repetiția aceleiași silabe pronunțată la vârsta leagănului și care în arabă – limbă pe care se va strădui să o învețe mai târziu – înseamnă „învățătorul”, „îndrumătorul” (în sensul inițiatic al termenilor). Este, așadar, cel de care ne ocupăm, hermeneutul sagace, misteriosul Prinț al Arcanelor.

Deși licențiat în Drept, nu a rămas fidel formației juridice, dovadă că nici nu i s-a devotat din cale afară și nici nu și-a asumat-o cu seriozitate, ca pe un destin profesional. Cu siguranță însă, știința legilor i-a solicitat în bună măsură abilitatea interpretativă, simțul corespondențelor și nodurilor semnificative, coerența și rigoarea logică.

Căsătorit cu *Steliana (Stela) Penescu,* prefera să-și împartă menajul între Capitală și urbea natală, pe care o „abandona” spre iarnă, lăsând în urmă câțiva buni prieteni și parteneri de taifas (Aurel George Stino, profesorul V.G. Popa, Constantin Ghelleme...). Supraviețuindu-i, Stela Lovinescu locuiește și astăzi în Fălticeni, pe strada Sucevei, la numărul 11. Tot aici rămânea și *Octav* (1913-1945), primul său frate, de profesie avocat, mort însă de tânăr, la un an după căsătoria cu Nadia Rosetty (fostă secretară a lui Șerban Cioculescu la Academie, colaboratoare la editarea corespondenței lui Odobescu).

Al treilea băiat, *Horia,* va face carieră de scriitor, fiind considerat unul dintre cei mai importanți dramaturgi contemporani. Studiază Literele și își ia doctoratul cu o teză despre Rimbaud. Horia Lovinescu este autorul unor piese de factură tradițională, evocând viața de familie (Citadela sfărâmată[6], Surorile Boga), dar și unui teatru,

documentele românești ale epocii fanariote); arabei clasice îi e străin în acest sens. Sensul de „îndrumător” rămâne totuși exact.

6 sursa: **Horia Lovinescu (1917–1983), *Citadela sfărâmată* (1955), *Surorile Boga* (1959), *Moartea unui artist* (1964)** — piese ale fratelui mai mic al autorului; *Omul care și-a pierdut omenia* și *Petru Rareș* țin de „teatrul de idei” din anii '60–'70.

așa-zis „de idei”, cu substrat metafizic *(Moartea unui artist, Omul care și-a pierdut omenia, Petru Rareș).*

– *Antoaneta,* prima dintre fetele lui V.Th. Lovinescu, s-a remarcat îndeosebi pentru devotamentul cu care, în primul război mondial, a

[5 (8)]

contribuit la succesul Misiunii franceze de asistență și ajutor a răniților – ea vorbind foarte bine franceza (ca, de altfel, toți din familie). După decesul ei s-au găsit și câteva decorații străine, ce-i fuseseră acordate, despre care nu spusese nimănui nimic.

A avut două căsătorii; una cu Jorj Holban (ofițer), fiul lor – *Anton Holban* – fiind cunoscut ca nuvelist și romancier; cealaltă cu Ștefan Dragomirescu – director de bancă.

– *Vasile Lovinescu* studiază Dreptul și Istoria, profesând ca avocat și decan al baroului din Dorohoi. S-a căsătorit cu Alexandrina Ciutea, din Botoșani. Din cei patru copii născuți, doi au murit foarte devreme, un altul la șapte ani (Scarlat), singură *Alexandrina Magdalena Sanda* rezistând timpului.

Aceasta și-a luat mai întâi o licență în Drept, apoi a început o alta în Științe Economice, întreruptă însă din cauza războiului. A lucrat multă vreme ca redactor principal de carte la Editura didactică și pedagogică, participând la editarea a circa 80 de lucrări, ori publicând studii și articole de pedagogie preșcolară. Împărtășind pasiunea lui Vasile Lovinescu pentru simbolistică, se inițiază, la rându-i, în arta interpretării lor, scriind și câteva texte de acest gen, tipărite în mai multe reviste.

Datorită acestei similitudini de preocupări, a primit din partea Stelianei Lovinescu dreptul legal de a se ocupa

---

6 sursa: **Horia Lovinescu (1917–1983), *Citadela sfărâmată* (1955), *Surorile Boga* (1959), *Moartea unui artist* (1964)** — piese ale fratelui mai mic al autorului; *Omul care și-a pierdut omenia* și *Petru Rareș* țin de „teatrul de idei” din anii '60–'70.

de publicarea manuscriselor postume ale vărului său, întreprindere căreia i s-a devotat întru totul. Este cea care, în 1990, pe când lucram la revista ieșeană *Timpul,* ne-a făcut propunerea de a colabora la editarea acelor manuscrise, ajungând astăzi la cel de-al treilea volum îngrijit împreună. Tot ei îi datorăm și bună parte a informațiilor de față, privind evoluția și destinul acestei familii moldave.

– *Eugen Lovinescu* (1881-1943), autorul Istoriei civilizației române moderne[7], inaugurează ramura „europeană” a neamului fălticinean. Ca elev de gimnaziu, fusese coleg cu Mihail Sadoveanu, studiind apoi, ca student, la Iași și București (Litere – limbi clasice). Obține un doctorat la Paris, cu o teză despre Jean-Jacques Weiss, publicat, de altfel, în capitala Franței. Înființează la București, în 1919, cenaclul și revista *Sburătorul,* cunoscut fiind în breasla scriitorilor ca romancier, critic și istoric literar, sociolog. Este și autorul unei Istorii a literaturii române contemporane[8].

[6 (9)]

Sunt de reținut pledoariile sale în favoarea occidentalizării României și a renunțării la „balastul” oriental-balcanic, vinovat de a fi contribuit la perpetuarea acelor slăbiciuni care au dus la înapoierea economică și culturală a țării.

---

7 sursa: **Eugen Lovinescu, *Istoria civilizației române moderne* (3 vol., 1924–1925)** — teoria „sincronismului” și a imitației formelor occidentale. Teza pariziană e *Jean-Jacques Weiss et son œuvre littéraire* (Paris, 1909); revista și cenaclul *Sburătorul* datează din 1919. [Eugen Lovinescu — Istoria civilizației române moderne (1924–1925), ro]

8 sursa: **Eugen Lovinescu, *Istoria literaturii române contemporane* (6 vol., 1926–1929)**. [Eugen Lovinescu — Istoria literaturii române contemporane (1926–1929), ro]

E. Lovinescu s-a căsătorit cu Ecaterina Bălăcioiu, profesoară de limba franceză, cu care a avut un singur copil, Monica.

Activitatea *Monicăi Lovinescu,* de scriitor și critic literar, a fost cunoscută publicului român, încă înainte de 1989, mai ales prin intermediul emisiunilor radiofonice de la „Europa liberă”. Aflată în exil, la Paris, a criticat asiduu regimul comunist din România, dar și acele producții culturale inspirate de acesta, contaminate de mediocritate ori de virușii ideologici „partizani”. Este căsătorită cu Virgil Ierunca și locuiesc în continuare pe malurile Senei.

– *Virginia* a rămas în amintirea fălticinenilor îndeosebi pentru faptele de caritate, moștenind ceva din generozitatea părinților săi. După moartea soțului (Ștefan Popescu), a deschis o cantină pentru copiii săraci, hrana fiindu-le oferită gratuit. Nu a avut descendenți.

– *Corina* a fost trimisă la studii în Elveția, la Institutul Payot din Lausanne, dar la întoarcerea în țară, după obiceiul timpului, a rămas casnică.

Din căsătoria cu Anton Vartan, a avut două fete: Corina Antoaneta (licențiată în Litere și Filosofie, căsătorită la rândul ei cu George Ghiorghiu – doctor în Drept și diplomat) și Adina Magdalena (licențiată în Drept, căsătorită cu Dan Ghițescu, inginer constructor. Descendenții acestora din urmă (Matei Alexandru și Vladimir) au studiat politehnica, ultimul lucrând acum, ca inginer, la Paris.

– *Constantin Lovinescu,* mezinul, a făcut carieră militară, fiind ofițer. A murit pe frontul rusesc în cel de-al doilea război mondial, devenind general post-mortem.

Căsătorit cu Maria Costide, a avut două fete: Elena (astăzi Mircea) și Valentina (astăzi Constantinescu), ambele pensionare.

Lungul ocol biografic, obositor poate pentru cei neispitiți de arborescențe genealogice, a lămurit, sperăm,

asupra „locului” ocupat de Vasile Lovinescu în raport cu ceilalți oameni de seamă, rupți din trunchiul

[7 (10)]

comun al unei familii de excepție. Urmărind destinul personal al fiecărei spițe, constatăm că ultimii purtători ai numelui pe linie bărbătească – Vasile și Horia – au murit, doar Alexandrina și Monica mai semnând astăzi Lovinescu.

Mai mult decât evenimentele biografiei sale „de suprafață”, interesante sunt la Vasile Lovinescu prefacerile și permutările spirituale. Despre acestea nu se pot spune multe, și pentru că libertatea sa lăuntrică nu se putea concilia cu obiceiul destăinuirilor publice. Totuși, în acest din urmă volum, ni se face o primă confesiune autobiografică: „Am avut o copilărie normală, adică fabuloasă[9]. Legendele și basmele mi-au fost mai întâi povestite: a fost vârsta de aur. Pe la șapte ani le-am citit: vârsta de argint. Spre doisprezece ani a venit noaptea. Un strat gros de colb s-a așternut pe acești frumoși germeni de paradis. Când, vreo cincisprezece ani mai târziu, am descoperit opera ordonatoare a lui Guénon, palimpsestul și-a recăpătat spontan vechea scriere, ca sub efectul unui reactiv. Ierbarul a reînflorit sub rouă. Ceea ce m-a minunat a fost perfecta adecvare a doctrinei expusă de Guénon, care ignora totul despre tradițiile românești, cu acest tezaur folcloric atât de miraculos conservat. Am fost de asemenea foarte impresionat de concordanțele folclorului românesc cu cele câteva date, expuse de

9 sursa: **Vasile Lovinescu, «Mit și uimire», în volumul de față, p. 62** — Bejan citează confesiunea cu tăieturi, marcate prin puncte de suspensie.

Guénon, despre Tradiția Primordială[10], Hiperboreană[11], presupusă origină a tuturor celorlalte tradiții...

I-am scris despre asta și a părut foarte interesat... Trebuie să spun că atenția mi-a fost în special deșteptată de două articole ale Maestrului asupra Sfântului Graal[12][13]... În atenția deșteptată de cele citite, am oferit lui Guénon câteva exemple din abundenta recoltă esoterică a basmelor românești... Rezultatul acestui schimb de vederi a fost publicarea câtorva note grabnice de lectură în revista Etudes Traditionnelles[14]...".

Despre măsura în care V. Lovinescu i se îndatorează lui Guénon vom mai avea ocazia să vorbim. Asumându-și un atare discipolat, a înțeles să ducă magia imitației până la ultimele ei consecințe, reiterând idei și experiențe ale modelului său, chiar dacă acestea contrastau serios cu deprinderile „cuminți" ale celor din jur. Știa, de bună seamă, că inițierea

[8 (11)]

veritabilă solicită metamorfoza totală a celui angajat să o accepte ca „îndrumare", „așezare pe drum". Conștiința sa religioasă, de pildă, croită la început în tipare creștine, suferă curând prefaceri spectaculoase.

---

10 Tradiția Primordială — Revelația originară, de natură supraumană, din care coboară toate tradițiile istorice. (vezi pagina 350)

11 Hyperboreană — Care ține de Hiperboreea (gr. (vezi pagina 327)

12 „Studii tradiționale" (fr.) — revista pariziană în care se exprima Guénon, titlul pe care l-a primit în 1937 *Le Voile d'Isis*. Acolo a publicat Lovinescu, sub pseudonimul *Geticus*, studiul «La Dacie hyperboréenne» (1936–1937).

13 sursa: **René Guénon, «Le Saint Graal», *Le Voile d'Isis*, februarie și martie 1934** — două articole pornite de la cartea lui A. E. Waite, *The Holy Grail* (1933), reluate postum în *Symboles de la Science sacrée* (1962). Guénon vede în Graal cupa și totodată cartea, simbolul tradiției primordiale pierdute și regăsite. [René Guénon — «Le Saint Graal» (1934; în Symboles fondamentaux de la Science sacrée), fr]

14 Graal — Vasul sfânt din romanele Mesei Rotunde: cupa Cinei celei de Taină, în care Iosif din Arimateea a strâns sângele lui Hristos din rana deschisă de lancea lui Longin. (vezi pagina 324)

Despre acestea însă a vorbit puțin, chiar și familiei sale. Hagialâcul la Muntele Athos, de pildă, petrecut în taină, a rămas nepovestit, după cum nelămurite sunt și motivele care l-au făcut să se convertească la Islam, deși continua să frecventeze biserica ortodoxă. Poate doar din orgoliul de a călca pe urmele magistrului, care, și el, împrumutase credința lui Mahomed[15] (se stabilise din 1930 la Cairo și se căsătorise cu o musulmană), deși continua să publice în revistele catolice ale Franței.

Al. Paleologu, cu care a împărțit mai multe ceasuri de solitare discuții, evoca marele regret al lui V. Lovinescu de a nu fi putut, din cauza vârstei, să intre în masonerie. Și asta după ce aflase de la Guénon că, deși golită de conținut, aceasta rămâne totuși singurul ordin inițiatic[16] ce s-a transmis până astăzi.

Gnoza[17] islamică, și îndeosebi cea șiită, în care investițiile metafizice sunt mai ample, i-au oferit poate lui V. Lovinescu un confort intelectual superior. Cel puțin în scrierile tardive, apare obsedat de „secretul Imamilor[18]” (sau al „Monarhilor ascunși” – ca să folosim limbajul său), care sugera existența unui pol mistic al lumii, întruchipat de ipostaze terestre ale principiului suprem. Acesta

15 sursa: **René Guénon (1886–1951)** — primise inițierea sufită încă din 1911–1912, sub numele de ʿAbd al-Wāḥid Yaḥyā; s-a stabilit la Cairo în 1930 și s-a căsătorit în 1934 cu fiica șeicului Muḥammad Ibrāhīm. Colaborarea la revista catolică *Regnabit* ținuse între 1925 și 1927; după 1930 a scris aproape numai în *Le Voile d'Isis* / *Études Traditionnelles*, așa că afirmația lui Bejan e inexactă.

16 sursa: **René Guénon, *Aperçus sur l'Initiation* (1946)** — Guénon socotește că în Occident doar Francmasoneria și Compagnonnage-ul (breslele de meseriași) mai păstrează o transmisie inițiatică regulată, chiar dacă membrii lor nu mai înțeleg ritualurile („inițiere virtuală”). [René Guénon — Aperçus sur l'Initiation (1946), fr]

17 Marele Arhitect al Universului — Numele masonic al lui Dumnezeu, ca ordonator al lumii după măsură, număr și greutate (cf. (vezi pagina 331)

18 Imami — La șiiți, cei doisprezece urmași spirituali ai Profetului, din neamul lui ʿAlī; al XII-lea, Imamul ascuns, e în „ocultare” până la sfârșitul timpurilor, când va reveni ca Mahdi. (vezi pagina 328)

girează ordinea cosmică, delegând autorități supleante, „încarnări” ale funcției spirituale absolute – a perpetuității. Funcția rămâne aceeași, indiferentă la scurgerea timpului, pe când manifestarea este pusă sub semnul multiplicității și efemerului. Din păcate, omul modern și-a tocit disponibilitatea de a scruta „luminile întunericului”, uitându-și adevărata istorie, înfiripată la origini în vecinătatea adevărului revelat. Este misiunea pe care și-o asumă hermeneutul, simbologul, cititorul limbajului „încifrat”, prin care Marele Arhitect al Universului[19] își disimulează abil prezența.

Biografia de profunzime a lui V. Lovinescu se laminează la căldura textelor inițiatice ale antichității păgâne, coroborate cu speculații hermetiste, teosofice și filosofice, ventilate cu timpul în Occidentul creștin. Motivația întreprinderii sale exegetice își găsește optima formulare în hadith[20]-ul transmis de Saffar Qommi[21], unul din discipolii celui de-al XI-lea Imam, Hasan 'Askari, socotită a fi „cheia” hermeneuticii spirituale, de factură esoterică: „Cauza noastră este adevărul (haqq[22]) și adevărul adevărului.

19 Gnoza — Cunoașterea (gr. (vezi pagina 324)

20 *ḥadīth* (ar.) — „relatare”, „spusă”: cuvânt sau faptă a Profetului (la șiiți și a Imamilor) transmise printr-un lanț de garanți (*isnād*). Colecțiile de *ḥadith*-uri sunt, după Coran, al doilea izvor al învățăturii islamice.

21 sursa: **Muḥammad ibn al-Ḥasan al-Ṣaffār al-Qummī (m. 903), *Baṣā'ir al-darajāt*** — culegere de *hadith*-uri ale Imamilor; Șaffār a fost ucenic al celui de-al XI-lea Imam, Ḥasan al-ʿAskarī. Spusa citată e atribuită unuia dintre Imami (de obicei celui de-al VI-lea, Jaʿfar al-Ṣādiq); Bejan o ia din Henry Corbin, care o socotește formula-cheie a hermeneuticii spirituale șiite (*ta'wīl*).

22 haqq — „Adevăr”, „Real” (ar.); al-Ḥaqq e unul dintre numele lui Dumnezeu. (vezi pagina 326)

Este exotericul, și este esotericul exotericului, și este esotericul esotericului. Este secretul (sirr[23]), și secretul secretului *(sirr al-sirr)*; este secretul a ceea ce rămâne învăluit, ascuns *(sirr al mostasirr),* un secret care rămâne cuprins înlăuntrul secretului" (v. Henry Corbin, En Islam Iranien[24], vol. 1, Paris, Gallimard, 1984).

De la apariția primei cărți (Al patrulea hagialâc[25]. Exegeză nocturnă a Crailor de la Curtea-Veche[2627], Editura Cartea Românească, București, 1981) au trecut 12 ani. Atent la simbolistica cifrelor, autorul ar fi văzut aici o încheiere de ciclu. La fel ar fi vorbit poate și despre numărul lucrărilor sale publicate în volum, cel de față fiind al șaptelea. Înainte de a păși în „Țara de dincolo de negură", apucase să înainteze aceleiași edituri manuscrisele unor interpretări inedite la băsmuirile humuleștieanului, texte apărute postum, în 1989, sub titlul

23 sursa: **Henry Corbin, *En Islam iranien. Aspects spirituels et philosophiques*, t. I: *Le shî'isme duodécimain* (Gallimard, Paris, 1971; reeditat în colecția «Tel», 1991)** — anul 1984 dat de Bejan nu corespunde nici primei ediții, nici reeditării în «Tel».

24 sirr — „Taină" (ar.): cel mai lăuntric loc al ființei, unde omul stă singur cu Dumnezeu. (vezi pagina 348)

25 sursa: **Vasile Lovinescu, *Al patrulea hagialâc. Exegeză nocturnă a Crailor de Curtea-Veche* (Cartea Românească, București, 1981)** — interpretarea esoterică a romanului lui Mateiu I. Caragiale, *Craii de Curtea-Veche* (1929). [Mateiu I. Caragiale — Craii de Curtea-Veche, ro]

26 sursa: **Vasile Lovinescu, *Creangă și Creanga de Aur* (Cartea Românească, București, 1989)**.

27 sursa: **Vasile Lovinescu (sub pseudonimul Geticus), «La Dacie hyperboréenne», *Études Traditionnelles* (1936–1937); în volum: *La Dacie hyperboréenne* (Pardès, Puiseaux, 1987)** — nu e vorba de o „ediție Guénon", ci de colecția de texte tradiționale a editurii Pardès.

Creangă și Creanga de Aur[2829]. Între timp, reușește să publice în Franța, în ediția Guénon, un text despre Dacia hiperboreană[30] (Ed. Pardès, Puiseaux) semnat cu pseudonim, text pe care, din păcate, nu l-am mai putut găsi nici măcar în biblioteca familiei. Despre această lucrare, Al. Paleologu spunea că ar fi o reluare a Daciei preistorice[31], a lui Ovid Densușianu, „carte pasionantă pe care, dacă o citești fără o pregătire prealabilă, poți să te smintești".

Din 1990, multe din studiile și eseurile lui V. Lovinescu, încredințate nouă spre publicare, și-au găsit locul în diverse reviste ieșene: *Timpul* („Legenda lui Ștefan cel Mare și Sfânt"), *Cronica* („Beatrice"), *Dacia literară* („Mitul sfâșiat"), *Echidistanțe* („Orbi și orbeți", „Voievodul Ascuns"), *Analele de Filosofie* ale Universității „Al. I. Cuza" din Iași („Metafizica gestului"). Tot la Iași, Editura Institutul European publică două volume, unul în 1992 *(Monarhul ascuns. Permanență și ocultare),* altul în 1993 (Incantația sângelui. Câteva elemente esoterice din iconografia și literatura cultă[32]). Cartea Românească tipărește un nou volum intitulat *Interpretarea ezoterică a unor basme și balade populare românești,* text nefinisat

28 sursa: **Nicolae Densușianu, *Dacia preistorică* (București, 1913)** — atenție: autorul e Nicolae Densușianu (1846–1911), nu nepotul său, filologul Ovid Densușianu; cartea a apărut postum, îngrijită și prefațată de C. I. Istrati. Bejan îi încurcă pe cei doi. [Nicolae Densușianu — Dacia preistorică (1913), ro]

29 Creanga de Aur — Ramura sacră din Eneida VI, fără de care nimeni nu poate coborî în Infern; la Lovinescu, legitimația inițiatului și gajul învierii. (vezi pagina 319)

30 Curtea-Veche — Vechea reședință domnească a Bucureștilor; la Mateiu Caragiale și Lovinescu, simbolul centrului tradițional ascuns, al „Cetății" spre care duce hagialâcul. (vezi pagina 319)

31 hagialâc — Pelerinaj (tc. (vezi pagina 326)

32 sursa: **Vasile Lovinescu, *Monarhul ascuns* (1992) și *Incantația sângelui* (1993)**, amândouă la Institutul European, Iași; *Interpretarea ezoterică a unor basme și balade populare românești* a apărut la Cartea Românească în 1993.

de autor, dar, din păcate, și neîngrijit de editori, ceea ce face ca sub aspect formal acesta să sufere considerabil.

Nu știm încă în ce sertare sunt adăpostite celelalte manuscrise ale lui V. Lovinescu, unele fiind anunțate în apariţiile de până acum. Se pare că

[10 (13)]

multe dintre ele au fost încredințate „prietenilor”, care ezită, din rațiuni oculte, să le înfățișeze publicului. Unul dintre aceștia argumenta chiar inoportunitatea publicării textelor fălticineanului, pentru a anticipa eventualele preluări vicioase (!)[33]. În ce ne privește, considerăm că fidelitatea față de autor s-ar dovedi reală, dacă apropiații lui V. Lovinescu ar consimți să ajute, după măsură, la editarea tuturor scrierilor sale, lăsându-le cititorilor plăcerea de a judeca seriozitatea sau oportunitatea acestora.

Rămân, așadar, în lipsa altor semnale, materialele risipite prin diferite reviste, inclusiv cele franțuzești, încă de prin anii '30, corespondența cu Guénon, încredințată spre păstrare unui „binevoitor”, câteva crochiuri de text improvizate... și, cine știe?

33 * În *Al patrulea hagialâc,* V. Lovinescu reamintea că „lectorul unei cărţi cu intenții demonstrative are un drept și o datorie, amândouă imprescriptibile: *dreptul* de a fi sau nu de părerea autorului; *datoria* de a supraveghea logica *internă* a cărții și nu conformitatea cu ideile lui preconcepute” (p. 39).

Vasile Lovinescu și „instinctul metamorfozei[34]”

„Aproape toate cugetele filosofice au groază de mister, și toate sfârșesc prin a se folosi de el. Și-l însușesc într-o atât de largă măsură încât, atunci când vor în chip limpede să ocolească un anumit mister, nu o pot face decât cu primejdia de a da peste mai multe”. Cu aceste vorbe din tinerețe (vârsta proiecțiilor curajoase), Constantin Noica (Schiță pentru istoria lui „Cum e cu putință ceva nou”[35], Bucovina, I.E. Toroutiu, București, 1940, p. 125) reamintea o lecție mai veche, știută de la teologii și filosofii evului de mijloc: nu poți „supune” misterul decât asumându-l, abandonându-i-te necondiționat. Numai așa, „teroarea” lui nu deprimă și nici nu îndepărtează fatal de la țintă. Ocolul voit, circumscrierea asiduă, e așezare în pericol, ispită și moarte. Eschivându-te unui mister, te eschivezi și soluției lui absurde, acceptând bucuros să convertești neînțelesurile în altele „și mai mari”, ori să adaugi ceva mulțimii chestiunilor insolubile. „Dar cine poate rezista la seducțiile[36], la făgăduințele primejdiei?” – se întreba V. Lovinescu.

[11 (14)]

Supoziția de căpătâi a hermeneutului nostru este aceea că nu se poate contesta aspectul nocturn al lucrărilor spiritului, cum nu se poate contesta alternanța

34 instinctul metamorfozei — Expresie a lui Lovinescu pentru darul de a te lăsa transformat de obiectul meditației, de a „încarna” simbolul în loc să-l privești din afară; condiția oricărei inițieri. (vezi pagina 328)

35 sursa: **Constantin Noica, *Schiță pentru istoria lui Cum e cu putință ceva nou* (Fundația pentru Literatură și Artă «Regele Carol II» / Bucovina, București, 1940)** — teza de doctorat a lui Noica, istorie a temei noului de la Descartes la Kant.

36 sursa: **Vasile Lovinescu, «Adnotări despre mit», în volumul de față, p. 26** — textul autorului e: „dar cum poți rezista la seducțiile, la făgăduințele primejdiei?”; Bejan citează din memorie.

zilei și a nopții. Pentru a oferi un adaos de claritate acestei idei, chiar la prima sa carte preludează hagialâcurile „Crailor” cu câteva considerații generale asupra scrierilor „codificate”. De la epopeea lui Ghilgameș, poemele homerice, operele tragedienilor greci, până la Goethe, Shakespeare și Dostoievski, trecând prin Vergilius, romanele Graalului, prin opera lui Dante și a „Fedeli-lor d'Amore[37][38]” avem – crede el – urme ale unei tradiții simbolice, esoterice, disimulate în forme literare, ce se cer „lecturate” în sensul lor genuin.

Conform cărei noime[39] doar puțini sunt cei aleși să reactualizeze principiile sacre ale ordinii cosmice? Și, mai mult, de ce acestea sunt perpetuate discret, la adăpostul ochilor „profani”, doar în cercul închis al unor societăți inițiatice? Răspunsul la aceste întrebări – ca, de altfel, și la altele – este găsit de Guénon, în *Le Saint-Graal*: „Chiar și un profan poate fi ales[40] pentru exteriorizare de date esoterice și să servească de purtător de cuvânt al unei organizații inițiatice, care l-a ales numai pentru calitățile lui de poet sau de scriitor, ori pentru vreo altă rațiune contingentă, călăuzindu-l mereu, *chiar fără ca el să-și dea seama…*” (*s.n.* P.B.).

---

37 *Fedeli d'Amore* (it.) — „Credincioșii Iubirii”: cercul de poeți toscani ai lui *dolce stil novo* (Guido Cavalcanti, Dante, Cino da Pistoia). Luigi Valli (*Il linguaggio segreto di Dante e dei «Fedeli d'Amore»*, 1928) și Guénon (*L'Ésotérisme de Dante*, 1925) au văzut în ei o organizație inițiatică cu limbaj convențional, în care „Doamna” e Înțelepciunea divină. (vezi pagina 322)

38 Fedeli-lor d'Amore — „Credincioșii Iubirii” (it.): cercul poeților lui dolce stil novo, socotit de Valli și Guénon organizație inițiatică. (vezi pagina 322)

39 sursa: **René Guénon, «Le Saint Graal» (1934), reluat în *Symboles de la Science sacrée* (1962)** — pare a fi locul în care Guénon discută dacă autorii romanelor Graalului erau sau nu inițiați: o organizație inițiatică se poate sluji, spune el, și de un profan, ales pentru darurile lui de scriitor, care transmite date esoterice fără să le înțeleagă. Bejan citează în traducerea sa. [René Guénon — «Le Saint Graal» (1934; în Symboles fondamentaux de la Science sacrée), fr]

40 noime — Sens, înțeles (cuvânt vechi, din slavonă). (vezi pagina 337)

Am putea ghici și în literatura noastră exponenții fericiți ai unei atari investituri? Acele „suflete de lebădă”, prin zborul cărora se înfrânge treptat inerția materialității și se scrutează curajos fulgurațiile adevărului? Se pare că da, de vreme ce multe sunt scrierile cu tâlc, în care autorii își deschid galerii subterane, viclean întocmite, accesibile doar celor pregătiți să-și asume consecințele riscului de a le străbate. Astfel de nadă ne întinde Eminescu (vezi *Incantația sângelui*), cutie de rezonanță a unor mesaje străvechi, dar și – pe un alt plan – Negruzzi, Stamate, Alecsandri, scriitorii din grupul lui Asachi, Creangă (vezi *Creangă și Creanga de aur*), mai târziu Hogaș, Sadoveanu, Blaga, Labiș, divulgându-și pe rând nostalgia pentru Curtea-Veche, cea a marilor mistere. O figură aparte face Mateiu Caragiale[41], omul cu „obrăzar” histrionic, deconspirat în *Al patrulea hagialâc,* personajul straniu și pitoresc al începutului de veac bucureștean, pe care V. Lovinescu îl ia ca pretext al incursiunilor sale exegetice de început.

[12 (15)]

Avem însă scriitori care, deși cochetează cu misterul, nu aleg întotdeauna și mijloacele optime pentru a-l cerceta (este cazul lui Arghezi sau al lui I. Barbu), după cum alții îl recuză total (Caragiale, de pildă), ori îl exploatează insidios, în scenarii comerciale, cu gust îndoielnic. Le-ar lipsi acestora – crede V. Lovinescu – acel „instinct al metamorfozei”, care să-i așeze într-un raport viu, organic, față de obiectul meditației lor. Absența incumbă în plus neputința de a asuma ontologic misterul, de a-i adulmeca, transfigurat, vecinătatea.

Fără a cădea într-o misteriologie ieftină – abandon al spiritelor debile de logică – V. Lovinescu dovedește că

41 sursa: **Mateiu I. Caragiale, *Craii de Curtea-Veche* (1929)** — romanul pe care Lovinescu îl citește în *Al patrulea hagialâc* ca pe o povestire inițiatică „încifrată”. [Mateiu I. Caragiale — Craii de Curtea-Veche, ro]

această idee, departe de a solicita un patetic delir trăirist, este forjată pe concepte ale rațiunii. Fiind ontologic, misterul se țese neapărat și în planul intelectului, trebuind studiat ca atare, „și nu descifrat ca o șaradă sau ca un rebus, ci după toate regulile rigorii logice...” (*Al patrulea hagialâc,* p. 11). Nu în același fel izbutise și Blaga[42] să-l reabiliteze, investindu-l cu interes logic, filosofic și epistemic? Spre deosebire de acesta, V. Lovinescu îi află justificare și din perspectiva unei gnoze oculte, dublată de o soteriologie[43] inițiatică. „Organicitatea misterului” rezidă dintr-aceea că nici un lucru nu-și găsește rațiune în el însuși, ci este proiecția infinit mutilată a unui plan cauzal superior, principial, pe care-l prelungește existențial în lumea devenirii.

Misterul, lasă a se înțelege V. Lovinescu, nu se înfățișează nemijlocit, în forme pure, ci indirect – ca mit și simbol. Din păcate, omul de azi a rupt legăturile cu Cerul, trăind în absența transcendenței. „Vrăjmașul nostru de căpetenie este apatia mentală, cenușa formată de cadavrele noțiunilor sedimentate de secole. Straturile lor au înăbușit în omul modern Amintirea, Anamnesis-ul, Dorul, Nostalgia obârșiilor...” (*Creangă și Creanga de Aur,* p. 5). Secretul „băsmuirii” s-a pierdut, la rându-i, odată cu acele științe tradiționale, decupate la origini dintr-un cod sacru, celest. Situați în antecamera neantului, spre sfârșitul unui ciclu decadent, rătăcim fără busolă, grăbindu-ne inconștient căderea. Dintr-un elan distructiv gratuit, preschimbăm ordinea eternă a valorilor absolute

42 sursa: **Lucian Blaga, *Eonul dogmatic* (1931), *Cunoașterea luciferică* (1933), *Cenzura transcendentă* (1934)** — „Trilogia cunoașterii”, în care misterul nu e înlăturat, ci „potențat” prin cunoașterea „luciferică”, iar o „cenzură transcendentă” împiedică omul să-l dezvăluie pe deplin.

43 soteriologie — Învățătura despre mântuire (gr. (vezi pagina 348)

cu arbitrariul capriciilor de moment. Totul se surpă sub ochii noștri, nemairămânându-ne

[13 (16)]

decât nostalgia, „Erosul depărtărilor[44]” – gest metafizic total – în măsură să abată axul lumii în sens ascendent, regentat cu înțelepciune de zeul bun... Sunt aceste motive omniprezente în discursul lovinescian, calchiind, în fapt, Critica lumii moderne[45] a lui Guénon, ce exaltă copios metafora cu iz catastrofic, anunțând apocalipsa finală și proximitatea unei noi judecăți.

Cât privește sensibilitatea mitică, aceasta s-a tocit considerabil. Mitul însuși devine „fabulă”, poveste neverosimilă, prohibită de vreun sens înalt. Studierea lui izolată, literală, superstițioasă, „aduce după sine ofilirea universului[46]” (v. *Adnotări despre mit*). A-i tăia rădăcinile stelare înseamnă a-l accepta în forme-substitut, negociate după exigențele pieții. Or, la origine era o epifanie, „o dezvăluire prin enigmă, prin care se strângea[47] convergent roua cerului în fundul unei cupe, reprezentând partea superioară dintr-o clepsidră, de unde se distribuia divergent, în lumea sublunară[48]”. Adecvat lumii noastre, el este „sfâșiat” de timp, spațiu, mișcare..., astfel încât cel doritor să-i refacă unitatea prototipală va trebui să-l

44 sursa: **René Guénon, *La Crise du monde moderne* (1927)** — titlul exact e „Criza lumii moderne”; cartea descrie Occidentul modern ca faza finală, întunecată, a *Kali-yuga*. [René Guénon — La Crise du monde moderne (1927), fr]

45 sursa: **Ludwig Klages, *Vom kosmogonischen Eros* (1922)** — formula lui Klages, *der kosmogonische Eros ist ein Eros der Ferne*, „Erosul cosmogonic este un Eros al depărtării”, pe care Lovinescu o reia adesea pentru Dorul românesc.

46 sursa: **Vasile Lovinescu, «Adnotări despre mit», în volumul de față, p. 27** — la autor: „aduce după ea ofilirea universului”.

47 sursa: **Vasile Lovinescu, «Mitul sfâșiat», în volumul de față, p. 30**.

48 sursa: **Vasile Lovinescu, «Adnotări despre mit», în volumul de față, p. 25** — la autor: „pe măsura ascensiunii, când fiecare batere din aripi face să crească zece aripi noi”.

„sensibilizeze” discret, în aceeași măsură în care aderă la el cu entuziasm. Nu există decât o singură cale spre mit; „metamorfoza pelerinului pe măsura ascensiunii sale[49], când fiecare bătaie de aripi face să crească zece aripi noi”.

Nu puține sunt locurile în care V. Lovinescu argumentează caracterul de știință „exactă” al simbologiei. Departe de a fi nevoită să-și dispute „legitimitatea”, ea se motivează de facto[50], prin arhitectura nomologică internă, prin exigențele predării (învățării) și metodele prescrise. Pentru hermeneutul fălticinean, ea se arată chiar „mai riguroasă decât celelalte științe, pentru că procede din principii axiomatice imuabile, vechi de când lumea” (*Al patrulea hagialâc,* p. 10). Este dificil însă a fixa „natura” simbolurilor, aceste „flori ale Abisului” – cum le numește autorul – pentru că adeseori sensul lor ne scapă. Opțiunea lui se oprește asupra unei formule goetheene: „Tot ce este trecător este numai simbol” (Alles Vergänglichen[51] / Ist nur ein Gleichnis), înțelegându-se aici prin „trecător” ceea ce nu dispune de rațiune suficientă pentru a se justifica prin sine. Definiția nu

49 lumea sublunară — În cosmologia aristotelică, lumea de sub sfera Lunii, a nașterii și pieirii, opusă cerurilor incoruptibile. (vezi pagina 331)

50 „de fapt”, „prin însuși faptul” (lat.) — în opoziție cu *de iure*, „de drept”.

51 vers. **J. W. Goethe, *Faust*, partea a II-a, actul V, *Chorus mysticus* (v. 12104–12111)** — Bejan scrie greșit *Vergänglichen*; forma canonică e *Vergängliche*. Strofa întreagă: „Alles Vergängliche / Ist nur ein Gleichnis; / Das Unzulängliche, / Hier wird’s Ereignis; / Das Unbeschreibliche, / Hier ist’s getan; / Das Ewig-Weibliche / Zieht uns hinan.” — „Tot ce e trecător / nu e decât asemănare; / ceea ce nu se poate ajunge / aici se împlinește; / ceea ce nu se poate descrie / aici s-a făcut; / Eternul-Feminin / ne trage în sus.” [J. W. Goethe — Faust. Der Tragödie zweiter Teil (1832), de]

[14 (17)]

este defel peiorativă, marcând, în fapt, diferența dintre Principiu și manifestarea sa într-un spectru de dispersie coextins creației. O „traducere” fidelă a acestei idei este înfățișată în primul volum, cel din 1981, când admitea sentențios că „orice nu este cauză este ireversibil simbol, pentru că este efect” (p. 12). Cauza este una – Dumnezeu –, simbolul se dezvăluie plural, ca ecou al Cuvântului sacru, diseminat în lumea creată. În fapt, simpatia lui V. Lovinescu pentru această concepție vădește o afinitate certă cu teoriile romantismului apusean, ori cu simbolismul unui Böhme („orice exterioritate este numai un simbol[52]”), iterat în forme asemănătoare până mult mai târziu.

În acest punct se înfiripă cu mai multă claritate programul hermeneutic personal, centrat pe ideea „trăirii” simbolurilor. „A trăi simbolic lumea înseamnă a o recunoaște ca oglindire analogică, adesea în sens invers, a unui plan superior. De aceea, lucrurile cele mai mici în lumea noastră simbolizează lucruri cu atât mai mari din lumea imediat superioară, dar cu atât mai greu de interpretat” (*Incantația sângelui,* p. 38). Există – crede V. Lovinescu – un soi de corespondență tainică între cerul fix al arhetipurilor stelare și refracția lor în lumea noastră, corespondență sesizabilă doar în condițiile unei intuiții intelectuale deosebite și a unei vocații prealabile.

52 sursa: **Jakob Böhme, *De signatura rerum* (1622), cap. IX, 1** — formularea cea mai apropiată: *Die ganze äußerliche sichtbare Welt mit all ihrem Wesen ist eine Bezeichnung oder Figur der innern geistlichen Welt* — „Întreaga lume exterioară și vizibilă, cu toată ființa ei, este o însemnare sau o figură a lumii interioare, spirituale”. Bejan rezumă, nu citează. [Jakob Böhme — De signatura rerum (1622), de]

Legea analogiei în sens invers[53], capitală în înțelegerea simbolurilor, exclude însă juxtapunerile superficiale sau liniare, ce se oferă ostentativ privirii. Adevăratele simboluri sunt provocatoare; ele pot trece neobservate dacă nu posezi un „ochi de linx”, care să penetreze pereții groși ai aparenței. Mânuirea acestei legi poate da „cheia” oricărei interpretări, fiind chiar „arta artelor” pentru cel priceput (v. *Monarhul ascuns,* p. 77). Ca o strategie complementară, „schematizarea simbolurilor”, metodă tipic hermetistă, îngăduie hermeneutului „geometrizarea” și „spațializarea” anumitor semnificații, astfel încât acestea, reduse la figuri esențializate, de o simplitate absolută, să deconspire țesătura intimă a motivului investigat.

Fidel unui proiect „organicist”, V. Lovinescu socoate că nu este suficient să înțelegi sensul simbolurilor, ci trebuie în plus „să le încarnezi”, să găsești în tine acel „principiu de sesizabilitate”, despre care vorbea Böhme (acel „Theosophus teutonicus[5455]” – cum îl numea Hegel). Tocmai aici s-ar putea repera deosebirea dintre *Filosofie* și *Inițiere.* Prima înaintează geometric, prin artificii abstracte, disecând cadavrele noțiunilor

53 analogiei în sens invers — Lege formulată de Guénon: lumea de jos reflectă lumea de sus ca o oglindă, deci inversat — ce e mai mic aici simbolizează ce e mai mare dincolo, ce e ultim aici e prim dincolo. (vezi pagina 309)

54 sursa: **G. W. F. Hegel, *Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie*, partea a III-a** — Hegel îl numește pe Böhme *philosophus teutonicus*, „filosoful german”, epitet curent încă din sec. al XVII-lea (edițiile lui Gichtel îl tipăresc ca *Teutonicus Philosophus*); forma „Theosophus” e a lui Bejan. [G. W. F. Hegel — Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie (1833–1836), de]

55 Theosophus teutonicus — „Teosoful german” (lat.): epitet al lui Jakob Böhme (1575–1624), cizmarul-vizionar din Görlitz, cunoscut tradițional ca philosophus teutonicus. (vezi pagina 349)

[15 (18)]

puse în formol, cealaltă însă progresează organic, entuziast, prin metamorfoză. Îmbăindu-se în idei preconcepute, savanții și erudiții „n-au puerilitatea necesară marilor dezvăluiri. Nu alunecă în acel infantilism unde totul este minune[56]” *(Mitul sfâșiat).* Misterul învăluit de mit nu se rezolvă prin silogism și nici prin calcule reci; el presupune, dimpotrivă, adeziune și transfigurare, de-a lungul unui periplu sinuos, inițiatic.

V. Lovinescu se alătură, în fapt, exigențelor unei hermeneutici totale, inspirată de scrierile lui Schleiermacher, Dilthey, Rudolf Otto, cu care simpatizează și Guénon, Ricoeur sau Mircea Eliade. Odată ajunși aici, s-ar cuveni limpezită maniera în care Omul din Fălticeni se raportează la scrierile celui din urmă. Dincolo de afinitățile teoretice generale, există o distanță incomprimabilă, pe care ne-o explică însuși autorul, în volumul de față (v. cap. *Mit și uimire*).

Neținând seamă de rădăcinile divine ale mitului[57], profesorul din Chicago îl rupe de unitatea sa principială și, implicit, de fondul său metafizic originar. În lipsa acestuia, „mitologia este un haos de puerilități, un muzeu de superstiții, o magazie de recuzite”. Mitul nu poate fi arhetipal în sens absolut, căci este doar instanță derivată, adevăr revelat, efect și nu cauză, un „adevăr secund” – cum ar spune Coomaraswami[58]. Reducând valoarea

56 sursa: **Vasile Lovinescu, «Mitul sfâșiat», în volumul de față, p. 37**.

57 sursa: **Vasile Lovinescu, «Mit și uimire», în volumul de față** — critica pornește de la Mircea Eliade, *Aspects du mythe* (1963; trad. rom. *Aspecte ale mitului*, 1978), pe care autorul îl citează acolo; Eliade predase din 1957 la Universitatea din Chicago, de unde „profesorul din Chicago”.

58 sursa: **Ananda K. Coomaraswamy, *Hinduism and Buddhism* (1943), cap. «The Myth»** — *the Myth is the penultimate truth, of which all experience is the temporal reflection*, „Mitul este adevărul penultim, a cărui reflectare temporală este orice experiență” (formula revine la p.

apodictică a mitului doar la confirmarea prin ritualuri, scăpăm din vedere tocmai esențialitatea lui, care îl face a fi o replică a absolutului. În felul acesta, Eliade amputează mitului verticalitatea solară, pentru a-l înnoda spațial și temporal de lumea prototipurilor terestre.

Ce i s-ar mai putea reproșa lui Eliade? Poate faptul de a nu fi reușit să convingă de „senzația angajării”, eșuând prea lesne în livresc și erudiție, de a nu se fi dovedit și altceva decât un „mare cărturar”. De aceea, pe lângă scrierile lui Guénon și Coomaraswami, care au studiat mitul in divinis[5960], opera lui Eliade este recomandată doar ca „instrument de lucru pentru staza lui proliferantă”. Iată, așadar, imputându-i-se acestuia tocmai imposibilitatea de a se transpune funciar obiectului analizat. Dar câți mai pot astăzi miza pe ingenuitate?

[16 (19)]

În *Interpretarea ezoterică a unor basme și balade populare românești,* V. Lovinescu explică și în ce anume constă superioritatea decisivă a mitului asupra filosofiei. Spre deosebire de aceasta, mitul „nu explică inexplicabilul, ci îl semnifică” (p. 17). Tâlcul lui și capacitatea de a fi reprezentativ cresc odată cu distanța dintre „polul esențial și cel substanțial al mitului, dintre rădăcinile lui ascunse și haina trivială”. În felul acesta, mitul deconspiră o arhitectură concentrică, formată din mai multe straturi succesive, circumscrise unui nucleu

29). Bejan scrie numele „Coomaraswami”. [Ananda K. Coomaraswamy — Hinduism and Buddhism (1943), en]

59 „în cele divine”, „în Dumnezeu” (lat.) — despre un lucru privit în principiul lui etern, nu în manifestare; expresie scolastică dragă lui Guénon și Coomaraswamy. (vezi pagina 328)

60 in divinis — „În cele divine” (lat.) — la nivelul Principiului. (vezi pagina 328)

central. Fiecare din aceste straturi exprimă adevărul adaptat unui anumit nivel de realitate, protejând treptat intrarea în incinta sacră, în paraclisul Cetății care adăpostește Marele Adevăr. Învelișul exterior, etalat vederii, este și cel mai înșelător, corespunzând în practica exegetică sensului literal, „în care își rup dinții majoritatea cercetătorilor”.

V. Lovinescu reia prin intermediul lui Guénon teoria celor patru sensuri ale textului[61], dar nu trimite la sursele patristice și scolastice îndepărtate, ci la Dante, evocat în multe din scrierile Magistrului său (vezi, de pildă, *L'Esoterisme de Dante,* Ch. Bosse, Paris, 1925). Am avea, așadar, pe lângă coaja de suprafață, a sensului literal, o altă incintă, mai adâncă, prezervând un sens filosofico-teologic; treapta a treia corespunde sensului politic și social, pentru ca în proximitatea miezului să putem dibui un al patrulea sens inițiatic, metafizic în esența sa, numit și esoteric. Chiar și etimologic, precizează V. Lovinescu, termenul desemnează ceea ce este interior[62], miezul oricărui lucru, inerent structurii universului (*Al patrulea hagialâc,* p. 11).

Nu există vreun sens inițiatic care să nu-și divulge această structură concentrică. La dimensiunile unei întregi opere însă, fiecare din scrieri este o etapă

61 *esoteric* — din gr. ἐσωτερικός, „dinăuntru”, comparativ format de la ἔσω, „înăuntru”; opusul lui ἐξωτερικός, „dinafară”. La Aristotel și la neoplatonici distingea învățătura rezervată discipolilor de cea pentru public.

62 sursa: **Dante, *Convivio* II, 1, 2–15, și *Epistola XIII* (către Cangrande della Scala), 20–22** — sensurile literal, alegoric, moral și anagogic, după distihul medieval *Littera gesta docet, quid credas allegoria, / moralis quid agas, quo tendas anagogia* („Litera arată faptele, alegoria ce să crezi, sensul moral ce să faci, anagogia încotro să tinzi”). Guénon, *L'Ésotérisme de Dante* (1925), le pune în corespondență cu treptele inițierii; ordinea dată de Bejan (filosofico-teologic, politico-social, inițiatic) e cea a lui Guénon, nu a lui Dante. [Dante Alighieri — Convivio, it]

necesară de tatonare a drumului spre centru. În cazul lui Creangă, de pildă, *Amintirile* duc la *Basme* și basmele acolo unde se pot aproxima soluțiile. Truda insului care tălmăcește un text trebuie să dea, în cele din urmă, după expresia lui Coomaraswami – „cea mai înaltă aproximație a adevărului[63], ce poate fi tradusă prin cuvinte". De aceea, crede V. Lovinescu, „mitul trebuie prins prin învăluire spirală[64], iar ambiguitatea sa supralicitată printr-o ambiguitate și mai mare" *(Adnotări*

[17 (20)]

despre mit). Spiritele translucide s-ar putea întreba dacă nu cumva această „căsătorie din dragoste cu ambiguitatea", evocată de autor, compromite pretenția de științificitate anunțată la începutul demersului său, încuviințând planul unei hermeneutici labile, fără criteriu. Răspunsul este dat acolo unde se previne asupra statutului paradoxal al simbologiei, străin de mentalitatea comună, prin care se acceptă conivența dintre știință și mister (*Al patrulea hagialâc,* p. 12). Nu este aceasta metoda cea mai ingenioasă de a recupera obscuritatea din excesele „obscurantiste"?

Nici aici V. Lovinescu nu se găsește pe un teren absolut virgin. Estetica simbolistă medievală, inspirată de scrierile lui Clement Alexandrinul, Origene, Augustin, John Scotus Eriugena, ventilase cu sârg doctrina „doctei obscurități"[65]. Conform acesteia, prezența într-un text a

63 sursa: **Ananda K. Coomaraswamy, *Hinduism and Buddhism* (1943), cap. «The Myth»** — textul canonic: *Myth embodies the nearest approach to absolute truth that can be stated in words*, „Mitul întrupează cea mai apropiată aproximare a adevărului absolut ce poate fi spusă în cuvinte". [Ananda K. Coomaraswamy — Hinduism and Buddhism (1943), en]

64 sursa: **Vasile Lovinescu, «Adnotări despre mit», în volumul de față, p. 26** — la autor: „ambiguitatea sa suprasolicitată", nu „supralicitată".

65 * „Orice mit autentic – nota V. Lovinescu – posedă un punct negru în el, un element de absurditate, prin care devine determinare negativă". Abia de aici pornind, te poți încumeta să te apropii. Temeiurile unei lecturi „inversate" sunt oferite într-un discurs al Împăratului Iulian, reluat de autor în mai multe locuri: „Ceea ce în mituri se prezintă neverosimil este

semnelor obscure *(signa obscura)* este de bun augur, fiind dovezi certe ale prezenței unui sens superior, spiritual. Dumnezeu însuși îl ocultează, dorind prin aceasta să ne pună la încercare. Inteligibilitatea imediată este înșelătoare, căci textul pe deplin închegat trebuie să întindă capcane[66]. Și nu există mai mare plăcere decât să te pierzi, evitându-le.

Condiția interpretului este cea a pelerinului, plecat în căutarea Graalului, ascuns la Curtea-Veche a Tradiției Primordiale. Dar cum poate fi aceasta accesibilă, de vreme ce inelele concentrice, ridicând obstacole, par a anihila orice elan, făcând-o aparent impenetrabilă? Plecând în hagialâc – ne sugerează V. Lovinescu. Apropierea de Curtea-Veche se face „prin galeriile circulare, concentrice, invizibile ale Labirintului” (*Al patrulea hagialâc,* p. 65). Itinerariul unui hagialâc este el însuși labirintic,

[18 (21)]

apropierea de țintă făcându-se prin „învăluire spirală”, „mergând în horă centripetă”, și nicidecum prin asalt forțat, escaladare sau efracție.

Pelerinajul nu este altceva decât „călătorie catartică în lume”, „însumare de tribulațiuni”, „trecere instantanee la limită, care singură dă sens drumului făcut”. Finalitatea

tocmai ceea ce deschide calea spre adevăr. Cu cât mai extraordinară, mai paradoxală este enigma, cu atât este un îndemn pentru noi să nu ne încredem în vorba nudă, ci să ne trudim în căutarea adevărului ascuns” *(Mit și uimire).*

66 sursa: **Augustin, *De doctrina christiana* II, 6, 7–8; Origen, *De principiis* IV, 2, 9; Clement Alexandrinul, *Stromata* V, 4–9** — Părinții învață că obscuritatea Scripturii e voită de Dumnezeu, „ca să îmblânzească trufia prin osteneală” și să ferească tainele de nevrednici; Origen vorbește chiar de „pietre de poticnire” puse anume în literă. Ioan Scotus Eriugena dezvoltă tema în *Periphyseon*. [Augustin — De doctrina christiana, la]

oricărui hagialâc este regăsirea unității pierdute, popasul extatic în centrul de echilibru al lumii. Este motivul principal al literaturii inițiatice, descriind încercările de metamorfozare lăuntrică ale celor hotărâți să înfrunte limita. Cum să înțelegem altfel coborârea zeiței Ișstar în Infern[67], vămile plătite de Ghilgameș, pornit în căutarea nemuririi, călătoriile lui Ulysse și Enea, obsesiile Cavalerilor Templieri, periplul lui Dante prin cele trei lumi, literatura Graalului, ritualurile alchimiștilor medievali, demonstrațiile kabbaliste, manifestele rosacruciene, simbolistica franc-masonică a „despuierii" ori textele inițiatice ale lui Guénon? Nu este suficient să ai calea – crede fălticineanul – trebuie să posezi și Creanga de Aur („talismanul, legitimația pe care o arăți lui Charon[6869]" la fiecare trecere, „gajul de Înviere și Nemurire"), dar și firul Ariadnei[70], simboluri complementare (*Creangă și Creanga de Aur,* p. 19-21).

---

67 sursa: **«Coborârea Ișstarei în Infern»** — poem akkadian (mileniul al II-lea î.Hr.), prelucrare a celui sumerian despre Inanna; ***Epopeea lui Ghilgameș*, tăblițele IX–XI** (căutarea nemuririi la Utnapiștim); **Homer, *Odiseea***; **Vergiliu, *Eneida* VI**; manifestele rosicruciene *Fama Fraternitatis* (1614), *Confessio* (1615) și *Nunta chimică a lui Christian Rosenkreutz* (1616). [Epopeea lui Ghilgameș (trad. R. Campbell Thompson, 1928), en]

68 sursa: **Vergiliu, *Eneida* VI, 136–148 și 405–410** — ramura de aur, sacră Proserpinei, fără de care nimeni nu poate coborî în Infern; Enea i-o arată lui Charon, care îl primește atunci în luntre. James Frazer și-a numit după ea marea sa carte, *The Golden Bough* (1890). [Vergiliu — Aeneis, la]

69 firul Ariadnei — Firul dat de Ariadna lui Tezeu ca să iasă din Labirint; simbolul legăturii continue cu Principiul, complementar Crengii de Aur. (vezi pagina 322)

70 Charon — Luntrașul Infernului grec, care trece sufletele peste Acheron (sau Styx) în schimbul unui obol. (vezi pagina 317)

Hagialâcul este o cruciadă interioară, deplasarea centrului de gravitate al conștiinței spre Ierusalimul[71] din inima fiecăruia, „văduvă” fiind de mângâierea unității. „Văduvia” este condiția inițiatului, a celui pornit să realizeze sinteza desăvârșirii; este și condiția omului de azi, pribeag și nostalgic, tânjind să-și refacă paradisul pierdut. De altfel, tot ceea ce nu-și are rațiune în sine „văduvește”, până la reîntâlnirea cu temeiul râvnit, anihilându-se dureroasa „sfâșiere” în dualitate. Mântuirea nu se obține gratuit; coborârea în Infern, purificarea prin foc, calea Golgotei, Crucificarea, Învierile și Morțile succesive sunt tot atâtea probe ale drumului circumvolutiv, ocolit, spre țintă.

Care este raportul între hermetism[72] și metafizică? V. Lovinescu este de părere că distincțiile trebuie menținute cu fermitate, pentru a evita marja de indeterminare semantică, primejdioasă într-o investiție pusă sub semnul logicului. Hermetismul este o disciplină cosmologică, studiind

[19 (22)]

feluritele ipostaze ale dualității, pe când unitatea este obiectul predilect al metafizicii. „... Și cum dualitatea își are originea în unitate, tot așa științele cosmologice, hermetice, își au izvorul în metafizică, cu *titlul de aplicații secundare pentru studiul lumii, așa cum este în ea însăși, nu în principialitatea ei*” (*s.n.* P.B.) (*Al patrulea hagialâc,* p. 32). Puse sub semnul lui Hermes – mesagerul și interpretul zeilor, intermediar între lumea de sus și cea a

71 Ierusalimul — Cetatea sfântă, simbol al centrului lumii și, lăuntric, al inimii. (vezi pagina 327)

72 hermetism — Doctrina pusă sub numele lui Hermes Trismegistul (Corpus Hermeticum, Tabula Smaragdina) și, în sens larg, alchimia; pentru Guénon, știință tradițională de ordin cosmologic, nu metafizic. (vezi pagina 327)

oamenilor –, hermetismul și hermeneutica descriu alchimia faptelor de conștiință, travestind sub masca simbolurilor experiența vitală a metamorfozei.

Revendicându-se de la metafizică doar cu titlul de „practici” sau „experiențe semnificante”, cu caracter derivat, cele două discipline se găsesc totuși într-un raport inegal față de matca ideatică din care decurg. Dacă hermeneutica poate fi și filosofică, vizând comprehensiunea straturilor de adâncime ale textelor de această factură, hermetismul, în schimb, nu oferă întotdeauna suficientă motivație metafizică, expunându-se periculos teosofismelor sau spiritismelor ieftine, care tind să comercializeze misterul în forme surogat, dar rentabile. La rândul ei, hermeneutica discursului esoteric, în care metafora și simbolul iau locul conceptelor, este întâmpinată cu destulă rezervă de filosofi, în timp ce hermetiștii, evocând atuul unei pretinse „inițieri”, îi privesc pe aceștia condescendent, ventilând orgolii suprematiste. Același atu este exploatat și în descrierea anumitor scenarii „secrete”, despre care pot mărturisi doar „aleșii”, suspectate însă de nerealism și futilitate de către „profani”.

Chiar V. Lovinescu este convins că „simbolismul inițiatic se țese pe realități geografice riguroase” (*Interpretarea ezoterică…,* p. 117). Acest subterfugiu metodologic îi îngăduie să refacă „istorii” ale unor timpuri apuse, evenimente situate „sub pecetea tainei”, toate circumscrise unui spațiu determinat și așezămintelor politice lumești. Ostil însă capriciilor scientiste, argumentele probatoare nu țin – crede el – de domeniul „superficial”, „pozitiv”, ci de cel „negativ” și „nocturn”, regentat de o instanță non-umană, actualmente „retrasă”, care le încredințează „adepților” prin revelație. Astfel de „mesaje” sacre, străvechi, iau forma miturilor și basmelor populare, despre care s-a crezut că sunt creații ale

ethosului colectiv, ele disimulând în fapt principiile unei ordini dictate de voința divină. Istoria vizibilă este dublată de o alta, nevăzută, în care subiecții implicați își joacă fiecare un „rol” secund, și fiecare își poartă

[20 (23)]

masca („obrăzarul”). Însuși Monarhul se ascunde, vestind în rare ocazii „imanența” transcendentului în lume (*Monarhul ascuns,* p. 88).

Sunt suficiente aceste argumente pentru a dovedi plauzibilitatea unei corespondențe efective între Unu și Multiplu, Cer și Pământ, Dumnezeu și Om? V. Lovinescu pune în lucru Știința simbolurilor, încrezându-se absolut în făgăduințele ei, apreciind-o în măsură să înnoade începutul și sfârșitul, materia și spiritul, viața și moartea, într-o alternanță perpetuă. În acest fel, supunându-ne curgerii, săvârșim – inconștient, uneori – gestul metafizic total, înțeles ca Nostalgie și Transfigurare.

Nu putem încheia fără a evalua, fie și în puține cuvinte, importanța operei lui V. Lovinescu. Cei care l-au citit cu atenție vor fi ajuns la concluzia că avem de-a face cu o aplicare măiestrită a ideilor lui Guénon la studiul unor motive populare românești. Însuși autorul nu ezită să o recunoască în multe rânduri. În ce proporție această adaptare s-a dovedit optimă este greu de spus, mai ales astăzi, când concepția Magistrului său este supusă unor critici acerbe. (I se reproșează îndeosebi miza excesivă acordată imaginației – care l-a dus la construirea unor scenarii fictive, cu neputință de probat, dar socotite de el „inspirate”; critica valorilor occidentale și prejudecata de a considera că revirimentul lor se poate face doar prin împrumuturi asiatice; „vâna” spengleriană[73] prea

73 sursa: **Oswald Spengler, *Der Untergang des Abendlandes* (1918–1922)** — „Declinul Occidentului”, morfologia ciclică a culturilor, cu care

evidentă; tonul profetic și orgoliul „inițiatic” ostentativ afișat.)

Spre deosebire de Guénon, care a ezitat să se apropie de mit, V. Lovinescu reușește să redea acestuia demnitatea unei creații nu doar arhetipale, dar și cerești. În plus, pentru cei interesați să-l „adulmece”, oferă „Creanga de aur” și firul miraculos al Ariadnei, cu ajutorul cărora se poate porni hotărât în căutarea vânatului sacru. Toate acestea sunt suficiente motive spre a-l recomanda spre lectură, convinși că arcanele textelor sale vor stârni celor curajoși atât gustul periplurilor neconvenționale, cât și al tainicei metamorfoze. Acest al șaptelea volum adaugă încă un cerc incintei semețe inaugurate acum doisprezece ani. Să nădăjduim că vămile ei vor fi străbătute de cât mai mulți.

Petru BEJAN

[21 (24)]

Notă: Mai toate exercițiile hermeneutice ale lui V. Lovinescu se înscriu aceluiași scenariu argumentativ, astfel încât ele vin în întâmpinarea unor idei reiterate frecvent; materialul investigat este însă totdeauna altul. Fiecare text este un argument în plus la programul anticipat încă de la prima lucrare. Am spune că restul sunt lungi ocoluri, perifraze în jurul unui pol nevăzut. De aceea, cititorii vor întâlni pe alocuri pasaje sau idei „împrumutate” altor lucrări, ori fragmente adaptate sub aspect formal. Poate dacă ar fi avut timp, autorul ar fi pus mai multă ordine. În fapt, nu ne dovedește, o dată în plus, că nu prin asalt forțat se cucerește „Cetatea”, ci prin lungi și istovitoare învăluiri, „mergând în horă centripetă”?

e adesea apropiată *La Crise du monde moderne* a lui Guénon. [Oswald Spengler — Der Untergang des Abendlandes (1918–1922), de]

Adnotări despre mit

> «Douter de tout ou tout croire[74], ce sont deux solutions également commodes, qui, l'une et l'autre, nous dispensent de réfléchir.»[75]
>
> *(Henri Poincaré)*

A medita asupra mitului înseamnă să faci o căsătorie din dragoste cu ambiguitatea. Prin natura sa, mitul este echivoc, pentru că stă între două lumi, pe care le unește, despărțindu-le. Nu poți să-l strângi posesiv în brațe, pentru că fuge ca Fata Morgana[76]; dar cine a prins din urmă o nălucă de gleznă? Cum să te încumeți să vorbești despre el, când «muthos» vine de la rădăcina[77] *mu,* de unde mutus[78] și verbul muein[79], a închide gura, a tace, a

74 * A te îndoi de tot, sau a crede tot, sunt două soluții la fel de comode, care, și una și alta, ne scutesc să reflectăm.

75 sursa: **Henri Poincaré, *La Science et l'Hypothèse* (1902), Introducere** — textul canonic: *Douter de tout ou tout croire, ce sont deux solutions également commodes, qui l'une et l'autre nous dispensent de réfléchir.* Traducerea e dată de nota originalului. [Henri Poincaré — La Science et l'Hypothèse (1902), fr]

76 *muthos* — gr. μῦθος, „cuvânt”, „poveste”, „mit”. Apropierea de rădăcina *mu* e o etimologie tradițională, nu una a lingvisticii moderne (Chantraine socotește originea lui μῦθος necunoscută); Guénon o expune în «Mythes, mystères et symboles» (1933): „mit”, „mister” (μυστήριον) și lat. *mutus* ar ține de aceeași tăcere, căci adevărul cel mai înalt nu se poate spune, ci doar sugera.

77 „mut” (lat.).

78 gr. μύειν (μύω), „a închide (ochii, gura)”, „a tăcea” — de unde μύστης, „inițiatul”, cel care tace asupra celor văzute, și μυστήριον, „mister”.

79 *Valide Sultan* (tc.; din ar. *wālida*, „mamă”) — titlul mamei sultanului domnitor, cea mai puternică femeie din seraiul otoman; a-i ridica vălul însemna moartea.

închide ochii? Chiar fața lui, întoarsă spre lumea sublunară, este un obrăzar nedescifrabil: este mai temerar a-l da la o parte, decât gestul cutezătorului care înfruntă moartea, ridicând vălul Sultanei Validè[80]. Ce s-ar mai putea spune despre cealaltă față îndreptată spre cerul stelelor fixe? Încercarea de a ajunge la ea prin escaladare sau prin efracție este tot atât de vană, ca și catapultarea unui astronaut pe lună, fără mijloacele de protecție necesare. Nu este decât o singură cale spre mit; metamorfoza pelerinului pe măsura ascensiunii, când fiecare batere din aripi face să crească zece aripi noi.

[23 (26)]

Cuminte ar fi să cercetezi mitul când aromește în soarele de amiază, la ora «când Marele Pan[81] doarme[82]», nu în staza lui virulentă și fulgurantă, când, între cer și pământ, face și desface lumile, distribuie viața și moartea, tortura și extazul, uimind chiar pe zeii nemuritori; dar cum poți rezista la seducțiile, la făgăduințele primejdiei?

Mitul are două fețe. Cine-și închipuie că a circumscris una din ele își dă îndată seama că miezul ei s-a scurs în cealaltă față. Mitul trebuie prins prin învăluire spirală, iar ambiguitatea sa suprasolicitată printr-o ambiguitate și mai mare. Sunt anumite subiecte care nu suferă decât o apropiere donjuanească. Nimeni nu a fixat Eternul

80 Fata Morgana — Miraj optic din strâmtoarea Messina, pus pe seama zânei Morgan din romanele arturiene; prin extensie, nălucă amăgitoare. (vezi pagina 322)

81 sursa: **Teocrit, *Idile* I, 15–18** — păstorul nu îndrăznește să cânte din fluier la amiază, căci atunci doarme Pan, obosit de vânătoare, și se mânie dacă e trezit. Amiaza e ora panică, a teroarei și a epifaniilor.

82 Marele Pan — Zeul arcadian al turmelor, citit de greci ca pân, „totul”; la amiază doarme și nu îngăduie să fie tulburat (Teocrit, Idile I, 15–18). (vezi pagina 331)

Feminin[8384], decât acela care s-a identificat cu un punct inefabil, care este nicăieri și pretutindeni, în jurul căruia veșnica labilitate sfârșește prin a se înfășura. Imuabilul nu este închisoarea mișcării: ea se sleiește în el, fără să-i ajungă zidurile, așa cum nimeni nu a pipăit orizontul.

Vălul Mayei se țese pe un sistem de coordonate geometrice. Nicăieri ele nu sunt mai vizibile decât pe fața înstelatului Uranus[85] – ne-o arată liniile pure ale constelațiilor. Pe pământ, Geometria sacră[86] este năpădită de vegetația haotică, de mărăcinii naturii inferioare, iresponsabilă, lăsată în voia ei, fără frâu. Înțelegi aspirațiile milenariste, care speră că o conflagrație va reda lumii liniile pure, de templu, pe care le-a avut la începuturi. Pe boltă însă mitul geometrizează inefabilul, și acest fapt constituie transcendența, legitimitatea, garanția aur, justificarea față de Apollon Geometrul[8788], din care procede.

Pe un plan contingent, nu este mai puțin misterioasă ecuația cu mai multe necunoscute a unui mare

---

83 sursa: **J. W. Goethe, *Faust* II, actul V, v. 12110–12111** — *Das Ewig-Weibliche / Zieht uns hinan*, „Eternul-Feminin / ne trage în sus”, versurile cu care se încheie tragedia.

84 Eternul Feminin — După versurile finale din Faust II (das Ewig-Weibliche): principiul feminin care atrage sufletul în sus — Înțelepciunea, Fecioara, Beatrice. (vezi pagina 322)

85 sursa: **Plutarh, *Quaestiones convivales* VIII, 2** — maxima atribuită lui Platon, ἀεὶ γεωμετρεῖ ὁ θεός, „Zeul geometrizează mereu”. Lovinescu o raportează la Apollon, zeul măsurii și al proporției, opus aici vegetației haotice. [Plutarh — Quaestiones convivales, grc]

86 Apollon Geometrul — Apollon ca zeu al măsurii, al numărului și al formei, opus dezordinii; cf. (vezi pagina 310)

87 Geometria sacră — Știința tradițională a formelor și proporțiilor care reflectă ordinea cosmică; temeiul arhitecturii templelor și al simbolismului masonic. (vezi pagina 323)

88 Uranus — Ouranos (gr.

matematician, mai interesantă prin formulare decât prin rezolvare, care, de cele mai multe ori, este un expediment. [24 (27)]

De aceea, mitul se explică prin mit: el este propria lui justificare și finalitate, își ajunge sieși. Reamintim propoziția hegeliană[89], care spune că misterul trebuie înțeles ca atare, ca mister. O explicitare din afară este o alienație.

Este foarte greu omului modern, bântuit concomitent de romantism și de cartezianism, să înțeleagă că organicitatea, omogenitatea vieții lumii și geometria sunt solidare, ca doi termeni ai unei perechi de complementare. Se pune întrebarea: cum poți ghici primul fond, schema geometrică, în mișuna naturii fecunde, sub încolăcirile ei nesleite, de râmă care se înmulțește pe măsura segmentării?

Explicația este relativ simplă: încolăcirile, inelele, proliferarea râmei, ca și a șarpelui cosmic, sunt aspectul sensibilizat al unei mase vibratorii bazice, care le «inventează» inepuizabil pentru a le nimici pe măsura creării lor; această masă vibratorie nu poate ființa decât în jurul unor puncte de referință, al unor pârghii fixe. Or, aceste puncte imuabile se află într-un sistem de relații, ținând de geometria de situație. Dionysos și Apollon nu sunt[90] în realitate despărțibili, nici măcar conceptual,

89 sursa: **G. W. F. Hegel, *Vorlesungen über die Philosophie der Religion*** — probabil aluzie la locul unde Hegel spune că misterul (taina Treimii) e de neînțeles pentru intelect, dar nu pentru rațiunea speculativă, căci „misterul este însuși speculativul”. Locul exact nu l-am putut stabili.

90 sursa: **Friedrich Nietzsche, *Die Geburt der Tragödie* (1872)** — perechea apolinic–dionisiac, pe care Nietzsche o opune, iar Lovinescu o socotește nedespărțită: forma geometrică și puterea vitală. [Friedrich Nietzsche — Die Geburt der Tragödie (1872), de]

decât ca o ipoteză provizorie de lucru. De aceea, miturile, reductibile la o schemă, însuflețesc totuși, vitalizează lumea, ca niște fulgurații spermatice. Lumea este un Om Mare[9192] – spun doctrinele sapiențiale – iar miturile sunt glandele lui endocrine.

Mitul țese atât de organic lumea, încât studierea lui izolată, literală, superstițioasă, aduce după ea ofilirea universului. Atunci, fabula devine reziduu, cădere radioactivă. Un mit căruia i se taie rădăcinile stelare necrozează domeniul pe care-l regentează. În cenușa lui, apare capul meduzei. Primit sau refuzat, iubit sau hulit, mitul nu-și pierde niciodată realitatea sa obiectivă. Depinde de ce soliciți în el, ca să apară

[25 (28)]

fie ca Soare spiritual al lumii, fie ca satelit sumbru. Sfinxul[93] nu piere niciodată, așa cum își închipuie nebunii. Existența lui este solidară și în același timp antagonistă cu ignoranța și întunericul. Îl găsim la toate împrăștierile divergente de drumuri, ca Păzitor al Pragului[9495], la poarta

---

91 sursa: **Doctrina macrocosmului-microcosmului** — Puruṣa din *Ṛgveda* X, 90, din trupul căruia s-a alcătuit lumea; *Adam Kadmon* al Cabalei; formula Fraților Purității (*Ikhwān al-Ṣafā'*, sec. X): „lumea este un om mare, omul o lume mică" (*al-'ālam insān kabīr*); Guénon, *L'Homme et son devenir selon le Vêdânta* (1925).

92 Om Mare — Macrocosmul înfățișat ca un om (Puruṣa, Adam Kadmon, al-insān al-kabīr), al cărui microcosm e omul. (vezi pagina 338)

93 sursa: **Edward Bulwer-Lytton, *Zanoni* (1842)** — „Locuitorul Pragului" (*Dweller of the Threshold*), fantasma care îl înspăimântă pe cel ce trece fără pregătire spre lumea nevăzută; termenul e preluat de Rudolf Steiner (*Hüter der Schwelle*). Lovinescu îl folosește pentru toate figurile ce păzesc trecerea: Sfinxul, balaurul, ciuntul de la poarta tărâmului. [Edward Bulwer-Lytton — Zanoni (1842), en]

94 Păzitorul Pragului — Ființa înspăimântătoare care stă la trecerea dintre două stări sau lumi și trebuie biruită, sau îmblânzită, de cel ce vrea să treacă. (vezi pagina 339)

95 Sfinxul — Paznicul enigmei (gr. (vezi pagina 348)

oricărei probleme cu *N* necunoscute. Or, se află în tot universul un singur loc, un singur nod vital, o singură pulsație care să nu fie un punct de interferențe, deci de ambiguități?

Esențialitatea antinomică a mitului îl face nedefinibil; uimirea[96] nu se teoretizează. De aceea, trebuie insistat asupra exemplificării, pentru că este singurul mijloc de a comunica cititorului freamătul fabulei. Mai ales exemplificarea constituie un substitut al viziunii primordiale a omului, când o realitate este privită deodată în toate fațetele ei, în simultaneitate, nu în succesiune – ca acum. Pe de altă parte, exemplificarea solicită curiozitatea, deci colaborarea cititorului, consimțământul – dar și contrazicerea lui –, mijloc superlativ pentru a ajunge la adevăr.

Fraza lui Henri Poincaré, citată în *motto,* e valabilă și în alte domenii decât matematica. Este coroborată cu afirmația lui Mendeleev[97], pe care am mai pomenit-o: «mai bine să faci o ipoteză care mai târziu se va dovedi poate inexactă, decât să nu faci nici una». La adevăr se ajunge prin conjecturi, nu prin negație sistematică, nici prin credulitate.

După câteva considerații și reveniri asupra mitului (o revenire nu este repetiție, ci o nouă perspectivă), am relevat o ipoteză puțin cunoscută asupra originii basmului, insuficient explicată prin originea lui exclusiv populară; am încercat o investigație la rădăcinile prelogice și chiar pre-umane ale tragediei; am studiat simbolismul unei icoane, arătând că sub un fard creștin ascunde elemente pre- și extracreștine; am cercetat simbolismul unei peceți și al unei steme, în directă

96 uimirea — Mirarea în fața lumii, privită ca început al cunoașterii.

97 sursa: **D. I. Mendeleev** — pare a fi o idee din *Principiile chimiei* (*Osnovy himii*, 1868–1871), unde chimistul apără ipotezele de lucru: e mai bine să ții la o ipoteză, chiar dacă se va dovedi falsă, decât să nu ai niciuna. Formularea exactă nu am găsit-o.

legătură cu mitul lui Dragoș[98]. Dar un exces de prezentare este oțios; cititorul va culege ce vrea și ce poate din ceea ce i se oferă.

98 sursa: **Vasile Lovinescu, «Două steme», în volumul de față, p. 147 și urm.** — ceea ce autorul rezumă aici trimite la capitolele volumului: «Mit și uimire» (originea basmului, tragedia), «Aspecte de simbolism inițiatic» (icoana) și «Două steme» (pecetea și stema legate de descălecatul lui Dragoș).

Mitul sfâșiat

«Mitul este Adevărul penultim[99]» – spune Ananda Coomaraswamy; altfel spus, este Adevărul Ultim în staza sa sacrificială, creând dimensiunile conceptuale ale Devenirii, apoi însuflețindu-le printr-un circuit sanguin, izvorât dintr-o rană veșnic deschisă. Orice trăire e precedată de o rostire in divinis[100]: în lumea noastră se sfâșie prin Timp, Spațiu și Povestire. Ultima nu e un aspect secundar al Devenirii, pentru că este coextensivă Verbului, per quem omnia facta sunt[101]. Povestitorul trebuie să aibă dubla conștiință a Tăcerii Ultime și a Apei Sâmbetei[102], care curge din Tăcere într-un circuit aparent imobil. De aici, aspectul ambiguu, năzdrăvan, al unui autentic băsmuitor, încălecat pe șeaua lui oraculară.

Basmul se proclamă pe sine însuși mincinos. Aplicând deci legea analogiei în sens invers, adevărul lui metafizic e demonstrat riguros. Când o minciună e deliberată, totdeauna se dovedește a fi un văl și toată lumea înghite momeala. Astfel sunt salvgardate epifania Adevărului și

---

99 „în cele divine” (lat.) — în Principiu, înainte de orice manifestare. (vezi pagina 328)

100 „prin Care toate s-au făcut” (lat.) — din Crezul niceo-constantinopolitan, despre Fiul, Cuvântul lui Dumnezeu; ecou al lui Ioan 1, 3 („Toate prin El s-au făcut”; Vulgata: *omnia per ipsum facta sunt*).

101 sursa: **Ananda K. Coomaraswamy, *Hinduism and Buddhism* (1943), cap. «The Myth»** — textul canonic: *the Myth is the penultimate truth, of which all experience is the temporal reflection*, „Mitul este adevărul penultim, a cărui reflectare temporală este orice experiență”. [Ananda K. Coomaraswamy — Hinduism and Buddhism (1943), en]

102 Apa Sâmbetei — Râul mitic al folclorului românesc, care înconjoară lumea și desparte lumea celor vii de cea a morților; izvorăște din Iad (sau din tăcerea de la capătul lumii). (vezi pagina 310)

masca lui ocrotitoare și revelatoare. Cine cunoaște secretul măștii, cunoaște misterul Mayei, deci al lumii... Povestitorul, Oficiantul[103], își instilează tainele în episoadele cele mai incredibile în sensul unui ospăț de nemurire, ciolanele sunt aruncate în tenebrele exterioare[104], câinilor și cerșetorilor. Cvintesențele, fum frumos mirositor, se înalță inefabil, până la adierile Persefonei[105]. Vergiliu rezumă într-un vers suveran realizarea inițiatică; trebuie «regradere ad Auras[106]», «să urci din nou la

[27 (30)]

sufluri», la boare, Sarva-Prana[107][108], dumbrăvile de Diamant ale constelațiilor.

Conținutul narativ și noțional al basmului este o piatră de poticnire[109], dar și piatră de altar, ca aceea pe care a dormit Iacob o noapte, treaptă de jos a unei Scări care,

---

103 sursa: **Matei 8, 12; 22, 13; 25, 30** — „întunericul cel mai din afară” (Vulgata: *tenebrae exteriores*), unde e aruncat cel fără haină de nuntă; ospățul nemuririi trimite la Pilda nunții fiului de împărat (Matei 22, 1–14), iar „câinii” la Matei 7, 6 și 15, 26–27. [Matei (Biblia sinodală), ro.]

104 sursa: **Vergiliu, *Eneida* VI, 128–129** — citat aproximativ: verbul *regradere* nu există în latină. Textul canonic: *sed revocare gradum superasque evadere ad auras, / hoc opus, hic labor est* — „dar să-ți întorci pasul și să ieși iar la aerul de sus, aceasta e lucrarea, aceasta e osteneala”. Sibila îi spune lui Enea că a coborî în Infern e ușor; greu e a urca înapoi. [Vergiliu — Aeneis, la]

105 Oficiantul — Cel care săvârșește ritul; aici povestitorul ca preot al basmului. (vezi pagina 338)

106 Persefone — Zeița Adâncurilor (gr. (vezi pagina 342)

107 *sarva-prāṇa* (skr.) — „suflul tuturor”, Suflul universal: *prāṇa* cosmic, din care se împart suflurile vitale ale ființelor; în *Upanișade* e una dintre numirile lui Brahman. (vezi pagina 347)

108 Sarva-Prana — „Suflul universal” (sanscr. (vezi pagina 347)

109 sursa: **Isaia 8, 14; Romani 9, 33; I Petru 2, 8** — „piatră de poticnire și stâncă de sminteală”; piatra lui Iacob e cea din **Facerea 28, 11–19**: pe ea a dormit și a văzut scara pe care urcau și coborau îngerii, apoi a uns-o cu untdelemn și a numit locul Betel, „casa lui Dumnezeu”. [Isaia (Biblia sinodală), ro.]

sus, se înnoadă în Ființă. E făgașul căilor cvintesenței, de-a lungul căruia purecele se aruncă în slava cerului, liman esențialmente calitativ în întinderea cantitativă. Cele 99 de oca de fier se transformă[110] în 99 de aripi, sus de culoare vineție, jos cu irizările curcubeului. Povestea aduce Vârsta de Aur[111] dar, pentru aceasta, trebuie ca mânuitorul ei să înțeleagă tăcerea Eterului, cum spune Hölderlin[112].

Cele 99 de oca sunt cele 99 de nume divine[113], dezrobite din închisoarea klifoturilor[114][115], a cojilor reziduale ale lumii. Șekhina[116] este eliberată prin al o sutălea nume, care este reprezentat de purece.

Secretul băsmuirii s-a pierdut împreună cu celelalte științe tradiționale. Știm doar că era o epifanie, o

---

110 sursa: **Petre Ispirescu, «Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte», în *Legende sau basmele românilor* (1882)** — formula de început: „A fost odată ca niciodată; [...] de când se potcovea puricele la un picior cu nouăzeci și nouă de oca de fier și s-arunca în slava cerului de ne aducea povești”. [Petre Ispirescu — Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte, ro]

111 sursa: **Friedrich Hölderlin, «Da ich ein Knabe war…» (c. 1797–1798)** — *Ich verstand die Stille des Aethers, / Der Menschen Worte verstand ich nie*, „Înțelegeam tăcerea Eterului, cuvintele oamenilor nu le-am înțeles niciodată”. [Friedrich Hölderlin — Da ich ein Knabe war…, de]

112 Vârsta de Aur — Prima vârstă a ciclului (gr.

113 *qelippot* (ebr. קליפות, sg. *qelippah*) — „coji”: în Cabala lurianică, resturile vaselor sparte la creație, care țin captive scânteile de lumină divină; „repararea” (*tikkun*) eliberează scânteile și pe Șekhina din exil. (vezi pagina 329)

114 sursa: **Cele „mai frumoase nume” ale lui Dumnezeu (*al-asmā’ al-ḥusnā*)** — *hadith*-ul transmis de Abū Hurayra (Bukhārī, *Ṣaḥīḥ*, 2736): „Dumnezeu are nouăzeci și nouă de nume, o sută fără unul; cine le cuprinde intră în Paradis”. Tradiția spune că al o sutălea nume, Numele Suprem, rămâne ascuns.

115 klifoturi — Qelippot (ebr.): „cojile” care țin captivă lumina divină în Cabala lurianică. (vezi pagina 329)

116 Șekhina — „Sălășluirea” (ebr.): Prezența divină în lume, ipostaza feminină a lui Dumnezeu, aflată în exil de la cădere. (vezi pagina 348)

dezvăluire prin enigmă, prin care se strângea convergent roua cerului în fundul unei cupe, reprezentând partea superioară dintr-o clepsidră, de unde se distribuia divergent, în lumea sublunară.

La prima vedere, basmul e o grămadă de membre sfâșiate; pentru a aduna ceea ce este împrăștiat, trebuia ca substanța noastră să se despoaie de accident, să redevină o materie primă, ca în copilărie. O simplă frază, o vorbă, o repetiție încep să scânteieze, chiar să fulgereze. Superata tellus sidera donat[117][118].

A fost odată este la prima vedere un pleonasm: din moment ce a fost, e firesc să fie în trecut, adică odată. Lucrul este simplu numai în aparență. «Odată», privit din prezent, desemnează altă categorie de durată. Fraza completă e neîndoielnică. «A fost odată», dar «ca niciodată[119]». Prezentul este transfigurat de trecut și «odată» actualizat de prezent, într-o dimensiune care se poate numai simți. Acest «odată» trebuie pescuit de un sărman pescar, ca acela ce a scos inelul lui Solomon[120] din fundul mărilor. Când știm aceasta e un prim mare câștig,

117 „Pământul biruit dăruiește stelele” (lat.) — încheierea poemului lui Boethius despre muncile lui Hercule: cine învinge lumea de jos primește cerul.

118 sursa: **Boethius, *De consolatione philosophiae* IV, metrum 7, v. 34–35** — *Superata tellus / sidera donat.* [Boethius — De consolatione philosophiae, la]

119 „sunt convertibile”, „se pot pune unul în locul celuilalt” (lat.) — termen scolastic (*ens et verum convertuntur*, „ființa și adevărul sunt convertibile”). Identitatea dintre a cunoaște și a fi o spune întâi Parmenide (fr. B 3 DK): τὸ γὰρ αὐτὸ νοεῖν ἐστίν τε καὶ εἶναι, „căci același lucru este a gândi și a fi”.

120 sursa: **Formula de început a basmelor românești** — „A fost odată ca niciodată”, de pildă la Ispirescu, «Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte». [Petre Ispirescu — Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte, ro]

căci «a ști» și «a fi» sunt identice, convertuntur[121]. Trăim un substitut de Eternitate, care ne duce spre alte țărmuri.

[28 (31)]

În adevăr, dacă medităm puțin, vedem că timpul ne scapă ca umbra printre degete. Trecutul a fost dar nu mai este, viitorul nu a venit încă; doar prezentul e act, dar ce fel de prezent e acela care nu este nici ziua, nici ora, nici minutul, nici secunda, ci doar clipa care este infinitezimală, neperceptibilă, dar asimțibilă de unii ca Etern Prezent[122]?

Există în gramatică ceva care se poate substitui clipei, până a o reprezenta? Credem că da. Rădăcina sintetică, logosul spermatikos[123][124] al verbului este participiul prezent, nu infinitivul prakritian[125], pură potențialitate, care ar trebui să se numească nu infinitiv, ci indefinitiv.

Se poate spune greoi, dar inteligibil: eu sunt citind, eu am fost citind, eu voi fi citind. Elementul permanent este participiul prezent și nu verbul «a citi», tăvălit prin toate dimensiunile iluzorii ale timpului. În nordul Moldovei, adesea se suprimă verbul auxiliar «a avea». Se spune, în loc de «am mers», «am mâncat», «m-am plimbat» – «am fost mers», «am fost mâncat», «m-am fost plimbat». Participiul trecut e o concesie făcută inteligibilității și utilității imediate și comune. Un contract comercial nu poate fi redactat în stil heideggerian. Iluzia timpului o

121 sursa: **Legenda inelului lui Solomon** — demonul (Asmodeu în tradiția iudaică, Șakhr la al-Thaʿlabī, *Qiṣaṣ al-anbiyāʾ*) îi fură regelui inelul cu Numele lui Dumnezeu și îl aruncă în mare; Solomon, rătăcitor și slujitor la un pescar, îl regăsește în pântecele unui pește și își recapătă tronul (cf. Coran 38, 34).

122 Etern Prezent — Nunc stans al scolasticilor: clipa netemporală care conține tot timpul, eternitatea trăită ca prezent. (vezi pagina 322)

123 *logos spermatikos* — gr. λόγος σπερματικός, „rațiunea seminală”: la stoici, principiul rațional care poartă, ca o sămânță, toate formele viitoare ale lucrurilor; Iustin Martirul vorbește de „semințele Cuvântului” risipite în lume. (vezi pagina 331)

124 logos-spermatikos — „Rațiunea seminală” (gr. (vezi pagina 331)

125 Prakriti — Format de Lovinescu de la Prakṛti (skr.), substanța primordială, pura potențialitate pasivă a manifestării: infinitivul ar fi „prakritian” pentru că e posibilitate nedeterminată. (vezi pagina 342)

suprimă basmul, pentru a aduce pe pământ nu atât Ființa, cât Fiindul[126].

«Eu sunt» pune problema. «Eu sunt Fiind» e Dumnezeu transcendent și imanent; dar «Eu sunt Fiindul» topește ambele hipostaze într-o incandescență ascendentă și descendentă, excluzând orice tovărășie. La șarika lahu[127].

Înșiră-te mărgărite, parcă toarce. De ce nu-i auzim sfârâitul fusului? Din non-conformism, din împrăștiere. Fapt capital, acest tors este indisolubil, organic solidar cu atenția deliberată. E însăși atenția. Împrăștierea noastră spintecă țesutul și o dâră de sânge îl brăzdează. Atenția noastră umple golurile și alină rana. În acest fel, omul colaborează cu Marele Arhitect. Oriunde și pe orice se fixează luarea aminte, se aude vibrația primordială, fiorul fără de moarte, creator. Citățm un text din Învățătorul din Sais[128], de Novalis:

126 Fiindul — Traducere pentru germ. (vezi pagina 322)

127 *lā šarīka lahu* (ar.) — „Nu are asociat”: din formula mărturisirii *lā ilāha illā Llāhu waḥdahu lā šarīka lahu*, „nu este dumnezeu afară de Dumnezeu, Unul, fără asociat” (cf. Coran 6, 163). Negarea oricărei „tovărășii” (*širk*) e temelia monoteismului islamic.

128 sursa: **Novalis, *Die Lehrlinge zu Sais* (scris 1798–1799, publicat postum în 1802)** — titlul exact e „Ucenicii din Sais”; în roman apare și un „Învățător” (*der Lehrer*). Sais, cetatea din Delta Nilului, cu statuia voalată a lui Isis. [Novalis — Die Lehrlinge zu Sais (1802), de]

[29 (32)]

«Orice ar întreprinde omul, trebuie[129] să-și concretizeze toată atenția, tot Eul său; atunci răsar în el gânduri și un nou fel de percepție care se aseamănă cu legănările line pe o elasticitate fluentă, atinsă de un vârf de băț în mod miraculos. Se lărgesc de la un punct și dau impresia că sunt însuflețite de o mișcare vie».

Aici închid instinctiv ochii, aud o chemare a ce-a fost; o ceață alburie, placenta întregii firi se întinde de la pământ la cer. Apoi, nesolicitată, se dezvăluie într-un punct neprevăzut și o vedenie de pe alt pământ trece prin ruptură, vine în lumea noastră, cu solii tainice. Văd, departe și nu prea departe, un fecior de crai, pe o gură de rai, mergând alene și șovăielnic, ca în toate pelerinajele, căutându-și mireasa. Se așează pe malul unui iaz și, exact cum spune Novalis, actualizează cu o nuia de alun un centru partitiv de cercuri concentrice, care se reîntorc la matcă, ca și unduirile Fiat-ului[130][131] cosmogonic. Tehnica

---

129 sursa: **Novalis, *Die Lehrlinge zu Sais*, partea a II-a, «Die Natur»** — citat în traducere liberă și prescurtat. Textul canonic: *Auf alles, was der Mensch vornimmt, muß er seine ungeteilte Aufmerksamkeit oder sein Ich richten, und wenn er dieses getan hat, so entstehn bald Gedanken, oder eine neue Art von Wahrnehmungen, die nichts als zarte Bewegungen eines färbenden oder klappernden Stifts, oder wunderliche Zusammenziehungen und Figurationen einer elastischen Flüssigkeit zu sein scheinen, auf eine wunderbare Weise in ihm. Sie verbreiten sich von dem Punkte, wo er den Eindruck fest stach, nach allen Seiten mit lebendiger Beweglichkeit* — „La tot ce întreprinde, omul trebuie să-și îndrepte atenția neîmpărțită sau Eul său; și când a făcut aceasta, se nasc curând în el, în chip minunat, gânduri sau un nou fel de percepții, care par a nu fi decât mișcări gingașe ale unui condei ce colorează sau țăcăne, ori contracții și figurări ciudate ale unui fluid elastic. Ele se răspândesc din punctul unde el a înfipt ferm impresia, în toate părțile, cu o mobilitate vie”. [Novalis — Die Lehrlinge zu Sais (1802), de]

130 *Fiat* (lat.) — „Să fie!”, cuvântul creator din Facerea 1, 3 (Vulgata: *Fiat lux*, „Să fie lumină”); la Böhme și la alchimiști, *Fiat*-ul e puterea care dă formă haosului. [Facerea (Biblia sinodală), ro.] (vezi pagina 322)

131 Fiat — Fiat (lat., „Să fie!”), cuvântul creator din Facerea 1, 3. (vezi pagina 322)

actului teurgic[132] e atât de impecabilă, încât episodul trebuie citat. Dar cine îl deapănă, Novalis sau Ispirescu?

> «Ajungând la marginea helești eului[133], se așează și el acolo jos și privea cu nedumerire, ia așa ca să zică și el că face ceva, bălăcea cu nuiaua prin apă și făcea haz cum sar stropii din apă când o lovesc. Apoi începu a cugeta. El vedea că fiecare strop de apă, când pica înapoi la matcă, se făcea câte un armean împrejurul lui și de ce mergea se mărește până ce iară intră în sânul matcei, de unde a ieșit fără mai pe urmă să se cunoască nici locul unde a picat stropul, nici întinderea armeanului din jurul lui, ci totul rămăsese ca mai înainte, adică fața apei lucie ca o oglindă.
>
> El era dus cu gândurile, se uita și nu mai vedea (ce formulă magistrală de oracol! *n.n.*), tot da cu nuiaua în apă și nu știa ce făcea (acțiune fără știință, cum spune Meyrink[134], *n.n.*). Nu mai simțea dacă este or nu mai este (satasat[135][136], spun hindușii, *n.n.*). Când eacă o broască țestoasă eșise pe luciul apei și se uita galeș la dânsul. Unde lovea cu nuiaua și unde se deschideau talazurile care înconjurau vârful nuielii

---

132 teurgic — Care ține de teurgie (gr. (vezi pagina 349)

133 sursa: **Petre Ispirescu, «Broasca țestoasă cea fermecată», în *Legende sau basmele românilor* (1882)** — citat cu intervențiile autorului în paranteză (*n.n.*, *n.a.*); grafiile *eacă*, *eșise*, *armean* sunt ale lui Ispirescu. [Petre Ispirescu — Broasca țestoasă cea fermecată, ro]

134 *sad-asat* (skr.) — „ființă-neființă”: cuplu care numește Principiul dincolo de opoziția dintre a fi și a nu fi (*Ṛgveda* X, 129, 1: „Atunci nu era nici neființa, nici ființa”); *Bhagavad-Gītā* XI, 37 și XIII, 12 îl spun pe Brahman „nici ființă, nici neființă”. (vezi pagina 347)

135 „condeiul (vârful) care țăcăne” (germ.) — la Novalis: *zarte Bewegungen eines färbenden oder klappernden Stifts*, „mișcări gingașe ale unui condei ce colorează sau țăcăne”; Lovinescu vede în el nuiaua cu care Făt-Frumos lovește apa.

136 sursa: **Gustav Meyrink** — locul nu l-am putut identifica; ideea „faptei fără știință”, a faptei care se face prin om fără ca voința lui să intervină, străbate romanele lui (*Der weiße Dominikaner*, 1921; *Der Engel vom westlichen Fenster*, 1927) și e apropiată de *wu-wei*-ul taoist.

> (exact «der klappernde Stift[137]» al lui Novalis, *n.a.*) acolo, țoșt! și dânsa și ochii de la dânsul nu-i mai lua.
>
> Se uita la dânsul parcă să-l soarbă cu privirea. Dară el nu vedea, nu auzea. Atât era de dus cu mințile... Se mira de această lâncezeală. Și mai aruncându-și căutătura la broască, văzu ochii ei, pare că străluceau de un foc ce simțea că îl atinge. Atunci își luă inima în dinți și strigă:
>
> [30 (33)]
>
> – Asta să fie logodnica mea!
>
> – Îți mulțumesc dragul meu iubit, îi răspunse atunci broasca. Cuvântul tău a sfărâmat toate farmecele ce mă țineau înlănțuită».

Broasca țestoasă susține toate lumile[138], după datinile străbune ale Chinei. Este elementul bazic al universului. Pentru că își scoate și își retractează capul și cele patru membre, manifestă, resoarbe Suflul Universal, Sarva Prana[139].

Făt Frumos se logodește cu Persefone, zeița Adâncurilor.

Și aceasta o simțiră, când o văzură, toți curtenii tatălui său, în aceste vremi prea fericite:

> «Când l-au văzut, toți au înțeles că aceasta era o femeie de pe alte tărâmuri».

Mai departe, Novalis vorbește de arcana Apelor Universale. Spicuim:

---

137 satasat — „Ființa-neființă” (sanscr. (vezi pagina 347)

138 *sarva-prāṇa* (skr.) — „suflul universal”. (vezi pagina 347)

139 sursa: **Tradiția chineză** — în *Huainanzi* VI, zeița Nüwa taie picioarele țestoasei uriașe Ao ca să sprijine cu ele cele patru colțuri ale cerului; carapacea boltită e Cerul, plastronul plat e Pământul. Guénon discută simbolul în *La Grande Triade* (1946); în India îi corespunde Kūrma, avatarul-țestoasă al lui Vișnu, pe care se sprijină muntele Mandara la baterea oceanului. [René Guénon — La Grande Triade (1946), fr]

«Nu fără adevăr, au căutat vechii înțelepți[140] în ape originea tuturor lucrurilor și în adevăr au vorbit de o apă superioară celei din mare și din izvoare... Numai în sete se manifestă această Anima Mundi[141][142], sete care este o năzuință puternică spre fluibilitate. Cei îmbătați de ea, numai ei resimt acest suprapământesc extaz al curgerii universale. (Acest ultim membru al frazei ne face să ne gândim la aspectul beatific al lui panta rhei[143] heraclitean, resimțit de obicei numai ca disoluție, *n.n.*) Toate senzațiile agreabile din noi sunt mișcările, curgerile acestor Ape primordiale. Chiar somnul este fluxul acestei mări nevăzute, și deșteptarea, refluxul. Câți oameni stau lângă aceste ape extatice și nu mai aud

---

140 „totul curge” (gr. πάντα ῥεῖ) — formula prin care tradiția rezumă învățătura lui Heraclit (Platon, *Cratylos* 402a: „totul trece și nimic nu rămâne”; cf. fr. B 12 și B 91 DK: „nu poți intra de două ori în același râu”).

141 „Sufletul Lumii” (lat.) — principiul care însuflețește cosmosul ca pe o singură ființă vie (Platon, *Timaios* 30b–36d; la Plotin, Sufletul universal); la alchimiști, *spiritus mundi*, agentul tuturor transmutațiilor. (vezi pagina 309)

142 sursa: **Novalis, *Die Lehrlinge zu Sais*, partea a II-a, «Die Natur»** (cuvântarea tânărului) — citat prescurtat. Textul canonic: *Nicht unwahr haben alte Weisen im Wasser den Ursprung der Dinge gesucht, und wahrlich sie haben von einem höhern Wasser, als dem Meer- und Quellwasser gesprochen. [...] Im Durste offenbaret sich diese Weltseele, diese gewaltige Sehnsucht nach dem Zerfließen. Die Berauschten fühlen nur zu gut diese überirdische Wonne des Flüssigen, und am Ende sind alle angenehme Empfindungen in uns mannigfache Zerfließungen, Regungen jener Urgewässer in uns. Selbst der Schlaf ist nichts als die Flut jenes unsichtbaren Weltmeers, und das Erwachen das Eintreten der Ebbe. Wie viele Menschen stehn an den berauschenden Flüssen und hören nicht das Wiegenlied dieser mütterlichen Gewässer, und genießen nicht das entzückende Spiel ihrer unendlichen Wellen! Wie diese Wellen, lebten wir in der goldnen Zeit* — „Nu fără adevăr au căutat vechii înțelepți în apă originea lucrurilor, și într-adevăr ei au vorbit de o apă mai înaltă decât apa mării și a izvoarelor. [...] În sete se arată acest Suflet al lumii, această puternică năzuință de a se topi. Cei îmbătați simt prea bine această desfătare nepământeană a fluidului, și la urmă toate simțirile plăcute din noi sunt felurite topiri, mișcări ale acelor ape primordiale din noi. Chiar somnul nu e decât fluxul acelei mări nevăzute, iar deșteptarea, venirea refluxului. Câți oameni stau lângă fluviile îmbătătoare și nu aud cântecul de leagăn al acestor ape materne și nu gustă jocul răpitor al nesfârșitelor lor valuri! Ca aceste valuri trăiam în vârsta de aur”. Novalis scrie *Weltseele*, „Sufletul lumii”; *Anima Mundi* e echivalentul latin pus de traducător. [Novalis — Die Lehrlinge zu Sais (1802), de]

143 Anima Mundi — „Sufletul Lumii” (lat.), principiul care însuflețește cosmosul (Platon, Timaios). (vezi pagina 309)

> cântecul de leagăn al apelor materne, nu gustă jocul răpitor al valurilor lor nesfâșiate! Ca și aceste valuri, retrăim vârsta de aur.»

Nu putem îndeajuns insista asupra aspectului imediat-realist al ritului apelor bătute de o nuia.

În *Mahabharata* se spune că Oceanul de Lapte primordial[144], bătut de Deva[145] și Asura[146], s-a transmutat în Amrita[147][148], licoarea de nemurire.

Împăratul Xerxes voia să treacă Dardanelele[149], cu enorma lui armată, spre Grecia. Valurile furioase îl împedicau să construiască podul

[31 (34)]

de lemn, care urma să lege malul asiatic cu malul european. Xerxes puse să biciuiască marea și valurile se potoliră.

---

144 *amṛta* (skr.) — „ne-moarte”, licoarea nemuririi, înrudită cu gr. ἀμβροσία; în *Veda* e identică cu *soma*. (vezi pagina 309)

145 sursa: ***Mahābhārata* I (*Ādiparvan*), 15–17 (ediția critică de la Pune)** — zeii (*deva*) și titanii (*asura*) bat Oceanul de Lapte folosind muntele Mandara drept făcăleț și șarpele Vāsuki drept funie, iar din ocean se ivește *amṛta*; episodul revine în *Viṣṇu-Purāṇa* I, 9 și *Bhāgavata-Purāṇa* VIII, 5–11. [Mahābhārata, sa]

146 Amrita — Licoarea nemuririi (skr. (vezi pagina 309)

147 Asura — Titanii adversari ai zeilor în tradiția hindusă; la origine, în Ṛgveda, „domni” divini. (vezi pagina 312)

148 Deva — Zeii luminoși ai tradiției hinduse (skr. (vezi pagina 321)

149 sursa: **Herodot, *Istorii* VII, 33–36** — povestit din memorie: furtuna rupe podurile de vase legate între ele, iar Xerxes poruncește să i se dea Hellespontului trei sute de lovituri de bici și să se arunce în el o pereche de cătușe, apoi pune să se refacă podurile; Herodot nu spune că valurile s-au potolit din cauza biciuirii. [Herodot — Istorii, grc]

Așezat pe un tron de aur, Xerxes[150] privea puhoiul nesfârșit de oameni care se scurgea pe pod. Începu să plângă. Întrebat de ce, răspunde: «mă gândesc că peste o sută de ani, nici unul din acești oameni nu va mai fi viu». Teurgul care înfăptuiește minunile e cel dintâi care realizează Scurgerea lumilor.

Orice rit, cât de înalt ar fi, își are umbra lui. Citățm un fapt din viața noastră țărănească, relatat ca real.

> «Am venit la vrăjitoare, pentru că îmi pieriseră doi cai din grajd... Și-mi spune ea: adastă până la miezul nopții... Aștept. Și unde începe în puterea nopții, a bătea cu trei nuiele, gardurile, pereții casei și, uite, balta din fundul curții. Și-mi zice mie: desbracă-te în pielea goală și plimbă-te de trei ori în jurul elești eului meu... Ea bătea mereu apa cu o vargă și boscorodea. Era și ea despuiată cum a făcut-o mă-sa».

Scurtăm: cel chemat (hoțul cailor) vine, și astfel un mister de inicvitate[151][152] se întâmplă.

Ne scuzăm de acest intermediu; trebuie reținut că inițierea și umbra ei sunt cele mai reale lucruri din lumea aceasta. Dar, din titlu, am făgăduit să sfâșiem mitul. De aceea, după ce am terminat de citat fragmentele menționate din *Broasca țestoasă cea Fermecată,* am alunecat pe undele lui Novalis, în povestea următoare, Aleodor Împărat[153].

---

150 sursa: **Herodot, *Istorii* VII, 44–46** — la Abydos, Xerxes privește oastea și flota de pe un tron de marmură albă (nu de aur), se socotește fericit, apoi plânge; întrebat de unchiul său Artaban, răspunde că din atâta mulțime niciunul nu va mai fi în viață peste o sută de ani. [Herodot — Istorii, grc]

151 sursa: **II Tesaloniceni 2, 7** — „taina fărădelegii” (Vulgata: *mysterium iniquitatis*), lucrarea ascunsă a răului care precede venirea lui Antihrist; Lovinescu o folosește pentru inițierea răsturnată, contrafacerea vrăjitorească a ritului. [II Tesaloniceni (Biblia sinodală), ro.]

152 inicvitate — Nelegiuire (lat. (vezi pagina 328)

De ce la botezul pruncului atât de mult așteptat, tatăl său, împăratul, «adună Răsărit și Apus, Miazăzi și Miazănoapte[154]»? În nici un basm nu am găsit această formulă. O aflăm, în schimb, în Guénon, în capitolul Initiation Sacerdotale et Initiation Royale[155][156] din Aperçus sur l'Initiation[157], la sfârșit. Se referă vădit la «Mahdiul» așteptat. După ce vorbește de inversiunea Polilor, care se va produce când punctul cel mai de jos va fi atins, Guénon încheie:

> *«Ce redressement devra d'ailleurs être préparé, même visiblement, avant la fin du cycle actuel; mais il ne pourra l'être que par celui qui, unissant en lui les Puissances du Ciel et de la Terre, celles de l'Orient et de l'Occident, manifestera au dehors, à la fois dans le domaine de la*
>
> [32 (35)]
>
> *connaissance et dans celui de l'action, le double pouvoir sacerdotal et royal conservé à travers les âges dans l'intégrité de son principe, par les détenteurs cachés de la Tradition Primordiale»*[158].

---

153 sursa: **Petre Ispirescu, «Aleodor împărat», în *Legende sau basmele românilor* (1882)**. [Petre Ispirescu — Aleodor împărat, ro]

154 „Inițiere sacerdotală și inițiere regală” (fr.) — după Guénon, cea dintâi duce la Marile Mistere (cunoașterea metafizică), cea de-a doua la Micile Mistere (desăvârșirea stării umane, domeniul acțiunii).

155 „Priviri asupra inițierii” (fr.) — cartea lui Guénon din 1946, alcătuită din articole publicate între 1932 și 1938 în *Le Voile d'Isis* / *Études Traditionnelles*.

156 sursa: **Petre Ispirescu, «Aleodor împărat»** — formula de la botezul pruncului împărătesc. [Petre Ispirescu — Aleodor împărat, ro]

157 sursa: **René Guénon, *Aperçus sur l'Initiation* (1946), cap. XL, «Initiation sacerdotale et initiation royale», paragraful final** — traducerea citatului e dată de nota originalului. [René Guénon — Aperçus sur l'Initiation (1946), fr]

158 * «Această îndreptare ar trebui dealtfel să fie pregătită, chiar în mod vizibil, înainte de sfârșitul ciclului actual; dar nu va putea fi decât prin cel care, unind în sine Puterile Cerului și ale Pământului, ale Orientului și Occidentului, va manifesta în afară, în același timp, în domeniul cunoașterii și în cel al acțiunii, dubla putere sacerdotală și regală păstrată, de-a lungul vârstelor, în integritatea principiului său, de către

Revenim la basm:

La acest botez slăvit, pruncul primește numele glorios de Aleodor, care e o malformațiune românească a numelui grecesc Heliodor, Darul Soarelui, floarea de lotus ce răsare pe fața apelor, în punctul de intersecție a liniilor ce unesc cele patru puncte cardinale, cu alte cuvinte, la centrul crucii orizontale, net indicată de cele 4 direcții de unde vin oaspeții la botez. Amploarea e recuperată, mai rămâne de cucerit Exaltațiunea[159], unind Cerul și Pământul. Pe patul de moarte, părintele său îl încunoștiințează să vâneze unde vrea, numai pe muntele unde se află moșia lui *Jumătate de om, călare pe jumătate de iepure șchiop,* nu. E felul obișnuit în basme, să indice învăluit, că tocmai pe acolo trebuie să treacă viteazul pornit spre câștigarea pământului pierdut, al stării primordiale.

La o asemenea cumpănă, se găsește de obicei un păzitor al Pragului, care e un rezumat înfricoșat, grotesc, al tuturor elementelor negative, grevând starea de fire ce trebuie depășită. Chiar numele de «Jumătate de om, călare pe jumătate de iepure șchiop» e o chintesență de deritmii[160]. Cine-i calcă moșia trebuie să-i plătească vamă. Aleodor trebuie să-i aducă terifiantului bicisnic pe fata lui Verdeș Împărat, a cărei imagine e pângărită în oglinda murdară a cerului jumătății de om. El îi păzește tărâmul, dar nu poate ajunge la ea. Poate că a fost vreun Făt-Frumos care și-a întors capul înapoi, în drum. Pe cei de

deținătorii ascunși ai Tradiției Primordiale.»

159 sursa: **René Guénon, *Le Symbolisme de la Croix* (1931)** — „amploarea” (*ampleur*), dezvoltarea orizontală a ființei în starea ei, și „exaltarea” (*exaltation*), urcarea pe verticală prin stările superioare; termenii, luați de Guénon din esoterismul islamic, corespund brațului orizontal și celui vertical al crucii. [René Guénon — Le Symbolisme de la Croix (1931), fr]

160 deritmii — Neologism al lui Lovinescu: ruperi de ritm, dizarmonii, însumarea elementelor negative ale unei stări. (vezi pagina 321)

felul lui, meduza îi transformă într-o imagine a deritmiilor, grevând starea de

[33 (36)]

fire pe care voiau s-o părăsească. Elementele pozitive se degradează, privite cu capul strâmb. Că numai busola intelectuală poate efectua trecerea pragului, o spune limpede împăratul pe patul de moarte: «să nu te ducă păcatele să vânezi pe acolo, că este nevoie de cap». Și ca să-i confirme nedumeririle, «Jumătatea de Om» îi urează: «pasă cu Dumnezeu și să-ți ajute să vii cu izbândă bună». Kala-Mukha[161][162] e o față a lui Brahma.

Pe drum, Aleodor scapă de moarte o știucă, un corb și un tăune[163]. Îl vor ajuta să înfrângă pe amazoana lui Verdeș Împărat, în încercările la care îl va pune.

E curios numele «Verdeș»: «Verde» plus litera focului[164], «Ș».

De obicei, în încercările la care e supus Făt-Frumos, a căror neîmplinire aduce moartea, fata împăratului se ascunde și eroul o caută. Aici situația se inversează. El se ascunde și fata îl caută cu ocheanul, care e al treilea ochi, infailibil. Situația centrală e uzurpată de femeie. Cu el îl descoperă de două ori, deși bine ascuns, în înaltul cerului și în adâncul mărilor, de prietenii lui, corbul și știuca. A treia oară, tăunele, adică cea mai mică jivină, îl preface în

161 *kāla-mukha* (skr.) — „fața Timpului”, adică a Morții: masca de monstru (numită și *kīrtti-mukha*, „fața slavei”) pusă deasupra porților templelor indiene, care înghite tot ce trece. Coomaraswamy (*Svayamātṛṇṇā: Janua Coeli*, 1939) arată că acest Devorator e chiar Soarele, Ușa Cerului; de aceea e „o față a lui Brahma”. (vezi pagina 328)

162 Kala-Mukha — Kāla-mukha, „fața Timpului” (sanscr.): capul de monstru deasupra porților templelor hinduse, poarta solară care înghite pe cel nevrednic. (vezi pagina 328)

163 tăune — Tăun, insectă care înțeapă vitele. (vezi pagina 349)

164 sursa: ***Sefer Yeșirah* (Cartea Formării) III** — dintre cele trei „mame” ale alfabetului ebraic, *alef* e aerul, *mem* apa, iar *șin* (ש) focul. Ș-ul românesc, scris în chirilică III, coboară din aceeași literă. [Sefer Yeșirah (trad. W. W. Westcott), en]

lindină[165], în ou de păduche, adică în punct, și-l ascunde chiar în coada fetei împăratului. Îl simte foarte aproape, dar nu-l dibuiește. Se dă biruită.

Prin botez deci, Aleodor însumase ca pe o virtualitate perfecțiunea umană, prin stațiunea în centrul Crucii orizontale, formată din liniile ce unesc Răsăritul cu Apusul, Nordul cu Sudul. La aceste patru direcții ale spațiului pe plan orizontal, se adaugă încă două, la sfârșitul căutării, în sus și în jos, adică pe verticala polară.

Sacerdoțiul feminin e spulberat, ceea ce reamintește isprava lui Parașu-Rama[166][167], al șaselea Avatara[168]. De altminteri, un Avatara nu are firesc numele de Heliodor? Nu este un dar al soarelui? Basmul exprimă drastic raporturile hieratice restabilite; Aleodor adoarme cu capul în poala fetei: ea îl sărută în somn. «Aleodor deșteptat îi trage o palmă de auziră cânii din Giurgiu.»

La întoarcere, Aleodor vru să dea fata lui Jumătate de Om. Bietul slut, respins cu ocară, se topește. După botezul inițial, ciclul se împlinește în Hierogamie.

[34 (37)]

Recitând paginile de mai sus, bag seamă că nu-și țin complet făgăduința. Nu au puerilitatea necesară marilor dezvăluiri. Nu alunecă în acel infantilism unde totul este minune. De aceea sfâșii numele de Aleodor ca un copil jucăria sa.

---

165 lindină — Oul de păduche. (vezi pagina 330)

166 *Paraśu-Rāma* (skr.) — „Rama cu toporul”, al șaselea *avatāra* al lui Vișnu: brahman care a nimicit de douăzeci și una de ori pe *kșatriya* (războinicii) răzvrătiți împotriva autorității sacerdotale. Guénon tratează episodul în *Autorité spirituelle et pouvoir temporel* (1929). (vezi pagina 338)

167 Parașu-Rama — Al șaselea avatāra al lui Vișnu, brahmanul cu toporul care pedepsește pe kșatriya răzvrătiți. (vezi pagina 338)

168 Avatara — „Coborâre” (skr. (vezi pagina 312)

Aleodor e Heliodor, evident. E evident, prea evident; asta mă face circumspect. Cultiv de data asta nu asonanța, ci disonanța dintre Heliodor și Aleodor, și găsesc în numele românesc murmure, șoapte ale tăcerii acoperite de sonoritatea termenului grecesc.

În Aleodor, Alean și Dor tind unul spre altul, precum cele două jumătăți ale Yin-Yangului. Sunt două nume complementare, care, promovate, însumate, fac, singure, pe om să stea drept în fața Cerului și nu «oaspe turbure pe pământul întunecat[169]» – cum spune Goethe. Aleanul și Dorul sunt nemărginite, pentru că nu au alt liman decât Vârsta de Aur și Eternitatea, constituie Esența și substanța Paradisului, contopite în Omul Universal[170]. Alean este și Leana Cosânzeana[171], mireasa Dorului. Alean alină Dorul. Aleodor e odor[172], nu afectiv, ci în sensul sacerdotal al cuvântului. Însumat bine în el, Aleodor e un Rege-Mag[173], stăpânul Uimirii.

Aceste gânduri mi-au fost șoptite de non-voință[174]. Închei și mă justific cu câteva reflecții ale bătrânului înțelept Heidegger.

---

169 vers. **J. W. Goethe, «Selige Sehnsucht», în *West-östlicher Divan* (1819), strofa a V-a** — citat liber, în traducerea autorului. Strofa întreagă: „Und so lang du das nicht hast, / Dieses: Stirb und werde! / Bist du nur ein trüber Gast / Auf der dunklen Erde.” — „Și cât timp nu ai acest «Mori și devino!», nu ești decât un oaspete tulbure pe pământul întunecat.” [J. W. Goethe — Selige Sehnsucht (West-östlicher Divan, 1819), de]

170 Omul Universal — La Guénon (după al-insān al-kāmil al lui Ibn ʿArabī și al lui al-Jīlī): ființa care a realizat toate stările, prototipul lumii. (vezi pagina 338)

171 Cosânzeana — Ileana Cosânzeana, mireasa lui Făt-Frumos în basmele românești, zâna de o frumusețe cerească. (vezi pagina 319)

172 Rege-Mag — Unirea în aceeași persoană a puterii regale și a celei sacerdotale, ca la Melchisedec și la Magii din Evanghelie. (vezi pagina 344)

173 odor — Lucru de mare preț; în biserică, „odoarele” sunt vasele și obiectele sfinte. (vezi pagina 338)

174 non-voință — Lăsarea care nu mai voiește nimic pentru sine (Heidegger: Nicht-Wollen; Eckhart: Gelassenheit). (vezi pagina 337)

«În măsura în care reușim să ne dezobișnuim de voință[175], ajutăm redeșteptarea Seninătății[176].»

«Nu trebuie să facem nimic, numai să așteptăm.»

«În așteptare lăsăm deschis lucrul spre care tindem. Atunci, a gândi e a ajunge în proximitatea depărtatului.»

175 sursa: **Martin Heidegger, *Gelassenheit* (1959): «Zur Erörterung der Gelassenheit. Aus einem Feldweggespräch über das Denken» (scris în 1944–1945)** — cele trei fraze sunt replici din această convorbire pe un drum de câmp, în traducerea liberă a autorului; a doua sună în original *Wir sollen nichts tun, sondern warten*, „Nu trebuie să facem nimic, ci să așteptăm”. *Gelassenheit*, cuvânt luat de la Meister Eckhart, înseamnă „lăsare”, „detașare”, „seninătate”; „non-voința” (*Nicht-Wollen*) e tema convorbirii.

176 Seninătatea — Traducere pentru germ. (vezi pagina 348)

Mit și uimire

I

Încercarea de a vorbi despre mit descurajează cea mai întrepridă bunăvoință. Greutățile sunt neistovite dacă vrei să cercetezi adâncurile; citez una singură deocamdată, suficientă să facă să cadă condeiul din mână: mitul este, prin natură, intrinsec, în rădăcina lui cerească, inefabil, adică indicibil. Aventura exprimării lui este o contrazicere în termeni. De aceea, este mult mai fructuos să spui ce nu este mitul (basm, suprastructură, proiecție onirică etc.), decât ceea ce este, pentru că esențialitatea lui este făcută din uimire, și o uimire pe care încerci s-o faci demonstrativă devine monedă calpă, cenușă. Și când vântul împrăștie cenușa, rămânem față în față cu Abstracția, această caricatură a viziunii intelectuale. Trebuie însă să precizăm de la început că uimirea poate fi înțeleasă în mai multe feluri. Ea poate fi mirarea că un lucru s-a făcut sau este altfel decât credeam, poate fi uimire față de un peisaj nebănuit de frumos sau de un tablou redând înțelesuri îndeobște ascunse și pe care privitorul le descoperă. Dar, mai este și o formă superioară de uimire, la care ne referim de fapt în acest studiu, aceea când descoperi că ești o parte din cosmos, un fir de nisip în raport cu întregul pământ, ca să întrebuințăm o comparație ce nu cuprinde nici a miliarda parte din proporția noastră față de univers. Uimirea este o trăire care, pe cale de meditație, îți dezvăluie un colț din imensitatea și complexitatea Cosmosului în raport cu

micimea noastră, și totuși având noi înșine complexitatea ce ne caracterizează ființa din multiple puncte de vedere.

[36 (39)]

Aceasta este uimirea fără de margini pe care mitul caută să ne-o activeze și să ne conducă la acele trăiri superioare ce generează continuu uimiri în ceea ce, în timp, conștiința noastră descoperă mereu, mergând tot mai adânc în cunoașterea tainelor cosmice, și stabilind treptat o legătură tot mai strânsă cu Creatorul nostru. Uimirea crește și mai mult în intensitate când descoperă indistincțiunea originară prin care Multiplicitatea este cuprinsă în Unitate.

Pentru ca să nu îngreunăm o expunere care voiește, în măsura posibilului, să evite trufia erudiției, ne referim la autorități supreme. Mai întâi la părintele raționalismului, Aristotel, care spune: «astfel, iubitorul de mituri (filomithos[177]), care sunt concentrări de mirări (thaumasion[178]) este totodată un iubitor de înțelepciune (filo-sofos)» (Metafizica,[179] 982, 13). Prin urmare, un mitofob este și un sofiofob. Aviz iubitorilor de abstracții. În problema mitului, Aristotel se arată adevărat discipol și continuator al lui Platon, care este și mai afirmativ: «în

177 „iubitor de mituri” (gr. φιλόμυθος) — compus din φίλος, „iubitor”, și μῦθος, „mit, poveste”. La Aristotel cuvântul e pus în paralel cu φιλόσοφος, „iubitor de înțelepciune”: amândoi pornesc de la aceeași mirare în fața lumii.

178 „lucru minunat, minune, ceea ce stârnește uimirea” (gr. θαυμάσιον, pl. θαυμάσια) — din θαῦμα, „minune”. Pentru Aristotel mitul este „alcătuit din minunății”, de aceea iubitorul de mituri e și el, într-un fel, filosof.

179 „a se mira, mirarea” (gr. τὸ θαυμάζειν; transcrierea corectă: *to thaumazein*) — infinitivul substantivat al verbului θαυμάζω. La Platon, mirarea este „trăirea proprie filosofului” și singurul început al filosofiei.

mirare (to thaumasein[180]) stă adevărul» (Theetet,[181] 155 d).

Este evident deci că pentru cei doi protopărinți ai gândirii occidentale, mirarea suscită înțelepciunea. Cum, la rândul ei, uimirea este viața Mitului, Șakti[182][183] a lui. Concluzia paradoxală – dar logică – este că Mitologia reprezintă în ultimă esență o ramură, probabil principala, a disciplinei *adwaita* (a Non Dualității), numită în Occident «Teologie negativă[184][185]». Apropierea de «ființa

---

180 sursa: **Aristotel, *Metafizica* I (A), 2, 982b 18–19** — citat aproximativ, după o traducere. Textul canonic: „διὸ καὶ ὁ φιλόμυθος φιλόσοφός πώς ἐστιν· ὁ γὰρ μῦθος σύγκειται ἐκ θαυμασίων” — „de aceea și iubitorul de mituri este într-un fel filosof, căci mitul este alcătuit din lucruri care stârnesc mirarea”. Aristotel spune „într-un fel” (πώς) filosof; trimiterea corectă este 982b, nu „982, 13”. Contextul este celebrul loc despre mirare ca început al filosofiei: „oamenii au început să filosofeze, și acum și la început, din pricina mirării” (982b 12–13). [Aristotel — Metafizica, grc]

181 sursa: **Platon, *Theaitetos* 155d** — citat liber, care păstrează ideea, nu litera. Textul canonic: „μάλα γὰρ φιλοσόφου τοῦτο τὸ πάθος, τὸ θαυμάζειν· οὐ γὰρ ἄλλη ἀρχὴ φιλοσοφίας ἢ αὕτη” — „căci aceasta este întru totul trăirea filosofului: mirarea; nu există alt început al filosofiei decât acesta”. Socrate răspunde astfel lui Theaitetos, care mărturisise că se minunează peste măsură de problemele discutate; Platon vorbește de mirare ca „început” (ἀρχή), nu ca loc în care „stă adevărul”. [Platon — Theaitetos, grc]

182 „puterea, energia” (sanscr. *śakti*) — în tradiția hindusă, puterea activă, „feminină”, a unui zeu, prin care acesta lucrează în lume (Śakti a lui Śiva, Devī, Divina Mamă). Autorul spune că uimirea este puterea vie a mitului, energia prin care el lucrează. (vezi pagina 347)

183 sursa: **Teologia negativă (apofatică)** — calea cunoașterii lui Dumnezeu prin negații, formulată în Occident mai ales după **Dionisie Areopagitul, *Despre teologia mistică* (sec. V–VI)**, cap. 1–5, și dezvoltată de Maximus Mărturisitorul, Scotus Eriugena, Meister Eckhart, Nicolaus Cusanus. Echivalentul ei hindus este metoda upanișadică *neti, neti* („nu aceasta, nu aceasta”, *Bṛhadāraṇyaka Upaniṣad* II, 3, 6; IV, 2, 4), pe care autorul o pomenește îndată. [Dionisie Areopagitul — Despre teologia mistică, grc]

nonființă» *(satasat),* se face prin negație: nu, nu (neti, neti[186]). Metoda negativă este mult mai dură, mai eficace, mai corozivă decât calea afirmațiilor, care, în fapt, duce mai întotdeauna la o înnisipare în concepte; în teologia negativă, mitul este piatră de poticnire[187], scandalul prin excelență.

Retina este o suprafață luminoasă, cu excepția unui punct negru în centrul ei, terminus al nervului optic, punct negru care face singur posibilă viziunea luminoasă, determinare negativă[188] a luminii. Tot așa, orice mit autentic posedă un punct negru în el, un element de absurditate, prin care devine determinare negativă. Împăratul Iulian spunea[189] că elementul absurd dintr-un mit este cheia, misterul lui: «ceea ce în mituri se prezintă neverosimil este tocmai ceea ce deschide calea spre

---

184 sursa: **Isaia 8, 14; Romani 9, 33; I Petru 2, 8** — „piatră de poticnire și stâncă de sminteală"; iar „scandalul" (gr. σκάνδαλον, „sminteală, piedică") trimite la **I Corinteni 1, 23**: „noi propovăduim pe Hristos cel răstignit: pentru iudei sminteală, pentru neamuri nebunie". Autorul transpune formula pauliniană la mit: absurdul lui este piatra de care se împiedică rațiunea și, tocmai prin aceasta, poarta spre taină. [Isaia (Biblia sinodală), ro.]

185 Teologie negativă — Calea apofatică, a cunoașterii lui Dumnezeu prin negații (Dionisie Areopagitul); echivalentul ei hindus este formula neti, neti. (vezi pagina 349)

186 neti, neti — „Nu aceasta, nu aceasta" (sanscr.) — formula apofatică a Upanișadelor pentru Brahman. (vezi pagina 337)

187 Șakti — „Putere, energie" (sanscr. (vezi pagina 347)

188 sursa: **Iulian Apostatul, *Împotriva cinicului Heraclios* (Discursul VII, 362 d.Hr.), 222c–d** (trimiterea dată de nota originalului, la traducerea Talbot, cuprinde tot discursul). Textul grec: „τὸ γὰρ ἐν τοῖς μύθοις ἀπεμφαῖνον αὐτῷ τούτῳ προοδοποιεῖ πρὸς τὴν ἀλήθειαν· ὅσῳ γὰρ μᾶλλον παράδοξόν ἐστι καὶ τερατῶδες τὸ αἴνιγμα, τοσούτῳ μᾶλλον ἔοικε διαμαρτύρεσθαι μὴ τοῖς αὐτόθεν λεγομένοις πιστεύειν, ἀλλὰ τὰ λεληθότα περιεργάζεσθαι" — „căci ceea ce e nepotrivit în mituri tocmai prin aceasta deschide drumul spre adevăr; cu cât enigma este mai paradoxală și mai uimitoare, cu atât pare să ne îndemne mai mult să nu credem cuvintelor luate ca atare, ci să cercetăm cu osteneală ceea ce stă ascuns". Iulian apără aici, în spirit neoplatonician, mitologia elenă împotriva unui cinic care o batjocorea.

189 determinare negativă — Afirmare a unei realități prin ceea ce îi lipsește sau prin negație (tăcere, punct negru, vid), după metoda teologiei negative; la autor, „punctul negru" al mitului, prin care acesta trimite dincolo de sine. (vezi pagina 321)

adevăr. Cu cât mai extraordinară, mai paradoxală este enigma, cu atât

[37 (40)]

este un îndemn pentru noi, să nu ne încredem în vorba nudă, ci să ne trudim în căutarea adevărului ascuns».[190] Iar Geber,[191] în Suma perfectionis magisterii[192], spune clar că acolo unde a vorbit mai limpede și mai deschis despre știința noastră, acolo a vorbit mai obscur, ascunzând-o.

Cum chiar o determinație negativă este totuși un simbol, situarea ecuației simbol-mit-mirare este una din cele mai gingașe operațiuni, stoarsă în întregime în teasc calitativ, toarsă dintr-un caier fermecat. Mirarea este mută, mutenia este o privațiune, prin urmare mirarea este o determinare negativă.

Înainte de toate, trebuie stabilite «locul» și «momentul» mitului. Punem aceste cuvinte între ghilimele, pentru că desemnează în planul mitic «dimensiuni conceptuale», altfel spus, condiții prealabile ale universului formelor transpuse într-un spațiu și într-un timp informal arhetipal. Cele mai apăsătoare condiții și servituți ale lumii noastre sunt, în mod compensator, și cele mai efemere, de aceea susceptibile de transfigurare în planul cauzal. Arta de a desemna adevăruri inefabile

190 * *Oeuvres Completes de l'Empereur Julien, Cap. : Contre la Cynique Heraclius,* Trad. par Eugene Talbot, Paris, Henri Plon, 1863, p. 177-217.

191 „Suma desăvârșirii magisteriului” (lat.) — adică tratatul despre desăvârșirea „Marii Opere” alchimice; titlul complet: *Summa perfectionis magisterii*.

192 sursa: **Pseudo-Geber, *Summa perfectionis magisterii* (sfârșitul sec. XIII)** — tratatul latin de alchimie pus sub numele lui Jābir ibn Ḥayyān (Geber), atribuit azi lui Paul de Taranto. La încheierea lucrării, autorul mărturisește că a ascuns știința tocmai acolo unde pare să vorbească mai deschis, și a împrăștiat-o în mai multe capitole, ca să nu fie găsită decât de cei vrednici. Lovinescu redă ideea, nu textul literal. [Pseudo-Geber — Summa perfectionis magisterii, la]

prin noțiuni și obiecte concrete, topite de însuși conținutul lor, este cheia întregului simbolism. Mitul și-a făcut datoria când semnifică; după aceea, este mai bine să se prefacă în cenușă; există primejdia să devină superstiție și piatră de poticnire.

În ascensiunea spre Împărăția de Eter a Ideilor pure[193], este un moment când trebuie să sari de pe calul înaripat care te-a dus acolo, și acel moment clipește când simbolul se face scrum, luându-i locul intuiția directă. Mitul stă de veghe în clopotnița manifestării formale, în cheia ei de boltă. Dar Tăria este și mai sus. În ea simbolurile se sting în indistincția originară, în germenii lor principali. Mitul își îndreaptă o

[38 (41)]

193 sursa: Aluzie probabilă la **Platon, *Phaidros* 246a–248b**: carul sufletului, tras de cai înaripați, urcă până la bolta cerului și contemplă „locul de deasupra cerului” (ὑπερουράνιος τόπος, 247c), unde sălășluiesc Ideile. „Calul înaripat” de pe care trebuie să sari evocă și pe Pegas, calul inspirației. [Platon — Phaidros, grc]

față neagră spre Brahman[194][195] și una albă spre lume. Ființa care-l însumează devine Harap-Alb[196][197], ca și Krișnarjuna[198][199].

Cerul Empyreu[200] nu are nevoie, prin însăși natura lui, de simboluri care, prin definiție, sunt intermediare: el le creează, le fulgeră în lumea sublunară, sau, mai exact, în Haosul prim pe care acest spasm fulgurant îl preface în Cosmos. Providență și mizericordie pentru univers, mitul este dușmanul Yoghinului[201] în stază de trecere la limită în Identitatea Supremă, și se înțelege de ce Sri Rama-Krișna Paramahamsa[202] și-a concentrat toată puterea lui de discriminare (viveka[203]) într-o sabie a spiritului, cu care a

194 „Kṛṣṇa-Arjuna” (sanscr.) — perechea din *Bhagavad-Gītā*: Kṛṣṇa, al cărui nume înseamnă „negru, întunecat”, și discipolul său Arjuna, al cărui nume înseamnă „alb, strălucitor”. Ei sunt cele două fețe, neagră și albă, ale aceleiași ființe — Sinele suprem și sinele individual —, așa cum Harap-Alb unește în numele lui negrul și albul. (vezi pagina 329)

195 „Brahman” (sanscr. *brahman*) — Principiul suprem, Absolutul nemanifestat al Vedāntei, dincolo de orice determinare. (vezi pagina 316)

196 sursa: **Ion Creangă, *Povestea lui Harap-Alb* (1877)** — eroul își primește numele de la Spân: „harap” (negru) și „alb” deodată. Lovinescu a dezvoltat lectura inițiatică a basmului în *Creangă și Creanga de Aur* (1989). [Ion Creangă — Povestea lui Harap-Alb, ro]

197 Krișnarjuna — Perechea Kṛṣṇa („negrul”) – Arjuna („albul”) din Bhagavad-Gītā, cele două fețe ale aceleiași ființe. (vezi pagina 329)

198 Harap-Alb — Eroul basmului lui Creangă; la Lovinescu, simbol al unirii contrariilor alb–negru. (vezi pagina 326)

199 Brahman — Principiul suprem, Absolutul nemanifestat al Vedāntei (sanscr.). (vezi pagina 316)

200 „Yoghinul” (sanscr. *yogin*) — cel care practică yoga, „unirea” (din rădăcina *yuj-*, „a înjuga, a uni”); aici, cel ajuns la pragul Identității Supreme, pentru care orice formă, chiar și cea a mitului, devine piedică.

201 sursa: **Śrī Rāmakṛṣṇa Paramahaṃsa (1836–1886)** — tiparul dă greșit „Bama-Krișna”. Episodul: în 1865, sub îndrumarea călugărului advaitin Totāpurī, Ramakrishna nu putea depăși forma Divinei Mame (Kālī), la care se închina; „am luat sabia discernământului și am tăiat-o în două”, povestea el, după care a intrat în *nirvikalpa samādhi*. Relatarea apare în biografiile clasice (Swami Saradananda, *Sri Ramakrishna, the Great Master*; *Evanghelia lui Ramakrishna*, notată de „M.”).

202 Cerul Empyreu — „Cerul de foc” (gr. (vezi pagina 317)

203 viveka — „Discernământ” (sanscr.) — puterea de a deosebi Realul de nereal, Sinele de non-Sine.

despicat pe Divina Mamă ce se mai interpunea între el și Tăcerea Ultimă.

Dacă în «punctul lui negru» mitul este tăcere, în forma lui discursivă imediată, în fabulația lui, este adevăr secund arătând un «modus operandi» al cauzelor secunde. Or, acestea se situează în partea superioară a cavernei cosmice, în zona limită dintre manifestarea formală și cea informală, sau, prin transpunere, între Manifestare și Non-Manifestare, adică în lumea zeilor «îmbrăcați de eter».

Cea mai bună definiție a mitului[204] mi se pare aceea a lui Ananda K.Coomaraswamy: «este adevărul penultim față de care orice experiență este un reflex temporal».[205] Adevărul ultim se refractează în lume pe planul mitic, suferind – El, Necondiționatul – prin acest pogorământ, o crucificare exprimându-se printr-o fabulă, o sfâșiere prin și în condițiile definitorii ale lumii sublunare. Sfâșierea sa este mântuitoare pentru aceasta. Altfel spus, în ante-cămara Adevărului, mitul îi înmănunchează într-un punct-focus imaginea, pe care o redistribuie în jos, ca pe o coadă de păun, sub formă de cauze secunde, adevărate fulgurații fără de care lumea ar fi o pură non-entitate, deoarece mitul îi dă nu numai existența, ci și subsistența. Tot prin acest punct de refracție

[39 (42)]

se produce mișcarea inversă de reintegrare. Este adevărata sistolă și diastolă a inimii lumii, identică cu

204 * A.K. Coomaraswamy, *Hinduism and Buddhism,* Paris, Gallimard, 1949.

205 sursa: **Ananda K. Coomaraswamy, *Hinduism and Buddhism* (New York, 1943), partea I, „The Myth”**; nota originalului citează traducerea franceză de la Gallimard (1949). Textul englez: „This is the «Myth», the penultimate truth, of which all experience is the temporal reflection” — „Acesta este «Mitul», adevărul penultim, al cărui reflex temporal este orice experiență”. [Ananda K. Coomaraswamy — Hinduism and Buddhism (1943), en]

ceea ce hermetiștii numeau Coagula-Solve[206][207] a Universului sau, în limbajul Misterelor antice, catabaza[208] și anabaza[209] Zeului.

Mitul exprimă modul de coborâre și lucrare a Esențelor în devenire, fără ca Adevărul astfel «scartelat[210]»[211], ca să întrebuințăm un termen de blazon, adică sfâșiat de tendințele bazice divergente ale universului, să-și înceteze o singură clipă «mărturia» Unității, originea sa sublimă. Își îmbracă lucid veșmântul multiplicității, care nu este altul decât fragmentarea, ignorantia divisiva[212][213], discordia tribulațiilor, infuziunea în agregare și dezagregare, în generare și moarte. Și această conștiință neștirbită a unității în multiplicitate permite entităților mitice procesul contrar, reintegrarea în punctul de plecare originar, itinerar foarte bine simbolizat de cele două jumătăți, ascendente și

206 „Coagulează – dizolvă” (lat.) — formula alchimică a celor două faze ale Operei: fixarea volatilului și volatilizarea fixului, adică întruparea spiritului și spiritualizarea corpului. Autorul o asimilează sistolei și diastolei inimii lumii. (vezi pagina 319)

207 „coborârea și urcarea” (gr. κατάβασις, ἀνάβασις) — în Mistere, coborârea zeului (sau a inițiatului) în infern și reîntoarcerea lui la lumină: Orfeu, Persefona, Dionysos.

208 Coagula-Solve — „Dizolvă” — solve et coagula (lat.), formula celor două operații alchimice complementare: desfacerea fixului în volatil și fixarea volatilului. (vezi pagina 319)

209 catabaza — „Coborâre” (gr. (vezi pagina 316)

210 „neștiința care desparte” (lat.) — expresia lui Coomaraswamy (*Hinduism and Buddhism*) pentru cunoașterea în termeni de subiect și obiect, care fragmentează unitatea; cuvintele lui le citează autorul la p. 47–48. (vezi pagina 327)

211 sursa: Calc după termenul heraldic francez ***écartelé*** — scut „sfertuit”, împărțit în patru cartiere de o cruce. Autorul folosește imaginea pentru Adevărul „răstignit” pe cele patru direcții ale lumii, fără să-și piardă unitatea.

212 sursa: **Caduceul** — toiagul lui Hermes (lat. *caduceus*, gr. κηρύκειον), în jurul căruia se încolăcesc doi șerpi care se încrucișează de mai multe ori pe axa verticală; Guénon îl citește ca imagine a celor două curente cosmice, ascendent și descendent (*Simboluri ale științei sacre*, cap. „La double spirale”). Hermes este „stăpânul suflurilor” ca psihopomp și ca mesager.

213 ignorantia divisiva — „Neștiința care desparte” (lat.) — termenul lui Coomaraswamy pentru cunoașterea dualistă. (vezi pagina 327)

descendente, ale unei circumferințe de o parte și de alta a unui diametru vertical, figurație care nu e altceva decât un segment al caduceului lui Hermes[214], stăpân al suflurilor. Pe această schemă, eroul solar își încheie periplul, dând «dramei» sale un caracter soteriologic[215], îngăduind acelora care o «imită» și o repetă – prin meditație și reactualizarea rituală – să participe la moartea și transfigurarea prototipului mitic.

Niciodată nu se va insista prea mult asupra caracterului de plan de refracție intermediar, între Absolut și Lume, al Muntelui Mitic, lume pe care, de altminteri, această refracție o creează efectiv; nu numai o umple, ci o și însuflețește.

Lumea, inclusiv aceea a miturilor, este incipient o «dimensiune conceptuală» în Intelectul Suprem, «loc» viitor al Devenirii; altfel spus, Arhetipul unei mase nediferențiate, trecând de la început și pururea de la potență la act, proces care efectuează transformarea Haosului în Cosmos, printr-un Fiat[216] cosmogonic. *Fiat*-ul este principial, în dublu sens, de început și veșnicie. Prin poziția lui mediană, mitul

[40 (43)]

este prototipal și activ față de lume, dar oglindire pasivă față de principiu, ale cărui posibilități le trece din indistincția nemanifestă, în Manifestarea propriu-zisă. (Sunt și posibilități de Nemanifestare, cele mai înalte, care nu concernă mitul decât atunci când îl transmută în determinația negativă.) Studierea mitului cere o situare pe un punct echidistant între cei doi poli, cu implicația

214 soteriologic — Privitor la mântuire (gr. (vezi pagina 348)

215 scartelat — Calc după heraldicul fr. (vezi pagina 347)

216 „Să fie!” (lat.) — cuvântul creator al lui Dumnezeu în Vulgata: *Fiat lux*, „Să fie lumină!” (Facerea 1, 3). [Facerea (Biblia sinodală), ro.] (vezi pagina 322)

necesară unei duble mișcări convergente: una de jos în sus, care reintegrează lumea în Arhetipurile ei imediate, deci secunde (și la aceasta, în cel mai bun și rar caz, se mărginesc cercetările mitologilor actuali), dar și de sus în jos, deoarece înseși Arhetipurile, la rândul lor, sunt o oglindire limitativă a Absolutului. Numai prin această dublă mișcare noetică, de jos în sus și de sus în jos, mitul «este fixat» în sensul alchimic al cuvântului. Astfel se stabilește o rigoare în câmpul lui, descoperindu-i-se sub luxuriança junglei schema unei desfășurări cauzale, logică și ontologică. Fără această perspectivă, dublă și unică, mitul devine fabulă, adică flecăreală; încercarea de a-l fixa este tot atât de vană ca și încercarea de a prinde coada curcubeului.

„Întrucât mă privește,[217] definiția ce mi se pare cea mai puțin imperfectă dat fiind că e cea mai largă, este următoarea: mitul povestește o istorie sacră; el relatează un eveniment care a avut loc în timpul primordial, timpul fabulos al «începuturilor». Altfel zis, mitul povestește cum, mulțumită isprăvilor ființelor supranaturale, o realitate s-a născut, fie că este vorba de o realitate totală, Cosmosul, sau numai un fragment: o insulă, o specie vegetală, o comportare umană, o instituție. Este, așadar, întotdeauna povestea unei «faceri»; ni se aduce la cunoștință cum ceva a fost produs, a început să fie. Mitul nu vorbește decât de ceea ce s-a întâmplat realmente, despre ceea ce s-a întâmplat pe deplin. Personajele miturilor sunt ființe supranaturale. Ele sunt cunoscute mai ales prin ceea ce au făcut în timpul prestigios al «începuturilor» Miturile revelează așadar activitatea lor creatoare și dezvăluie sacralitatea (sau numai caracterul «supranatural» al operelor lor). În fond, miturile descriu

217 sursa: **Mircea Eliade, *Aspects du mythe* (Paris, Gallimard, 1963), cap. I**; nota originalului citează traducerea românească *Aspecte ale mitului* (1978), p. 5–6.

diversele și uneori dramaticele izbucniri ale sacralului (sau ale «supranaturalului») în lume. Tocmai această izbucnire a Sacrului fundamentează cu adevărat lumea și o face așa cum arată azi.

[41 (44)]

Mai mult încă: tocmai grație intervențiilor ființelor supranaturale este omul ceea ce este astăzi, o ființă muritoare sexuată și culturală."[218]

Acest citat este suficient pentru a ne arăta ce salt calitativ s-a făcut în știința miturilor prin și după lucrările ilustrului nostru mitolog. De la școala sociologică, naturalistă, alegoristă, drumul străbătut este considerabil. S-a terminat cu mitul personificând forțe ale naturii, aliate sau în luptă, preconizat de iluștri savanți, a căror erudiție nu este egalată decât de inteligența lor.

Totuși mitul este, în viziunea lui Mircea Eliade, amputat de jumătatea superioară a lui; mai precis, este privit totdeauna de jos în sus, nereductibil la Unitatea principală, din care purcede în mod necesar, ca și orice în lume. Unei declinări de competență în domeniul metafizic, din partea autorului, trebuie să-i contrapunem observația că de fapt totul este metafizică; știința Unității condiționează știința multiplicității. Fără primul fond metafizic, mitologia este un haos de puerilități, un muzeu de superstiții, o magazie de recuzite. Coomaraswamy rezolvă greutatea[219] printr-o trăsătură de condei, când numește mitul «adevăr secund», «penultim». Fără această sumară, dar decisivă precizare, mitul este reductibil la lume, și deci Adevărul ar deveni o funcție a ei, ceea ce este o enormitate.

---

218 * Mircea Eliade, *Aspecte ale mitului,* București, Editura Univers, 1978, p. 5-6.

219 sursa: **Coomaraswamy, *Hinduism and Buddhism* (1943)** — vezi definiția citată la p. 41: „the penultimate truth". [Ananda K. Coomaraswamy — Hinduism and Buddhism (1943), en]

Când Mircea Eliade vorbește de «personajele mitului care sunt ființe supranaturale», am aștepta să împingă rigoarea până la a ne spune foarte răspicat ce înțelege prin «Supranatural», deoarece conținutul unui termen este strict solidar, organic țesut în conținătorul său, și primul este explicat de către cel de-al doilea.

Rigoarea este cu atât mai indispensabilă, cu cât nu trebuie dat nici un pretext cititorului să-și închipuie și să conchidă că Supranaturalul este numai o ipoteză de lucru, ba chiar o proiecție onirică, un inconsistent ținut al unei vagi aspirații de evaziune. În toată opera lui Eliade ce mi-a fost accesibilă, am găsit această imprecizie, aș spune, timiditate, asupra problemei capitale a planului cauzal; cititorul nu trebuie

[42 (45)]

să aibă posibilitatea să invoce circumstanțe atenuante pentru incomprehensiunea lui. Mircea Eliade studiază magistral mitul de jos în sus, dar oricât de arhetipal ar fi pentru lumea noastră, mitul este încă umbră, penultim față de Motorul Imobil[220][221]. Mircea Eliade reducea valoarea apodictică a mitului numai la o confirmare a ei de către ritualuri, dar, de fapt, viziunea Absolutului în care mitul se mistuie împreună cu restul lumii este și mai apodictică din cauza raportului de ireversibilitate dintre planul cauzal și lume: este adevărata «Asparsa Yoga[222][223]»,

220 „yoga fără atingere” (sanscr. *asparśa-yoga*) — din *a-* privativ și *sparśa*, „atingere, contact”. Termenul vine din **Gauḍapāda, *Māṇḍūkya-kārikā* (sec. VI–VII), III, 39 și IV, 2**: „Yoga numită fără-contact (*asparśayogo vai nāma*) este greu de văzut chiar pentru toți yoghinii”; ea este realizarea nondualității, în care nu mai rămâne nimic de atins sau de întâlnit. Autorul o înțelege ca „yoga ce nu suferă contradicție”, adică experiența Absolutului, de nerespins tocmai pentru că nu are nimic în afara ei. (vezi pagina 312)

221 „Rămânem flămânzi” (fr.) — adică nesatisfăcuți, cu așteptarea neîmplinită.

222 „în cele divine” (lat.) — în sânul Principiului, la nivelul arhetipurilor divine, nu în reflexul lor cosmic. (vezi pagina 328)

223 sursa: **Aristotel, *Metafizica* XII (Λ), 7, 1072a 25 – 1072b 30** — „primul motor nemișcat” (τὸ πρῶτον κινοῦν ἀκίνητον), care mișcă totul fără să fie mișcat, „ca obiect al iubirii” (κινεῖ ὡς ἐρώμενον). [Aristotel —

Yoga ce nu suferă contradicție, irezistibilă, irefutabilă. Când vorbești de «simbolurile Eternității», trebuie să dai măcar senzația angajării. De altminteri, ceea ce Eliade numește «simboluri ale Eternității» sunt în realitate «simboluri ale Perpetuității», nu ale infinitului, ci ale indefinitului, ceea ce este radical altceva. Erau promisiuni în Mircea Eliade care îndreptățeau să-i cerem să fie incomparabil mai mult decât un mare cărturar. Nu găsim prezența reală a *Asparsei-Yoga* în nici o carte, capitol, paragraf, profesie de credință din opera marelui mitograf. Nous en restons sur notre faim[224]. Nu putem exorciza o impresie de șovăială, de timiditate față de altitudini. Parfumurile cele mai rare se evaporă dintre filele cărții. Rămânem ca Faust, numai cu vălul Elenei[225] în mâini. Ființa ei reală s-a infuzat evanescent în crepuscul. Fără să vrei îți amintești de o datină, care spune că atunci când o comoară este găsită de unul căruia nu-i este predestinată, diamantele se prefac în cărbuni. Cu toate aceste rezerve – care sunt mai degrabă precizări –, pe lângă Guénon și Coomaraswamy, pentru studiul in divinis[226] al mitului, opera lui Mircea Eliade rămâne un incomparabil instrument de lucru pentru staza lui proliferantă.

După doctrina hindusă, într-un început atemporal și în vederea creării lumilor, Ființa pură, Ișwara[227], s-a polarizat în două principii complementare, Purușa[228] și Prakriti, ai căror echivalenți occidentali, destul de

Metafizica, grc]

224 sursa: **Goethe, *Faust* II (1832), actul III**, finalul: Elena dispare din brațele lui Faust și îi lasă doar veșmântul și vălul, care se prefac în nori și îl poartă departe (didascalia: „Das Körperliche verschwindet, Kleid und Schleier bleiben ihm in den Armen”).

225 Motorul Imobil — Primul motor nemișcat al lui Aristotel (Metafizica Λ, 7), care mișcă totul fără să fie mișcat. (vezi pagina 337)

226 Asparsa Yoga — „Yoga fără atingere” (sanscr. (vezi pagina 312)

227 Ișwara — „Domnul” (sanscr. (vezi pagina 328)

aproximativi, sunt Esența și Substanța, și perechile de complementare

[43 (46)]

simbolizate prin Plus și Minus, Activ și Pasiv, Masculin și Feminin etc. Prin acțiunea acestor două principii, are loc manifestarea; se produce lumea, ele însele rămânând nemanifestate, Hiperzenitul și Infranadirul Universului.

Perechea primordială creează lumea printr-un joc (lila[229]). Să observăm că și românește termenul are sens de joacă, dar și de dans, măsură, ritm. Nimic mai greșit decât confuzia jocului Mayei cu nălucire, haos, cum se obișnuiește îndeobște. «Maya[230] nu este «iluzie»[231], ci, mai degrabă, reprezintă «măsura» (deci Maya stă ex-parte substantiae[232], și dispare în constelația directă a Supremului, *n.n.*) și mijloacele esențiale ale manifestării unei lumi de aparențe fondată pe cantitate, aparențe prin care putem fi iluminați sau rătăciți, pe măsura propriei noastre maturități».[233] În misterul Mayei, pe care Hindușii îl consideră ca fiind cel mai nepătruns, Coomaraswamy dă lumini esențiale. Problema este strict solidară cu subiectul nostru, pentru că «domiciliul» mitului, ca să întrebuințăm

---

228 Puruṣa — „Omul”, „Persoana”: polul esențial, activ, al manifestării și, totodată, Omul primordial sacrificat din care s-au născut lumile. (vezi pagina 343)

229 * A.K. Coomaraswamy, *op. cit.,* p. 14.

230 „de partea substanței” (lat.) — Māyā ține de polul substanțial, pasiv (Prakṛti), nu de cel esențial (Puruṣa).

231 „rațiuni seminale” (gr. λόγοι σπερματικοί) — termen stoic, preluat de Filon, Iustin Martirul și Părinții Bisericii (la Maxim Mărturisitorul: *logoi* ai lucrurilor): germenii de rațiune divină semănați în lucruri, din care acestea cresc și prin care sunt cunoscute. (vezi pagina 330)

232 sursa: **Coomaraswamy, *Hinduism and Buddhism* (1943), partea I** (nota originalului: p. 14 în traducerea franceză). Textul englez: „Māyā is not «illusion», but rather the «measure» and means essential to the manifestation of a quantitative, and in this sense «material», world of appearances, by which we may be either enlightened or deluded according to the degree of our own maturity.” Paranteza cu *n.n.* este a lui Lovinescu. Etimologia la care se sprijină Coomaraswamy: *māyā* din rădăcina *mā-*, „a măsura”. [Ananda K. Coomaraswamy — Hinduism and Buddhism (1943), en]

233 iele — Ființe feminine din mitologia românească, care joacă hora noaptea, în locuri pustii. (vezi pagina 327)

terminologia astrologică, se află țesut în vălul Mayei; Coomaraswamy arată magistral cum putem fi «iluminați» sau «rătăciți», îmbrobodiți de vălul ei. Fără a fi nălucire, iluzie, Maya reflectă pasiv, substanțial, adevărurile esențiale, dându-le o dimensiune «maternă», un caracter de adevăruri secunde, la rândul lor cauzale, la acest nivel față de lumea pe care o învăluie, adică întregul Univers. Se vede imediat poziția mediană, funcția de refracție a Mayei, impregnată de fulgurațiunile principale, fulgerându-le la rândul ei în lume, ca logoi spermatikoi[234]. Aceste fulgurații, în mersul lor descendent, incrustează, înscriu în vălul Mayei «glife», care alcătuiesc între ele un sistem de relații, devenind «constelații» pentru luminile de jos, horă de mituri, joc de iele[235] în jurul Polului. Contemplând miturile în rădăcina lor nemanifestată, domini prin înțelegere și călăuzești jocul Mayei; studiind numai refracția lor, îi faci jocul, mărind potențialul de iluzie a lumii. Cine nu se cutremură cu spaimă în fața acestei responsabilități?

[44 (47)]

Refracția este o sfâșiere distinctivă, o actualizare prin ruptură de echilibru a unor posibilități nediscernabile în principiul lor. Cu bună dreptate, Goethe numea spectrul solar[236] «pătimirile luminii albe». Este semnificativ numele acesta de spectru; culorile sunt «spectre» față de lumina soarelui – încă o probă, etimologică, a caracterului iluzoriu al lumii. Manifestarea este sinonimă cu o

234 lila — „Joc” (sanscr. (vezi pagina 329)

235 Maya — Puterea prin care Principiul se manifestă: deopotrivă „artă” divină și văl. (vezi pagina 332)

236 „suflu vital” (sanscr. *prāṇa*) — respirația ca suport al vieții, și, la nivel cosmic, suflul universal în care se țes lumile; în Upanișade, *prāṇa* este adesea identificat cu Brahman. (vezi pagina 342)

pătimire, deci cu Sacrificiul[237]. Putem deci conchide că miturile sunt în mod definitor sacrificiale la diferite grade, nu numai pentru că aparțin categoriei sacralului, ci și pentru că sunt jertfă, holocaust perpetuu, inepuizabil. Este în mit o sfâșiere fără sfârșit în vederea infuzării unui principiu vital, a unui «suflu», prana[238][239], pe care se țes toate lumile, prin care trăiesc și pier, deoarece Viața, cu majusculă, cuprinde și se polarizează în viață și moarte, cu minuscule.

Cum lupta și antagonismul sunt o polarizare a «acestui Unu» (tad ekam[240]), printr-un paradox suveran, dualitatea este dovada cea mai categorică a Unității. Și atunci, fie că termenii dualității apar ca luptându-se între ei, fie unindu-se, tot Unitatea o mărturisesc. Dând exemplul Dragonului[241] și al Omorâtorului său, Coomaraswamy spune că amândoi, sacrificatorul și victima, «sunt *Unul,* în spirit, în dosul scenei, unde nu sunt contrarii ireductibile, în timp ce sunt dușmani de moarte pe teatrul unde se

237 sursa: **Goethe, *Zur Farbenlehre* (1810), Prefața** — citat din memorie. Textul canonic: „Die Farben sind Taten des Lichts, Taten und Leiden" — „Culorile sunt fapte ale luminii, faptele și pătimirile ei". [J. W. Goethe — Zur Farbenlehre (1810), de]

238 Sacrificiul — Jertfa, privită nu ca act moral sau sentimental, ci ca lege a manifestării. (vezi pagina 345)

239 prana — „Suflu vital" (sanscr. (vezi pagina 342)

240 * A.K. Coomaraswamy, *op. cit.,* cap. «Mitul».

241 sursa: **~~Coomaraswamy, *Hinduism and Buddhism*~~ (1943), partea I, „The Myth"**. Textul englez: dragonul și omorâtorul lui „are one in spirit, behind the scenes, where there is no irreducible contrary, though they are deadly enemies on the stage, where the everlasting war of the Gods and the Titans is fought out"; și mai departe: „the deity is both implicitly and explicitly a voluntary victim [...] the death of the victim is also its birth, in accordance with the infallible rule that every birth must have been preceded by a death"; despre *kilbișa*: „the «original sin» (*kilbișa*) of the Gods, in which all men participate by the very fact of their separate existence and manner of knowing in terms of subject and object, good and evil". [Ananda K. Coomaraswamy — Hinduism and Buddhism (1943), en]

desfășoară lupta perpetuă între Zei și Titani»[242], *(Deva și Asura),* perpetuă pentru că fără ea lumea nu ar putea ființa. Și mai departe: «se va fi înțeles că divinitatea este implicit și explicit o victimă voluntară (...), moartea victimei este de asemenea nașterea sa, în acord cu regula infailibilă care vrea ca oricare naștere să fi fost precedată de o moarte». În primul caz este o naștere multiplă a zeității în ființele vii, în al doilea, renasc în ea. «E păcatul originar (Kilbișa[243]) al Zeilor, la care toți oamenii participă prin faptul însuși al existenței lor distincte și al felului lor de a cunoaște în termeni de

[45 (48)]

subiect și obiect, de bine și rău. (...) O ispășire pentru această ignorantia divisiva[244] este oferită prin Sacrificiu, de fapt prin renunțarea la sine a celui care-l face, iar prin restituirea zeității dezmembrate în integritatea și plenitudinea sa primă, se reduce mulțimea «eu»-rilor la Principiul ei unic. Este, astfel, multiplicarea neîncetată a Unului inepuizabil și unificare neîncetată a indefinitei Multiplicități. Acestea sunt începuturile și sfârșitul lumilor și ale ființelor, produse dintr-un punct fără loc și dimensiuni, fără dată nici durată, împlinindu-și destinul și, după împlinirea soroacelor, reîntorcându-se în Mare sau în Vânt, unde viața lor și-a aflat originea, prin această eliberare de toate limitările inerente individualității lor temporale.»[245]

Coomaraswamy dă următoarele referințe scripturale:

242 tad ekam — „Acel Unu” (sanscr.) — Principiul unic din imnul cosmogonic Ṛg-Veda X, 129. (vezi pagina 349)

243 ~~Kilbișa — „Păcat, vină” (san~~scr. (vezi pagina 329)

244 * A.K. Coomaraswamy, *op. cit.,* cap. «Mitul».

245 „neștiința care desparte” (lat.) — termenul lui Coomaraswamy pentru cunoașterea dualistă, în termeni de subiect și obiect. (vezi pagina 327)

«Au făcut din Brihaspati[246] Sacrificiul, Yama a repartizat propriul său corp prea iubit». (*Rg. Veda,* X, 13, 4)

«Au făcut din Primul Născut[247] victima lor sacrificială» (*Rg. Veda*, 90, 6-8).

Noțiunea de simbol este indisolubil legată de cea de Sacrificiu, este coextensivă ei, deoarece, pentru a percepe aspectul simbolic, intern al unui lucru, trebuie să-i sacrifici aparența; să spargi coaja ca să ai miezul.

Ca să solidarizeze indisolubil Devenirea cu Imuabilul, Mitul cu Unitatea, tradiția hindusă semnalează doi[248] *Purușa,* unul destructibil, altul indestructibil; primul este repartizat în toate ființele, celălalt e imuabil. Dar este un alt Purușa, cel mai înalt *(uttama),* care este numit Paramatma[249][250] și care, Domn nepieritor, pătrunde și

246 sursa: ***Ṛg-Veda* X, 13, 4** — „bṛhaspatiṃ yajñam akṛṇvata ṛṣiṃ priyāṃ yamas tanvaṃ prārirecīt” — „L-au făcut pe Bṛhaspati, pe înțelept, jertfa; Yama și-a lepădat (și-a împărțit) trupul lui iubit”. Bṛhaspati, „Stăpânul Rugăciunii”, este preotul zeilor; Yama, primul muritor, devenit stăpânul morților. [Ṛg-Veda, sa]

247 sursa: ***Ṛg-Veda* X, 90, 6–8** (imnul lui Purușa; tiparul omite numărul cărții, X). V. 7: „taṃ yajñaṃ barhiși praukṣan puruṣaṃ jātam agrataḥ / tena devā ayajanta sādhyā ṛṣayaś ca ye” — „L-au stropit pe așternutul de iarbă ca jertfă pe Purușa, cel născut la început; cu el au jertfit zeii, Sādhya și înțelepții”. Din trupul lui Purușa sacrificat s-au născut apoi lumile, ființele și castele. [Ṛg-Veda, sa]

248 * *Bhagavat-gîta,* XV, 18, în: *Filosofia indiană în texte,* (trad. Sergiu Al. George), București, Editura Științifică, 1971, p. 95.

249 „Sinele suprem” (sanscr. *paramātman*, din *parama*, „cel mai înalt”, și *ātman*, „sine”) — Spiritul universal, identic cu Brahman. (vezi pagina 338)

250 sursa: ***Bhagavad-Gītā* XV, 16–18**. V. 16: „dvāv imau puruṣau loke kṣaraś cākṣara eva ca” — „doi Purușa sunt în lume: cel pieritor și cel nepieritor”; v. 17: „uttamaḥ puruṣas tv anyaḥ paramātmety udāhṛtaḥ” — „dar altul este Purușa cel mai înalt, numit Sinele suprem”; v. 18 (citat în text): „yasmāt kṣaram atīto ’ham akṣarād api cottamaḥ / ato ’smi loke vede ca prathitaḥ puruṣottamaḥ”. Forma corectă a numelui este *Puruṣottama* (*puruṣa* + *uttama*, „Spiritul cel mai înalt”), nu „Puruṣatama”. [Bhagavad-Gītā, sa]

susține cele trei lumi (pământul, atmosfera și cerul, în care se repartizaseră toate lumile manifestării). «Deoarece sunt dincolo de cel destructibil și mai presus chiar de cel indestructibil (fiind principiul Suprem al unuia și al altuia, *n.n.*), de aceea sunt cunoscut în lume și în Vede sub numele de «Spirit Suprem» (Puruṣatama[251], n.n.).[252]

[46 (49)]

Reconstituirea unității lui Puruṣa este misiunea fundamentală a omului: este realizată prin sacrificiul multiplicității din el, compensând sacrificiul Unității lui Puruṣa. Din nou, o dublă mișcare complementară; sacrificiul Zeității creează și însuflețește lumile, sacrificiul omului le stinge. Se condiționează una prin alta. Amândouă sacrificiile se întâlnesc în Inefabil; două negații dau pozitivul. Mitul menționat din Bhagavat-gîta exprimă modul de operare a sfâșierii, prealabilă și condiționând în mod necesar procesul invers de reintegrare în Unitatea indistinctă, în momentul primordial.

«Când pătruns de sine însuși odihnea cel nepătruns[253].»

Intuirea rostului adânc al imuabilității lui Puruṣa face, singură, posibilă înțelegerea Devenirii, a tribulațiilor ei descendente și ascendente. Mișcarea este incomprehensibilă fără acțiunea de prezență a Motorului

---

251 Puruṣottama — Formă tipărită pentru Puruṣottama, „Spiritul cel mai înalt” (sanscr.), numele lui Kṛṣṇa în Bhagavad-Gītā XV, 18. (vezi pagina 344)

252 Paramatma — „Sinele suprem” (sanscr. (vezi pagina 338)

253 vers. **Mihai Eminescu, *Scrisoarea I* (1881), str. 10 (începutul tabloului cosmogonic)** — strofa: „La-nceput, pe când ființă nu era, nici neființă, / Pe când totul era lipsă de viață și voință, / Când nu s-ascundea nimica, deși tot era ascuns… / Când pătruns de sine însuși odihnea cel nepătruns.” Versul nu e din *Bhagavad-Gītā*, cum ar putea lăsa să se înțeleagă fraza precedentă, ci din Eminescu, care parafrazează aici „Imnul creației” din *Ṛg-Veda* X, 129 (*nāsad āsīn no sad āsīt* — „nu era atunci nici neființa, nici ființa”). [Mihai Eminescu — Scrisoarea I, ro]

Imobil. Trebuie gustul de zbânțuială frenetică pe Neant al epocii noastre, ca să vezi în imuabilitatea lui Puruṣa un deficit, o abdicare. Căci acesta este cazul: moderna investigație mitologică nu a găsit pentru imobilitatea principală decât termenul comic, injurios, de Deus otiosus[254], Zeul leneș, adică exact cum se poate reflecta activitatea imobilă a Principiului în ochii și creierul unui ilot[255]. Motorul imobil al lui Aristot[256], *Deus otiosus*! Polul, Axul imobil în jurul căruia evoluează circular coregrafia întregului Univers, Punctul de Tăcere în centrul muzicii sferelor[257], Deus otiosus! Wu-wei-ul[258] taoist, «nonacțiunea», termenul suprem al Căii, *Deus otiosus!* Ce-a mai rămas de pângărit în lumea asta?

Am văzut că Ananda Coomaraswamy se referă la Dragon și la Omorâtorul lui. Vom întârzia un moment asupra mitului, de n-ar fi decât din cauza virtuților sale exemplificatoare.

Făt-Frumos omoară Balaurul și eliberează calea spre un pod, o poartă, o comoară sau spre Ileana Sânziana[259].

254 sursa: **Aristotel, *Metafizica* XII (Λ), 7**. Termenul *Deus otiosus* („zeul în răgaz, inactiv”) a fost impus în istoria religiilor de R. Pettazzoni și de Eliade (*Traité d'histoire des religions*, 1949, cap. II) pentru zeul ceresc suprem care, după creație, se retrage și nu mai primește cult. [Aristotel — Metafizica, grc]

255 sursa: **Muzica sferelor** — doctrină pitagoreică, transmisă de Platon (*Republica* X, 617b, mitul lui Er: câte o Sirenă pe fiecare sferă, cântând un singur ton) și de Cicero (*Somnium Scipionis*, *De re publica* VI, 18).

256 sursa: **Lao-Tseu, *Tao Te King*, cap. 37 și 48**: „Tao nu face nimic și totuși nimic nu rămâne nefăcut” (道常無為而無不為). [Laozi — Daodejing, zh]

257 Deus otiosus — „Zeul inactiv” (lat.), retras după creație. (vezi pagina 321)

258 ilot — Șerb al spartanilor (gr. (vezi pagina 327)

259 Ileana Sânziana — Eroina basmului românesc, mireasa lui Făt-Frumos; la autor, paredrul lui Ianus, „Sora Soarelui” din colinde. (vezi pagina 327)

Acesta este veșmântul exterior al mitului, special aranjat pentru profani. În realitate, lupta

[47 (50)]

este o coincidentia oppositorum[260][261][262], în care coincidența se vădește a fi al treilea termen al opoziției. Făt-Frumos *devine* Balaurul și Balaurul devine Făt-Frumos, prin permutația poziției lor respective. Este ceea ce Kabala[263] numește Makifim[264][265], «deplasare de lumini». În urma operațiunii, cei doi devin o singură ființă; mai exact, erau și înainte o singură ființă, dar potențial; prin luptă, identitatea lor trece de la putere la act; mor unul în celălalt, înviind într-un termen terț. Or, aceasta implică în mod necesar o măsură comună între cele două entități, continuitatea lor organică, legate una de alta, nu printr-o degradare ca în spectrul solar, ci printr-o poartă strâmtă, un gâtlej, punct nespațial și netemporal, pe care hindușii îl numesc Sandhyia[266][267], punct nemanifestat, care separă și leagă cei doi cicli consecutivi de manifestare. Este

260 „coincidența contrariilor” (lat.) — formula lui Nicolaus Cusanus (*De docta ignorantia*, 1440, I, 4; *De visione Dei*, 1453): în Dumnezeu, contrariile se întâlnesc și se împacă. (vezi pagina 319)

261 „(luminile) învăluitoare, care înconjoară” (ebr. *makkifim*, de la *hiqqif*, „a înconjura”) — în Cabala lurianică, luminile care învăluie din afară vasele, opuse luminilor „lăuntrice” (*penimiyyim*). Autorul îi dă sensul mai larg de „permutare a luminilor”, adică de trecere a uneia în locul celeilalte. (vezi pagina 331)

262 „îmbinare, amurg” (sanscr. *sandhyā*) — clipa de trecere dintre zi și noapte (și ritul ce i se cuvine); în doctrina ciclilor, intervalul (*sandhyā*) care desparte și leagă două *yuga*, două cicluri consecutive. (vezi pagina 347)

263 sursa: **Nicolaus Cusanus, *De docta ignorantia* (1440)**, I, 4. [Nicolaus Cusanus — De docta ignorantia (1440), la]

264 coincidentia oppositorum — „Coincidența contrariilor” (lat.) — formula lui Nicolaus Cusanus. (vezi pagina 319)

265 caduceul — Toiagul lui Hermes, cu doi șerpi încolăciți în jurul unei axe — simbolul celor două curente cosmice și al echilibrului lor. (vezi pagina 316)

266 Sandhyia — „Îmbinarea, amurgul” (sanscr. (vezi pagina 347)

267 Makifim — „Luminile învăluitoare” (ebr.) în Cabala lurianică. (vezi pagina 331)

modul în care Principiul, Zero metafizic, își face ritmic reamintită existența în țesutul cosmic. Natural, totala plenitudine de sus, realizată prin purificare, apare în lumea noastră ca o moarte. Printre nenumărate alte lucruri, caduceul[268] hermetic îl semnifică și pe acesta. Cei doi șerpi se depărtează unul de altul, de o parte și de alta a Axului vertical, ca să se apropie și să se interfereze pe el într-un punct gâtuit; operația se continuă pe planul imediat superior și se repetă de atâtea ori câte grade de existență sunt sau luăm în considerare. Din punct de vedere metodic, această continuitate a unei vibrații, constituită din plinuri și viduri, nu este altceva decât Sacrificiul (Yajna[269]) perpetuu al Zeității sau al lumii, Sacrificiu care, cum se vede, trebuie despuiat de elementele sentimentale și morale parazitare, cu care l-a gratificat epoca noastră. Sacrificiu înseamnă și *Sacrum facere,* sacralizarea unui gest, a unei ființe, prin «reamintirea» arhetipului său spiritual, față de care este o simplă relativizare în timp și spațiu. Și cum la ființe sacrificiul se face prin moarte, cele spuse mai sus se găsesc confirmate.

În exemplul cu Balaurul și Făt-Frumos, antagoniștii se permută unul în altul prin luptă. În adevăr, sub aspectul lui microcosmic, Balaurul se localizează în ființa umană ca șarpele Kundalini[270], «încolăcitul» în jurul lui; altfel spus, zăcând latent la baza coloanei vertebrale, în peșteră, în coccis, sub muladara[271], centrul «rădăcină».

[48 (51)]

Percutat în cap prin metode ce țin de diferite forme de yoga, șarpele se deșteaptă ca o vibrație sonoră și luminoasă în același timp, se înalță (uneori amenințător) pe coada lui și pornește într-o procesiune ascendentă de-a

268 Kabala — Tradiția esoterică a iudaismului (ebr. (vezi pagina 328)
269 Yajna — „Sacrificiu” (sanscr.
270 Kundalini — „Cea încolăcită” (sanscr. (vezi pagina 329)
271 muladara — „Suportul-rădăcină” (sanscr. (vezi pagina 337)

lungul canalului subtil median al coloanei vertebrale, a cărei finalitate nu suferă decât una din alternative pentru temerarul care a zădărât balaurul în viziunea lui: nebunia sau zeificarea. Deșteptarea lui Kundalini se face și prin metode de prana-yama[272], în care respirația, sub aspectul ei subtil, trezește pe Kundalini, urcându-l treptat și deschizând ceacrele[273][274] una după alta; loviturile de buzdugan sau de paloș ale lui Făt-Frumos reprezintă de fapt deschiderea (activarea) acestora.

Balaurul are șapte capete, coloana vertebrală șapte centre subtile: *Muladara,* bazal, Svadhistana, Manipura, Anahata, Visudha[275]; în sfârșit, ultimele două, *Ajna,* Ochiul frontal – între sprâncene și Sahasrara[276][277], «lotusul cu o mie de petale», la sutura craniului, identic cu nimbul sfinților, semnul angelizării; reamintim că după marele maestru al isihasmului, Sfântul Grigore Palamas[278], nimburile sfinților nu sunt de natură creată. Kundalini în ascensiunea lui «atacă» centrele subtile în ordinea desemnată, trece prin centrul lor, le «animează», le activează. Același lucru îl face și Balaurul lui Făt-Frumos,

272 „stăpânirea suflului” (sanscr. *prāṇāyāma*, din *prāṇa*, „suflu”, și *āyāma*, „întindere, frânare”) — a patra treaptă a yoga lui Patañjali (*Yoga-sūtra* II, 49–53).

273 „roțile” (sanscr. *cakra*, „roată, cerc”) — centrele subtile ale ființei, așezate de-a lungul canalului median (*suṣumnā*), închipuite ca lotuși cu un anumit număr de petale. (vezi pagina 316)

274 ceacra — „Roțile” (sanscr. (vezi pagina 316)

275 * Uneori balaurul are 7 capete, alteori 12. Ambele numere țin respectiv de simbolismul planetar și zodiacal. 7 și 12 sunt solidare prin 3 + 4 și 3 x 4.

276 Numele sanscrite ale centrelor: *svādhiṣṭhāna*, „propriul sălaș” (la rădăcina organelor genitale); *maṇipūra*, „cetatea nestematelor” (la ombilic); *anāhata*, „(sunetul) nelovit” (la inimă); *viśuddha*, „cel cu totul curat” (la gât). Înaintea lor, *mūlādhāra*, „suportul-rădăcină” (la baza coloanei).

277 „roata poruncii” (sanscr. *ājñā-cakra*) — centrul dintre sprâncene, „ochiul frontal”, unde, după tantrism, discipolul primește porunca (*ājñā*) maestrului lăuntric.

278 „cel cu o mie (de petale)” (sanscr. *sahasrāra*) — lotusul din creștetul capului, locul unirii lui Śakti (Kuṇḍalinī) cu Śiva. (vezi pagina 346)

când împroașcă asupra acestuia foc. Ajuns la Ajna-ciakra[279], șarpele activează energiile ochiului Eternității, ochiul terț ciclopic; este deocamdată o veșnicie virtuală, care devine efectivă când balaurul divin își suflă flacăra asupra centrului cu «o mie de petale», *Sahasrara,* care încep să strălucească precum o mie de sori, ca un diamant cu o mie de fațete, adevărata, superlativa piatră filosofală. Balaurul se fixează pe frunte, cum îl vedem în basoreliefurile egiptene, ca Ureus[280][281] pe coroana Faraonului. Va rămâne de acum, pe vecie, de veghe acolo.[282]

Și acum se pune întrebarea: pe cine-l putem numi învingător: pe Yoghinul care a deșteptat șarpele și l-a fixat pe creștet, pe deschizătura lui Brahma (Brahmarandra[283]), «unde-i rostul Domnului» – cum spune

[49 (52)]

admirabil poezia noastră populară? Sau pe balaurul care-și încolăcește «adversarul» de șapte ori, ca în statuile antice ale lui Aion[284], stăpânindu-l pe acesta pe vecie în minaretul lui transcendent? Răspunsul: pe nici unul, pentru că amândoi au murit și au înviat, formând acum o singură ființă muritoare-nemuritoare (martyamartya[285]),

---

279 sursa: **Sf. Grigore Palama, *Triade pentru apărarea sfinților isihaști* (c. 1338–1341)** — doctrina luminii taborice și a energiilor divine necreate, la care se împărtășesc sfinții; nimbul lor este, în acest sens, chipul unei lumini necreate.

280 sursa: **Ureusul** (gr. οὐραῖος, din eg. *iaret*, „cea ridicată”) — cobra înălțată pe fruntea faraonilor și a zeilor egipteni, semn al puterii regale și al protecției divine.

281 Sahasrara — „Lotusul cu o mie de petale” (sanscr. (vezi pagina 346)

282 Ureus — Cobra ridicată de pe fruntea faraonului (eg.), semn al puterii regale.

283 Brahmarandra — „Deschizătura lui Brahma” (sanscr. (vezi pagina 316)

284 sursa: **Aion leontocefal** — statuile mitraice din epoca romană (de ex. cele descoperite în mithraea de la Ostia și din Roma) care înfățișează un zeu cu cap de leu, înfășurat de un șarpe în spirală, adesea de șapte ori, ca timpul care cuprinde lumea.

285 sursa: **Sima Qian, *Shiji* („Memoriile istoricului”, c. 91 î.H.), cap. 63, biografia lui Laozi**: „Pasărea, știu că poate zbura; peștele, știu că poate înota; fiara, știu că poate fugi. Pe cea care fuge o prinzi cu lațul, pe

cu atributele schimbate, ființă căreia este imposibil să-i mai dai numele de om, mai exact, orice nume. A simțit-o foarte bine Confucius[286], când l-a văzut pe Lao-Tseu, revelatorul Taoismului. Întrebat ce impresie i-a făcut Lao-Tseu, a spus: «Pe o pasăre o săgetez, pe un cerb îl adulmec ca un câine de vânătoare, pe un pește îl harponez. Pe un balaur însă, care se ridică în nori și se mișcă în aer – nu-l pot urmări! Am văzut pe Lao-Tseu și este un Balaur! Când a vorbit, gura mi-a rămas deschisă și nu o mai pot închide. Limba mi-a spânzurat afară și nu o mai pot trage înapoi. Sufletul mi-a fost răscolit și nu s-a liniștit încă!».

Rezervându-ne revenirea pentru mai târziu, menționăm că membrii unei caste războinice celtice[287] își spuneau Dragoni, care era și numele unor corpuri de cavalerie românești, iar Dragoș este «Dragon», în care *n* a fost înlocuit cu *ș*, litera focului subtil și spiritual, deci Dragoș este Dragoș-Foc. Dacă sensibilitatea mitică nu ne-ar fi amorțită, stropșită, legenda lui Dragoș ar trebui să ne producă același efect ca balaurul Lao-Tseu asupra lui Confucius.

---

cea care înoată cu undița, pe cea care zboară cu săgeata. Cât despre dragon, nu pot ști cum se urcă pe vânt și pe nori până la cer. Astăzi l-am văzut pe Laozi: el este ca un dragon!”. Partea a doua a citatului (gura rămasă deschisă) vine din ***Zhuangzi*, cap. 14 („Tianyun”)**: „Gura mi s-a deschis și n-am mai putut-o închide”. Lovinescu contopește cele două texte, după o traducere. [Sima Qian — Shiji, zh]

286 martyamartya — „Muritor-nemuritor” (sanscr. (vezi pagina 332)

287 sursa: Aluzie la titlul de ***Pendragon*** („căpetenie-dragon”) al regilor britoni din ciclul arthurian (Uther Pendragon), și la *draconarii*, purtătorii de stindard cu dragon ai armatei romane târzii, moștenit de la daci. Corpurile de „dragoni” ale cavaleriei moderne își trag numele de la flinta numită *dragon*. Despre legenda lui Dragoș, descălecătorul Moldovei, cu bourul, vezi letopisețele (Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, c. 1647). [Grigore Ureche — Letopisețul Țării Moldovei, ro]

Esențialitatea sacrificială a Mitului este un fapt de cea mai mare importanță, pentru că dă cheia Manifestării universale. Viața se sacralizează, se sacrifică în Moarte, și Moartea se sacrifică în Viață; este definiția propagării unei ondulații vibratorii, care se efectuează prin alternanța consecutivă a unor + și –. Trebuie să insistăm puțin asupra ei, pentru că este cheia doctrinei Sacrificiului, coextensiv Mitului, amândoi mișcați, însuflețiți de Mirare.

Citâm o definiție magistrală[288] a Sacrificiului:

> «Teoria sacrificiului este inseparabilă de aceea a manifestării înseși, în sensul ontologic sau cosmologic al acestui termen (...) Putem alege, ca exemplu al acestui proces, una din modalitățile lui particulare, anume manifestarea sunetului, care este primordială în ordinea percepțiilor sensibile» (manifestare directă a lui Akașa[289], Eterul, *n.n.*).

[50 (53)]

Domnul Schuon dă exemplul unui sinusoid «despărțit în două părți de axul lui orizontal; partea inferioară și partea superioară reprezintă respectiv cele două faze, pozitivă și negativă, ale sunetului».

Credem că simbolismul caduceului e și mai complet, pentru că reprezintă nu numai propagarea sunetului, ci și resorbirea lui, prin cele două faze de care am vorbit de la început. Cum sunetul este Verbul, simbolul este coextensiv și demonstrativ doctrinei creării lumii prin și în

288 sursa: Textul este al lui **Frithjof Schuon** (cum arată pagina următoare: „Domnul Schuon dă exemplul...”), probabil din studiul despre sacrificiu publicat în *Études Traditionnelles* (anii 1930–1940); locul exact nu l-am putut verifica.

289 Akașa — „Eterul” (sanscr. (vezi pagina 309)

Logos[290], și a răscumpărării ei, adică a reintegrării ei principiale.

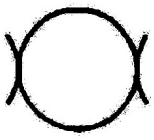

Fig. 1

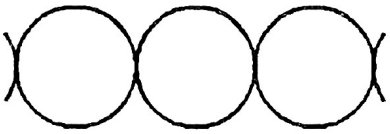

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

Putem reprezenta sunetul în principialitatea lui printr-un cerc, ajungându-și lui însuși în propria-i perfecțiune (fig.1.). În «intenția» lui de a crea lumile, adică noetic, în intelectul prim, îl putem reprezenta printr-un sinusoid; semicircumferința inferioară a cercului se deplasează și devine o continuitate a semicircumferinței superioare, formând o secvență ondulatorie de + și - (fig.2). Când în sfârșit lumile «se efectuează» și vibrația devine act, cercul

290 sursa: **Ioan 1, 1–3**: „La început era Cuvântul [...] Toate prin El s-au făcut și fără El nimic nu s-a făcut din ce s-a făcut.” [Ioan (Biblia sinodală), ro.]

sau cercurile devin elipse, care, având două focare, pot singure crea un cosmos bazat pe dualitate (fig.3), pe când cercul nu este o posibilitate de manifestare.

[51 (54)]

Stilizat, desenul devine fig.4, care nu este altceva decât un fragment al unei secvențe indefinite de pești, capul unui pește fiind coada peștelui următor și coada lui capul peștelui ce-l urmează. Astfel ajungem la simbolismul primordial, august, peren, al Peștelui. Se va observa cât de bine este indicată în secvența de pește separația și totodată continuitatea stărilor de fire, care mor în punctul de interferență și reînvie, prin același punct, în elipsa următoare. Marea în care se mișcă este Oceanul Atotposibilității, *samudra,* masă indistinctă pe care mersul lui lin îl transformă într-un câmp de vibrații. În aspectul lui cel mai înalt, peștele mut este un simbol al Tăcerii, adică o determinare negativă, iar curgerea lui lină, singuratec sau în bancuri, este un fior fără început și fără moarte, fără o clipă de remisiune, a *Samsarei,* a curgerii universale. Poartă pe spinarea lui pe pelerinul Absolutului spre liman.

După doctrinele hinduse, Vișnu, principiul conservator și mântuitor al Universului, se coboară ca *Avatara* de zece ori într-un ciclu de existență umană (Manvantara[291], eră a lui Manu[292]). Prima «coborâre» a fost sub înfățișarea unui pește[293] *(Matsya-Avatara).* După distrugerea precedentului

291 sursa: **Mitul lui Matsya** — cea mai veche formă în ***Śatapatha Brāhmaṇa* I, 8, 1** (peștele care îl scapă pe Manu de potop), dezvoltată în *Mahābhārata* III, 185, în *Matsya-Purāṇa* și în ***Bhāgavata-Purāṇa* VIII, 24**, unde regele Satyavrata, salvat de Vișnu-Pește, devine Manu Vaivasvata, legiuitorul ciclului actual. Guénon comentează mitul în *Simboluri ale științei sacre*, cap. „Quelques aspects du symbolisme du poisson”. [Śatapatha Brāhmaṇa (trad. J. Eggeling, SBE 12), sa]

292 Manvantara — „Era lui Manu” (sanscr. (vezi pagina 331)

293 Manu — În doctrina hindusă, Legiuitorul primordial al fiecărui ciclu cosmic (manvantara); la Guénon, prototipul lui Minos și Menes. (vezi

Manvantara, printr-o catastrofă cosmică, Vișnu-Pește a călăuzit pe Satyavrata (acel «hărăzit Adevărului»), în actualul Manvantara, al cărui Manu, Principiu rector, urma să fie cunoscut sub numele de Vaivasvata.

În esențialitatea lui, mitul se găsește aidoma în basmul lui Ispirescu Băiatul cel bubos și ghigorțul[294], iar inițialele formulei Iesous Christos Theou Uos Soter[295] dau Ichthus[296], «pește» în grecește.

Revenind la figurile de mai sus, în fig.1 avem «peștele rotund și fără oase», peștele de aur, singuratec în perfecțiunea lui principială, în fundul Apelor cerești; fig.2 semnifică o intenție de proliferare, încă principială; în fig.3 avem traducerea în act a intenției, prin polarizarea elipsei; în fig.4, reprezentarea ei printr-un pește, simbol al cercului devenit elipsă, adică a unui principiu de proliferare, de multiplicare la puterea *N*.

[52 (55)]

Alternanța vieții și a morții, a urcușului și a coborâșului constituind esența, fondul prim al ecuației Mit-Uimire-Sacrificiu, este și mai vădită în simbolismul antropomorf imediat și spontan accesibil omului. Acest

---

pagina 331)

294 sursa: **Petre Ispirescu, *Băiatul cel bubos și ghigorțul***, basm din *Legende sau basmele românilor* (ed. definitivă 1882); Lovinescu îl citește ca pe o variantă românească a lui Matsya-Avatāra. [Petre Ispirescu — Băiatul cel bubos și ghigorțul, ro]

295 sursa: **Acrostihul ΙΧΘΥΣ** — Ἰησοῦς Χριστὸς Θεοῦ Υἱὸς Σωτήρ, „Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Mântuitorul”; inițialele dau ἰχθύς, „pește”. Transcrierea corectă a cuvântului „Fiul” este *Hyios* (*Uios*), nu „Uos”. Acrostihul e atestat în *Oracolele sibiline* VIII, 217–250, și comentat de Fericitul Augustin, *De civitate Dei* XVIII, 23. [Augustin — De civitate Dei, la]

296 Ichthus — „Pește” (gr. (vezi pagina 327)

simbolism, cum o arată și numele, este vehiculat de funcții spirituale, de agenți cosmici cu mască omenească, altfel spus, de zei și de eroi.

Concepția Olimpului ca o grădină de fericiți iresponsabili, liberi de orice frâu și în special de cel al pasiunilor, nu mai este susținut nici de cei mai profani mitologi.

Ceea ce s-a numit seninătatea olimpică este cupola uranică învăluind în imuabilitatea sa un maelstrom de tragedii – prin prezența lui totuși susceptibilă de transmutație, de transfigurare. Tragedia de jos se învolburează în încolăciri, cărora prezența transcendentă a Tăriei le poate imprima o torsiune ascendentă. Luptele zeilor și eroilor, între ei și contra monștrilor chtonieni[297], sunt ordalii; patimile lor sunt pătimiri sacrificiale, deci apte să elibereze nectarul, ambrozia, chintesențele înrobite. Dacă știi să le citești, acest lucru apare în epopei și în tragedii. Dar nimeni nu l-a rezumat mai eliptic decât Heraclit Obscurul[298] *(O Skoteinos),* în cel mai obscur din fragmentele sale, purtând numărul 26, lapidar, indescifrabil, totuși limpede în misterul său. Îl găsim în *Discursul teologic,* și este citat și comentat cu multă pertinență de Vittorio Macchioro, în cartea sa, Eraclito, nuovi studi sull'orfismo[299], pp.87 sq.

Macchioro începe, prejudicial, prin a spune că *Discursul Teologic* afirmă identitatea vieții și a morții. Urmează argumentarea. Mai întâi însă iată fragmentul:

> «Nemuritori muritori, muritori nemuritori, trăind moartea acelora, murind viața acelora».

---

297 sursa: **Heraclit din Efes (c. 535–475 î.H.)**, numit încă din Antichitate ὁ Σκοτεινός, „Obscurul" (Cicero, *De finibus* II, 15: „Heraclitus, cognomento qui σκοτεινός perhibetur").

298 sursa: **Vittorio Macchioro, *Eraclito. Nuovi studi sull'orfismo* (Bari, Laterza, 1922)** — Macchioro susține că Heraclit ar fi scris un „Discurs teologic" orfic, din care reconstituie fragmentele, cu o numerotare proprie; fragmentul citat este B 62 în ediția Diels-Kranz.

299 chtonieni — Ai pământului și ai lumii subterane (gr. (vezi pagina 317)

Nu rezistăm plăcerii de a reda fragmentul în grecește în toată frumusețea lui oraculară:

[53 (56)]

> «Athanatoi, thnetoi[300], thnetoi, athanatoi, zontes ton ekeinon thanaton ton de ekeinon bion tethneotes».

«E incredibil, scrie Macchioro, ce enormă cantitate de conjecturi, discuții și interpretări au fost făcute privitor la aceste cuvinte. Unul vede o aluzie la doctrina focului care însuflețește și îndumnezeiește temporar omul; altul, o aluzie la alternanța succesivă a morții și a vieții; altul, la liberarea sufletului de corp; altul, la alternativa nașterii și a morții, și așa mai departe.» Adevărul este că nici una din aceste conjecturi... nu merită încredere. Nu înțelegeam asprimea lui Macchioro. În fiecare din ipoteze este o parte de adevăr, care nu poate fi exclusă. Probă sunt citatele din carte, interesante aproape toate, din care reproducem câteva:

> Lassalle:[301] «Substanța zeilor și a oamenilor este una: Devenirea».
>
> Teichmüller:[302] «Moartea zeului este nașterea omului, moartea omului este nașterea zeului. Omul

300 sursa: **Heraclit, fr. 22 B 62 Diels-Kranz** (transmis de Hippolit, *Refutatio* IX, 10, 6). Textul canonic: „ἀθάνατοι θνητοί, θνητοὶ ἀθάνατοι, ζῶντες τὸν ἐκείνων θάνατον, τὸν δὲ ἐκείνων βίον τεθνεῶτες”. Transcrierea autorului e corectă; „numărul 26” din pagina precedentă este numerotarea lui Macchioro, nu cea Diels-Kranz (în DK, fr. 26 este altul: „omul își aprinde o lumină în noapte”). [Heraclit — Fragmente (Diels-Kranz 22), grc]

301 sursa: **Ferdinand Lassalle, *Die Philosophie Herakleitos des Dunklen von Ephesos* (Berlin, 1858)**. [Ferdinand Lassalle — Die Philosophie Herakleitos des Dunklen von Ephesos (1858), de]

302 sursa: **Gustav Teichmüller, *Neue Studien zur Geschichte der Begriffe*, I–II: *Herakleitos* (Gotha, 1876–1878)**.

stă deci în Homoousie[303] (consubstanțialitate) cu zeul și sufletul său pur este el însuși daimonic sau zeu. Viața noastră în trup este în adevăr o moarte».

Soulier:[304] «Viața noastră este în același timp imagine de viață și de moarte. Toată Devenirea este o alternanță de viață și de moarte; și orice ființă trăiește din moartea precedentului și moare din viața subsecventului».

Aal:[305] «un același element formează substratul celor ce par cei mai depărtați unul de altul. Se află în nemurire ceva care moare și în Murire ceva nemuritor».

Diels:[306] «Pretutindeni în lume Focul nemuritor este exilat temporar în moarte și de către aceeași moarte din nou mântuit».

Rohde:[307] „unul care este în Tot este în același timp mort și viu, nemuritor și muritor, un veșnic «Mori și devino» (*«Stirb und werde»* – Goethe) îl mișcă”.

---

303 Homoousie — „Consubstanțialitate” (gr. (vezi pagina 327)

304 sursa: **Eugène Soulier, *Eraclito Efesio. Studio critico* (Roma, 1885)** — identificare probabilă.

305 sursa: **Anathon Aall, *Der Logos. Geschichte seiner Entwickelung in der griechischen Philosophie und der christlichen Litteratur*, I (Leipzig, 1896)** — numele corect este Aall. [Anathon Aall — Der Logos. Geschichte seiner Entwickelung (1896), de]

306 sursa: **Hermann Diels, *Herakleitos von Ephesos, griechisch und deutsch* (Berlin, 1901)**; apoi *Die Fragmente der Vorsokratiker* (1903). [Hermann Diels — Herakleitos von Ephesos (1901), de]

307 sursa: **Erwin Rohde, *Psyche. Seelencult und Unsterblichkeitsglaube der Griechen* (1890–1894)**, cap. despre Heraclit. „Stirb und werde” vine din **Goethe, *Selige Sehnsucht***, în *West-östlicher Divan* (1819); vezi p. 65. [Erwin Rohde — Psyche. Seelencult und Unsterblichkeitsglaube der Griechen (1890–1894), de]

Regretăm că nu putem reproduce toate citatele; fiecare deschide o perspectivă originală a aceluiași Adevăr, anume caracterul dialectic al devenirii, în sensul că, reluând termenii fragmentului heraclitean, «nemuritorul» moare ca să dea substanță, adică viață, muritorului, anume prin Sacrificiul său *(yajna)*; la rându-i, muritorul, prin sacrificiul

[54 (57)]

propriu, dă viața nemuritorului. Amândouă sacrificiile se întâlnesc într-un singur punct, care este «miracula rei unius[308]» (miracolul lucrului unic) – după excelenta definiție a *Tabulei de Smarald.* Și muritorul și nemuritorul trăiesc printr-o endosmoză, printr-un schimb de bune procedee, am zice, prin termenul comun al morții, printr-o comuniune, deci. Această comuniune este o substanță egală, este nici moarte, nici viață, ci syzigia[309][310] pe care am menționat-o, «moarte-nemoarte»[311] *(martyâmartya),* «explicit-neexplicit» *(niruktanirukta),* «sonor-tăcut»

308 „împerechere, jug comun” (gr. συζυγία) — unirea a doi termeni complementari într-o pereche indisolubilă; la gnostici, perechile de eoni. Aici, unitatea muritor-nemuritor. (vezi pagina 349)

309 sursa: ***Tabula Smaragdina Hermetis*, versetul 2** — „Ceea ce este jos este asemenea cu ceea ce este sus, și ceea ce este sus este asemenea cu ceea ce este jos, pentru săvârșirea minunilor lucrului unic.” Autorul citează formula din memorie, de mai multe ori în cărțile sale; textul latin curent: *Quod est inferius est sicut quod est superius, et quod est superius est sicut quod est inferius, ad perpetranda miracula rei unius* (v. 2); *Ascendit a terra in coelum, iterumque descendit in terram, et recipit vim superiorum et inferiorum* (v. 10). [Tabula Smaragdina Hermetis, la]

310 sursa: Lista de perechi sanscrite vine din **Coomaraswamy, *Hinduism and Buddhism* (1943)**, care le culege din Upanișade (*mūrta/amūrta*, *Bṛhadāraṇyaka* II, 3, 1; *śabda/aśabda*, *sakala/akala*, *Maitrī Upaniṣad* VI, 15, 22). Formele corecte: *martyāmartya*, *niruktānirukta*, *śabdāśabda*, *kālākāla*, *sakalākala*, *mūrtāmūrta*, *vyaktāvyakta*, *parāpara*. Explicația gramaticală: fiecare compus alătură un cuvânt și negația lui cu *a-* privativ; prin *sandhi*, *a* final + *a-* inițial se contopesc într-un *ā* lung, astfel că cele două jumătăți nu se mai pot despărți în rostire. [Ananda K. Coomaraswamy — Hinduism and Buddhism (1943), en]

311 syzigia — „Împerechere” (gr. (vezi pagina 349)

(șabdâșabda), «temporal-etern» *(kâlâkala),* «divizat-nedivizat» *(sakalâsakala),* «aparent în afară de orice aparență» *(murtâmurta),* «manifestat-nemanifestat» *(vyaktâvyakta),* «apropiat-suprem» *(parâpara).* Fiecare din aceste cupluri de termeni sanscriți este compus printr-o dedublare a unui cuvânt, dar *a* final al primului termen devine *alfa* în inițiala termenului următor, ceea ce face cuplul nedespărțibil.

Am putea spune că avem o demonstrație gramaticală a armoniei contrariilor, fundamentală în gândirea înțeleptului din Efes: (Oamenii) «nu înțeleg cum Totul[312], deși divers, concordă cu sine însuși: armonic care consimte și nu consimte, ca aceea a arcului și a lirei» (fragm. 51), și cupola între contrarii este «martyâmartya». În graficul sinusoidului, misterul se găsește în punctul de interferență pe axul median, când semicircumferința superioară devine inferioară, coboară în «infern», într-un demers diurn-nocturn și «moare» pentru a reînvia în punctul imediat următor.

Această schimbare este tot ce se poate imagina mai realist, mai existențial, angajând sufletul, dar și carnea omului; ceea ce o animă este uimirea. Să se observe că mirarea are reflectări pe toate planurile de existență: este spaima a cărnii amenințate sau solicitate, fior psihic, admirație, timor-panicus[313][314], termen atotcuprinzător; nimic vag, nimic oniric. Mirarea precedă Lumea, după cum Cunoașterea precedă polarizarea în Cunoscut și Cunoscător. Numai așa poate fi înțeleasă identitatea pe

312 sursa: **Heraclit, fr. 22 B 51 Diels-Kranz** (Hippolit, *Refutatio* IX, 9, 2). Textul canonic: „οὐ ξυνιᾶσιν ὅκως διαφερόμενον ἑωυτῷ ὁμολογέει· παλίντροπος ἁρμονίη ὅκωσπερ τόξου καὶ λύρης” — „nu înțeleg cum ceea ce se desparte de sine se acordă cu sine: armonie care se întoarce asupra ei înseși, ca a arcului și a lirei”. Traducerea autorului e liberă.

313 „spaimă panică” (lat. *timor panicus*) — spaima trimisă de zeul Pan, groaza sacră, fără obiect, care cuprinde la apropierea divinului. (vezi pagina 349)

314 „mirarea” (gr. τὸ θαυμάζειν) — v. Platon, *Theaitetos* 155d, citat la p. 39.

care ea o operează între Subiect și Obiect, iar termenul terț este to thaumazein-ul[315] platonician. Prin urmare, mirarea nu este numai un mijloc, o cupolă între Om și «Celălalt», ci zgomotul de fond

[55 (58)]

al întregului Univers, în stază de reîntoarcere la obârșii, chiar dacă este în cele mai multe cazuri în stare latentă, neconștientizat. Înțelepciunea și fiorul ei sunt una; o despărțire a lor este neconceptibilă. De aceea, Aristotel (părintele dialecticii, o reamintim) spunea că în Mistere, care aveau ca principal scop să reactualizeze ritual miturile, se realiza o trăire efectivă, care lăsa o impresie adâncă: în mistere, spune el, nu se învăța[316], ci se «pătimea» (adică se trăia) Adevărul.

O realizare spirituală, în vremurile când miturile erau încă vii, se transforma într-o dănțuire circulară, care se integra în hora întregului Univers; oamenii și lumea se actualizau reciproc.

> „Mitul nu era atunci o excogitațiune arbitrară și fantastică: exprima un proces necesar, în care aceleași puteri care formează lucrurile acționau și asupra facultății plastice a imaginației, parțial disociată de simțurile corporale, astfel că se dramatizau imagini și figuri care se înșiruiau în țesutul experienței reale și o completau cu o «clipă» de «semnificare».”[317]

315 timor-panicus — „Spaimă panică” (lat.), groaza sacră. (vezi pagina 349)

316 sursa: **Aristotel, fr. 15 Rose** (din dialogul pierdut *Despre filosofie*), transmis de Synesios, *Dion* 10: „τοὺς τελουμένους οὐ μαθεῖν τι δεῖν ἀλλὰ παθεῖν καὶ διατεθῆναι” — „cei care se inițiază nu trebuie să învețe ceva, ci să pătimească și să fie aduși într-o anumită stare”.

317 * Schelling, *Einleitung in die Philosophie der Mythologie,* T.I.

«Univers, fii atent la ruga mea[318]. Pământ, deschide-te. Masa Apelor să mi se deschidă. Arbori, nu tremurați. Cerul să se deschidă și vânturile să tacă. Toate facultățile din tine să celebreze pe Tot și pe Unul!», iată imnul pe care-l cântau «Fii lui Hermes» la începutul operațiunilor sacre. O altă formulă răsună și mai vast:

> *«Porțile Cerului sunt deschise;*
> *Porțile Pământului sunt deschise;*
> *Calea Torentului este deschisă;*
> *Spiritul meu este pătruns de toți zeii și de genii;*
> *De spiritul Cerului – al Pământului – al Mării – al Torentelor»*[319].

Corpus Hermeticum învață: «Înalță-te mai presus de orice înălțime[320], coboară-te dincolo de orice adâncime, strânge în tine toate senzațiile lucrurilor create – ale Apei, ale Focului, ale Uscatului, ale Umedului. Presupune că ești simultan pretutindeni, în pământ, în mare, în cer; că nu te-ai născut încă, ești încă embrion; tânăr și bătrân,

---

318 sursa: ***Corpus Hermeticum* XIII, 17–18** („Imnul tainic”, ὑμνῳδία κρυπτή): „Πᾶσα φύσις κόσμου προσδεχέσθω τοῦ ὕμνου τὴν ἀκοήν. Ἀνοίγηθι γῆ… τὰ δένδρα μὴ σείεσθε… ἀνοίγηθι οὐρανέ, ἄνεμοί τε στῆτε… αἱ δυνάμεις αἱ ἐν ἐμοί, ὑμνεῖτε τὸ ἓν καὶ τὸ πᾶν” — „Toată firea lumii să primească auzul imnului. Deschide-te, pământule… copaci, nu vă clătinați… deschide-te, cerule, și voi, vânturi, stați… puterile din mine, lăudați pe Unul și pe Tot”. Citatul vine prin Evola (*La Tradizione ermetica*, 1931), de la care e și expresia „Fiii lui Hermes”. Trimiterea „XIII, 18” din nota de pe p. 59 se potrivește acestui imn, nu pasajului următor. [Corpus Hermeticum, grc]

319 * *Papirusul V de la Leida.*

320 sursa: ***Corpus Hermeticum* XI, 20** (Nous către Hermes): „πάσης δὲ ἡλικίας ὑπεράνω γενοῦ… ὁμοῦ πάντα νόησον, χρόνους, τόπους, πράγματα, ποιότητας, ποσότητας” — „ridică-te mai presus de orice înălțime, coboară mai jos decât orice adâncime… gândește-te pe tine deodată pretutindeni, în pământ, în mare, în cer; nenăscut încă, în pântece, tânăr, bătrân, mort, dincolo de moarte; cuprinde totul deodată: timpurile, locurile, lucrurile, calitățile, cantitățile”. Nota originalului (p. 59) trimite greșit la XIII, 18, care este locul imnului de mai sus. [Corpus Hermeticum, grc]

[56 (59)]

mort dincolo de moarte. Cuprinde totul deodată: timpurile, locurile, lucrurile, calitatea și cantitatea»[321].

Și Böhme, în stilul său straniu: «Ființa se liberează de moarte cu o agonie împlinindu-se în marea agonie a impresiei, care este viața mercurială... Această spaimă vine de la Mercur, sau agonia morții»[322].

Evola observă[323]: că «aceste posibilități de percepție și de comunicare nu erau, contrar celor ce se cred astăzi, «lirisme», emfaze de extiații superstițioase și fantastice. Făceau parte dintr-o experiență tot așa reală ca și aceea a lucrurilor fizice. Mai precis: constituția spirituală a oamenilor din ciclii de cultură pre-modernă era astfel întocmită, încât orice percepție fizică avea simultan și un component spiritual sau psihic, care o «anima», adăugând imaginii nude o «semnificare» și, în același timp, un special și puternic ton emotiv. Astfel, antica Fizică era totodată o teologie și o psihologie transcendentă. Știința naturală era simultan o știință spirituală, iar sensurile multiple ale simbolurilor colectau «aspectele varii ale unei cunoștințe unice»[324].

II[325]

> «Fecunditatea, nașterea, atestă în ființa muritoare prezența unui principiu nemuritor».

---

321 * *Corpus Hermeticum* XIII, 18.

322 * Böhme, *De signatura Rerum,* III, 19, 20. Textele citate se găsesc în: G. Evola, *La Tradizione ermetica, nei suoi simboli, nella sua Doctrina* e *nella sua „Arte Regia”,* pp. 27-8, 44.

323 * *Ibid.,* p. 28-9.

324 sursa: **Julius Evola, *La Tradizione ermetica nei suoi simboli, nella sua dottrina e nella sua «Arte Regia»* (Bari, Laterza, 1931)**, partea I — titlul este dat cu greșeli în nota originalului („Doctrina”).

325 * A doua parte a capitolului este adaptarea românească a unui studiu scris în franceză, solicitat de Editions de l'Herne, care intenționa să publice unul sau două volume omagiale consacrate lui René Guénon. De aici referințele dese la acest mare scriitor. Adaptarea românească este consecventă primei părți, pe care o dezvoltă și o exemplifică.

Platon, Symposion,[326] *106, a.*

Se rezolvă, de obicei, se lichidează problema mitologiei în felul cel mai comod, urmărindu-se meandrele lenețe ale mentalului și confundându-se

[57 (60)]

tradițiile în formă religioasă cu tradițiile în formă mitologică. Faptul că religiile monoteiste (Iudaismul, Creștinismul și Islamul) au fost nevoite să încorporeze mitologiile popoarelor printre care s-au răspândit, arată, încă o dată, superioritatea mitului asupra dogmei. Se spune deci, în mod curent, că zeii constituiau un sistem de Nume divine descentralizate, deveniți turbulenți prin lipsa principiului lor rector, a cărui poreclă în moderna istorie a religiilor este aceea de Deus otiosus[327], Adevăratul Dumnezeu. Savaot[328], zeul oștirilor[329], a strâns energiile divine împrăștiate și a ordonat Haosul; așa-zișii zei, care erau entități spirituale complet purificate, au devenit îngeri și au fost constituiți în ierarhie angelică, purtând pe frunte desinența *El,* cifru al Șefului lor Suprem. Cei care

---

326 sursa: **Platon, *Banchetul* 206c** (trimiterea „106, a” din text e greșită). Textul canonic: „ἔστι δὲ τοῦτο θεῖον τὸ πρᾶγμα, καὶ τοῦτο ἐν θνητῷ ὄντι τῷ ζώῳ ἀθάνατον ἔνεστιν, ἡ κύησις καὶ ἡ γέννησις” — „este un lucru divin acesta și, în ființa vie muritoare, el este partea nemuritoare: zămislirea și nașterea”. Diotima vorbește aici despre Eros ca dorință de „naștere în frumos”. [Platon — Banchetul (Symposion), grc]

327 „zeul în răgaz, zeul inactiv” (lat.) — termenul istoriei religiilor (Pettazzoni, Eliade) pentru zeul ceresc suprem care, după ce a creat lumea, se retrage și nu mai primește cult; autorul îl traduce ironic, la p. 49, „Zeul leneș”. (vezi pagina 321)

328 sursa: **Savaot** (ebr. *Șəbā’ôt*, „oștiri”) — din titlul divin *YHWH Șəbā’ôt*, „Domnul Savaot”, „Domnul oștirilor” (Isaia 6, 3: „Sfânt, Sfânt, Sfânt este Domnul Savaot”). Desinența *-el* (ebr. *’ēl*, „Dumnezeu”) se află în numele arhanghelilor: Mihail („cine e ca Dumnezeu?”), Gavriil („puterea lui Dumnezeu”), Rafail („Dumnezeu vindecă”), Uriil („lumina lui Dumnezeu”). [Isaia (Biblia sinodală), ro.]

329 Savaot — „Oștirile” (ebr.) — din titlul „Domnul Savaot”, „Domnul oștirilor”. (vezi pagina 347)

erau entități spirituale mult impurificate au devenit demoni, constituiți și ei în organizații ierarhizate, iar cei care nu se încadrau în aceste categorii s-au situat într-o stare intermediară, pe diferite trepte de puritate.

Ceea ce am spus este abia o schemă, și sigur nu este pentru monoteiștii exoteriști.

Ca să se adapteze la progresiva decadență intelectuală a lumii, religiile, de dată recentă în ciclul nostru de umanitate, au trebuit să procedeze la scurtări sumare, dogmatice, care au alungat mireasma mirării din lume.

În fapt, zeii erau încărcați cu inefabil, ca albinele de miere, și a vehicula inefabilul în lumea noastră era principala lor rațiune de a fi. Afirmau Inomabilul nenumindu-l, ceea ce era cea mai bună metodă, negativă, de a-l face prezent. Li s-a căutat pricină de ceartă din această cauză, într-o omenire întunecată, care simțea din ce în ce mai mult nevoia consemnelor și a petițiilor de principiu. Zeii s-au mistuit și a trebuit pus la punct un nou stil în apropierea de divin, care este stilul monoteist; cu timpul însă, s-a ajuns în practică la afirmarea inefabilului în forme peremptorii, discursive, accesibile și obligatorii pentru

[58 (61)]

toată lumea, ceea ce este contradicția însăși. S-a invocat, nu evidența intelectuală, ca mai înainte, ci «credința», ca și cum prima nu ar implica pe a doua! S-a produs o scindare între dimensiunea esoterică și dimensiunea exoterică a omenirii, nevindecabilă decât pentru o minoritate, până la sfârșitul acestui Ciclu Mare. În ea însăși, readaptarea nu convenea decât unei umanități pe drojdii.

Afirmarea Principiului este un asociaționism. De altminteri, simpla corectitudine obligă la recunoașterea următorului fapt: religiile monoteiste nu s-au manifestat virulent decât în ultimii trei mii de ani ai unui ciclu

descendent, cu cădere precipitată în părțile cele mai puțin înzestrate intelectual ale prezentei umanități. Din fericire, ravagiile monoteismului exoteric au fost limitate de «permanența» esoterismului. Este perceptibil în depozitele mitice și folclorice ale tradițiilor – cu sau fără formă religioasă. Nu-i mai puțin adevărat că principala caracteristică a ultimelor timpuri este tendința Numelor Divine de a dezerta din caverna cosmică.

Când un adevăr transcendent devine imanent, trebuie, în mod necesar, să se învăluie în condițiile bazice ale lumii noastre; este sfâșiat de timp, spațiu, mișcare, de condițiile respective de viață etc. Este ceea ce se numește îndeobște «sacrificiul veșnic al Mielului»[330]. Miracolul mitului este în acest caz explicat.

Punctul de impact al intelecțiunii, al logos-ului, cu lumea noastră este, firesc, o matrice. În această matrice, Logosul suferă, prin sfâșiere, adaptarea la starea noastră de existență, care îi va îngădui să se nască în ea și să stabilească o posteritate spirituală. Acestea sunt miracula rei unius[331], miracolele hierogamiilor[332] și ale parthenogenezelor[333]. De aceea, Platon spunea că fecunditatea[334], nașterea, atest[335]ă în ființa muritoare

330 sursa: **Apocalipsa 13, 8** — „Mielul cel înjunghiat de la întemeierea lumii”; vezi și Apocalipsa 5, 6–12 și I Petru 1, 19–20. [Apocalipsa (Biblia sinodală), ro.]

331 „minunile lucrului unic” (lat.) — formula *Tabulei de Smarald*, v. 2 (v. p. 57).

332 „probă, încercare” (engl.).

333 sursa: **Platon, *Banchetul* 206c** — vezi motto-ul de la p. 59. [Platon — Banchetul (Symposion), grc]

334 partenogeneză — Partenogeneza, „naștere din fecioară” (gr.). (vezi pagina 339)

335 hierogamie — „Nuntă sacră” (gr. (vezi pagina 327)

prezența unui principiu nemuritor. Nu există *test* mai riguros pentru calificările inițiatice ale unui om, decât capacitatea lui de a «sensibiliza» mitul, de a adera la el prin entuziasm, care în hermeneutica platoniană

[59 (62)]

înseamnă en theos en umon[336], «un zeu în noi». În adevăr, pentru ca fecundarea să se poată produce, două condiții prealabile trebuie să existe: intuiția ideilor pure, fără de care contactul nu se poate realiza; prospețimea și spontaneitatea substanței, virginiatea ei perpetuă. Criteriul acesta nu înșeală niciodată, în timp ce prodigioasa facultate de mimetism a inconsistentei noastre epoci permite să simulezi chiar intuiția intelectuală. Veleitățile proliferante ale mimetismului seamănă cu arborescențele ce se obțin cu substanțe chimice într-o eprubetă. Nu am avut de-a face cu o adevărată vocație intelectuală, ci cu o pitiază[337]. În dimensiunile mitice, această escrocherie este imposibilă. Nu poți truca o matrice ofilită, fiindcă trebuie să-și dea imediat probele. Mitologia constrânge la probitate.

Opera lui Guénon oferă, în primul rând, un ansamblu de criterii tradiționale, promovând principii metafizice care, singure, permit o interpretare și o coordonare a uriașei mase de simboluri; le studiază și pe acestea, cu titlul de aplicații secundare, în măsura în care sunt oglindiri ale principiilor în lume. Nu insistă decât în trecere asupra miturilor, care sunt simboluri «dinamice», în mișcare. Fără îndoială, Maestrul credea că era suficient

336 „un zeu în noi” (gr.) — etimologia platoniciană a „entuziasmului”: ἐνθουσιασμός, din ἔνθεος, „cel care are zeul înăuntru, inspirat de zeu”. Cf. Platon, *Ion* 533e–534b, și *Phaidros* 244a–245a (cele patru „delire” trimise de zei).

337 pitiază — Boală de piele cu descuamare (pitiriazis); la autor, o erupție superficială, imitație maladivă a vieții adevărate. (vezi pagina 342)

faptul că a dat mijloacele exacte pentru studiul lor. Vedea cu plăcere însă, cu interes chiar, pe unii din cititorii și corespondenții lui, care se ocupau de mituri. Îi încuraja și răspundea la toate cererile de lămurire. Tocmai prin intermediul mitologiei românești am intrat în legătură cu el. Aici, ni se va îngădui să dăm câteva date personale, pentru că sunt exemplare și indispensabile pentru înțelegerea celor ce vor urma.

Am avut o copilărie normală, adică fabuloasă. Legendele și basmele mi-au fost mai întâi povestite: a fost vârsta de aur. Pe la șapte ani, le-am citit: vârsta de argint. Spre doisprezece ani, a venit noaptea. Un strat gros de colb s-a așternut pe acești frumoși germeni de paradis. Când, vreo cinsprezece ani mai târziu, am descoperit opera ordonatoare

[60 (63)]

a lui Guénon, palimpsestul și-a recăpătat spontan vechea sa scriere, ca sub efectul unui reactiv. Ierbarul a reînflorit sub rouă. Ceea ce m-a minunat, a fost perfecta adecvare a doctrinei expuse de Guénon, care ignora totul despre tradițiile românești, cu acest tezaur folcloric atât de miraculos prezervat. Am fost de asemenea foarte impresionat de concordanțele folclorului românesc cu cele câteva date, expuse de Guénon, despre Tradiția Primordială sau cea Hyperboreană, presupusă origine a tuturor celorlalte tradiții.

I-am scris despre asta și a părut foarte interesat, ca să spunem minimul. Trebuie să adaug că atenția mi-a fost în special deșteptată de două articole ale Maestrului asupra Sfântului Graal. Se spune între altele:

„Concepția însăși a folclorului[338], așa cum este înțeleasă de obicei, se sprijină pe o idee radical falsă, ideea că există «creații populare», produse spontan de masa poporului; și se vede imediat legătura strânsă a acestui fel de a vedea cu prejudecățile «democratice». Cum foarte bine s-a spus, interesul adânc al tuturor tradițiilor zise populare stă mai ales în faptul că nu sunt populare prin origine; și vom adăuga că, dacă este vorba, cum e cazul aproape întotdeauna, de elemente tradiționale în adevăratul sens al cuvântului, oricât de deformate, micșorate și fragmentare ar fi uneori, și despre lucruri având o valoare simbolică reală, toate acestea, departe de a fi de origine populară, nu sunt măcar de origină umană. Ceea ce poate fi popular este faptul «supraviețuirii», când aceste elemente aparțin unor forme tradiționale dispărute. Poporul păstrează astfel, fără să le înțeleagă, sfărâmăturile unor tradiții vechi, urcându-se uneori la un trecut atât de îndepărtat că ar fi imposibil să-l determini. El împlinește prin aceasta funcția unui fel de memorie colectivă, al cărei conținut este vădit originar din altă parte. Faptul cel mai de mirare este că, atunci când mergi în adâncul unor așa-zise producții populare, constați că tot ceea ce ele au conservat conțin mai ales, sub o formă mai mult sau mai puțin voalată, o seamă considerabilă de date de ordine esoterică, altfel spus, tocmai ce este mai puțin popular, prin esență; și acest fapt sugerează prin el însuși o explicație pe care ne vom mărgini s-o spunem în câteva cuvinte. Când o formă tradițională este pe punctul de a se stinge, ultimii săi reprezentanți pot foarte bine să încredințeze în mod voluntar, acestei memorii colective de care am vorbit, ceea ce altfel s-ar pierde fără leac; în definitiv, este

338 sursa: **René Guénon, „Le Saint Graal”, *Études Traditionnelles*, februarie–martie 1934** (recenzie la A. E. Waite, *The Holy Grail*), reluat postum în ***Symboles fondamentaux de la Science sacrée* (1962), cap. „Le Saint Graal”** (în românește: *Simboluri ale științei sacre*). [René Guénon — «Le Saint Graal» (1934; în Symboles fondamentaux de la Science sacrée), fr]

> singurul mijloc de a salva ceea ce poate fi salvat într-o anumită măsură; și, în același timp, incomprehensiunea naturală a masei este o garanție suficientă că elementele esoterice nu vor dispare, ci vor rămâne ca un fel de mărturie a trecutului pentru acei care, în alte timpuri, vor fi capabili să o înțeleagă”[339].

Cu atenția deșteptată de cele citite, am oferit lui Guénon câteva exemple din abundenta recoltă esoterică a basmelor românești. Ne-a răspuns: «E rar, cred, ca simbolismul să fi fost conservat atât de bine în cazuri similare (...) Nu ai putea face vreo lucrare asupra tuturor acestor chestiuni?» – «Acum, pentru că mă întrebi ce cred despre toate acestea, natura hyperboreană a tradiției românești sau dacice nu-mi pare îndoielnică; și aceasta explică multe lucruri enigmatice. Un alt fapt, care și el mi se pare foarte important, este acela privind Caucazul și diferitele sale localizări (Carpații au fost numiți în antichitate munții «Rifei[340]»[341] și «Caucaz», *n.n.*); aceasta ar permite să justifice o apropiere, raportându-se la tradițiile arabe (Qâf-Qasiyah[342]), care până acum mi se păruse îndoielnică, dar care, după acestea, ar putea să se sprijine pe ceva real. În toate acestea, sunt multe indicii ale unei etape a «centrului» (în scrisoarea mea, sugerasem ipoteza că una din etapele Centrului Suprem, între localizarea sa inițială «polară» și actuala sa situare

339 * René Guénon, în *Etudes Traditionnelles,* Februarie-Martie, 1934.

340 „Qāf” (ar.) — în tradiția islamică, muntele cosmic care înconjoară pământul, de smarald, sălaș al păsării Sîmurgh și „munte polar”; Guénon îl apropie de Meru și de Caucaz. Al doilea termen pare a fi forma pe care Guénon o dă unei variante a numelui (ar. *qāsiyah*, „cel tare, aspru”); identificarea lui nu e sigură.

341 sursa: **Munții Rhipaei** (gr. τὰ Ῥιπαῖα ὄρη, lat. *Riphaei montes*) — munții miticii din nordul lumii, dincolo de care locuiau Hiperboreenii (Herodot IV, 13 și 32; Pliniu, *Naturalis historia* IV, 26, 88). Identificarea lor cu Carpații îi aparține lui Lovinescu (*Dacia hiperboreană*).

342 Rifei — Munții Rhipaei, munții mitici ai Nordului, dincolo de care locuiau Hiperboreenii. (vezi pagina 344)

orientală, a putut fi situată în Dacia, *n.n.*), la o epocă greu de determinat exact (...) Se pare că venirea celților în Galia a fost destul de recentă, poate numai spre veacul al VI-lea înaintea erei creștine; s-ar putea foarte bine ca ei să fi venit nu direct din Nord, ci din Estul Europei, din regiunea danubiană; în Galia, s-a operat poate o joncțiune cu alte popoare stabilite mai înainte și a căror tradiție nu era hyperboreană, ci atlantă; dacă este așa, tradiția dacică ar reprezenta în orice caz o continuare a tradiției hyperboreene sub o formă mult mai pură decât la celți (...) O idee îmi vine în acest moment: este posibil să existe un raport între numele lui Orfeu și acela al munților Rifei? (Numele are origini obscure, poate fi și o contractare a lui «O Rifeus», «Rifeanul» – articulat, *n.n.*) (...) Mă întreb, de asemenea, care este

[62 (65)]

proveniența numelui de «Rifeo», pe care Dante[343] îl așază în cerul lui Jupiter (în ochiul vulturului imperial, *n.n.*), din care face un Troian; acest nume nu se găsește undeva la Homer sau la Vergil?» (se găsește, în adevăr, în *Eneida* II, v.426, «cadit et Rifeus[344] justissimus unus», *n.n.*).

Rezultatul acestui schimb de vederi a fost publicarea câtorva note grabnice[345] de lectură, în revista *Etudes*

343 sursa: **Dante, *Paradisul* XX, 67–69** — „Chi crederebbe giù nel mondo errante / che Rifëo Troiano in questo tondo / fosse la quinta de le luci sante?” — „Cine ar crede, jos, în lumea rătăcită, / că troianul Rifeu în acest cerc / ar fi a cincea dintre luminile sfinte?”. Rifeu e unul din cele cinci spirite care alcătuiesc sprânceana Vulturului imperial în cerul lui Jupiter, păgân mântuit pentru dreptatea lui. [Dante Alighieri — Paradiso, it]

344 sursa: **Vergiliu, *Eneida* II, 426–427**. Textul canonic: „cadit et Rhipeus, iustissimus unus / qui fuit in Teucris et servantissimus aequi” — „cade și Rifeu, cel mai drept dintre toți troienii și cel mai păzitor al dreptății”. Tiparul lipește cuvintele („justissimusunus”). [Vergiliu — Aeneis, la]

345 sursa: Notele au apărut sub pseudonimul **Geticus, „La Dacie hyperboréenne”, în *Études Traditionnelles* (1936–1937)**; în

Traditionnelles. Cerusem un răgaz pentru o mai bună redactare; «vei reveni mai târziu» – mi-a răspuns. Lucru straniu, Maestrul părea mai grăbit decât mine. S-ar fi spus că gestul conta mai mult în ochii săi decât expunerea.

O constatare prealabilă se impune: în lumea antică, și chiar acum, în alte continente, povestea populară era și este o exteriorizare simbolică a unor «gesturi» primordiale, a Arhetipurilor și, implicit, a «liturghiilor» răscumpărătoare ce se îndeplineau în taină, în sanctuarele inviolabile ale Misterelor. Avem trei grade de interiorizare, dintre care primul, cel mai exterior, este basmul soteriologic.

În mistere, Miștii[346] participau la ritualuri mântuitoare, reactualizau coborârea în lume și în infern a unui zeu, captivitatea lui, sfâșierea lui analitică; urmau întoarcerea, sinteza, exaltarea în Cer. Nimic în lume nu egalează în importanță această Moarte și Transfigurare. Fără acest «stirb und werde !» (mori și devino!), «bist du nur ein trüber Gast auf die dunklen Erde[347]» (nu ești decât un oaspete turbure pe pământul întunecat)[348]. Basmul are o mie de mesaje care se rezumă într-unul: Metamorfoza.

Or, aceeași dramă sacră este evidentă în basmul românesc. Personajul feminin se numește Ileana Sânziana, dar forma pură, mai rară, este Iana Sânziana. E

românește, **Vasile Lovinescu, *Dacia hiperboreană*** (ed. Rosmarin, 1996).

346 * Goethe, *Selige Sehnsucht.*

347 vers. **Goethe, *Selige Sehnsucht* („Dor fericit"), din *West-östlicher Divan* (1819), strofa a 5-a (ultima)**: „Und so lang du das nicht hast, / Dieses: Stirb und werde! / Bist du nur ein trüber Gast / Auf der dunklen Erde." — „Și cât timp nu ai aceasta, / Acest: Mori și devino! / Nu ești decât un oaspete tulbure / Pe pământul întunecat." Autorul citează din memorie: *auf die* în loc de *auf der*. Traducerea o dă el însuși. [J. W. Goethe — Selige Sehnsucht (West-östlicher Divan, 1819), de]

348 Miștii — Miștii (gr. (vezi pagina 335)

paredrul[349][350] lui Ianus[351], și dubla față a acestuia este bine indicată de cei doi *iana*. Fața terță, ascunsă, a Ianusului roman,

[63 (66)]

este vădită în *Sân*-ul central al numelui românesc. În colinde este desemnată ca Iana, Sora Soarelui, iar în basme, numele ei este prilejul unei adevărate litanii.

«Ileana Cosânzeana, din cosiță floare-i cântă, nouă – împărății ascultă» se afla scris pe inelul ei[352]. Cele nouă împărății sunt cele nouă ceruri și, în același timp, cele nouă constelații circumpolare, care nu apun niciodată. Iana se identifică evident cu Polul. Când își puse floarea în păr, «începu a scoate niște glasuri, de se părea că îngerii prăznuiesc în rai lauda și mărirea Domnului. Sfântul soare se opri în calea sa aprinsă ca să se mai răcorească la ascultarea cântecului amorțit de vreme»; deci Iana are puteri de «revivificare», de reactualizare.

«Ileana Cosânzeana, din cosiță ruja-i cântă, stă soarele și-o ascultă. Când ruja din cosiță cântă, stă îngerii și-o ascultă și Dumnezeu se minuna»[353]. Așezarea rujei, a rozei în pol, ne face să ne întrebăm dacă nu aici se găsește punctul de joncțiune a Rosacrucianismului cu marea Tradiție Primordială.

În alte basme cu Ileana Cosânzeana, eroul se numește Făt-Frumos, care este un epitet. Ca paredru al Ianei, numele său real nu e Iansânzian? Uneori caracterul său

---

349 „paredrul” (gr. πάρεδρος, „cel care șade alături”) — divinitatea asociată alteia, care îi împarte templul și cultul; perechea ei. (vezi pagina 338)

350 paredrul — Divinitatea asociată alteia (gr. (vezi pagina 338)

351 Ianus — Zeul roman al porților și al începuturilor, cu două fețe (trecutul și viitorul); a treia, nevăzută, este prezentul veșnic. (vezi pagina 327)

352 * Miron Pompiliu, „Convorbiri literare” VI (1872), p. 17-31. (Citatul de pe inel este și titlul basmului.)

353 * Alexandru Vasiliu, *Povestea lupului năzdrăvan și a Ilenei Cosânzene*, în: *Tinerețe fără bătrânețe...* București, Editura pentru Literatură, 1961, p. 77.

avataric este arătat prin nașterea lui la Miezul Nopții[354]. În unele povești, Iana este răpită de forțele asurice, de zmei, identici cu Titanii, cum a fost răpită și Persefone de Hades[355]. Răpirea și dezrobirea acesteia erau reactualizate ritual la Eleusis[356]. Aceeași dramă o povestesc basmele noastre. Atunci, este riscată presupunerea noastră cum că basmele exteriorizează un ritual de mistere echivalente cu cele de la Eleusis? Făt-Frumos pornește în căutarea ei. Izbutește cu ajutorul Calului năzdrăvan, fiu al focului și cu

[64 (67)]

al altor agenți supranaturali. Adesea este omorât, apoi înviat, fie de acești agenți, fie de Ileana. Sfârșitul este o hierogamie.

Ceea ce izbește în basmul românesc este lipsa aproape totală a elementului creștin. Cum caracterul său inițiatic și soteriologic nu mai face nici o îndoială, putem avansa ipoteza că el exteriorizează ritualuri inițiatice de mântuire precreștine. Or, la noi nu există un mai vechi precreștinism decât tradiția dacică.

Nu putem insista asupra acestei probleme a esoterismului basmelor, pentru că depășim cadrul acestui studiu cu caracter general. Dar sensul inițiatic al pretinsului folclor, așa cum l-a fixat Guénon în citatul de mai sus, mi se pare de natura evidenței. Numai așa basmul își recapătă adâncimile. Altfel, este o flecăreală pentru copii, un flux de non-sensuri. Când te gândești la

---

354 * Ovidiu Bârlea, *Cu Petrea Făt-Frumos, ștebla de busuioc, născut la Miezul Nopții*, în: *Poveștile lui Făt-Frumos*. București, Ed. Minerva, 1974, p. 12.

355 sursa: ***Imnul homeric către Demetra* (sec. VII–VI î.H.)** — răpirea Persefonei de către Hades, căutarea ei de către Demetra și întoarcerea ei periodică pe pământ, mitul fondator al Misterelor de la Eleusis. [Imnul homeric către Demetra, grc]

356 Eleusis — Sanctuarul Demetrei și al Persefonei, lângă Atena, locul Misterelor eleusine. (vezi pagina 321)

vasta armată de cărturari și erudiți care-l studiază din acest punct de vedere exterior, rămâi fără glas...

Ca substitut al unei liturghii, basmul are, ca și ea – sau pe un plan inferior, ca și o evocare magică – o introducere, o operație și o concluzie (invocatio, operatio, remissio[357][358]). Am spus câteva cuvinte despre operația centrală, despre mitul propriu-zis; rămâne să mai spunem ceva despre ceea ce precedă și încheie basmul: începutul este o «amintire» a timpului mitic; sfârșitul – o «slobozire» a lui, după ce și-a realizat misiunea; altfel spus, este structurată de ceea ce în hermetism se numește coagula-solve[359].

Basmul românesc începe printr-o adevărată conjurație a timpului principial, Illud Tempus[360][361], cu mijloace, cu o stăpânire, o luciditate, o știință suverane, pe care numai ipoteza lui Guénon le poate explica.

Poveștile străine ce mi-au fost accesibile încep cu: «Era odată». Formula românească este: «A fost odată ca niciodată». Este total obscură, fără o încercare de exegeză. Reputată incomprehensibilă, nimeni nu s-a gândit să întârzie o clipă asupra ei, ceea ce dă o frumoasă idee despre incuriozitatea intelectuală a «specialiștilor»; de asemenea, formula relevă rafinamentul psihologic al așa-zișilor «țărani» care ar fi născocit-o.

---

357 „invocare, lucrare, slobozire (trimitere)” (lat.) — cele trei momente ale unei operații rituale sau magice: chemarea puterilor, lucrarea propriu-zisă și eliberarea lor la sfârșit. (vezi pagina 328)

358 „coagulează – dizolvă” (lat.) — formula alchimică a celor două faze ale Operei (v. p. 42). (vezi pagina 319)

359 invocatio, operatio, remissio — „Invocare, lucrare, slobozire” (lat.) — cele trei momente ale unei operații rituale. (vezi pagina 328)

360 „Acel timp” (lat.) — termenul lui Mircea Eliade pentru timpul mitic al începuturilor, pe care ritul îl reactualizează; după formula evanghelică *in illo tempore*. (vezi pagina 327)

361 Illud Tempus — „Acel timp” (lat.) — timpul mitic al începuturilor (Eliade). (vezi pagina 327)

Acest «ca niciodată», adverb de timp și mod, este atât de obscur că impune parafrazări. Desemnează o dimensiune temporală și spațială.

[65 (68)]

În simbolism temporal:

«A fost odată ca (atunci când nu era) niciodată», deci «in illo tempore[362]», în lumea principială.

În simbolism spațial:

«A fost odată ca (acolo unde nu este) niciodată», în timpul spațializat, în punctul de intersecție al Axei Lumii[363] cu planul nostru de existență, căreia îi constituie centrul, unde toate antinomiile, complementarele, condiționările limitative dispar din lipsă de «loc».

Combinarea ambelor simbolisme:

«A fost odată ca (și cum n-ar fi fost) niciodată» și ca să arate că nu este vorba de năluciri, a doua parte a formulei rostește «că de n-ar fi, nu s-ar povesti»; să se observe faptul – extrem de important, că prima parte a formulei este la perfectul compus, iar a doua la prezent, ceea ce, gramatical, este o greșeală (ar fi trebuit «că de n-ar fi fost, nu s-ar fi povestit». Vom reveni.

Această formulă de debut trebuie să fi fost completă și în Occident: se integrează bine cu ce-a rămas: «Il était une fois (comme nulle fois)[364]»; «es war einmal (wie keinmal)»; «it was once (as no once)».

Am găsit într-un basm: «A fost odată – poate e și acuma – dar nu se știe».

362 „în vremea aceea” (lat.) — formula cu care încep pericopele evanghelice în liturghia latină; Eliade o folosește pentru timpul sacru al originilor.

363 Axa Lumii — Axa verticală care unește toate stările existenței și trece prin centrul fiecăreia. (vezi pagina 312)

364 Formula de început a basmelor în franceză, germană și engleză: „A fost odată”; parantezele sunt completările autorului, care calchiază „ca niciodată”. Formula germană corectă este *Es war einmal*; formula engleză obișnuită este *Once upon a time*.

Urmează o serie abundentă de formule care «ilustrează» acest început. Alegem câteva cărora cititorul le va putea aprecia calitatea și nivelul:

«A fost odată ca niciodată, când Cerul era apropiat de pământ și oamenii mari îl atingeau cu mâna.» Să se observe că formula nu spune: «Atingeau cu mâinile», ci «cu mâna». Ar fi să solicităm prea mult textul dacă presupunem că mâna era cea dreaptă și că, în acest caz, omul arăta cu stânga pământul, realizând gestul Androginului hermetic?

«A fost odată ca niciodată, când era mai mult cer și mai puțin pământ, ca în ziua de astăzi.»

«A fost odată ca niciodată, când poveștile fojgăiau pe pământ și n-aveai nevoie să le înveți; când florile aveau glas, când Sfântul Nume al lui Dumnezeu se slăvea din Cer până la pământ.»

«A fost odată ca niciodată, când sfinții mergeau pe pământ» sau: «când Domnul atingea pământul cu picioarele lui sfinte».

[66 (69)]

Dacă «spațializăm» formula, capătă o precizie, o «tehnicitate» mai mare; să înlocuim pe «când» cu «acolo»: «Acolo unde omul atinge cu mâna cerul», «acolo unde Domnul atinge cu picioarele lui sfinte pământul»; «acolo unde este mai mult cer decât pământ»; «acolo unde Numele Sfânt al Domnului se slăvește din Cer până în Pământ». Aceste formule nu convin, firește, decât Paradisului Pământesc, și basmele noastre își proclamă astfel originea și genealogia.

Ajungem acum la un caz particular foarte curios. Cea mai importantă colecție românească de basme, aproape centenară, este Legendele sau Basmele românilor[365], de Petre Ispirescu. Debutează cu o poveste a cărui titlu este

365 „Marea Operă” (lat.) — Opera alchimică, transmutația ființei în „piatra filosofală”. (vezi pagina 331)

un manifest, o proclamație, o promisiune: *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără moarte.* Atragem atenția asupra unui fapt semnificativ în cel mai înalt grad: «Tinerețe fără Bătrânețe și Viață fără Moarte» este o formulă cu simbolism temporal, deoarece viața se scurge în succesiune. În basm însă *formula desemnează un loc.* Prin urmare, avem de-a face cu o spațializare a timpului, tehnică definitorie a realizării lui Magnum Opus[366][367]. Basmul incipient asigură realizarea acesteia, iar acelora care-l citesc le dăruie un «inteletti sani[368]». Dar nu-i suficient să înțelegi sensul simbolurilor, *trebuie să le încarnezi,* să găsești în tine un «principiu de sesizabilitate»[369] (expresia e a lui Böhme), o bază în care cunoașterea să se încarneze, și această bază, în Alchimie, este Sarea, finalitatea realizării spirituale. Aceasta este deosebirea fundamentală între Filosofie și Inițiere. Excelența, absoluta necesitate a Sării, este pusă în lumină în colecție prin faptul că ultimul ei basm vorbește de «Sarea în bucate», simplă anecdotă care este punctul de

366 „Legea veșnică” (sanscr. *sanātana dharma*) — numele pe care hindușii îl dau propriei tradiții; la Guénon, Tradiția primordială însăși, din care purced toate formele tradiționale. (vezi pagina 347)

367 sursa: **Petre Ispirescu, *Legende sau basmele românilor*** — ediția definitivă, București, 1882 (prefață de V. A. Urechia); primele culegeri apăruseră în 1872–1876. Volumul se deschide cu *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte*. [Petre Ispirescu — Legende sau basmele românilor, ro]

368 sursa: **Dante, *Infernul* IX, 61–63** — „O voi ch’avete li ’ntelletti sani, / mirate la dottrina che s’asconde / sotto ’l velame de li versi strani” — „O, voi care aveți mințile sănătoase, priviți învățătura ce se ascunde sub vălul versurilor stranii”. Autorul dă expresia din memorie (*inteletti*). [Dante Alighieri — Inferno, it]

369 sursa: Calc probabil după termenul lui **Jakob Böhme** *Faßlichkeit* („putința de a fi cuprins, sesizabilitate”), prin care desemnează corporalizarea, „prinderea” spiritului într-o substanță; locul exact nu l-am identificat.

plecare și al «regelui Lear»[370], al lui Shakespeare. Această impecabilă solidaritate între începutul și sfârșitul colecției dă operei lui Ispirescu o continuitate și o organicitate logică și vitală unice; fără să vrei, te întrebi asupra gradului de conștiință, de luciditate, de deliberare a autorului. Altfel spus, te întrebi dacă în afară de specialitatea lui de «culegător» (tipograf), Ispirescu nu intră în categoria ilustră a acelora care au fost agenți *Conștienți,* ai deținătorilor Sanatanei-Dharma[371][372] și a Filosofiei Perena.

Ceea ce izbește la Ispirescu (e un fel de a vorbi, suntem primul care face remarca ce urmează), ceea ce izbește este că formulele de «deschidere»

[67 (70)]

ale basmului sunt imuabil aceleași. În România, capul e unic. Aceste formule se regăsesc și la alți autori, dar împrăștiate la întâmplare; la Ispirescu, sunt aceleași și în aceeași ordine, fixate ca într-o liturghie, căci imuabilitatea este caracteristica esențială a unui ritual. Formulele pe care le-am citat până acum sunt conceptibile încă; acum avem de-a face cu «frământări de limbă», identificate în datină cu «limba păsărească», reușind paradoxul de a fi în același timp absurde și hieratice, aparent nebunești, de fapt liturgice. Este de remarcat demersul lor înaripat, asonanțat, dănțuitor. O traducere le îngreunează.

Deci, basmele lui Ispirescu încep imuabil cu «a fost odată ca niciodată, că de n-ar fi, nu s-ar povesti...

---

370 sursa: **Shakespeare, *King Lear* (c. 1606)** — motivul fiicei care își iubește tatăl „ca sarea în bucate” (tipul folcloric ATU 923, *Love Like Salt*) stă la originea scenei Cordeliei (actul I, sc. 1), prin cronica lui Geoffrey of Monmouth. [William Shakespeare — King Lear, en]

371 Sanatana Dharma — Sanātana dharma, „Legea veșnică” (sanscr.) — tradiția primordială. (vezi pagina 347)

372 Magnum Opus — „Marea Operă” (lat.) — Opera alchimică. (vezi pagina 331)

(...) de când făcea plopșorul pere și răchita micșunele; de când se băteau ursii în coade; de când se lua de gât lupii cu mieii de se sărutau, înfrățindu-se; de când se potcovea puricele cu nouăzeci și nouă de oca de fier și s-arunca în slava cerului de ne aducea povești;

«De când se scria musca pe părete[373]*,*
Mai mincinos cine nu crede».

Dacă nu altul, cel puțin efectul de deconcertare este obținut; și e sigur că a fost căutat... Evident, ni se pune la încercare curiozitatea, puterea noastră de concentrare și de atenție. Parsifal a fost dat afară în zori[374], cu ocări, din castelul Graalului, pentru că nu a pus întrebarea asupra lucrurilor stranii pe care le văzuse noaptea: lene mentală, incuriozitate față de mister. Desăvârșiții care au instituit basmele ca un act de caritate față de o lume crepusculară, expulzează din Paradisul poveștilor pe aceia care nu se întreabă asupra sensului zugrăvelilor delirante din pridvor.

Să avem răbdarea de a cerceta această «deschidere», «formulă cu formulă». Pentru motivele spuse mai sus, le vom «spațializa», căci nu căutăm altceva, decât o aproximație a «cvadraturii cercului»:

---

373 vers. **Petre Ispirescu, *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte*, formula de început** (*Legende sau basmele românilor*, 1882): „A fost odată ca niciodată; că de n-ar fi, nu s-ar mai povesti; de când făcea plopșorul pere și răchita micșunele; de când se băteau ursii în coade; de când se luau de gât lupii cu mieii de se sărutau, înfrățindu-se; de când se potcovea puricele la un picior cu nouăzeci și nouă de oca de fier și s-arunca în slava cerului de ne aducea povești; / De când se scria musca pe părete, / Mai mincinos cine nu crede.” Text verificat pe ediția din 1882 (Wikisource). Autorul păstrează doar distihul final, care închide formula de început. [Petre Ispirescu — Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte, ro]

374 sursa: **Wolfram von Eschenbach, *Parzival* (c. 1200–1210), cartea V** — după noaptea petrecută la Munsalvæsche, unde a văzut Graalul și pe regele bolnav fără să întrebe nimic, Parzival găsește castelul pustiu în zori, iar un scutier îl ocărăște în timp ce podul se ridică în urma lui. Episodul vine din **Chrétien de Troyes, *Perceval ou le Conte du Graal* (c. 1180)**. [Wolfram von Eschenbach — Parzival (c. 1200–1210), de]

«de când plopul făcea pere și răchita micșunele»

«acolo unde plopul face pere și răchita micșunele»

Să se observe că simbolismul temporal impune verbul la trecut, simbolismul spațial cere prezentul.

[68 (71)]

Formula este absurdă, pentru că este în contradicție cu principiul identității: *a* este *a*, deci *a* nu este *b*. Plopul nu este păr și răchita nu e micșunea... decât în Arborele Lumii[375], în care toate esențele vegetale sunt ele înseși și simultan altele, în principiul lor comun, în indistincție dar nu în confuzie. Se poate arăta mai limpede că basmele sunt fructele Arborelui Vieții?

«de când urșii se băteau în coade»,

«acolo unde urșii se bat în coade».

«Urșii n-au coadă», reacționează sumar omul de pe stradă și se înșală, chiar în sensul cel mai exterior; urșii au coadă, dar atrofiată, și ceea ce este atrofiat astăzi a fost, în mod necesar, întreg altădată. Dar chiar astăzi există urși cu coadă, vizibili pentru toată lumea: sunt Ursa Mare și Ursa Mică pe cerul boreal; joacă un dans sacru, una în jurul celeilalte, ceea ce este bine redat prin expresia «se bat în coadă».

Strângând mai aproape formula, se observă o oarecare inadecvare. Ursa Mică joacă în adevăr în jurul vârfului Cozii ei, adică în jurul Polului, dar Ursa Mare joacă în întregime, nu numai cu coada, în jurul celeilalte. Este o mică aproximație, perfect tolerabilă. Ca formula să fi fost perfect exactă, ar fi trebuit ca aceste două Urse să danseze de o parte și de alta a unui ax median, care le desparte și le unește precum limba imuabilă a unei Balanțe cele două talgere... În sanscrită Balanța se

375 Arborele Lumii — Arborele axial care unește cerul, pământul și lumea de jos; „Arborele Vieții”, în care toate esențele sunt cuprinse în indistincție. (vezi pagina 310)

numește Tula[376][377]... Astronomic vorbind, pentru ca formula să fie exactă, linia mediană – limba Balanței – ar trebui să se găsească în constelația Dragonului, și atunci formula ar avea o rigoare totală. Și, în adevăr, acesta este cazul: polul nu a fost totdeauna în Alfa Carului Mic, din cauza precesiunii echinocțiilor și a deplasării punctului vernal. Cu precizie matematică, se știe că a fost în Alfa Dragonis, în jurul anului 3000[378] î.e.n., adică într-un punct echidistant între cele două Urse, și asta arată antichitatea basmelor. Avem acum Arborele lumii complet, cu coroana sa de constelații boreale. Se poate indica mai bine că basmele provin din planul de rotație al swasticii[379] cerești? Părerea lui Guénon asupra originii hyperboreene a folclorului românesc găsește o întărire considerabilă. Este un mesaj al Polului, al acelor saptarikșa[380][381] din Carul Mare.

[69 (72)]

> «de când se luau de gât lupii cu mieii de se sărutau, înfrățindu-se»;
>
> «acolo unde se iau de gât lupii cu mieii, înfrățindu-se».

---

376 „Balanța” (sanscr. *tulā*) — după Guénon (*Le Roi du Monde*, 1927, cap. X), numele primordial al centrului hiperboreean era Tula (Thule), iar „Balanța” desemna inițial constelația polară (Ursa Mare sau Dragonul), înainte de a deveni semn zodiacal.

377 „cei șapte urși” sau „cele șapte stele” (sanscr.) — Carul Mare se numește în sanscrită *saptarși*, „cei șapte Înțelepți” (Ṛși), dar și *ṛkṣāḥ*, „urșii” (*Ṛg-Veda* I, 24, 10); între cele două cuvinte, *ṛși* și *ṛkṣa*, s-a făcut de timpuriu o apropiere. Forma tipărită combină cei doi termeni. (vezi pagina 347)

378 sursa: **Thuban (α Draconis)** a fost steaua polară în mileniile IV–III î.H., cu cea mai mare apropiere de polul ceresc în jurul anului 2830 î.H.; deplasarea polului se datorează precesiei echinocțiilor (ciclul de aproximativ 25.800 de ani).

379 saptarikșa — „Cei șapte urși”, Carul Mare (sanscr., combinație între saptarși și ṛkșa). (vezi pagina 347)

380 swastică — Crucea cu brațele frânte în unghi drept, «semnul Polului» (sanscr. (vezi pagina 349)

381 Tula — „Balanța” (sanscr.

Simbolul trebuie «blazonat», adică transformat în scut heraldic, ca să se fățuiască. De o parte și de alta a Arborelui Lumii, reconstituit de primele două formule, lupul negru și mielul alb sunt «suporții» lui, în stilul Porții Leilor de la Mycene[382]. Formula reamintește și ilustra formulă mesianică a lui Isaia: «lupul și mielul vor paște împreună[383]» (Is., 65.25). În Isaia, sunt puși numai alături; mielul și lupul în formula românească sunt pe punctul de a fuziona în Arborele androgin al Lumii. Îmbrățișarea lor evocă Yin-Yang[384]-ul extrem-oriental, unde negrul și albul sunt despărțiți și uniți de o linie mediană serpentiformă, care se găsește și în șarpele încolăcit în jurul Arborelui Lumii.

> «de când se potcovea puricele cu nouăzeci și nouă de oca de fier și s-arunca în slava cerului de ne aducea povești»
>
> «acolo unde se potcovea puricele cu nouăzeci și nouă de oca de fier și s-arunca în slava cerului de ne aducea povești.»

Să notăm mai întâi că formula este o variantă a principalei formule hermetice, aforismul din Tabula smaragdina: Ascendit a Terra in Coelum, iterum que descendit in terram et recipit vim superiorum et inferiorum[385].

---

382 sursa: **Isaia 65, 25** — „Lupul și mielul vor paște împreună, leul ca boul va mânca paie”; vezi și Isaia 11, 6: „Atunci lupul va locui laolaltă cu mielul și leopardul se va culca lângă căprioară”. Trimiterea autorului („Is., 65.25”) e corectă. [Isaia (Biblia sinodală), ro.]

383 sursa: **Poarta Leilor de la Micene** (c. 1250 î.H.) — basorelieful de deasupra intrării în cetate: doi lei afrontați, de o parte și de alta a unei coloane, simbol al axei.

384 Yin-Yang — Perechea complementară a tradiției chineze: yin, principiul pasiv, umbros, și yang, principiul activ, luminos, cuprinse în cercul Marelui Pisc (Taiji).

385 „Se urcă de pe pământ la cer și iarăși coboară pe pământ și primește puterea celor de sus și a celor de jos” (lat.) — *Tabula Smaragdina*,

Printre cele nouăzeci și nouă de oca de fier, puricele este punctul calitativ, care le dă imponderabilitatea. Indică saltul calitativ, trecerea de la cantitate la calitate, la neprevăzut. Greutatea se rezolvă în grație, aducând basmele, și se coboară ca roua Arborelui Lumii care învie morții. Cum se vede, toate formulele sunt strict strânse în jurul Axei Lumii. Puricele este de asemenea cel de al o sutălea Nume Divin[386], necunoscut printre celelalte nouăzeci și nouă accesibile, și exprimă, dacă se poate spune, absolutul.

«De când se scria musca pe părete
Mai mincinos cine nu crede.»

«Acolo unde se scrie musca pe părete
Mai mincinos cine nu crede.»

[70 (73)]

Cu vigilența distrasă de această secvență, de bagatele surâzătoare, cititorul nu dă decât o vagă atenție ultimei formule (ca de altminteri la toate celelalte, cu toate că s-a acumulat în ele cel mai prețios esoterism[387]). În fapt, este capitală. O muscă mergând pe un perete (căci asta înseamnă «se scrie musca pe părete»); faptul se întâmplă totdeauna, se întâmplă pretutindeni și în fiecare clipă în lume. Nu-i nevoie să te urci la illud tempus[388]. El semnifică prezența reală a lui *illud tempus* în fiecare moment al Devenirii. Formula exprimă magistral și în stil mitologic,

versetul 10; textul curent: *Ascendit a terra in coelum, iterumque descendit in terram, et recipit vim superiorum et inferiorum*.

386 sursa: **Cele 99 de Nume ale lui Dumnezeu** — hadith-ul transmis de Abū Hurayra (în culegerile lui Bukhārī și Muslim): „Dumnezeu are nouăzeci și nouă de nume, o sută fără unul; cine le cuprinde intră în Paradis”. După o tradiție populară, al o sutălea, Numele cel Mare (*al-ism al-aʿẓam*), rămâne ascuns.

387 „acel timp” (lat.) — timpul mitic al începuturilor (Eliade). (vezi pagina 327)

388 esoterism — Doctrina sau cunoașterea „dinăuntru” (gr. (vezi pagina 322)

inevitabila, necesara prezență a Eternității în fiece atom al timpului. Nu are dreptate formula să spună: «mai mincinos cine nu crede»? Cititorul fără prejudecăți va aprecia dacă simpli țărani au putut fi capabili de asemenea cunoștințe esoterice, de un asemenea rafinament intelectual și psihologic. De unde subtilitatea atât de perfectă cu care strecoară argumentul cel mai important în momentul de minimă atenție a ascultătorului? Nu mai rămâne, ca alternativă, decât ipoteza elaborării formulelor de către un colegiu inițiatic, conștient de ce vorbește, abilitat ca să cripteze.

«Când se scrie musca pe părete» este o frază ambiguă; înseamnă «musca se scria singură pe părete», prin mersul ei, dar și printr-o acțiune exterioară ei, de către o ființă nedefinită. Mă întreb dacă nu avem de-a face cu o formulă de argou meșteșugăresc. Ar putea simboliza, de pildă, compunerea de către un tipograf a unei foi albe imprimate (păretele), pe care musca, prin mersul ei, scrie șiruri de litere. Această idee mi-a fost sugerată de faptul că Ispirescu a fost tipograf și că își semna operele adăugând «culegător tipograf». Prima ediție a poveștilor a fost iscălită[389] numai cu acest epitet, fără nume de autor. Este cel puțin bizar, deoarece rangul social al unui autor nu are nimic de-a face cu opera lui. Au fost de exemplu mari autori, militari de profesie; nici unul, Alfred de Vigny, Tolstoi[390] – la începutul carierei, Lermontov, Loti, nu au găsit că este cazul să menționeze faptul pe cărțile lor. Ispirescu a fost culegător tipograf în tinerețea lui, dar mai

389 sursa: Toți au fost ofițeri: **Alfred de Vigny** (în garda regală, 1814–1827), **Lev Tolstoi** (ofițer de artilerie în Caucaz și la Sevastopol, 1851–1856), **Mihail Lermontov** (ofițer de husari, ucis în duel în 1841), **Pierre Loti** (ofițer de marină).

390 sursa: Culegerea din 1872 a lui Ispirescu, *Legende sau basmele românilor*, a apărut fără nume, cu mențiunea „adunate din gura poporului de un culegător tipograf”; formula „culegător-tipograf” rămâne după numele lui și în edițiile următoare. Ispirescu a ajuns director al Tipografiei Statului (1873) și al Tipografiei Academiei. [Petre Ispirescu — Legende sau basmele românilor, ro]

târziu patron și, la un moment dat, director al Imprimeriilor Statului. De ce acest smerit titlu al debuturilor sale? Pentru că acest titlu smerit, «culegător tipograf», are o semnificație esoterică la fel ca aceea a lui

[71 (74)]

«abstracteur de quintessence[391]», titlu ce-și luase Rabelais, și de «rassembleur de ce qui était épars[392]», al Masoneriei secolului al XVIII-lea. Toate acestea nu ar putea indica faptul că toate formulele atingeau de aproape un ritual de inițiere tipografică, existând în țară până spre sfârșitul secolului al XIX-lea?

Guénon atrăgea atenția că începutul lui «Faust»[393] se referă la un astfel de ritual tipografic, în care Biblia, deschisă la Evanghelia lui Ioan, avea un rol esențial. Se va observa cât de organic se articulează începutul basmului românesc la începutul Evangheliei a IV-a:

„La început a fost cuvântul”[394],

„A fost odată ca niciodată”,

situând exact «illud tempus» în Principiul lui intemporal.

---

391 „extrăgător de chintesență” (fr.) — titlul pe care și-l ia autorul fictiv al lui **Rabelais**, „Alcofribas Nasier, abstracteur de quinte essence”, pe pagina de titlu a cărților *Gargantua* (1534) și *Pantagruel* (1532): termen alchimic, „cel care scoate esența a cincea”.

392 „cel care adună ce era risipit” (fr.) — formulă masonică (*rassembler ce qui est épars*), legată de devizele *Ordo ab chao* și de mitul lui Osiris, cu trupul dezmembrat și adunat de Isis.

393 sursa: Aluzie la scena din **Goethe, *Faust* I, „Studierzimmer”**, în care Faust încearcă să traducă începutul Evangheliei lui Ioan („Geschrieben steht: «Im Anfang war das Wort!»…”); remarca lui Guénon despre un ritual al tipografilor nu am putut-o localiza. [J. W. Goethe — Faust. Der Tragödie erster Teil (1808), de]

394 sursa: **Ioan 1, 1** — în Biblia sinodală: „La început era Cuvântul și Cuvântul era la Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvântul.” Autorul dă o formă proprie („a fost”), ca să facă paralelismul cu „A fost odată”. [Ioan (Biblia sinodală), ro.]

Formula de debut a basmului indică miracolul prezenței trecutului în clipa de față, în care tot ce a fost se află în simultaneitate. Tot ce s-a pierdut, s-a șters, s-a uitat, este prezent în Actus purus[395][396].

«Tot ce pare că s-a șters[397]
E pururea de față.»

(Eminescu)

În apexul cerului, în cheia lui de boltă, se află Cineva care înșiră basmele ca pe niște mătănii. Basmele, lumile... Fiecare boabă este un ciclu; la sfârșit, șirul ajunge începutul lui. Firul care susține mărgăritarele este firul continuității, legând toate lumile între ele, Sutratma[398][399]. Basmul este numit în popor circumlocutoriu, «Înșir-te Mărgărite»[400], și formula punctează momentele lui esențiale, ca acțiuni ale demiurgului. Această prezență a Eternității face din povestitor un Bătrân al Timpurilor[401], un Stăpân al Ciclilor, dând înșirării basmului un caracter

395 „Act pur” (lat.) — în scolastică (Toma de Aquino, după Aristotel), Dumnezeu ca actualitate deplină, fără nicio potență nerealizată. (vezi pagina 309)

396 Actus purus — „Act pur” (lat.) — Dumnezeu ca actualitate deplină, fără potență. (vezi pagina 309)

397 vers. **Atribuit lui Mihai Eminescu** — distihul nu l-am putut identifica în poeziile antume sau în postumele cunoscute (ediția Perpessicius); poate fi o reminiscență din memorie a autorului. De verificat.

398 * Mircea Eliade, *De Zamolxis à Gengiz-Khan,* Paris, Payot, 1970, p. 28.

399 „Firul-Sine” (sanscr. *sūtrātman*, din *sūtra*, „fir”, și *ātman*, „sine”) — firul de continuitate pe care sunt înșirate toate stările unei ființe și toate lumile, ca mărgelele pe ață (cf. *Bhagavad-Gītā* VII, 7: „pe Mine e înșirat tot acest univers, ca mărgăritarele pe un fir”). (vezi pagina 348)

400 sursa: **Petre Ispirescu, *Înșir-te mărgărite***, basm din *Legende sau basmele românilor* (1882); formula „înșir-te, mărgărite” e și una din formulele mediane ale basmului românesc. [Petre Ispirescu — Legende sau basmele românilor, ro]

401 sursa: **Daniel 7, 9** — „Cel vechi de zile” (aram. *ʿattîq yômîn*), care șade pe tron cu veșmântul alb ca zăpada. [Daniel (Biblia sinodală), ro.]

apotropaic; ca reacțiune, povestea ajută la «recuperarea rituală a Timpului originar»[402].

Am văzut că basmul începe cu o invocare, operează o transsubstanțiere; trebuie necesarmente să aibă o încheiere, adică o remisiune,

[72 (75)]

o trimitere a forțelor evocate. Ite, missa est[403]. Ciclul misterului se încheie. Prin hierogamie, Ianus-Iana se reîntorc printre stele și devin constelații: «dacă n-au murit încă mai trăiesc», ceea ce este un fel de a arăta că sunt deasupra vieții și a morții.

Basmul în general se termină printr-un ospăț, un «Festin d'Immortalité[404]»[405], cu tot ce această cină implică. Și povestitorul termină adresându-se auditorului, care este de multe ori un copil: «și-am încălecat pe o șea și v-am spus minciuna așa».

Poate ascultătorul ar fi fost ispitit să ia basmul în serios; dar ce să spui când vezi o persoană venerabilă, bunicul sau bunica, tratându-se pe ei înșiși de mincinoși, și punându-se în postura caraghioasă de călăreț pe o șea fără cal?

În fapt, șeaua este un trepied profetic pe care operatorul a vaticinat, a operat prezența reală, de la un capăt la celălalt al povestirii. Este șeaua lui Pegas, care aduce inspirația în sensul profetic al cuvântului, a iepei

402 Sutratma — „Firul-Sine” (sanscr. (vezi pagina 348)

403 „Mergeți, (adunarea) este slobozită” (lat.) — cuvintele de încheiere ale liturghiei romane, de unde și numele *missa*.

404 * Cf. cartea cu același nume, *Festin de immortalité,* a prof. G. Dumézil.

405 „Ospățul nemuririi” (fr.).

Buraq[406][407] aparținând profetului Mohamed, a calului nostru năzdrăvan, principala entitate a basmului românesc, fără de care eroul nu ar fi putut izbândi nici în cea mai mică din isprăvile sale, cal «restaurat» prin «știința Focului». Este Merkaba[408][409] lui Ilie și a cabaliștilor.

Am vorbit de «încheierea» colecției basmelor lui Ispirescu, care este în același timp și «centrul» lor, povestea *Sarea în bucate.* Această încheiere are la rândul ei o încheiere, negăsindu-se în celelalte basme, unică în colecție, centrum in trigono centri[410][411], ar spune Alchimiștii.

> «Eram și eu la nuntă cu chelșul[412] ăla care se tupilează printre dumneavoastră, cinstiți boieri. Multe ciolane, doamne, mai căzură la această masă și, care cum cădea, tot în capul chelului le da.»

406 „Carul” (ebr. *merkābāh*) — carul divin din viziunea lui Iezechiel (Iezechiel 1) și, prin el, ramura cea mai veche a misticii ebraice, a urcușului spre tronul ceresc. Carul de foc care îl ridică pe Ilie la cer: IV Regi 2, 11. [IV Regi (Biblia sinodală), ro.] (vezi pagina 333)

407 sursa: **Buraq** (ar. *al-Burāq*, „cel fulgerător”) — animalul înaripat pe care Profetul a călătorit noaptea de la Mecca la Ierusalim și de acolo la ceruri (*isrā'* și *mi'rāj*; Coran 17, 1).

408 Merkaba — „Carul” divin (ebr.), din viziunea lui Iezechiel. (vezi pagina 333)

409 Buraq — Animalul înaripat al călătoriei nocturne a Profetului (ar.). (vezi pagina 316)

410 „centrul în triunghiul centrului” (lat.) — adagiu alchimic pentru punctul nemanifestat din care purcede orice manifestare. (vezi pagina 317)

411 centrum in trigono centri — „Centrul în triunghiul centrului” (lat.), adagiu alchimic. (vezi pagina 317)

412 sursa: **Petre Ispirescu, *Sarea în bucate***, finalul. Ispirescu a murit la 21 noiembrie 1887; relatarea autorului (basm scris cu trei zile înainte, apărut postum) nu am putut-o verifica. [Petre Ispirescu — Sarea în bucate, ro]

«Și încălecai pe o șea și v-o spusei dumneavoastră așa.
Și încălecai pe o lingură scurtă, să trăiască cine ascultă.
Și încălecai p-un fus, să trăiască și cel ce-a spus.»

Sunt ultimele cuvinte scrise de Ispirescu și numai o dată spuse: peste trei zile murea fulgerător. Basmul a apărut postum.[413]

[73 (76)]

Pentru acești eroi solari, a căror coamă de aur cade până în șale, chelia este cea mai îngrozitoare dintre descalificări. Ambrozia, «la substantifique moelle[414]», «le médulle à sugcer[415]», sunt pentru invitații la ospăț, oficianții Euharistiei; ciolanele și celelalte reziduuri sunt pentru profani, pentru cei «chei», probabil membrii societăților folclorice, specialiști etnografi, «tupilați printre dumneavoastră cinstiți boieri», fără invitație, fără calitate, intrați prin efracție în sala de ospețe. «Care cum cădea, tot în capul chelului le da; care cum cădea tot în capul chelului cădea», imprecație articulată de două ori, fatidică precum o excomunicare.

Extraordinara frumusețe a mitului este că-l culegi – nu în cerul înstelat, țara sa, ci în livezile pământești, fiindcă steaua nu este accesibilă decât ca floare; trebuie însă ca natura să devină un iaz fără încrețitură, ținându-și răsuflarea, ca să fie vrednică de impregnarea soțului ei,

413 sursa: **Georges Dumézil, *Le Festin d'immortalité. Étude de mythologie comparée indo-européenne* (Paris, Geuthner, 1924)** — despre ambrozia și băutura nemuririi în miturile indo-europene.

414 „măduva substanțială" (fr.) — din **Rabelais, *Gargantua* (1534), Prologul**: „rompre l'os et sugcer la substantificque mouelle" — „să spargi osul și să sugi măduva cea plină de substanță", adică să afli sensul ascuns sub învelișul glumeț.

415 „măduva de supt" (fr. arhaic) — reminiscență din același prolog al lui Rabelais (*sugcer*, „a suge").

Cerul. Superata tellus sidera donat[416], spune Boetius, «Pământul (odată) învins, dă stele». «Trebuie să văd un peisaj așa cum este când nu sunt în el. Când sunt în el pângăresc tăcerea cerului și a pământului prin răsuflarea și bătăile inimii mele» (Simone Weil)[417].

Habitatul ideal al mitului era lumea în ziua a șasea a creațiunii, când nu se afla în ea alt om decât Adam, încă paradisiac, încă androgin. Cu Cain și Abel au apărut viermuitul și promiscuitatea – dovadă este că s-au omorât între dânșii. Te sperie în Geneză înverșunarea lui «creșteți și vă înmulțiți»[418]. Ce este semnificativ, în cel mai înalt grad, este lipsa de importanță a colectivității umane în basme și în mituri. Cât despre eroi, sunt atât de identificați cu funcțiunile cosmice, că fața lor omenească se mistuie.

«Este o rasă de oameni – este o rasă de zei – fiecare își trage suflul de viață din aceeași mamă» (Pindar)[419].

---

416 sursa: **Boethius, *De consolatione philosophiae* (c. 524), IV, metrul 7, v. 34–35**: *Superata tellus / sidera donat* — „pământul biruit dăruiește stelele”. Încheierea poemului despre muncile lui Hercule: cine învinge lumea de jos primește cerul. [Boethius — De consolatione philosophiae, la]

417 sursa: **Simone Weil, *La Pesanteur et la grâce* (1947), cap. „L’effacement”**: „Voir un paysage tel qu’il est quand je n’y suis pas… Quand je suis quelque part, je souille le silence du ciel et de la terre par ma respiration et le battement de mon cœur.” [Simone Weil — La Pesanteur et la grâce (1947), fr]

418 sursa: **Facerea 1, 28** — „Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul și-l supuneți”; repetat lui Noe, Facerea 9, 1. [Facerea (Biblia sinodală), ro.]

419 sursa: **Pindar, *Nemeica* VI, 1–2**. Textul canonic: „Ἓν ἀνδρῶν, ἓν θεῶν γένος· ἐκ μιᾶς δὲ πνέομεν ματρὸς ἀμφότεροι” — „Unul este neamul oamenilor, unul al zeilor; dintr-o singură mamă (Geea) ne tragem suflarea amândouă”. Citat liber: Pindar afirmă unitatea celor două neamuri, nu existența a două „rase”. [Pindar — Nemeica, grc]

Dacă privești «Mama» ca făcând pereche cu «Tatăl», ea se găsește în Caverna cosmică, habitatul complementarelor, și cultul ei trebuie

[74 (77)]

să fie relativ târziu. Este cu totul altceva dacă e venerată ca Perfecțiune pasivă, dincolo de Prakriti, de Puruṣa, de Iṣwara, ca Atotposibilitatea Infinitului, identică în fapt cu el. Este mama și Soața Tăcerii și a Verbului, este rațiunea suficientă a lui Sanatana Dharma[420].

Să ascultăm un maestru hindus, rămas anonim din păcate: când «numeroși scriitori occidentali repetă cu încăpățânare că, pentru Orient, orice, om sau lume, se dizolvă dintr-o ceață indistinctă și impersonală, într-un fel de gelatină amorfă, și că în filosofiile Indiei fericirea supremă consistă într-o distrugere și anihilare definitivă, identică Negativului Absolut, nu pot fi fără îndoială mai nedrepți cu India, nici să se înșele mai radical în această privință, prin astfel de baliverne. Tot edificiul acestei filosofii este dat peste cap, exact cum se întâmplă când se spune că Samâdhi[421][422] este abstracțiune. (...) Așa-numitul vid este de fapt suprema Plenitudine. Cum ar putea altfel să scoată din el tot ce apare?»[423]

În vremurile mitice nu era nevoie de afirmarea unității principiale, fiindcă era vizibilă, evidentă, prezentă în ambianță. Religiile au fost nevoite să facă din ea o dogmă peremptorie și obligatorie, ceea ce-a învăluit în simboluri nouă zecimi din adevărul ei, pentru marea masă de

---

420 „Legea veșnică” (sanscr. *sanātana dharma*) — tradiția primordială, ordinea veșnică a lucrurilor. (vezi pagina 347)

421 * Citat din André Perean, în studiul său: *Vidul și Neantul,* apărut în numărul special asupra Vidului, în *Hermes.*

422 „concentrare desăvârșită, enstază” (sanscr. *samādhi*, „punere laolaltă”) — ultima treaptă a yoga lui Patañjali, starea în care conștiința se unifică deplin cu obiectul ei sau se resoarbe în Sine. (vezi pagina 347)

423 Samâdhi — „Enstază, concentrare desăvârșită” (sanscr. (vezi pagina 347)

credincioși, păstrându-l numai pentru cei ce știu să dezlege tainele.

În ce a mai rămas din esoterism, în epoca noastră, aspectele viscerale, «mitrale», ale realizării inițiatice, care reflectă în substanță miracolul nașterii Verbului, sunt privite cu spaimă, din pudibonderie, extenuare și vestejire psihică, mai cu seamă pentru că nu sunt formulate în concepte. Psihanaliza a pus mâna pe dânsele și le-a «aranjat» în felul său.

Anemia inițierii în lume se datorește în principal ignorării aspectului său «matern». O prejudecată, un fel de puritanism deghizat au secat izvoarele vii. În Europa, patria protestantismului, a moralismului și a filosofiei, ravagiile au fost și mai mari. Ceea ce s-a numit pe drept

[75 (78)]

cuvânt «deviația absolutistă sau deviația universalității»[424] și care consistă în confuzia abstractului cu Universalul, cu urmarea inevitabilă, a suprimării adjuvantelor autentice, neinventate ad-hoc[425] de vreo fantezie individuală, și-a dat curs liber. Rezultatele acestei acrobații mentale, a acestei împietriri a inimii? Le vezi în cuștile de păsările extenuate, spânzurate la fereastră, ici și colo în Europa. Ca și cum scurtcircuitul principial ar putea fi confundat cu faptul de a se învârti în cerc în narcisism! Se înlocuiește experiența vitală a Metamorfozei, liberarea logos-ului spermatikos[426], prin culegerea de grațioase floricele în livezi inițiatice; «maeștri» și «discipoli» de-a valma «pilotează» tradițiile cum vor.

---

424 * Mihai Vâlsan: *La Fonction de René Guénon et le sort de l'Occident, număr special,* în 1951, al revistei „Etudes Traditionnelles”.

425 „anume pentru aceasta” (lat. *ad hoc*) — improvizat pentru o ocazie dată.

426 „rațiunea seminală” (gr. λόγος σπερματικός) — germenele de Logos divin semănat în ființă (v. p. 46).

Una din caracteristicile Occidentului, de patru secole încoace, este ura sa demonică împotriva folclorului. Protestantismul, catolicismul, cartesianismul, filosofia, științele, sunt convergente spontan spre acest punct. Este singurul «ecumenism» care mai subsistă în Europa. Cât s-a putut, Mitul a fost ignorat; când ignoranța a devenit imposibilă, a fost raclat, asasinat, smuls cu rafinament diabolic din matricea lui populară și înțepat ca fluturii în aceste columbarii cu numele de «institute de folclor». Acolo, grație diavolului, este definitiv pus în formol. Se simțea în el roua Arborelui Lumii de care vorbesc basmele; roua aceasta provoacă modernilor aceeași suferință intolerabilă, ca ploaia de petale de roze lui Mefistofel[427]. Faptul datează de mult: este de ajuns să citești colecția lui Perrault[428]; simbolurile sunt exacte fără voia autorului, prin forța lucrurilor. Perrault adaugă în final versuri din vinul său propriu, așa greoaie, așa plate, așa inepte, că nu-l mai poți numi altfel decât un torționar al zânelor, după cum contemporanul și compatriotul lui, Le Nôtre[429], era torționar al Arborilor; feeria asezonând supa bonomului Chrysale[430].

---

427 sursa: **Goethe, *Faust* II, actul V, scena „Grablegung”** — îngerii presară trandafiri care ard demonii, iar Mefistofel, chinuit de petale, pierde sufletul lui Faust.

428 sursa: **Charles Perrault, *Histoires ou contes du temps passé, avec des moralités* (1697)** — fiecare basm se încheie cu una sau două „moralități” în versuri. [Charles Perrault — Histoires ou contes du temps passé (1697), fr]

429 sursa: **André Le Nôtre (1613–1700)**, grădinarul lui Ludovic al XIV-lea, creatorul parcului de la Versailles, cu arborii tunși geometric.

430 sursa: **Molière, *Les Femmes savantes* (1672)** — Chrysale, burghezul cumsecade, care declară: „Je vis de bonne soupe, et non de beau langage” (actul II, sc. 7). [Molière — Les Femmes savantes (1672), fr]

Opera lui René Guénon este strict intelectuală și riguros doctrinală, dar, de asemenea, prin însuși acest fapt, spontan inefabilă; adevăratul intelect este în mod necesar extatic și aceasta explică puterea vitală și fecunditatea operei Maestrului. Nu se poate spune același lucru despre «posteritatea» lui, plată și fără înaripare. «Stațiunea» (maqâm[431][432] -ul) lui Guénon, funcția lui au fost unice, ca și «jilțul primejdios»[433] de la Masa Rotundă. S-a văzut după moartea sa...

A interzis totdeauna să se vorbească despre individualitatea lui, care, după spusele sale, nu conta în fața mesajului doctrinar ce-l avea de dat. Această dispoziție mai era necesară, când ființa lui se reducea la o linie verticală? Ca precauție, da, deoarece Guénon fusese adulmecat din urmă, în Orientul lui, prin foarte moderna instituție a poștei rapide. Omul răspundea la avalanșa de scrisori ce o primea, oricare ar fi fost ele, inteligente sau inepte, discrete sau indiscrete, de multe ori uleioase, lipicioase până la vampirism. Refuza să întrebe asupra utilizării tardive a corespondenței sale. Rezultatul a fost o hemoragie de douăzeci de ani, până când bătăile nobile ale inimii s-au oprit. «Ils m'ont tué[434]» au fost ultimele lui vorbe. Omul a murit asasinat de paraziții lui. Din nenorocire, a expirat și funcția sa de «claviger[435][436]», de

431 „stațiune, treaptă” (ar. *maqām*) — în sufism, treapta spirituală stabilă dobândită de cel ce urmează Calea, spre deosebire de *ḥāl*, starea trecătoare. (vezi pagina 331)

432 sursa: **Siege Perilous** (fr. *Siège Périlleux*) — locul gol de la Masa Rotundă, rezervat celui care va găsi Graalul (Galaad); oricine altcineva se așază pe el piere (*Queste del Saint Graal*, c. 1225; Malory, *Le Morte d'Arthur*, 1485, XIII, 4).

433 maqâm — „Treaptă, stațiune” spirituală stabilă (ar.), în sufism. (vezi pagina 331)

434 „M-au ucis” (fr.).

hermeneut[437] al Tradiției Primordiale. Au trecut mai mult de douăzeci de ani; în ce punct ne aflăm? Setea nepotolită de Cunoaștere este aceeași, difuză și confuză, dar cu ce psihopompi[438]? Nu lipsesc, este ușor de închipuit. O satisfac, cu metode industriale, de reclamă americană, domnii Pauwels, Bergier, Charroux, Hutin[439] și alte «Planète», distilatori de barbaros. Nu mai este Ogarul de veghe...

Repetăm fără șovăială, pentru că este o tehnică ce ține de japa[440][441], de dhikr[442][443], de repetiție rituală, de impregnare până la «precipitare», la[444]

[77 (80)]

trecerea la limită: ecuația simbol-mit-uimire este o realitate obiectivă macro-microcosmică, pe care se țese tot ce viază în univers. Ca să fie, nu are nevoie de știința și de consimțământul nostru. Dar ca să-și dea puterile-i

435 „purtător de chei” (lat.) — epitet al lui Ianus și al Sfântului Petru; aici, cel care deține cheile hermeneuticii tradiționale. (vezi pagina 319)

436 sursa: **Louis Pauwels și Jacques Bergier** (*Le Matin des magiciens*, 1960, și revista *Planète*, 1961–1972), **Robert Charroux** (*Histoire inconnue des hommes depuis cent mille ans*, 1963), **Serge Hutin** — autorii „realismului fantastic”, ocultism de mare tiraj. Tiparul dă „Panwels” și „Bergié”.

437 psihopomp — „Călăuze ale sufletelor” (gr. (vezi pagina 343)

438 hermeneut — Interpret al textelor (gr. (vezi pagina 326)

439 claviger — „Purtător de chei” (lat.). (vezi pagina 319)

440 „repetare murmurată” (sanscr. *japa*) — rostirea repetată a unei mantre sau a unui Nume divin. (vezi pagina 328)

441 „pomenire, amintire” (ar. *ḏikr*) — în sufism, invocarea repetată a Numelui lui Dumnezeu. (vezi pagina 321)

442 dhikr — „Pomenirea” Numelui divin (ar.), invocația sufită. (vezi pagina 321)

443 japa — Repetarea murmurată a unei mantre sau a unui Nume divin (sanscr.). (vezi pagina 328)

444 sursa: Relatarea ultimelor cuvinte ale lui Guénon (mort la Cairo, 7 ianuarie 1951) circulă în variante; biografii (Paul Chacornac, *La Vie simple de René Guénon*, 1958) spun că ultimul cuvânt rostit a fost Numele lui Dumnezeu, „Allah”. Versiunea autorului nu am putut-o verifica.

mântuitoare, eliberatoare în ce ne privește, este nevoie de complicitate, de buna noastră intenție. Cei vechi spuneau: volentem fata ducunt[445], nolentem fata trahunt (...). «Pe cei ce voiesc sorții îi duc, pe cei ce nu voiesc sorții îi târie»).

De câte ori un mare creator s-a adecvat demersului tainic al naturii, a exprimat, în modurile cele mai diferite, mai neprevăzute, în țesătură, ecuația simbol-mit-uimire, agent însuflețitor al oricărei capodopere. Toată marea artă a lumii o mărturisește, iar demiurgii ei s-au arătat vrednici colaboratori ai Marelui Dulgher al Universului. Exemplificarea ar face materia unui alt volum. Numai cu titlu de curiozitate, normativ, cu ocazia apariției în românește a unui volum despre el[446], reproducem câteva meditații ale lui Paul Klee, artistul care a încercat să-și gândească meseria și pe care unii îl consideră cel mai mare pictor al veacului. În prefața ediției italiene a cărții lui Klee, Das Bildnerische Denken[447], Giulio Carlo Argan afirmă, fără nici o rezervă, că acest mare artist este pentru epoca modernă ceea ce Leonardo da Vinci a fost pentru Renaștere.

Aceste puține citate nu au nevoie de parafrazare. Sunt explicate suficient prin cele spuse până acum[448].

---

445 sursa: **Seneca, *Epistulae morales ad Lucilium* 107, 11**, traducând versuri de Cleanthes: „ducunt volentem fata, nolentem trahunt” — „pe cel care vrea, soarta îl conduce; pe cel care nu vrea, îl târăște”. Autorul inversează ordinea cuvintelor. [Seneca — Epistulae morales ad Lucilium, la]

446 * Carola Giedion-Welcker, Paul Klee, în lucrarea sa *Das Bildnerische Denken.*

447 sursa: **Paul Klee, *Das bildnerische Denken***, ed. Jürg Spiller (Basel, Schwabe, 1956), culegerea scrierilor teoretice și a cursurilor de la Bauhaus; ediția italiană: *Teoria della forma e della figurazione* (Milano, Feltrinelli, 1959), cu prefața lui Giulio Carlo Argan. Volumul despre Klee la care trimite nota este **Carola Giedion-Welcker, *Paul Klee* (1954)**.

448 * Frazele între ghilimele sunt ale lui Klee. Citatele cu C.G.W. sunt ale autoarei volumului menționat mai sus.

«Arta nu redă vizibilul[449], ci face vizibil» (C.G.W.). În acest proces, forțele psihice omniprezente trebuie să se integreze, după părerea sa, în dinamica unei cuprinzătoare mișcări de flux și de reflux.»

«Prin cunoașterea pe care o avem asupra conținutului său intim, obiectul se extinde dincolo de aparență.»

«Vreau să procedez astfel ca tot ce este esențial, chiar și esențialul acoperit de perspectiva optică, să apară vizibil» – ceea ce este o

[78 (81)]

preconizare a spațiului cu două dimensiuni; a treia dimensiune, adâncimea, perspectiva, reprezentând timpul.» Cu alte cuvinte, Klee încearcă realizarea spațializării timpului.

«Se realizează în lumea plastică a lui Klee acea iradiere spirituală, mitologic-fabuloasă a obiectului.» (C.G.W.)

«De la imaginea reprezentată la imaginea originară, acolo unde legea primordială hrănește Devenirea.»

«Mâna devine doar instrumentul unei sfere îndepărtate. Se activează astfel acel factor imponderabil (das «Es»[450])[451], care se degajează dintr-o totală relaxare și detensionare a creatorului.» (C.G.W.)

«Copilul desenează și pictează așa cum gândește. Picturile sale sunt – dacă rămân pure și nealterate – imaginile unei confruntări intime, ale unui progres interior în înțelegerea lumii. Ele evocă stări îndepărtate, intime, de mult pierdute, care nu pot fi readuse decât cu multă greutate.»

Epitaful lui Paul Klee[452]:

---

449 sursa: **Paul Klee, *Schöpferische Konfession* (1920)**: „Kunst gibt nicht das Sichtbare wieder, sondern macht sichtbar.”

450 * „Sinele”.

451 sursa: ***das Es*** (germ.) — „acela, Se-ul”, termenul lui Groddeck și Freud pentru stratul impersonal, inconștient al psihicului; nota originalului îl redă prin „Sinele”, mai puțin exact.

«Sunt insesizabil în imanență. Căci sunt în același timp printre morți și printre ființele care nu s-au născut încă».

452 sursa: **Paul Klee, însemnare din jurnal (1920), gravată pe piatra lui funerară din cimitirul Schosshalde din Berna**: „Diesseitig bin ich gar nicht fassbar. Denn ich wohne grad so gut bei den Toten, wie bei den Ungeborenen. Etwas näher dem Herzen der Schöpfung als üblich. Und noch lange nicht nahe genug.” — „În lumea de aici nu pot fi deloc prins. Căci locuiesc tot așa de bine printre morți ca printre cei nenăscuți. Ceva mai aproape de inima creației decât de obicei. Și încă departe de a fi destul de aproape.” Autorul redă primele două fraze.

Orbi și orbeți

Pornind de la povestirea japoneză Cântărețul cu urechile smulse[453], în care este vorba despre bardul orb Hoici, care rostea epopeea prăbușirii dinastiei Taira[454], și descoperind apoi o notă în prefața la Călătorie spre Soare-apune[455], de Wu Ceng-en, notă în care se arată: «s-ar putea face o analogie între povestitorul de profesie chinez și povestitorii de la noi (în special *Orbeții*, amintiți de Ion Budai Deleanu[456] și de alți scriitori din Ardeal-*n.n.*), care

453 sursa: **Lafcadio Hearn (Koizumi Yakumo), *Kwaidan: Stories and Studies of Strange Things* (1904), «The Story of Mimi-Nashi-Hōïchi»** — povestea lui Hōichi «Fără-urechi», cântăreț orb la *biwa* (lăută japoneză), atât de vestit în recitarea epopeii clanului Heike, încât duhurile clanului Taira, înecat la Dan-no-ura (1185), îl cheamă noapte de noapte să le cânte propria prăbușire; un preot îi scrie pe tot trupul textul *Sutrei inimii*, ca să-l facă nevăzut pentru morți, dar uită urechile, pe care fantoma samuraiului i le smulge. [Lafcadio Hearn — Kwaidan: Stories and Studies of Strange Things (1904), en]

454 sursa: ***Heike monogatari* («Povestea clanului Heike», sec. XIII–XIV)** — epopeea japoneză a războiului Genpei (1180–1185), încheiat cu nimicirea clanului Taira (Heike); era recitată de călugări orbi, *biwa-hōshi*, care se acompaniau la lăuta *biwa* — tocmai «funcția» bardului orb pe care o urmărește autorul.

455 sursa: **Wu Cheng'en (c. 1500–1582), *Xiyouji* («Însemnări despre călătoria spre Apus», tipărit în 1592)** — romanul călătoriei călugărului Xuanzang, însoțit de maimuța Sun Wukong, după sutrele budiste din India. Traducerea românească, cu prefața citată aici, a apărut sub titlul *Călătorie spre Soare-Apune* (ESPLA, 1959), probabil în tălmăcirea lui Corneliu Rudescu. Romanul s-a închegat din repertoriul povestitorilor de profesie chinezi (*shuoshu*), de unde analogia din prefață. [Wu Cheng'en — Xiyouji, zh]

456 sursa: **Ion Budai-Deleanu (1760–1820)**, autorul *Țiganiadei*. «Orbeții» erau cântăreții orbi ambulanți din Ardeal și Banat, cu

au contribuit la păstrarea și transmiterea creațiilor populare, mai ales a cântecelor bătrânești», am făcut o legătură cu tradiția ce afirmă că Homer era orb[457]. «Orbeții» erau «ceterași», deci se acompaniau la ceteră[458], instrument pe care Socrate îl recomandă într-unul din dialogurile sale[459], afirmând că el însuși ia lecții de la un bătrân «ceteraș» elin. De aici întrebarea dacă nu cumva, în societățile tradiționale, bardul orb constituia o funcție, răspândită din Europa până în Asia, precum se vede din cele arătate mai sus?

«Orbete» înseamnă «cam orb», de unde «a orbecăi», lucru pe care-l face un om cu privirea împăienjenită. Între orbete[460] și lume se interpune o «grilă» care o «geometrizează». «Orbetele» suprapune pe lume o pânză de păianjen care o «cvadratizează», prin popas spre «integrațiune». «Orbetele» și «Orbul» ar putea sta; primul pe circumferința unui centru spiritual, iar orbul chiar în acest centru...

---

repertoriu de cântece bătrânești și de stihuri religioase, purtați din sat în sat de un călăuz; cuvântul e o formă de diminutiv a lui «orb».

457 sursa: ***Imnul homeric către Apollon Delianul*, v. 172** — cântărețul se zugrăvește singur: „τυφλὸς ἀνήρ, οἰκεῖ δὲ Χίῳ ἔνι παιπαλοέσσῃ” („un om orb, care locuiește în stâncosul Chios”); de aici, ca și din *Viața lui Homer* pusă pe seama lui Herodot, s-a născut tradiția antică a orbirii poetului. [Imnul homeric către Apollon, grc]

458 sursa: **Platon, *Euthydemos* 272c** — Socrate povestește că ia, la bătrânețe, lecții de chitară (κιθαρίζειν) de la bătrânul Connos, fiul lui Metrobios, și că băieții de la școală râd de amândoi, numindu-l pe Connos „dascălul bătrânilor”; același Connos e pomenit în *Menexenos* 235e. Autorul redă *kithara* prin românescul «ceteră». [Platon — Euthydemos, grc]

459 ceteră — Vioară populară (din lat. (vezi pagina 317)

460 orbete — «Cam orb», cu privirea împăienjenită (diminutiv al lui «orb»); la plural, «orbeții» desemnau cântăreții orbi ambulanți din Ardeal, păstrătorii cântecelor bătrânești. (vezi pagina 338)

Să ne reamintim de Orb sărac[461] din lucrarea *Hanul Ancuței,* a lui Mihail Sadoveanu, în care se indică limpede transmiterea, de la gură la

[80 (83)]

ureche, a *Mioriței.* Orbul își întovărășește cântarea cu cimpoiul, umflat în prealabil, ceea ce făcea din suflu ceva omogen, curgând imobil ca Okeanos[462][463], deasupra alternanțelor de «inspir» și «expir». Hindușii îl numesc Sarva-prana[464]. Acest suflu este Anima Mundi[465], pe când lira vechilor rapsozi este prin excelență un instrument de percuție, de ritm. Apolon jupoaie pe Marsyas[466], cântărețul din flaut pe care l-a întrecut într-o competiție muzicală, adică purifică suflul pasional.

Am impresia că Socrate «regresa» spre sfârșitul vieții sale, urca râul în sens invers, spre mit, lăsând pe Platon să se descurce cu dialectica. Platon mergea la vale. Ultimul și cel mai voluminos dialog al lui, neterminat, este

---

461 sursa: **Mihail Sadoveanu, *Hanul Ancuței* (1928), povestirea «Orb sărac»** — un cântăreț orb, cu cimpoiul, poposește la han și cântă, după datina veche, povestea ciobanului din *Miorița*, pe care o învățase și el din gură în gură.

462 *sarva-prāṇa* — „suflul total, universal” (sanscr.: *sarva* „tot”, *prāṇa* „suflu vital”) — suflarea neîntreruptă, de deasupra alternanței dintre *prāṇa* (inspirul) și *apāna* (expirul); cosmologic, corespunde Sufletului Lumii. (vezi pagina 347)

463 „Sufletul Lumii” (lat.) — principiul vital și ordonator al cosmosului, din *Timaios*-ul lui Platon (ψυχὴ τοῦ κόσμου, 34b–36d) până la hermetiștii Renașterii; aici, suflul uniform al cimpoiului, care curge «imobil ca Okeanos». (vezi pagina 309)

464 *Ōkeanós* (gr. Ὠκεανός) — fluviul primordial care înconjoară pământul și se întoarce în sine, izvorul tuturor apelor și, la Homer, «obârșia zeilor» (*Iliada* XIV, 201).

465 sursa: **Ovidiu, *Metamorfoze* VI, 382–400; Apollodor, *Biblioteca* I, 4, 2** — satirul frigian Marsyas, care culesese flautul (*aulos*) aruncat de Atena, îl provoacă pe Apollon la întrecere; învins de lira zeului, e atârnat de un pin și jupuit de viu. Autorul citește mitul ca purificare a suflului pasional (flautul) prin ritmul apolinic (lira). [Ovidiu — Metamorphoses, la]

466 Okeanos — Fluviul primordial care înconjoară pământul (gr. (vezi pagina 338)

Legile,[467] un compendiu indigest de bune intenții neaplicabile. Socrate nu a scris nimic; toată învățătura lui a fost orală, ca aceea a rapsozilor.

Sunt cu totul de acord asupra tâlcului orbirii multor rapsozi. Cauza este concentrarea asupra lui Parașabda[468].[469] Diversitatea și distinctivitatea lumii dispar. Rapsodul este un pustnic stylit[470]. Când cântau, se rezemau de o coloană. Nu am aici un dicționar grecesc, dar îmi amintesc că Homeros[471] înseamnă orb. Este de remarcat asonanța cu «o Meros[472]» (muntele Meru) și cu «coapsa» lui Zeus[473] (*meros*) în care se maturizează Dionysos.

---

467 sursa: **Platon, *Legile* (Νόμοι)** — cel mai lung dintre dialoguri, în douăsprezece cărți; după Diogenes Laertios (III, 37), rămăsese pe tăblițele de ceară la moartea lui Platon (347 î.Hr.) și a fost transcris de ucenicul său Philippos din Opunt — de aici ideea că ar fi «neterminat». [Platon — Legile (Nomoi), grc]

468 *Parā-śabda* — „Sunetul suprem” (sanscr.: *parā* „suprem”, *śabda* „sunet, cuvânt”) — Verbul nemanifestat, dinaintea oricărei articulări, din care purcede tot sunetul audibil; după școala Mîmânsâ sunetul e etern, iar limba sacră îl reflectă. Concentrarea asupra lui stinge, după autor, diversitatea lumii văzute — de unde «orbirea» rapsodului. (vezi pagina 338)

469 *stilit* (gr. στυλίτης, de la στῦλος „coloană”) — ascet care își petrece viața pe vârful unei coloane, după pilda Sfântului Simeon Stâlpnicul (sec. V); coloana e și imaginea Axei Lumii.

470 Ὅμηρος (gr.) — după *Viața lui Homer* pusă pe seama lui Herodot, în graiul eolian din Cyme *homēros* însemna „orb”; alte etimologii antice îl leagă de ὅμηρος „ostatic” sau de ὁμηρεῖν „a se întruni, a îngâna”.

471 μηρός (gr.) — „coapsă”: Zeus îl coase pe Dionysos, smuls din pântecul Semelei trăsnite, în coapsa sa, de unde se naște a doua oară (Euripide, *Bacantele* 94–98, 286–297); grecii au legat mitul și de muntele Meros din India (Arrian, *Anabasis* V, 1–2), pe care autorul îl apropie de muntele polar Meru.

472 „Muntele Meros”, lângă cetatea Nysa din India, unde, după istoricii lui Alexandru, s-ar fi născut Dionysos (Arrian, *Anabasis* V, 1–2); autorul îl asonanțează cu *Meru*, muntele polar al cosmografiei hinduse, axa lumii.

473 Parașabda — „Sunetul suprem” (sanscr. (vezi pagina 338)

E probabil că «Homer» desena un agregat intelectual, depozitar al lui *Paraṣabda*, ca Vyasa[474][475] în India. Nu știu dacă vă amintiți anumite amănunte din Odyseea. Esențial, este un poem inițiatic, bazat pe simbolismul navigației. Itaca reprezintă pentru Ulyse reintegrarea în obârșii[476]. Penultima etapă spre Itaca este «Insula Feacienilor[477]», pe care este aruncat de furtună «complet gol», Totapuri[478][479], «despuiat de metale». După părerea mea, Insula Feacienilor este una din așa-numitele Heliopolis[480] – Orașul Soarelui. Insula Feacienilor este guvernată de Alkynoos și de soția sa, Areté[481] (virtute, mai exact «vârtute»). Alkynoos înseamnă «cel tare prin minte»,

474 *Vyāsa* — „Cel care desparte, care orânduiește” (sanscr.) — înțeleptul căruia tradiția îi atribuie împărțirea Vedelor, *Mahābhārata* și Purana-ele; Guénon arată că numele desemnează mai curând o funcție, un «agregat intelectual», decât o persoană — exact sensul pe care autorul îl dă lui «Homer».

475 *Totāpurī* — călugărul rătăcitor advaitin care l-a inițiat pe Ramakrishna în Vedanta nedualistă (1864–1865); era supranumit *Nangtā*, „cel gol”, fiindcă umbla complet dezbrăcat — de aici folosirea numelui de către autor ca simbol al despuierii totale, «despuiat de metale» (expresia masonică preluată de Guénon pentru lepădarea oricărei încărcături individuale înainte de inițiere). (vezi pagina 350)

476 ἀρετή (gr.) — „virtute, desăvârșire, vrednicie”; autorul îl apropie de românescul «vârtute» (lat. *virtus*), forță și bărbăție.

477 *param-manas* — „mintea supremă” (sanscr.: *para* „suprem”, *manas* „minte”); autorul echivalează astfel numele lui Alkinoos (gr. Ἀλκίνοος, din ἀλκή „putere” și νόος „minte”, „cel tare prin minte”).

478 *Śvetadvīpa* — „Insula Albă” (sanscr.), țara sacră din nord a tradiției hinduse, locuința lui Viṣṇu și a celor desăvârșiți; Guénon (*Le Roi du Monde*, cap. X) o identifică cu Tula hiperboreană, cu Insula Albă și cu Leuke. (vezi pagina 348)

479 Λευκή (gr.) — „Insula Albă” din Pontul Euxin (Insula Șerpilor), unde, după tradiție, sălășluia Ahile nemuritor; corespondentul elenic al lui *Śvetadvīpa*.

480 ἀλκυών (gr.) — pescărușul fabulos (halcyon) care cuibărea pe mare în zilele de liniște ale solstițiului de iarnă (Aristotel, *Istoria animalelor* V, 8; Ovidiu, *Metamorfoze* XI, 410–748, mitul lui Ceyx și al Alcyonei); apropierea lui de Fenix, ca «nume hiperboreean», ține de interpretarea autorului.

481 sursa: **Homer, *Odiseea*** — Itaca, patria la care Ulise se întoarce după douăzeci de ani; autorul o citește, ca Guénon și Coomaraswamy, ca imagine a reintegrării în «Centru». [Homer — Odiseea, grc]

«Mintosul», «Preamintele» (paramanas[482]), ceea ce ne pune în directă legătură cu Para-Mani, cu Svetadvipa[483][484], Levky[485], punct de întâlnire între o tradiție polară și una solară, ca și alte localități din vremea aceea. Cred că Alkynoos este același lucru cu Alkyon[486], numele hyperboreean al Fenixului, spre finele ciclului

[81 (84)]

Tradiției Primordiale, deoarece «Feacieni» ar putea fi o modificare deliberată a cuvântului «Fenicieni», care vine de la Feac,[487] asonanțat cu *foc* (jocul în care moare și renaște Fenixul).

Ulyse este primit împărătește de Feacieni. La un ospăț, cântecul rapsodului orb Demodokos[488] îl face să-și dezvăluie identitatea și să-și reactualizeze probațiunile inițiatice, rezumativ și integrator.

Or, iată ce spune Homer despre Demodokos:

---

482 sursa: **Homer, *Odiseea* V, 382 – VIII** — Scheria, țara feacienilor, unde Ulise ajunge naufragiat și gol (VI, 127–136), primit de regele Alkinoos și de regina Arete; ultima oprire înainte de Itaca, unde feacienii îl duc pe corabia lor fermecată. [Homer — Odiseea, grc]

483 Heliopolis — „Cetatea Soarelui” (gr.) — On-ul egiptean, cetatea Fenixului; generic, orice centru spiritual de natură solară. (vezi pagina 326)

484 Svetadvipa — „Insula Albă” (sanscr. (vezi pagina 348)

485 Totapuri — Călugărul advaitin, supranumit «cel gol», care l-a inițiat pe Ramakrishna în Vedanta; la autor, simbol al despuierii totale. (vezi pagina 350)

486 Vyasa — „Orânduitorul” (sanscr.

487 Apropiere asonantică a autorului: grecescul Φαίακες („feacienii”) față de Φοίνικες („fenicienii”) și φοῖνιξ („fenix”, dar și „roșu-purpuriu”, „palmier”), iar toate față de românescul «foc».

488 sursa: **Homer, *Odiseea* VIII, 62–92, 266–369, 485–531** — la ospățul lui Alkinoos, aedul orb Demodokos cântă cearta lui Ulise cu Ahile, iubirea lui Ares cu Afrodita și calul de lemn; la al treilea cântec Ulise plânge, și regele îl roagă să-și spună numele, de unde povestirea rătăcirilor din cântecele IX–XII. [Homer — Odiseea, grc]

„Zeus sfânt cântec îi dete[489]
.....
Veni și Demodokos, cel cu puterea
Ce-o pune-n cântec înnăscutul dar.
Cui muza ce-l iubi cu toată vrerea
I-a dat mult dulce dar și mult amar
Căci dându-i cântecul, i-a luat vederea.

Ne punem întrebarea dacă Demodokos nu este chiar «Homer» însuși, cu un nume substituit.

Tradiția și existența muzicanților orbi s-a prelungit până în Evul Mediu, iar la noi, în Est, aproape până-n prezent. Probă *Orb sărac,* de care am vorbit mai sus. O scurgere de datini, izvor devenit subteran pe vremea Unirii Principatelor Române, scos la suprafață de Mihail Sadoveanu.

Voievozilor și stăpânitorilor din părțile noastre, nu numai la ospețe, dar și înainte de a adormi, li se spuneau basme și li se cântau balade. În timpul recitării, voievodul închidea lin ochii, *adică devenea orb ca și partenerul său:* se stabilea o egalitate, un comun numitor.

---

489 vers. **Homer, *Odiseea* VIII, 44–45 și 62–64**, într-o tălmăcire românească rimată (probabil traducerea în octave a lui George Coșbuc), citată fragmentar. Textul grec: „τῷ γάρ ῥα θεὸς πέρι δῶκεν ἀοιδὴν / τέρπειν, ὅππῃ θυμὸς ἐποτρύνῃσιν ἀείδειν” („căci lui zeul i-a dat, mai presus de toți, cântecul, ca să desfete oricând îl îndeamnă inima să cânte”) și „κῆρυξ δ᾽ ἐγγύθεν ἦλθεν ἄγων ἐρίηρον ἀοιδόν, / τὸν πέρι Μοῦσ᾽ ἐφίλησε, δίδου δ᾽ ἀγαθόν τε κακόν τε· / ὀφθαλμῶν μὲν ἄμερσε, δίδου δ᾽ ἡδεῖαν ἀοιδήν” („iar crainicul veni aducându-l pe iubitul aed, pe care Muza îl iubea mai presus de toți și îi dăduse și bine, și rău: de ochi îl lipsise, dar îi dăduse cântec dulce”). Rândul cu puncte marchează omisiunea dintre cele două locuri. [Homer — Odiseea, grc]

Dar ochiu-nchis afară, înăuntru se deșteaptă[490]... Voievodul devenea domn al celor două Tipsii ale Balanței, ale Tulei[491] ca ax median.

Căci între amândouă stă neclintit limba –[492] adică Polul între cele două Urse. Este de admirat că polul, la noi, este desemnat ca fiind limbă, adică *Parasabda*. Torcătorul unui dhikr[493] perpetuu (zicere perpetuă) se găsea în prăpastia dintre cei doi poli sociali, Domnul și Orbul, și se făcea astfel legătura și calea spre mântuirea a toată Țara.

Există o admirabilă tradiție concernând pe Țarul Ivan cel Graznic[494] și pe rapsodul orb care-l adormea cu poveștile lui. Originea inițiatică

---

490 vers. **Mihai Eminescu, *Scrisoarea III* (1881), v. 4** — citat din memorie (autorul are «Dar» și «înăuntru»). Textul canonic al începutului: „Un sultan dintre aceia ce domnesc peste vro limbă, / Ce cu-a turmelor pășune a ei patrie și-o schimbă, / La pământ dormea ținându-și căpătâi mâna cea dreaptă; / Dară ochiu-nchis afară, înlăuntru se deșteaptă. / Vede cum din ceruri luna lunecă și se coboară / Și s-apropie de dânsul preschimbată în fecioară.” Somnul care deschide «ochiul dinăuntru» e visul întemeietor al lui Osman. [Mihai Eminescu — Scrisoarea III, ro]

491 sursa: **René Guénon, *Le Roi du Monde* (1927), cap. X** — Tula (sanscr. *tulā*, „balanța”) e numele primordial al centrului suprem hiperboreean; în vechime «Balanța» desemna constelația Ursei Mari, ale cărei două părți se rotesc în jurul Polului, ca talgerele în jurul limbii cântarului. [René Guénon — Le Roi du Monde (1927), fr]

492 *dhikr* (arab. ذِكْر) — „pomenire, amintire”: invocarea repetată a Numelui divin în confreriile sufite, echivalentul musulman al lui *japa* și al rugăciunii lui Iisus; autorul îl traduce el însuși prin «zicere perpetuă». (vezi pagina 321)

493 vers. **Mihai Eminescu, «Se bate miezul nopții...» (postumă, publicată în 1883)** — ultimul vers al poeziei, citat din memorie («neclintit limba» pentru «neclintita limbă»). Textul canonic: „Se bate miezul nopții în clopotul de-aramă, / Și somnul, vameș vieții, nu vrea să-mi ieie vamă. / Pe căi bătute-adesea vrea mintea să mă poarte, / S-asamăn între-olaltă viață și cu moarte; / Ci cumpăna gândirii-mi și azi nu se mai schimbă, / Căci între amândouă stă neclintita limbă.” Același vers revine la Eminescu în poemul dramatic *Mureșanu* („Și-n cumpăna gândirii-mi nimica nu se schimbă, / Căci între amândouă stă neclintita limbă”). Limba cântarului, nemișcată între cele două talgere — viața și moartea —, devine pentru autor Polul, axa fixă dintre cele două Urse, și „Cuvântul” (*Parāśabda*).

ioanitică a folclorului și calitatea lui de a suporta Marele Nume sunt astfel miraculos ilustrate.

Iată dialogul dintre țar și orb:

> – Și cine v-a învățat cântece să cântați și povești să povestiți?
>
> – Însuși Domnul Dumnezeu, din vremuri de demult ne-a învățat.
>
> – Cum asta?
>
> – Bătrânii noștri o povestesc și cântăreții o cântă.
>
> Odinioară, în vremuri străbune, s-a întâmplat asta. Când s-a înălțat Domnul nostru Hristos la ceruri, au plâns toți sărmanii cu duhul, orbii, șchiopii, adică toată tagma asta a noastră, a milogilor: «Oh, unde pleci tu, Hristoase Dumnezeule? Pe noi cui ne lași? Cine are să ne potolească setea și foamea?» Și răspunsu-le-a Hristos, Împăratul Cerurilor: «Am să vă las, zice, un munte de aur, un râu de miere, podgorii săpate și livezi bogate. Și-o să fiți băuți și mâncați, îmbrăcați și încălțați!» S-a ridicat atunci glasul Sfântul Ioan Teologul[495]: «O, milostive Mântuitorule! Nu le da lor nici munte de aur, nici râuri de miere, nici podgorii săpate și livezi bogate. Că n-au să știe avutul să-l stăpânească; Ci dă-le, lor, Hristoase, basmele marilor despre vechime-străvechime, despre oamenii Domnului. Și-au să pornească milogii să colinde lumea, să povestească basmele-marile, să

494 sursa: **Tradiție rusă despre Ivan al IV-lea (1530–1584)** — țarul nu putea adormi fără povestitorii orbi de la curte, *bahari* (rus. бахари), care îi spuneau basme la căpătâi; dialogul și legenda care urmează (Hristos lăsând săracilor, la rugămintea Sfântului Ioan, cântecele în loc de munte de aur) vin din stihurile spirituale ale calicilor cântători (*kaliki perehojie*), cântul «Înălțarea Domnului» («Вознесение Господне»), cules în colecții precum P. A. Bessonov, *Калеки перехожие* (1861–1864). Izvorul exact al versiunii citate de autor nu l-am putut stabili.

495 sursa: **Stihul spiritual rusesc «Înălțarea Domnului»** — în variantele culese de la calici, mijlocitorul e Ioan Gură de Aur sau Ioan Teologul, care cere pentru săraci, în locul bogăților, «numele lui Hristos» și cântecele; legenda face din cântăreții ambulanți păstrătorii unei instituri ioanitice — de unde «originea ioanitică a folclorului» de care vorbește autorul.

cânte cântecele-dulcile și orice om are să le dea de băut și de mâncat, de-mbrăcat, de-ncălțat.» Și grăi Hristos, Împăratul Ceresc: «Facă-se voia ta, Ioane! Ale lor să fie cântecele-dulcile și basmele-marile. Iar cine-i va milui cu mâncare și băutură, apărat să fie de beznele nopții și de un loc în Rai să aibă parte; deschise să-i fie aceluia porțile Raiului. Amin.»

Metafizica gestului

În mai multe locuri din opera sa, René Guénon anunța intenția de a scrie, nu un articol, ci un volum[496] despre Metafizica Gestului[497]. Se poate spune că în toată opera Maestrului nu se găsește un termen mai enigmatic. Ce este «Metafizica Gestului»? În mod necesar, totul este metafizică, pentru că manifestarea își are începutul și sfârșitul în nemanifestat. Numai că termenul de «Simbolism al Gestului» ar fi convenit tot atât de bine lucrării, așa cum este enunțată strict de titlul ei; orice plan de fire suportă și simbolizează planul imediat superior lui, și acesta pe cele următoare, în sensul ascendent. Cum studiem simbolismul de jos în sus, căci aceasta este economia lui, gestul, la prima vedere, are o structură cosmologică, structură care, prin intenție și comprehensiune, se exaltează spre transcendental. Termenul de «gest metafizic» ar părea pe jumătate impropriu – în partea lui inferioară. Or, nu este gânditor care, mai mult decât René Guénon, să fi căutat cu mai multă rigoare și migală precizia termenilor pe care îi întrebuințează, ca om ce știa că o improprietate, totală sau chiar parțială, a termenului, poate duce la o catastrofă intelectuală în planurile moralei și ale acțiunii, cum se vede prea bine în lumea modernă, care trăiește din probleme rău puse, deci inexistente, dar teribil de nocive,

496 sursa: **René Guénon** — proiectul unei lucrări despre «la métaphysique du geste» n-a fost niciodată scris; nu am putut identifica cu certitudine locurile în care Guénon îl anunță (vezi lista de nesiguranțe).

497 Metafizica Gestului — Titlul (fr. (vezi pagina 333)

tocmai prin aspectul lor spectral. Este un vampirism din partea neantului. O parte din umanitatea actuală face antecamera neantului.

[84 (87)]

De aceea, la primul aspect, formula «Metafizica Gestului», cercetată în economia ei strictă, are aparența unui termen îngăimat.

Guénon observă că acțiunea, cu totul diferită de cunoaștere, nu poartă consecințele ei în ea însăși[498]; sub acest raport, opoziția este, în fond, aceea între succesiune și simultaneitate. Binențeles, este vorba de fructele imediate ale acțiunii, am adăuga noi, căci un gest nu poate fi lipsit de contra-gest.

Un gest mintal, psihic, fizic și informal, se propagă ondulatoriu, până la limitele manifestării, adică până la Ființă, căci în Neființă acțiunile și reacțiunile concordante se topesc, în totalitatea lor, într-o Nondeterminație Absolută. Ajunsă la limită, acțiunea trece la o altă limită indicibilă, al cărei contur vom încerca, destul de temerar, să-l indicăm. Acolo devine reacțiune. Revine la punctul de plecare, oriunde s-ar afla el în Devenire, în starea sau în afara stării de fire în care s-a făcut gestul.

498 sursa: **René Guénon, *Introduction générale à l'étude des doctrines hindoues* (1921), partea a III-a, cap. «La Mîmânsâ»** — prezentând teoria lui *apūrva*, Guénon arată că acțiunea, spre deosebire de cunoaștere, nu-și poartă roadele în ea însăși, ci le produce printr-o potențialitate intermediară, nemanifestată, care se actualizează mai târziu; reacțiunea nu e o sancțiune morală, ci efectul natural al unei cauze. Autorul reia toate aceste idei în paginile următoare. [René Guénon — Introduction générale à l'étude des doctrines hindoues (1921), fr]

În fond, acțiunea și reacțiunea, succesive din cauza condițiilor lumii noastre, sunt într-un raport aproape de simultaneitate.

Un gest, când este împlinit, are un rezultat non-perceptibil. El este supraadăugat acțiunii, dar neperceptibil, deocamdată. Va subsista ca potențialitate, producând, într-o anumită clipă a Devenirii, un rezultat perceptibil. Orice acțiune poate fi o ruptură de echilibru, care este restabilit prin reacțiune. Nu e vorba de o sancțiune morală, cum o și precizează Guénon, ci de efectul unei cauze. Revenind la individul care a împlinit-o, reacțiunea își recapătă, în mod natural, caracterul personal pe care l-a avut inițial. Își recapătă și caracterul temporal. Concluzia nu poate fi decât aceea că, în faza intermediară de care am

[85 (88)]

vorbit, condițiile stării formale sunt nemanifestate. Perceperea caracterului nonmanifest al Apurvei[499] transformă, mai exact reactualizează, caracterul prim metafizic al gestului.

Credem că pe ghergheful Vortexului sferic universal, proiecția plană a lui, s-ar putea încerca o lămurire a nedumeririlor problemei, mai ales a principalei chestiuni metafizice implicate, *natura fazei intermediare între acțiune și reacțiune.* Guénon descrie acest Vortex[500] ca

499 *apūrva* — „ceea ce n-a mai fost, nou, nevăzut” (sanscr.) — în Mîmânsâ, puterea nevăzută lăsată de faptă (în special de faptă rituală), care subzistă ca potențialitate și produce, la vremea ei, rodul acțiunii; legea acțiunilor și reacțiunilor concordante, independentă de orice idee de sancțiune morală.

500 sursa: **René Guénon, *Le Symbolisme de la Croix* (1931), cap. XX, «Représentation de la continuité des différents états d'être», și cap. următoare** — «vârtejul sferic universal», figura geometrică prin care Guénon reprezintă desfășurarea tuturor stărilor ființei, ca o masă

desfășurare a unei mase vibratorii, compusă din mișcări ondulatorii în întinderea cu trei dimensiuni. Întrebuințăm un simbol geometric, care are avantajul de a se acomoda și altor condiții. Insistăm asupra faptului că, în mod paradoxal, mișcarea vibratorie este indefinită, până la trecerea la limită, *care însă se întâmplă la fiecare moment*. Constatare capitală, cum că viața Universului este făcută din moarte și renaștere perpetuă.

Guénon, privind problema mai ales din punct de vedere hominal, dă o interpretare mai puțin universală a problemei, situând în general Apurva[501][502] în planul subtil.

Subiectul este atât de primejdios, încât, ca să scapi de voracitatea vârtejului cosmic, trebuie, în momentul suprem, să sari din nou pe mal; altfel spus, să descoperi noi perspective ale aceluiași lucru, din alt punct al circumferinței.

Menționăm mai sus că spirele se propagă indefinit în întinderea cu trei dimensiuni, dar cu treceri la limită în fiece clipă. Năzuința acestei mișcări ondulatorii este condiționată de tendințe în direcție, care nu sunt altceva decât Ideile platoniciene[503]. Tendința în direcție este, firește, exterioară mișcării. Cum am putea desemna mai exact această exterioritate, decât prin figura swasticii[504], cu tangentele ei pe cele trei dimensiuni ale întinderii sau, mai sensibil, pe proiecția ei plană?

---

vibratorie de mișcări ondulatorii propagate în cele trei dimensiuni ale întinderii. [René Guénon — Le Symbolisme de la Croix (1931), fr]

501 *apūrva* (sanscr.) — vezi nota de la pagina anterioară: potențialitatea nevăzută dintre acțiune și reacțiune; Guénon o situează în domeniul subtil. (vezi pagina 310)

502 Apurva — „Ceea ce n-a mai fost” (sanscr. (vezi pagina 310)

503 Ideile (gr. ἰδέαι, εἶδη) — la Platon, modelele eterne și inteligibile ale lucrurilor sensibile; autorul le vede ca «tendințe în direcție» exterioare mișcării cosmice.

504 sursa: **René Guénon, *Le Symbolisme de la Croix* (1931), cap. X, «Le swastika»** — svastica e «semnul Polului», figura rotației lumii în jurul centrului imobil; brațele în unghi drept (tangentele) indică mișcarea, centrul rămâne neclintit. [René Guénon — Le Symbolisme de la Croix (1931), fr]

Înfăptuirea swasticii în chip sensibil urmează un proces exact invers aceluia al desenării unui cerc. Întâi figurăm Ideile prin cele patru tangente, paralele în cupluri; le reunim printr-o cruce obișnuită,

[86 (89)]

înscrisă într-un cerc, centrul fiind înscris în ultima clipă și fără intenție. Iscarea lui fortuită și gratuitatea îi arată transcendența. *De aceea, Metafizica Gestului nu este adăugată, ci descoperită.*

Într-o swastică, numai cercul cu crucea înscrisă în el au o mișcare de rotație. Tangentele rămân imobile, pentru că marchează intenția divină, Ideea, cvadrupla manifestare a Centrului, exterioară cercului, deget divin indicând direcțiile calitative. Secțiunile transversale, care sunt alt nume al swasticii, răpesc Universului orice rămășiță de aspect cantitativ. Credem că, în acest mod, citaredul inspirat auzea, cu urechea lăuntrică, muzica sferelor; tot Universul devenea un imn de slavă al Tao[505]-ului.

Stricto senso,[506] s-ar părea că e posibilă o bănuială de panteism, calea fiind asimilată cu ținta ei. Nu este cazul, pentru că, în realitate, Calea este o alternanță de polarizări multiple ale Principiului Suprem, care este deasupra Ființei și a Neființei.

În lumea noastră, întinderea este un substitut al Materiei Prime. Pură potențialitate, orice Formă pe care o produce este o fulgurare a Ideilor. Cum observa Guénon, nu numai mărimea corpurilor modifică întinderea, dar și situația lor[507]. Și se întreabă: acest fapt este pur

505 *Tao* (chin. 道, *dào*) — „Calea”, principiul suprem al taoismului, nenumit și neînfățișat, din care curge spontan toată manifestarea; în *Daodejing* e mai presus de Ființă și de Neființă. (vezi pagina 349)

506 „în sens strict” (lat.) — forma corectă a locuțiunii e *stricto sensu*.

507 „la locul său, în poziția proprie” (lat.)

cantitativ? Hotărât nu. Situația corpurilor, în lumea noastră tridimensională, în ea însăși și în raportul geometric ce-l capătă prin simpla lor configurație, unul față de altul, în cele șase direcții ale spațiului, le dă o înfățișare care nu mai depinde de cantitate, chiar când volumul și suprafața sunt aceleași. Fiecare direcție își are tâlcul ei. Nu este indiferent dacă îți îndrepți privirea spre Cer sau spre centrul pământului. Orientarea rituală este întemeiată pe o geometrie in situ[508], ultimă rămășiță a augustei geometrii pytagoriciene, la rândul ei iscată din aspectele calitative ale spațiului. Un triunghi și un pătrat de o egală întindere sunt echivalente, dar nu identice, pentru că le deosebesc două lucruri fundamentale: poziția și forma, care, în lumea noastră, este Nama[509],[510]

[87 (90)]

adică Numele, element pur calitativ; și atunci orice lucru din lumea noastră este Rupa[511],[512] adică *Materia* transfigurată, qualifiată de *Forma* și de *Nama,* nu simbolic, ci existențial, prin organicitatea ei. După părerea noastră, aici găsim baza doctrinei Metafizicii Gestului. Prin interiorizare și concentrare, psihicul cel mai inert capătă aripi de cal năzdrăvan, care s-a hrănit cu jăratec. Aripile lui sunt tangente pe trupul său. Orice

508 *nāma* — „Numele” (sanscr.) — în perechea *nāma-rūpa* („nume și formă”), principiul individuației: «numele» e esența, aspectul formal-calitativ al lucrului. (vezi pagina 337)

509 sursa: **René Guénon, *Le Règne de la quantité et les signes des temps* (1945), cap. IV, «Quantité spatiale et espace qualifié»** — Guénon arată că spațiul nu e omogen: situația corpurilor, direcțiile (în special cele șase direcții ale crucii cu trei dimensiuni) și forma lor au o valoare calitativă; un triunghi și un pătrat de arie egală sunt echivalenți cantitativ, dar nu identici, fiindcă forma e un element calitativ. [René Guénon — Le Règne de la quantité et les signes des temps (1945), fr]

510 Nama — „Numele” (sanscr. (vezi pagina 337)

511 *rūpa* — „forma” (sanscr.) — aspectul substanțial, sensibil al lucrului în perechea *nāma-rūpa*; autorul îl dă, liber, ca „Materia transfigurată”. (vezi pagina 345)

512 Rupa — „Forma” (sanscr. (vezi pagina 345)

obiect sensibil este, de fapt, invizibil în realitatea lui ascunsă, pentru că nu-i vedem – nu numai cauza primară, dar nici cauza secundară.

Repetăm ce-am spus mai sus: realitatea gestului este metafizică, dar trebuie redescoperită cu alți ochi decât cei de carne, ca și continentele noi, care existau înainte de descoperirea lor.

Gestul crucii este spațial, deci sensibil. În realitate, îi vedem numai reziduurile, căci adevărata cruce se naște și este condiționată de tangentele care ating invizibil fiecare punct al ei. Cum suntem în plin simbolism geometric, putem afirma că întreaga manifestare este generată de tangente, care sunt, o repetăm, tendințe în direcție, proiectate nemijlocit din intelectul Marelui Arhitect al Universului[513]. Toată Manifestarea este calificată de swastici. De aici concluzia că tot ce este perceptibil simțurilor noastre este, imediat, o nălucire și, mediat, un vestigiu al unei swastici sustrasă simțurilor noastre, asimțită și contemplată numai de Marii Arhitecți, de sfetnicii Polului.

Putem spune că realizarea inițiatică este condiționată de capacitatea pelerinului de a intui tangentele pe care Jünger le numește[514], cu o impresionantă rigoare, «secțiuni transversale». Ce este o secțiune transversală, decât un plan perpendicular pe fiecare punct al unei intenții, fie ea creaturală, fie divină? De aceea, Dumnezeu primește toate rugăciunile și aspirațiile noastre, dar le direcționează cum știe el, prin tangente care îi aparțin exclusiv. Afirmația este cu atât mai valabilă, cu cât fiecare

513 sursa: **Formulă masonică** — «Marele Arhitect al Universului» (fr. *Grand Architecte de l'Univers*), numele divinității în ritualurile francmasoneriei, de origine operativă și pitagoreică (Dumnezeu-geometru).

514 *Keter* (ebr. כֶּתֶר) — „Coroana”, cea dintâi și cea mai înaltă dintre cele zece *sefirot* ale Cabalei, încununând Arborele sefirotic deasupra coloanelor Milei și Rigorii; împreună cu *Ḥokhmah* și *Binah* formează triada supremă. (vezi pagina 328)

tangentă este, în realitate, o trecere la limită, în dimensiuni necunoscute și incognoscibile. Avem inițiativa unei rugăciuni sau a unei invocațiuni, dar niciodată finalitatea lor, care este în cumpăna celor trei sefiroturi[515] superioare, a căror «neclintită limbă»[516] este sefira[517] Coroanei, Kether[518].[519]

[88 (91)]

Trebuie accentuat într-una că Sferoidul ar fi o masă amorfă, un haos de puncte discontinui, la o distanță infinitezimală unul de altul, materie primă în sensul complet al cuvântului, dacă n-ar fi brăzdată de către Unicitate, prin tendințe în diverse direcții, nici una asemănătoare cu cealaltă. El devine astfel cosmos, Vortex vibratoriu, câmp de forțe, care conduce orice posibilitate la propria-i desăvârșire, la *Tao*; de aici concluzia că Unicitatea face din *Tao* o eternă spontaneitate. *Această scurgere infinită constituie Gestul Metafizic prin excelență*; că o știm sau nu, cu toții, de la ceea ce numim noi nașteri și moarte, împlinim acest gest metafizic superlativ.

E curios că Ernst Jünger întrebuințează limbajul geometric, ca și ilustrul său predecesor german, Leibniz[520], posibil transmis prin organizații inițiatice

---

515 *sefirot* (ebr. סְפִירוֹת, sg. *sefirah*) — „numerații, emanații” — cele zece aspecte prin care Ein Sof, Infinitul, se manifestă în Cabală; autorul folosește pluralul românesc «sefiroturi» și singularul «sefira».

516 vers. **Mihai Eminescu, «Se bate miezul nopții...»** — reluarea versului citat la p. 84: „Căci între amândouă stă neclintita limbă”. Limba cântarului dintre cele două talgere devine aici Kether, Coroana, între Hokmah și Binah.

517 sursa: **Ernst Jünger** — expresia «secțiuni transversale» (germ. *Querschnitte*) apare la Jünger mai ales în *Das abenteuerliche Herz* (versiunea a doua, 1938) și în jurnale, ca metodă a «privirii stereoscopice» care taie lucrurile pentru a le vedea structura; locul exact la care se referă autorul nu l-am putut stabili.

518 Kether — „Coroana” (ebr. (vezi pagina 328)

519 sefira — „Numerație, emanație” (ebr. (vezi pagina 347)

520 sursa: **René Guénon, *Aperçus sur l'initiation* (1946), cap. XXXVIII, «Rose-Croix et Rosicruciens»** — Guénon amintește că Leibniz a fost, în tinerețe (1666), secretarul unei societăți rosacruciene

identice sau echivalente. Or, Guénon vorbește de posibile legături ale lui Leibniz cu organizații rosacruciene tardive, și Maestrul precizează că s-ar putea să fie aceleași cu care Descartes a încercat zadarnic să intre în legătură.

Tao-ul, fiind completa spontaneitate, este și completa insatisfacție. Un alt mare scriitor german, Hermann Hesse, o presimțea[521], susținând că numai dincolo de aparențe și timp este Împărăția Eternității. Și ca să ajungem la adevărata noastră țară, trebuie să străbatem mormane de absurdități și de murdărie. Greșeala lui constă în afirmația că pentru acest drum nu avem altă călăuză decât nostalgia. E drept că nostalgia după starea noastră pură anterioară poate fi un motor și, în oarecare măsură, călăuză, dar de fapt avem și alte călăuze pe care cei mai mulți le ignoră sau nu fac apel la ele.

Erosul depărtărilor[522], Nostalgia, este singurul gest metafizic total. Este o săgeată incontestabil de primejdioasă, pentru că poate deveni *Tao*-ul numit, spre deosebire de cel nenumit[523], către care trebuie să tindem. Oare nu avem și alte călăuze ce ne pot ajuta să ajungem la El?

---

din Nürnberg și că Descartes căutase zadarnic, în Germania, legătura cu Rosacrucienii (1619–1620).

521 sursa: **Hermann Hesse, *Der Steppenwolf* («Lupul de stepă», 1927)** — cuvintele Herminei către Harry Haller: Împărăția eternității e dincolo de timp și de aparențe, iar ca să ajungem acasă trebuie să bâjbâim prin atâta murdărie și absurditate, fără altă călăuză decât dorul — după cât se pare, în original: „Ach, Harry, wir müssen durch so viel Dreck und Unsinn tappen, um nach Hause zu kommen! Und wir haben niemand, der uns führt, unser einziger Führer ist das Heimweh.” („Ah, Harry, trebuie să bâjbâim prin atâta murdărie și prostie ca să ajungem acasă! Și n-avem pe nimeni care să ne călăuzească; singura noastră călăuză e dorul de casă.”)

522 sursa: **Ludwig Klages, *Vom kosmogonischen Eros* (1922), cap. «Eros der Ferne»** — probabil izvorul sintagmei: «Erosul depărtării», dorul care atrage sufletul spre ceea ce e depărtat în spațiu și în timp, nostalgia ca forță cosmică.

523 sursa: **Laozi, *Daodejing*, cap. 1** — „道可道，非常道；名可名，非常名” („Calea care poate fi numită nu este Calea cea veșnică; numele care poate fi rostit nu este Numele cel veșnic”); «Nenumitul e începutul Cerului și al Pământului, Numitul e mama celor zece mii de lucruri».

Beatrice

Impresia noastră este că în Divina Comedie[524] ne găsim în fața unui tratat pythagorician înainte de toate. I s-a adăugat de către Dante o pluralitate de sensuri. Dacă lucrul este adevărat Fede Santa[525][526] ni se înfățișează ca un fel de Navă, de Arcă ospitalieră a tradițiilor esoterice pe cale să se stingă, pe la începutul fatalului secol XIV. Tot așa avea să se întâmple, patru secole mai târziu, cu Masoneria, în care aveau să se oploșească o multitudine de amintiri ale unor organizații hermetice și cavalerești, apuse.

În tot lungul său drum transmundan, Dante avea să fie călăuzit de către Beatrice, direct sau prin intermediul lui

524 „Credința Sfântă” (ital.) — după Guénon (*L'ésotérisme de Dante*, cap. I–II), organizație inițiatică cavalerească, ramură terțiară a Templului, căreia i-ar fi aparținut Dante ca unul dintre «Fedeli d'Amore»; de unde «Arca» tradițiilor esoterice de la începutul secolului al XIV-lea. (vezi pagina 322)

525 sursa: **Dante Alighieri, *La Divina Commedia* (c. 1307–1321)** — lectura pitagoreică și numerologică a poemului (structura pe 3, 9, 10, 33, 100) urmează lui René Guénon, *L'ésotérisme de Dante* (1925). [Dante Alighieri — La Divina Commedia, it]

526 Fede Santa — „Credința Sfântă” (ital.): după Guénon, organizația inițiatică de origine templieră căreia i-ar fi aparținut Dante. (vezi pagina 322)

Virgiliu și al Sfântului Bernard de Clairvaux[527]. Beatrice e săgeata de aur, indicând infailibil drumul.

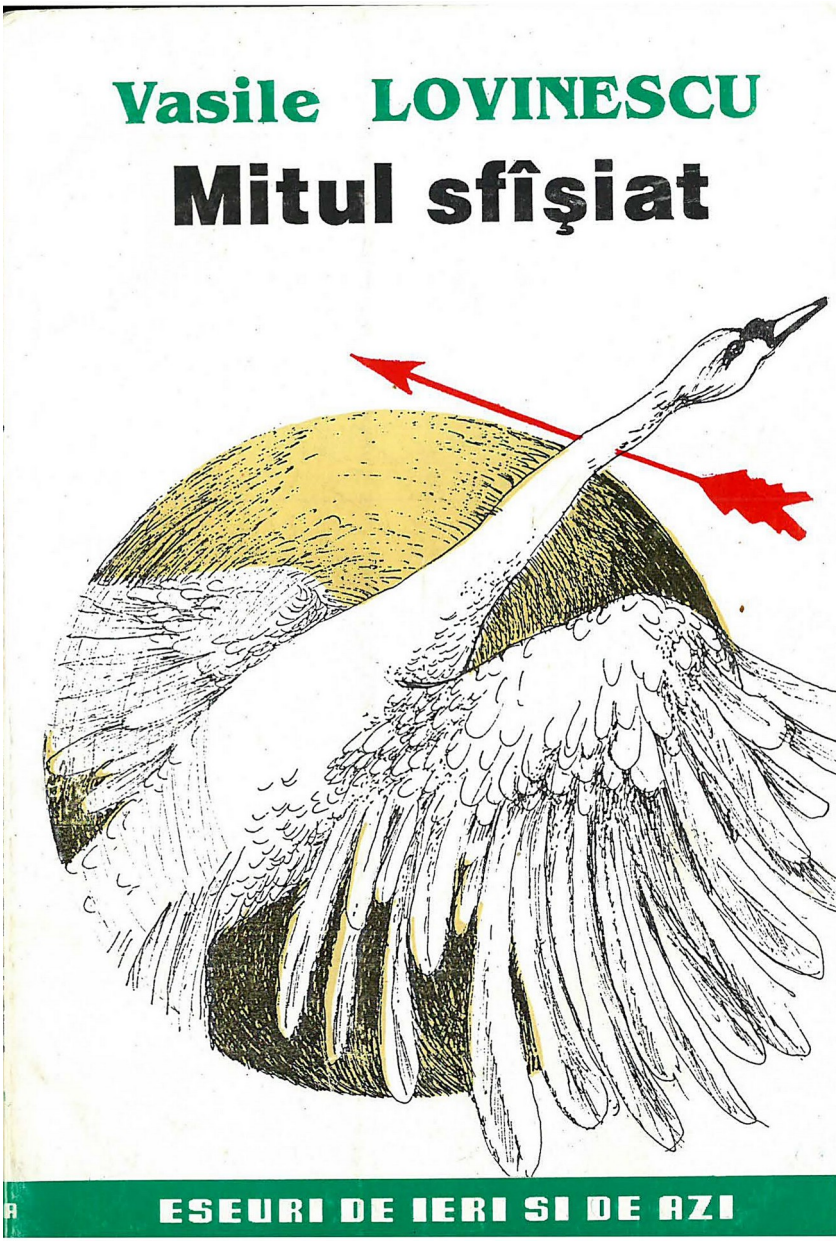
Dacă, așa cum o credem, ne aflăm în fața unui tratat pythagorician, «Beatrice» nu este contracararea termenului geometric din limba franceză, de Bissectrice,[528] altfel spus, nu-i un cuvânt substituit[529]? Bisectoarea, cum i se spune în limba română, este axa care desparte în două părți egale un unghi, prefăcându-l în săgeata de care vorbeam mai sus.

Oricărei linii drepte, când reprezintă o tendință într-o direcție, i se adaugă în mod necesar capișonul unui vârf de săgeată, adică unghiul tăiat în două de bisectoarea sa. Ea se poate prelungi în jos și redă schema geometrică a unei săgeți, gata de a fi pusă în arc. Astfel, figura

527 sursa: **Dante, *Divina Comedie*** — Beatrice îl trimite pe Virgiliu (*Infernul* II, 52–74), care îl călăuzește prin Infern și Purgatoriu; în Empireu, Beatrice își reia locul în trandafirul ceresc, iar ultima călăuză devine Sfântul Bernard (*Paradisul* XXXI, 58–102 – XXXIII). Bernard de Clairvaux este și autorul regulii Templierilor. [Dante Alighieri — Inferno, it]

528 „bisectoare” (fr. *bissectrice*) — dreapta care împarte un unghi în două părți egale.

529 cuvânt substituit — Cuvântul, numele sau ritul care ține locul unui Cuvânt pierdut, adică al unei cunoașteri și al unei trăiri care s-au întunecat în cursul ciclului. (vezi pagina 319)

Vasile LOVINESCU
Mitul sfîşiat
ESEURI DE IERI SI DE AZI

devine săgeata lui Eros, a lui Amor, care se implântă adânc în caritatea divină. Putem spune deci ca Dante:

„Amor care mișcă Soarele și celelalte stele[1].”

dar și

Beatrice care mișcă Soarele și celelalte stele.

Mai mult, oricărei drepte, când i se adaugă în vârf un unghi, indicând, însumând puterile latente ale ei, i se dă tăiș, forță și direcție. Este absolut necesar. Fără unghi, dreapta rămâne o potențialitate sau o virtualitate în Intelectul Divin. Dinamismul, eficacitatea, actualitatea i-o dă Sakti[2],[3] adică «Beatrice Bissectrice»[4], beatitudinea înaltei geometrii.

Orice tendință în direcție este o formă în Intelectul Divin. Se însuflețește în Vortexul Sferic Universal[5], alcătuit de o masă de puncte la distanță infinitezimală unul față de celălalt; altfel spus, Vortexul devine șocul tuturor composibilelor, prin urmare și al dreptei. Dar cum Vortexul este o masă vibratorie, adică dinamică, e fatal ca și dreapta să se înarmeze cu forță și cu virulență, adică să-și pună în vârf un unghi ascuțit, devenindu-i «bissectrice»[6]. Linia dreaptă este dâra oricărei posibilități

---

1 vers. **Dante Alighieri, *Paradisul* XXXIII, 145** — ultimul vers al *Divinei Comedii*, în traducere; terțina finală, după ediția Petrocchi: „ma già volgeva il mio disio e 'l velle, / sì come rota ch'igualmente è mossa, / l'amor che move il sole e l'altre stelle” („dar dorul meu și voia mea le învârtea acum, ca pe o roată mișcată deopotrivă, iubirea care mișcă soarele și celelalte stele”). [Dante Alighieri — Paradiso, it]

2 *śakti* — „putere, energie” (sanscr.) — aspectul feminin, activ și productiv al Principiului, Puterea prin care zeul lucrează în lume; autorul o identifică aici cu Beatrice. (vezi pagina 347)

3 „Beatrice bisectoarea” (fr. *bissectrice*, joc de cuvinte al autorului).

4 Sakti — „Putere” (sanscr. (vezi pagina 347)

5 „bisectoare” (fr.).

6 sursa: **René Guénon, *Le Symbolisme de la Croix* (1931)** — unde Guénon citează pe Zhuangzi (cap. XXII): Tao nu e absent din nimic, e «în

în Vortex și cuprinde destinul ei; înseamnă că Beatrice este pretutindeni. Chiar și Guénon în[7] *Symbolisme de la croix* spune că Tao-ul se află peste tot și că el este «calea», indicată în cazul nostru de săgeata rezultată din «*bissectrice*»; deci pentru noi încheierea ne este impusă: Beatrice este TAO (DAO).

furnică, în iarbă, în olane, în bălegar»; peste tot, ca «Calea». [René Guénon — Le Symbolisme de la Croix (1931), fr]

7 Vortexul Sferic Universal — Figura geometrică prin care Guénon reprezintă desfășurarea tuturor stărilor ființei: o masă vibratorie de mișcări ondulatorii propagate în cele trei dimensiuni.

Blestemul Templierilor din Donjonul din Chinon

Am recitit un opuscul cu numele Le Coeur rayonnant du donjon[8] de Chinon attribué aux Templiers,[9][10] al cunoscutului medievist și specialist în simbolismul creștin, Louis Charbonneau-Lassay[11]. În interiorul donjonului, numit Donjon du Coudray, clădit la Chinon de Philippe-Auguste[12], la începutul secolului al XIII-lea, se găsesc gravate în piatră niște imagini, graffiti[13][14], cum li se spune tehnic, reprezentând scene stranii, de neînțeles pentru cine nu are cunoștințe, nu numai istorice, dar și esoterice.

8 * Louis Charbonneau Lassay, *Le Coeur rayonant du Donjon de Chinon attribué aux templiers.*

9 „Inima radioasă din donjonul de la Chinon, atribuită Templierilor” (fr.).

10 „zgârieturi” (ital., pl. de la *graffito*, din *graffiare* „a zgâria”) — desene sau inscripții scrijelite pe ziduri. (vezi pagina 326)

11 sursa: **Louis Charbonneau-Lassay (1871–1946), *Le Cœur rayonnant du donjon de Chinon attribué aux Templiers* (Fontenay-le-Comte, 1922; reed. Archè, Milano, 1975)** — arheolog și iconograf catolic din Loudun, autorul *Bestiaire du Christ* (1940), colaborator și prieten al lui Guénon la revista *Regnabit*. Studiul descrie graffitele din turnul du Coudray.

12 sursa: **Turnul (donjonul) du Coudray**, construit de Filip al II-lea August după cucerirea castelului Chinon de la Plantageneți (1205); aici au fost închiși, în august 1308, Jacques de Molay și marii demnitari ai Templului, interogați de cardinalii trimiși de papă (de unde «Pergamentul de la Chinon», 17–20 august 1308).

13 graffiti — Desene sau inscripții scrijelite pe ziduri (ital., pl. (vezi pagina 326)

14 donjon — Turnul principal, cel mai întărit, al unui castel medieval (fr.). (vezi pagina 321)

Nu putem insista asupra Ordinului Templului[15], a cărui istorie și rost le presupunem cunoscute de către eventualii cititori: amintim numai de natura esoterică și inițiatică a doctrinei sale inițiale, aspectul sacerdotal și cavaleresc al miliției lui, care-l leagă direct cu Centrul deținător al celor două puteri, cu Tradiția Primordială adică. Ura și cupiditatea pe care superioritatea și bogățiile lui le-au stârnit au dus la suprimarea Ordinului și a Șefilor săi, printr-una din cele mai cutremurătoare și mai sumbre drame judiciare din istoria umanității, în momentul când ciclul existenței templierilor s-a încheiat. Citățm datele principale ale tragediei finale[16]: în 1307, Philippe le Bel, de acord cu Papa Clement al V-lea, închide pe Marele Maestru și pe principalii demnitari ai Ordinului, în

[92 (95)]

număr de 72, zice-se (și acesta este un număr simbolic); în 1308, Henric de Luxemburg, șeful vizibil al organizațiilor provenind din Templu, este ales împărat sub numele de Henric al VII-lea; în 1312 Ordinul Templierilor este abolit oficial; în 1313, împăratul Henric al VII-lea moare misterios (fără îndoială otrăvit); în 1314 are loc supliciul Templierilor, al căror proces dura de 7 ani; în același an, regele Philippe le Bel și papa Clement al V-lea mor la rândul lor[17].

15 sursa: **Cronologia** (după Guénon, *L'ésotérisme de Dante*, citat în nota originalului): arestarea Templierilor — 13 octombrie 1307; alegerea lui Henric de Luxemburg ca rege al romanilor — 27 noiembrie 1308 (încoronat împărat la Roma în 1312); desființarea Ordinului prin bula *Vox in excelso* la Conciliul de la Vienne — 22 martie 1312; moartea lui Henric al VII-lea la Buonconvento — 24 august 1313; arderea lui Jacques de Molay și a lui Geoffroy de Charnay — 18 martie 1314; moartea lui Clement al V-lea — 20 aprilie 1314; moartea lui Filip cel Frumos — 29 noiembrie 1314.

16 Ordinul Templului — Ordinul Templului (Templierii), ordin monahal-cavaleresc întemeiat la Ierusalim c. (vezi pagina 338)

17 * René Guénon, *L'ésotérisme de Dante,* Paris, Gallimard, 1957, p. 70, notă.

Or, Marele Maestru, Jacques de Molay[18] și câțiva din principalii lui colaboratori au fost închiși câteva luni, la cumpăna anilor 1308-1309, în castelul din Chinon, și anume în donjonul «du Coudray», unde se găsesc graffitele pomenite. Citățm pe Louis Charbonneau Lassay: «La Chinon, graffitul principal din turnul du Coudray a fost dintotdeauna sigur privit ca opera unuia din maeștrii Templului... În fapt, suntem în posesia unei tradiții seculare, locală, încă nediscutată. Care este valoarea ei în ochii criticii?» Și Louis Charbonneau Lassay răspunde judicios: «Ea valorează ceea ce valorează orice tradiție verosimilă care concernă originea unei opere al cărei autor nu este desemnat de documente pozitive și probante; adică, nu poate fi respinsă ca falsă decât pe bază de documente autentice tot așa de explicite și probante»[19].

Vom cita însă în rezumat descrierea pe care o face autorul acelor graffiti, în special a simbolurilor care ne interesează:

> Ansamblul gravat cu cuțitul se poate înscrie într-un dreptunghi de 0,85 m lungime și 0,70 m înălțime.
>
> Zidul ce-l suportă este un calcar deosebit...

Sus: prima piatră poartă un personaj îngenunchiat, în fața căruia se găsesc trei semne:

1) o figură enigmatică, o cruce cu un suport în formă de măr, susținând o sferă puțin turtită, încinsă de două linii conturnate și 2 puncte; 2) un monogram gotic al

18 * Louis Charbonneau Lassay, (titlu cf. p. 1), p. 13-15.

19 sursa: **Jacques de Molay (c. 1244–1314)**, ultimul Mare Maestru al Templului (din 1292); arestat la Paris în 1307, interogat la Chinon în august 1308 și ars pe Insula Evreilor din Paris la 18 martie 1314, după ce și-a retractat mărturisirile smulse prin tortură. Tradiția spune că, pe rug, i-a chemat pe papă și pe rege la judecata lui Dumnezeu înainte de un an.

numelui lui Iisus I.H.S.; 3) o cruce mică, ridicată pe trepte, întovărășită de instrumentele Patimilor.

[93 (96)]

Personajul îngenunchiat este îmbrăcat cu un costum – jumătate eclesiastic, jumătate militar: o rasă lungă, scutul și sabia. Poartă nimbul caracteristic, rezervat sfinților. Mai erau două cruci latine, una din ele într-o cavitate adânc săpată; cealaltă este cu instrumentele Patimilor, lancea și cuiele. Pe piedestal are patru grupuri de câte trei puncte, asemănătoare cu acelea întrebuințate în Masonerie. Dedesubt, inscripția IE REQVIER A DIEV PADON,[20] ceea ce pare a însemna: «Cer lui Dumnezeu iertare», scrisă într-o formulare oarecum stranie.

A doua piatră de sus poartă o lance izolată, lângă două personaje din care unul, prost figurat, este separat de celălalt de o linie dublă care se ridică și se încovoaie, dar nu ar putea fi luată drept o cârjă pastorală. Curbura ei adăpostește o mână deschisă, pe care o vom regăsi și în altă parte. Al doilea personaj este acoperit, ca și primul, de un fel de glugă monastică. Și unul și altul poartă nimbul sfinților.

Jos: trecem deocamdată peste descrierea unui pătrat heraldic. Lângă el iar o mână, și de data aceasta ridicată. A doua piatră, în jos, e pe jumătate acoperită de un personaj cu înfățișare monastică, a cărui față a fost mutilată, și datorită acestui fapt are un fals aer cvasi-caricatural. Această figură încoronată cu un nimb mai pronunțat decât al celorlalte personaje și detașat de ele printr-o scobire care lasă capul în relief, acest personaj a cărui situație specială este astfel subliniată și glorificată, contemplă sau mai degrabă se roagă unei inimi, din care se răspândește o iradiație de lungi raze. În strălucirea lor se văd niște trepte și scutul cavaleresc de formă veche,

20 Franceza veche: *Je requiers à Dieu pardon* — „Cer de la Dumnezeu iertare” (traducerea autorului e corectă); *PADON* e grafia graffitului, fără *r*, pentru *pardon*.

purtând Crinul Franței. Și autorul opinează că este vorba de Inima Sacră a lui Iisus (Sacré Coeur).[21]

De altminteri, descoperirea unei embleme a «Inimii Sacre», datând din începutul secolului XIV, este cauza principală a lucrării marelui medievist. Louis Charbonneau Lassay a fost ani îndelungați animatorul revistei[22] *Regnabit,* devenită ulterior Le Rayonnement Intellectuel,[23] cu subtitlul semnificativ de «Revue universelle du Sacré-Coeur[24]». Se știe ce importanță capitală are cultul «Inimei Sacre a lui Iisus» în Catolicism, prin contrast cu Ortodoxia, unde lipsește complet. Faptul e straniu la prima vedere, dar explicabil: mult mai metafizică, Biserica

[94 (97)]

Ortodoxă crede că Iisus, Centrul tuturor lumilor, nu poate avea centru el însuși; picioarele și mâinile lui sunt tot așa de sfinte și «centrale» ca și inima lui.

Se credea că acest cult al catolicilor pentru «Sfânta Inimă» este tardiv, datând de la Renaștere. Se poate deci ușor închipui ce importanță a avut pentru catolici în general și pentru Louis Charbonneau Lassay, specialist al problemei, descoperirea unei embleme a «Inimii Sacre», datând din primii ani ai secolului XIV. În realitate, cum vom vedea, implorarea de către personajul îngenunchiat în fața ei, este o adorare cu totul specială, solicitând

21 „Inima Sacră", Preasfânta Inimă a lui Iisus (fr.) — cult catolic popularizat în sec. XVII de Sf. Margareta-Maria Alacoque.

22 „Strălucirea intelectuală" (fr.) — buletinul publicat de Charbonneau-Lassay între 1930 și 1940, după încetarea revistei *Regnabit*.

23 „Revistă universală a Inimii Sacre" (fr.) — subtitlul revistei *Regnabit* (1921–1929), la care au colaborat Charbonneau-Lassay și Guénon.

24 sursa: ***Regnabit, Revue universelle du Sacré-Cœur* (Paris, 1921–1929)**, condusă de părintele Félix Anizan; Charbonneau-Lassay i-a fost principalul colaborator, iar Guénon a publicat aici, între 1925 și 1927, studii adunate apoi în *Symboles fondamentaux de la science sacrée*. Tiparul din 1993 are greșit «Regnalit».

altceva decât îndurare de la emblema socotită, pe lângă altele, și Inimă Sacră, dar folosită în contextul graffitului în scop malefic, de răzbunare.

Autorul ia drept bune acuzațiile aduse Ordinului Templului și interpretează întregul graffit ca exprimând un strigăt de îndurare și căință spre Dumnezeu, pentru iertarea păcatelor personajului ce se roagă. Se prevalează mai ales de formula *IE REQVIER A DIEV PADON*. Și în altă parte spune că întreaga gravură sue l'angoisse,[25] «asudă angoasa». Nu e de mirare, deoarece de fapt este vorba despre o acțiune de magie neagră.

Să vedem acum mai departe:

Mai întâi, trebuie observat că autorul sau autorii graffitului aveau un singur instrument pentru a grava seria lor de simboluri: probabil un simplu cuțit sau pumnal. Este ușor de închipuit ce greu a fost de redat cu această unealtă elementară toate nuanțele și semnificațiile unor simboluri tradiționale. Să ținem seamă că sculptorul, printre alte obligații, avea și pe aceea de a săpa pe un zid gol, de piatră, niște imagini comportând o alternanță de alb și negru, pentru motive pe care le vom lămuri. Nu are culori la îndemână, zidul e uniform. Cum va ieși din încurcătură, la ce expedient va recurge? Va silueta numai emblemele care trebuie să fie clare și va scobi adânc pe cele ce comportă întunericul, pentru ca umbra care le umple să dea senzația de negru.

Claritatea nimburilor celor trei personaje din partea superioară a graffitului este tradusă prin simpla lor siluetare. Nimbul personajului de jos este așa de adânc scobit, pentru că autorul a trebuit și a vrut să-i

[95 (98)]

înconjoare capul cu un nimb negru. Și acest necunoscut aureolat cu negru invocă, imploră o inimă, și

25 „asudă angoasa” (fr.) — traducerea o dă autorul; expresia e a lui Charbonneau-Lassay.

ea neagră, pentru că e adânc scobită (jumătate din lățimea ei), iradiind raze negre, inimă care sigur nu poate fi aceea a lui Iisus, dar tocmai din cauza aceasta nu este Sol misericordiae,[26] ci sol Iustitiae,[27] reprezentabil și printr-un Soare Negru. Și razele negre ale acestui soare cad în plin, se revarsă cu copleșire, peste un scut așezat dedesubt, cu Crinul Casei de Franța, umplându-l până la refuz, până la debordare, ca pe o cupă a cărei secțiune longitudinală de altminteri este scutul. Avem deci de-a face cu un ritual terific de execrațiune[28], oficiat de unul din patronii Ordinului, actualizând mânia demonilor asupra Noului Pilat, cum îl numește Dante pe Philippe le Bel[29]. Este o conjurare demonică – blestem ce avea să-și producă efectele treptat, cum o indică treptele din imagine, și ele adumbrite de Satelitul sumbru. Acest blestem s-a realizat începând cu regele Philippe, trăsnit în același an în care a fost ars Marele Maestru Jacques de Molay, până la Ludovic al XVI-lea[30], urmașul său, închis

---

26 * E de observat că treptele superioare din gravură sunt la nivelul scutului cu crinul; concernă deci casta cavalerilor, cea dintâi malefiată din cauza crimei șefului ei, Regele Franței. Dar blestemul se rostogolește pe treptele inferioare, până la un plan de impact unde nu mai sunt trepte pentru că s-a ajuns la un grad social nemăsurabil și inomabil, pe care razele soarelui negru cad la verticală și în plin, pentru a o reduce în pulbere, terminus necesar al unui proces de dezintegrare de veacuri.

27 „Soarele milei, al îndurării” (lat.)

28 „Soarele dreptății” (lat.) — numele mesianic din **Maleahi 4, 2** (Vulgata *Malachias* 4, 2: *orietur vobis timentibus nomen meum sol iustitiae*, „vouă, celor ce vă temeți de numele Meu, vă va răsări Soarele dreptății”), aplicat de Biserică lui Hristos; aspectul de rigoare al Soarelui, opus celui de milă, poate fi figurat, după Guénon, de un «soare negru». [Maleahi (Biblia sinodală), ro.]

29 sursa: **Dante, *Purgatoriul* XX, 91–93** — „Veggio il novo Pilato sì crudele, / che ciò nol sazia, ma sanza decreto / portar nel Tempio le cupide vele” („Văd pe noul Pilat atât de crud, încât nici aceasta [batjocorirea papei Bonifaciu la Anagni] nu-l satură, ci fără decret își poartă pânzele lacome în Templu”) — aluzie directă la procesul Templierilor.

30 sursa: **Ludovic al XVI-lea** a fost închis, cu Maria Antoaneta, copiii și sora sa, doamna Élisabeth, în turnul Templului din Paris (august 1792),

împreună cu soția sa, regina Marie Antoinette, copiii și sora, până la execuție, în castelul Templului din Paris, fostă proprietate a Ordinului, unde mai fuseseră închiși și torturați cu aproape cinci secole înainte, Marele Maestru și principalii demnitari ai Ordinului Templierilor[31]. Ni se pare neverosimilă presupunerea lui Louis Charbonneau Lassay, care crede că acel care operează ritualul este sfântul Bernard de Clairvaux, marele patron[32] al Ordinului Templului, acela care i-a dat prima regulă. Credem că mai degrabă ar fi vorba de un alt personaj.

Soarele are douăzeci și patru de raze, adică de 2 x 12, dublu număr zodiacal, care este și numărul șefilor unui centru spiritual complet; ca să ne menținem în tradiția occidentală, vom reaminti observația lui

[96 (99)]

Guénon, conform căreia cei doisprezece cavaleri[33] ai Mesei Rotunde erau dublați de doisprezece scutieri-supleanți. Tot douăzeci și patru este numărul bătrânilor din Apocalips, care și ei constituie un colegiu sacerdotal.

> 1. «După aceea m-am uitat și iată, o ușă era deschisă în cer și glasul cel dintâi – glasul ca de trâmbiță, pe care l-am auzit vorbind cu mine – mi-a zis: suie-te aici și îți voi arăta ceea ce trebuie să fie după acestea.

---

fosta casă-mamă a Ordinului, și ghilotinat la 21 ianuarie 1793; legenda spune că un necunoscut ar fi strigat la eșafod: «Jacques de Molay, ești răzbunat!»

31 sursa: **Bernard de Clairvaux (1090–1153)** — a inspirat regula Templierilor, aprobată la Conciliul de la Troyes (1129), și a scris pentru ei *De laude novae militiae* («Lauda noii milițiii»).

32 execrațiune — Blestem ritual, invocare a pedepsei divine sau demonice asupra cuiva (lat. (vezi pagina 322)

33 sursa: **René Guénon, *Le Roi du Monde* (1927), cap. IV–V** — numărul doisprezece al consiliilor centrelor spirituale (cei doisprezece Cavaleri ai Mesei Rotunde, cei doisprezece apostoli, cele douăsprezece semne ale zodiacului) și dublarea lui. [René Guénon — Le Roi du Monde (1927), fr]

> 2. «Îndată am fost răpit în Duhul și iată un tron era în cer și pe tron ședea Cineva,
>
> 3. «Și Cel ce ședea semăna la vedere cu piatra de iasp și de sardiu, iar de jur împrejurul Tronului era un curcubeu cu înfățișarea smaragdului
>
> 4. «Și douăzeci și patru de scaune înconjurau tronul și pe scaune – douăzeci și patru de bătrâni, șezând îmbrăcați în haine și purtând pe capetele lor cununi de aur.» (Ap.4, 1-4)[34][35].

Alături, pe același plan cu imaginea, la stânga ei, se găsește un pătrat heraldic formând un scut-banieră și care poartă în cele patru cartiere aceeași figură ce se vede, în planul superior, pe scutul personajului îngenunchiat. Traducând în termeni clari termenii heraldici, vom spune că avem un pătrat mare, format de patru pătrate mici; fiecare din ele poartă o dublă cruce, aceea oblică, a calităților sensibile – cald, rece, uscat, umed –, producând, prin interacțiunea lor reciprocă, forma de cruce dreaptă a elementelor – foc, apă, aer, pământ. Dedesubt, avem un al cincilea pătrat la fel constituit. După părerea noastră, cele cinci pătrate reprezintă cele cinci elemente (fiecare cuprinzând în el și pe celelalte patru), Eterul fiind de o parte și dedesubt ca principiu și rădăcină a celorlalte patru. Cu alte cuvinte, și ambianța este chemată martoră a execrațiunii, iar mâna ridicată de alături este semnificativă în această privință.

Până acum, am studiat registrul inferior; trecem acum la al doilea registru, de deasupra lui. Dar înainte de a

---

34 * *Noul Testament,* București, Institutul Biblic și de misiune ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române, 1972.

35 sursa: **Apocalipsa 4, 1-4**, citat după *Noul Testament*, București, 1972 (vezi nota originalului). În Biblia sinodală (1988), versetul 4: „Și împrejurul tronului, douăzeci și patru de tronuri, și pe tronuri douăzeci și patru de bătrâni, șezând, îmbrăcați în haine albe, și pe capetele lor cununi de aur.” [Apocalipsa (Biblia sinodală), ro.]

cerceta simbolurile săpate în el, printre care și o mână, semnalăm că și pe al treilea plan, cel mai

[97 (100)]

înalt, regăsim mâna ridicată, singură la acest nivel, dominând întreaga compoziție, ca un fel de cheie de boltă a ei. Aceeași mână ridicată, în cele trei trepte demonice.

Revenind la planul intermediar, se află în el, cum am mai spus, un călugăr-cavaler, având un scut cu o dublă cruce pe el. Mantaua are o glugă și, pe spate, crucea templieră. Caracterul sacerdotal și cavaleresc al personajului este net indicat. Fără îndoială posibilă, gravorul a vrut să arate pe titularul vârfului unei ierarhii, al cărei terminus este centrul comun al tuturor ierarhiilor spirituale din lumea noastră. Louis Charbonneau Lassay presupune că personajul este Hugues de Payns[36], fondatorul ordinului Templului, căruia i se aducea, în sânul ordinului, un cult de dulie[3738]. Noi credem însă că este vorba de Jacques de Molay.

În fața lui se vede o cruce latină, în fundul unei cavități profunde, săpată în zid; ea domină o stâncă făcută din mici blocuri ce reamintesc Golgota. Alături, o altă cruce, tot săpată adânc, ca și aceea în fața căreia se roagă personajul înarmat, este înconjurată de cele trei cuie, de trestia cu buretele din vârful ei, încrucișată cu lancea, ambele având vârfurile în jos. O incizie intenționată ar indica pe cruce locul unde ar fi fost făcută rana de către lance.

Ansamblul constituie ceea ce se numea în Evul Mediu «armoariile Patimelor»[39] sau «Blazonul lui Iisus Hristos», arătat aici în forma în care era folosit în magia neagră.

---

36 „dulie” (gr. δουλεία, „slujire”) — în teologia catolică, cinstirea cuvenită sfinților, distinctă de *latria*, adorarea datorată numai lui Dumnezeu, și de *hiperdulia*, cinstirea Fecioarei.

37 sursa: **Hugues de Payns (c. 1070–1136)**, cavaler din Champagne, întemeietorul și primul Mare Maestru al Ordinului Templului (Ierusalim, c. 1119).

38 dulie — Cinstirea cuvenită sfinților (gr. (vezi pagina 321)

Pe treptele care poartă această cruce, patru grupuri de puncte dispuse câte trei și, dedesubt, inscripția în goticul cursiv:

IE REQVIER A DIEV PADON

Să observăm că, prin același procedeu de care am vorbit mai sus, una din cruci e pe fond negru și cealaltă e clară, simbolizând o alternanță de rigoare (cerută pentru dușmani) și de mizericordie (pe care o solicită pentru el personajul din față).

Este de remarcat că movila de pietre piramidale, cu crucea pe fond negru, se află suprapusă pe dreptunghiul pe care este gravat soarele negru.

[98 (101)]

În fața celui îngenunchiat, care li se închină, sunt trei simboluri așezate ierarhic unul deasupra altuia.

Jos, aceeași cruce clară pe care am descris-o, cu instrumentele patimilor. La nivelul median, numele prescurtat al lui Iisus, cu o grafică specială pe care o redăm în fig.1.

Fig.1

39 *Arma Christi* (lat.) — „armele lui Hristos”: instrumentele Patimilor (crucea, cuiele, lancea, trestia cu buretele, coroana de spini) tratate în Evul Mediu ca blazon al lui Hristos.

Ceea ce izbește este mărimea neobișnuită a jambajului[40] literei intermediare *h,* cam de trei ori mai mare decât un *h* obișnuit. Axul vertical pare o cruce, prin liniuța orizontală adăugată la extremitatea lui superioară. Putem constata că *h* astfel desenat nu este altceva decât ierogliful lui Saturn (fig.2).

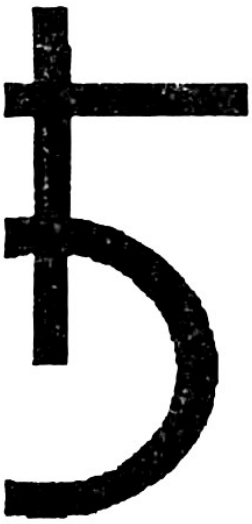

Fig. 2

Ținând seamă că istoria vizibilă este doar reziduală și «semnificată», că evenimentele mari se petrec pe planurile cauzale invizibile, ne întrebăm dacă scenele de pe zidul din Chinon nu «semnifică» cel mai important eveniment ciclic de la 1300 încoace, cu incalculabile consecințe, încă neepuizate, ci, din contră, decizând reversul istoric al omenirii. Cum să nu «asude angoasa» cineva care declanșează o așa înlănțuire de evenimente, oricât de conforme ar fi cu legea evoluției?

40 „jambaj” (fr. *jambage*) — hasta, trăsătura verticală a unei litere.

Și, iar ceva straniu: Saturn este tot ce se poate concepe mai opus Soarelui; or, caracterul solar al lui Iisus e binecunoscut. În sistemul

[99 (102)]

heliocentric, Soarele este prima și Saturn ultima planetă. Când deci în numele lui Iisus este pus și hierogliful lui Saturn, putem spune că suntem în plină acțiune de magie neagră.

Saturn este totuși astrul Melancoliei, și el domină întregul graffiti în umbrele lui întunecate. Satelitul sumbru învăluie toată opera. Putem deci să-l considerăm ca premergător al gravurii lui Dürer[41], *Melancolia.* Graffitul nu are valoare artistică, dar este egal simbolic operei Maestrului de la Nürnberg, întrecând-o imens prin anvergura și responsabilitatea autorilor lui, pentru gravitatea momentului ciclic și a evenimentelor ce aveau să fie dezlănțuite.

41 sursa: **Albrecht Dürer, *Melencolia I* (1514)**, gravură pe cupru; tradiția astrologică pune melancolia sub semnul lui Saturn, iar pătratul magic din gravură este «pătratul lui Jupiter», remediu contra influenței saturniene.

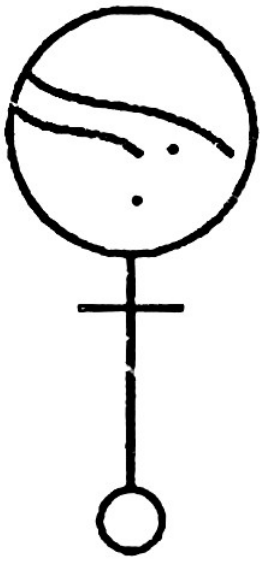

Fig. 3

Regăsim a treia oară crucea, pe verticală în sus. Louis Charbonneau Lassay se mărginește să spună că semnul este compus dintr-o cruce al cărei picior este rotunjit și care susține o sferă puțin turtită, încinsă cu două linii sinuoase neterminate și două puncte. Acest hieroglif este foarte vechi și era folosit cu mult timp înaintea creștinismului în magia neagră, simbolizând tăierea legăturii dintre Pământ (sfera mică) și Cer (sfera mare), prin linia orizontală, care întretaie verticala ce unește cele două sfere.

Complexitatea simbolurilor autentice este miraculos inepuizabilă în simplicitatea lor, toate sensurile împlinindu-se unul pe altul.

Și dacă graffitul *Sue l'angoisse* («asudă angoasa») înseamnă culpă, așa cum o crede și Louis Charbonneau Lassay (în ultimă instanță, de la Adam încoace, tot neamul omenesc asudă angoasa)? Și în cazul graffitului nostru, aveau de ce să asude angoasa ființele principale din

el, căci ritualul lor de execrațiune dezlănțuia o urgie, un ciclon, peste omenire, până la sfârșitul ciclului!

A doua piatră de sus, scrie Louis Charbonneau Lassay, poartă o lance izolată, lângă două personaje, dintre care unul, rău figurat, este separat de celălalt de o linie dublă, ce se ridică și se înconvoaie, dar care n-ar putea fi luată drept o cârjă pastorală, după cum am mai spus-o. Încovoierea adăpostește și ea o mână; mâna o vom regăsi și în altă parte.

Al doilea personaj este acoperit, ca și primul, de un fel de glugă monastică; și unul și altul poartă «nimbul sfinților» și, vom adăuga noi, mantia lor este tot templieră. Pe una din ele se vede crucea.

Mai întâi, lancea este un simbol axial și polar, care situează imediat scena: unul dintre personaje este mai ocultat decât celălalt și se află învăluit într-un fel de eclipsă, un fel de Luz[42] indivizibil, într-un loc «inviolabil». Este curios că linia care îl învăluie poate fi și silueta, schema unei lebede, și atunci avem un punct de joncțiune cu Insula Albă hyperboreană și cu Avallon[43][44]. Templul n-a fost unul din «acoperirile ei exterioare»?

Lângă capetele celor două personaje se află două cercuri incomplete, cu două puncte ca ochi; ar putea fi schemele, prototipurile, capetele celor doi. Se poate

---

42 *Luz* (ebr. לוּז) — „migdal” și „sâmbure”: numele vechi al Betelului (Facerea 28, 19) și, în tradiția evreiască, osul indestructibil al trupului din care se va face învierea; Guénon (*Le Roi du Monde*, cap. VII, «Luz ou le séjour d'immortalité») face din el simbolul centrului inviolabil, «sălașul nemuririi». [Facerea (Biblia sinodală), ro.] (vezi pagina 331)

43 *Avallon* — „Insula Merelor” din legenda arturiană, unde e dus regele Arthur rănit; Guénon o identifică cu Insula Albă, centrul spiritual hiperboreean. (vezi pagina 312)

44 Avallon — „Insula Merelor” din legenda arturiană; la Guénon, Insula Albă, centrul hiperboreean. (vezi pagina 312)

percepe în graffiti o tendință de a face aluzie la ideea Schemelor.

Sub încovoierea gâtului lebedei hyperboreene, regăsim mâna.

Care este rostul celor trei mâini, câte una în cele trei trepte demonice, ultima fiind cheia de boltă a întregii compoziții? Louis Charbonneau Lassay vede ceva echivalent cu unele talismane musulmane[45]. Dar ce înseamnă aceste talismane?

Mai întâi, de care mână este vorba: de cea dreaptă sau de cea stângă? Sunt două posibilități. Dacă mâna este întoarsă cu dosul la privitor, este cea dreaptă; dacă este întoarsă cu palma, cea stângă; la toate cele trei mâini, degetul mare se află spre dreapta celui ce o ridică și stânga celui ce o privește. Dar o mână izolată aparține unei ființe cu aspect uman, chiar dacă înfățișează un înger sau chiar pe Dumnezeu. Trebuie, prin urmare, să redăm mintal mâna unei ființe cu aparențe

[101 (104)]

omenești, și atunci, dacă mâna este cea dreaptă, acea ființă întoarce spatele gravorului și spectatorului. Se poate admite asta? Când un artist realizează o ființă care, după intenția lui, trebuie să ne vorbească, ea ne privește din față. Dar în acest caz mâna din graffiti este cea stângă. Că acel care ridică mâna ne privește, o indică personajul învăluit în schema lebedei. Este de ajuns să ni-l imaginăm ridicând brațul stâng. Deci mâna este a personajului, și atunci e cea stângă.

Or, dacă mâna dreaptă ridicată este instrumentul binecuvântării, cea stângă ridicată e mâna blestemului, și a execrațiunii, constatare coroborând perfect sensul întregului graffiti.

45 sursa: **Talismanul mâinii** — *khamsa* (arab. „cinci”), «mâna Fatimei», amuletă apotropaică răspândită în lumea islamică și mediteraneeană.

Deci, găsim mâna stângă pe toate cele trei planuri, în primele două întovărășită de alte simboluri, dar în planul trei, în planul superior – unică, singură, dominând întreaga compoziție. Evertuată, actualizată de procesul templierilor în curs, mâna de execrațiune blestemă timpurile acelea în rădăcina lor, învolburându-le în vibrații din ce în ce mai ample și mai virulente.

Încă o observație finală: până în ziua de astăzi, se susține că ordinul Templierilor era în decadență, că-și pierduse doctrina, că ultimul Mare Maestru era un cavaler ignorant[46], un bătrân căzut în copilărie, deci incapabil de cunoștințe inițiatice și esoterice, a căror asimilare cere calificări cu totul neobișnuite.

Or, ce vedem? Un graffiti de mare și incontestabilă valoare simbolică, făptuit sub ochii lui, elaborat, detaliu cu detaliu, în prezența sa; îl putem presupune căzut în așa hal de senilitate, că nu-l interesa ceea ce făceau tot timpul în fața lui subordonații săi? În cel mai rău caz, trebuia să ceară explicații pentru fiecare detaliu al simbolurilor stranii ce se elaborau sub ochii săi. Dar ipoteza cea mai firească este că el a dirijat ansamblul operei, dacă n-a pus și mâna în punctele lui esențiale, dând toate indicațiile, controlând și încuviințând totul. Este ipoteza cea mai rezonabilă, ipoteza bunului simț. Și dacă ar fi fost senil, căzut în copilărie, deci inofensiv, se pune întrebarea logică, de ce l-au mai ars?

Deci dacă Șeful exterior al Templului dă totuși, prin implicație dar și indirect, dovadă că știa, înțelegea, aproba anumite simboluri,

[102 (105)]

doctrine și rituri – care nici pe timpul acela nu alergau pe străzi – toate acestea înseamnă că Ordinul Templierilor

46 sursa: **Judecata istoricilor** — portretul lui Jacques de Molay ca bătrân needucat și slab vine mai ales din istoriografia secolului XIX (Michelet, *Le Procès des Templiers*, 1841–1851) și din propriile lui declarații la proces, unde s-a numit «cavaler neștiutor de carte»; autorul îl respinge.

era un organism viu, în deplina stăpânire a depozitului său tradițional, și atunci ei au socotit crima într-atât de mare, încât au cerut răzbunare pentru criminali și pentru posteritatea lor. Ei nu și-au dat seama că ordinul, fiind la sfârșitul ciclului lor de existență, căzuse sub dominație demonică. Proba cea mai evidentă a acestei situații constă în faptul că Templierii foloseau acțiuni de magie neagră.

Considerații asupra formulei «Gnothi seauton[47][48]»

Formula delfică a suferit și ea degradarea care a atins toată lumea modernă. Este interpretată astăzi ca un îndemn la o analiză cât mai amănunțită a sufletului individual, cu scopul unei așa-zise ameliorări morale. Chiar psihanaliștii se reclamă de la ea.

Având în vedere ce era omul antic, dar mai ales cel preistoric, nu e nici un motiv să atribuim lui Apollo Delficul asemenea intenții nătânge. Narcis este un personaj din mitologia greacă[49], dar narcisismul este un produs al lumii moderne. Și orice analiză a elementelor nepermanente din individualitatea noastră duce, direct sau nu, dar în mod necesar, la narcisism, la complezență față de sine și intoleranță față de alții.

În realitate, formula de pe templu este divină și îndeamnă la cunoașterea sâmburelui nepieritor din noi,

47 γνῶθι σεαυτόν (gr.) — „Cunoaște-te pe tine însuți”, inscripția din pronaosul templului lui Apollon de la Delfi (Pausanias X, 24, 1; Platon, *Protagoras* 343b, *Charmides* 164d–165a, *Alcibiade I* 124a–133c). Pentru Guénon nu e o îndemnare la introspecție psihologică, ci la cunoașterea Sinelui, principiul nepieritor al ființei. (vezi pagina 323)

48 Gnothi seauton — „Cunoaște-te pe tine însuți” (gr. (vezi pagina 323)

49 sursa: **Ovidiu, *Metamorfoze* III, 339–510** — Narcis, fiul râului Cefis, îndrăgostit de propriul chip văzut într-un izvor, se stinge privindu-l; Tiresias prezisese că va trăi «dacă nu se va cunoaște» (*si se non noverit*, III, 348), răsturnare ironică a formulei delfice. [Ovidiu — Metamorphoses, la]

«Sinea[50]», de pe care, când este bine înțeleasă, toate elementele psihice se despoaie ca niște frunze uscate. Pentru intuirea acestui «seauton»[51], trebuie reduse la tăcere, în primul rând, facultățile analitice din ființa umană.

René Guénon a publicat un studiu cu acest nume în revista arabă «Alaarifa»[5253]. Indicăm câteva puncte esențiale, însoțite când trebuie de scurte comentarii[54].

[104 (107)]

Întotdeauna, după cum bine se știe, misterele au avut un caracter secret. Se pare că misterele care i-au inspirat pe Pythagora și Platon au fost misterele legate de cultul lui Apollon din Delfi, socotit centru universal, adică Omfalos[55]-ul, simbol al centrului lumii, însă riturile acestui cult sunt în legătură cu o tradiție nordică foarte veche, pe care o găsim atât în *Vede,* cât și în Avesta.[56] Științele erau atribuite lui Apollo, în special Geometria și Medicina. Platon pusese pe poarta școalei sale fraza «Nimeni nu intră aici dacă nu este geometru...»[57], iar în altă formulă

50 σεαυτόν (gr.) — „pe tine însuți”.

51 Sinea — Traducerea lui Lovinescu pentru Ātman: principiul nepieritor al ființei, «Zeul necunoscut» din fiecare. (vezi pagina 348)

52 * René Guénon, *Gnothi Seauton,* în „Alaarifa”, passim (Toate citatele din lucrarea lui Guénon sunt luate din acest studiu al său.

53 *Al-Maʿrifa* (arab. المعرفة) — „Cunoașterea”, mai ales cunoașterea gnostică, inițiatică; revistă din Cairo.

54 sursa: **René Guénon, «Connais-toi toi-même»**, apărut în traducere arabă în revista *Al-Maʿrifa* (Cairo, 1931); textul francez a fost publicat postum în *Mélanges* (Gallimard, 1976).

55 ὀμφαλός (gr.) — „buricul”, piatra sacră de la Delfi, socotită centrul lumii (acolo unde s-au întâlnit cei doi vulturi trimiși de Zeus din cele două capete ale pământului); Guénon îl tratează ca simbol al Centrului suprem (*Le Roi du Monde*, cap. IX).

56 *Avesta* — corpusul cărților sacre ale zoroastrismului (Iranul vechi), înrudit cu Vedele; ambele păstrează, după Guénon și B. G. Tilak, amintirea unei patrii nordice primordiale.

57 sursa: **Tradiție târzie** — „Ἀγεωμέτρητος μηδεὶς εἰσίτω” („Să nu intre nimeni negeometru”), inscripție pusă pe seama porții Academiei lui Platon abia de comentatorii neoplatonici din sec. VI (Ioannes Philoponos, *In De anima*; Elias, *In Categorias*).

tot Platon spunea că Dumnezeu «geometrizează»[58], făcând aluzie probabil tot la Apollo.

Este greșit să atribuim acestei formule un sens psihologic, deoarece fenomenele psihice sunt doar modificări exterioare și nu constituie esența ființei; adevărata cunoaștere este deasupra rațiunii și implică o trăire efectivă a fenomenului. Este necesar să reamintim aceste lucruri elementare, pentru cele ce vor urma. Accentuăm că, înainte de toate, învățământul apolonian era geometric, derivând din acel Spirit care a realizat construcția universală, și care mai târziu a fost numit cu formula masonică «Marele Arhitect al Universului». Se știe că partea cea mai importantă din învățămintele Masoneriei operative era o moștenire pythagoriciană.

Delfi se afla în centrul neamului vechi grec. Mai existau și alte centre, fiecare cu specificația lui spirituală, probabil în punctele unde cerul și pământul se atingeau în hierogamii nespuse; astfel Eleusis, tipic pentru acest gen de mistere, Samotrace, unde se transmuta focul subteran al Cabirilor[5960], Dodona, Andania și altele. Olympia era un loc de competiție în care întreceri, totdeauna sacralizate, deveneau ordalii care distilau seva națiunii pentru patru ani.

Chiar din vremea poemelor homerice, cetatea Atena avea porecla de sfântă[61]. Acest fapt atinge direct subiectul

---

58 sursa: **Plutarh, *Quaestiones convivales* VIII, 2, 1 (718c)** — Plutarh discută de ce Platon ar fi spus că „ἀεὶ γεωμετρεῖν τὸν θεόν” („Dumnezeu geometrizează mereu”); sentința nu se găsește ca atare în dialoguri. [Plutarh — Quaestiones convivales, grc]

59 Cabirii (gr. Κάβειροι) — divinități misterice ale focului subteran și ale metalurgiei, venerate mai ales la Samotrace și Lemnos. (vezi pagina 316)

60 Cabiri — Cabirii, divinități misterice ale focului subteran și ale metalurgiei, venerate la Samotrace și Lemnos. (vezi pagina 316)

61 sursa: **Homer, *Odiseea* XI, 323** — „Ἀθηνάων ἱεράων” („a Atenei celei sfinte”); epitetul «sfântă» revine și la Aristofan și Pindar. [Homer — Odiseea, grc]

nostru. Pallas Atena însuma înțelepciunea paternă, cu un caracter mai metafizic decât Apollo. Faptul că era fecioară îi arăta transcendența. Apollo este mai degrabă imanent, «solarizând» lumea: dimensiunile spațiului și determinările timpului se sensibilizează mai ales prin lumina solară. În cel mai bun caz, Soarele nu poate duce mai sus decât Ființa. Pentru acel ce a trecut

[105 (108)]

prin punctul negru al soarelui, timpul, spațiul, viața și celelalte condiționări dispar. Pallas-Atena, născută prin creștetul capului părintelui său[62], este Sefira Supremă, Kether,[63] ciakra Sahasrara[64] din Yoga hindusă. Deci informalul este habitatul obișnuit al zeiței. E soră prin tată cu Apollo și, ca patroană a țesătoarelor, geometrizează și ea, căci pe un gherghef se pot țese toate tainele universului. Dar înainte de toate zeița este ceea ce, mai târziu, creștinismul a numit Sofia[6566].

Trebuie să considerăm subiectul din alte perspective, aparent fără tangente cu el, în fond convergente.

Se găseau la Atena și în împrejurimi altare ridicate în cinstea «Zeilor Necunoscuți». Aceste altare purtau

62 *Keter* — „Coroana” (ebr.), sefira supremă a Cabalei. (vezi pagina 328)

63 *sahasrāra cakra* — „roata cu o mie de spițe (petale)” (sanscr.) — centrul subtil din creștetul capului, ultimul în urcușul lui *kuṇḍalinī*; simbolic, nimbul sfinților și deschiderea spre informal.

64 Σοφία (gr.) — „Înțelepciunea”, ipostaziată în cărțile sapiențiale (Pildele 8–9) și dedicată, la Constantinopol, marii biserici a Sfintei Sofii. (vezi pagina 348)

65 sursa: **Hesiod, *Teogonia* 886–900, 924–926; *Imnul homeric către Atena* (XXVIII)** — Zeus o înghite pe Metis, iar Atena se naște înarmată din capul lui, despicat de Hefaistos. [Hesiod — Teogonia, grc]

66 Sofia — „Înțelepciunea” (gr. (vezi pagina 348)

inscripția: «Agnostois Theois[67]» (Zeilor necunoscuți). Renan ironizează[68], spunând că, prudenți, grecii s-au asigurat pentru o eventuală omisiune în cazul că ar fi uitat să omagieze vreun zeu puternic, adăugând că nu s-au găsit inscripții puse la singular.

Din nenorocire pentru el, dezinvoltura lui Renan este contrazisă categoric de textul din «Faptele Apostolilor»[69]. Citățm:

> «16. Iar în Atena, pe când Pavel îi aștepta, duhul lui se îndârjea în el văzând că este plină de idoli cetatea (...)
>
> 18. Iar unii dintre filosofii epicurei și stoici discutau cu el și ziceau: Ce voiește oare să ne spună acest semănător de cuvinte? Iar alții ziceau: Se pare că este vestitor de dumnezei streini, fiindcă binevestește pe Iisus și Învierea.
>
> 19. Și luându-l cu ei, l-au dus la Areopag zicând: putem să cunoaștem și noi ce este această învățătură nouă, grăită de tine?(...)
>
> 22. Și Pavel stând în mijlocul Areopagului a zis: Bărbați Atenieni, în toate vă văd că sunteți foarte evlavioși.
>
> 23. Căci străbătând cetatea voastră și privind locurile voastre de închinare, am aflat și un altar pe care era

---

67 Ἀγνώστοις Θεοῖς (gr.) — „Zeilor necunoscuți” (traducerea o dă autorul); asemenea altare sunt atestate la Atena și Faleron de Pausanias (I, 1, 4) și de Filostrat (*Viața lui Apollonios* VI, 3).

68 sursa: **Ernest Renan, *Saint Paul* (1869), cap. VII** — în episodul atenian Renan comentează inscripțiile închinate «zeilor necunoscuți», presupunând că Pavel a pus la singular o formulă care era la plural. [Ernest Renan — Saint Paul (1869), fr]

69 sursa: **Faptele Apostolilor 17, 16-34** — cuvântarea Sfântului Pavel în Areopag, citată după Biblia din 1975 (vezi nota originalului), cu omisiunile marcate de autor. [Faptele Apostolilor (Biblia sinodală), ro.]

scris: «Dumnezeului necunoscut». Deci pe cel pe care voi, necunoscându-l, Îl cinstiți, pe acesta îl vestesc eu vouă.

[106 (109)]

24. Dumnezeu care a făcut lumea și toate cele ce sunt în ea, acesta fiind Domnul cerului și al pământului, nu locuiește în temple făcute de mâini (...)

25. Nici nu este slujit de mâini omenești, ca și cum ar avea nevoie de ceva, de vreme ce El dă tuturor viață și suflare și toate.

26. Și a făcut dintr-un sânge tot neamul omenesc, ca să locuiască peste toată fața pământului, așezând vremurile cele mai înainte rânduite și hotarele locuirii lor.

27. Ca ei să caute pe Dumnezeu, doar L-ar pipăi și L-ar găsi, deși nu este departe de fiecare dintre noi.

28. Căci în El trăim și ne mișcăm și suntem, precum au zis și unii dintre poeții voștri, căci al lui neam și suntem[70] (...)

30. Dar Dumnezeu, trecând cu vederea veacurile neștiinței, vestește acum oamenilor ca toți, de pretutindeni, să se pocăiască.

31. Pentru că a hotărât o zi în care va să judece lumea cu dreapta, prin Bărbatul pe Care L-a rânduit spre acestea, dăruind tuturor încredințare prin învierea din morți».

---

70 sursa: **Faptele Apostolilor 17, 28** — Pavel citează pe **Aratos din Soloi, *Phainomena*, v. 5**: „τοῦ γὰρ καὶ γένος εἰμέν” („căci și noi suntem din neamul lui”), vers prezent aproape identic și în *Imnul către Zeus* al lui Cleanthes (v. 4); «în El trăim și ne mișcăm și suntem» e pus de exegeza veche pe seama lui Epimenide din Creta. [Aratos din Soloi — Phainomena, grc] [Faptele Apostolilor (Biblia sinodală), ro.]

Bineînțeles, bărbatul care va învia din morți și va judeca lumea este Iisus Hristos. Și capitolul se încheie cu paragraful:

> «34. Iar unii bărbați alipindu-se de El au crezut – dintre care și Dionisie Areopagitul[71] și o femeie cu numele de Damaris și alții împreună cu ei»[72].

E singurul loc din Noul Testament în care se vorbește de acest personaj eminamente enigmatic, ale cărui scrieri aveau să aibă o influență uriașă în formularea celei mai înalte metafizici creștine.

Această unică mențiune a făcut pe Renan și pe cei de teapa lui să conteste chiar existența personajului; nu numai el, ci și apologeții creștini vorbesc de scrierile lui «Pseudo-Dionisie Areopagitul», fără să-și dea seama cât de șocant poate fi alăturarea cuvântului «Pseudo» celei mai transcendente Gnoze creștine.

[107 (110)]

Redactorul «Faptelor» nu ar fi menționat numele unei femei necunoscute, Damaris, dacă nu ar fi existat; nu avea nici un interes. Verosimilitatea uneia confirmă existența tovarășului ei din text.

Cât despre fondul chestiunii, anume dedicarea altarelor unui zeu necunoscut sau mai multor zei necunoscuți, nu are nici o importanță și nu implică vreo contradicție. «Zeul necunoscut» este Atma[7374], «Sinea»,

---

71 * „Faptele apostolilor”, Cap. XVII, în: *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Editura Institutului biblic și de misiune Ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1975.

72 sursa: **Dionisie Areopagitul** — sub numele lui au circulat, de la începutul sec. VI, *Despre numele divine*, *Teologia mistică*, *Ierarhia cerească*, *Ierarhia bisericească* și zece epistole, fundamentul teologiei apofatice creștine; critica modernă le datează pe la 500 și le atribuie unui «Pseudo-Dionisie».

73 *Ātmā* (sanscr. *ātman*) — „Sinele”, principiul transcendent și nepieritor al ființei, identic în esență cu *Brahma*; «Sinea» din traducerea lui Lovinescu. (vezi pagina 312)

74 sursa: **Psalmul 117, 22; Matei 21, 42; Efeseni 2, 20** — „Piatra pe care n-au băgat-o în seamă ziditorii, aceasta s-a făcut în capul unghiului”; Guénon (*Symboles fondamentaux*, cap. «La pierre angulaire») arată că e

care se răsfrânge parțial în fiecare ființă, ceea ce nu împiedică faptul că Sinea este totdeauna Una, Unitate în Multiplicitate, Indistincțiune dar nu confuziune. Creștinul Pavel binevestește Atenienilor pe Sinea macrocosmică, reprezentată prin Iisus Hristos, Piatra din vârful Unghiului[75] al cărui aspect permanent imanent este Omfalosul.

Facem acum iar un salt în laturile de altminteri caracteristice mersului ritual. Vom vorbi de anumite aspecte ale doctrinei masonice. Datele le-am luat din lungul studiu al lui René Guénon[76], Parole perdue et mots substitués,[77] (Verbul pierdut și cuvinte substituite), apărut în: Études Traditionnelles,[78] Iulie-Septembrie, 1948.

După cum se arată că în toate tradițiile se vorbește despre ceva dispărut (de fapt este vorba de unele cunoștințe și trăiri), autorul menționează că pierderea simbolizează totdeauna întunecarea survenită în lume din cauza desfășurării ciclice. Întunecarea nu s-a produs deodată, ci treptat. Lucrului pierdut i s-a substituit alt lucru, ținând, în măsura posibilului, locul lui. La rândul

piatra de cheie a bolții, nu piatra de temelie. [Psalmii (Biblia sinodală), ro.]

75 Atma — „Sinele” (sanscr. (vezi pagina 312)

76 *Parole perdue et mots substitués* — „Cuvântul pierdut și cuvintele substituite” (fr.); traducerea dată de autor între paranteze, «Verbul pierdut...», e liberă.

77 „Studii tradiționale” (fr.) — *Études Traditionnelles*, revista pariziană (fostul *Voile d'Isis*) în care a publicat Guénon din 1933 până la moarte.

78 sursa: **René Guénon, «Parole perdue et mots substitués», *Études Traditionnelles*, iulie–august și septembrie 1948**; reluat în *Études sur la Franc-Maçonnerie et le Compagnonnage*, vol. II (1965). [René Guénon — «Parole perdue et mots substitués» (1948; în Études sur la Franc-Maçonnerie et le Compagnonnage), fr]

lui, și acesta s-a putut pierde. Soma[7980] vedică a dispărut, fiind înlocuită cu un substitut, care și el a dispărut. La evrei, Numele Mare, ha-shem,[81] nu mai este pronunțabil de la distrugerea templului, fiind înlocuit cu Adonai[82].[83] Numele dispărut nu putea fi pronunțat decât de Marele Preot, în templu.

Căutarea acestui lucru pierdut era ceea ce se numea în Evul Mediu «Questa[84]» Graalului[85], și aparținea exclusiv domeniului esoterismului, găsirea echivalând cu restaurarea Stării Primordiale în însăși această viață și reintegrarea în Paradisul terestru. Procesul este, de data

[108 (111)]

aceasta, în sensul invers căderii; urcând din substituire în substituire, se ajunge până la Verbul indicibil.

În Masonerie, «căutarea cuvântului pierdut» se practica mai ales la gradul de Maestru, în special în acela de «Royal Arch[86]»[87]. Acest cuvânt regăsit este în realitate și el un cuvânt substituit. Vorba care reprezintă în acest grad «Cuvântul găsit» apare sub o formă destul de

79 *soma* (sanscr.) — băutura sacră a riturilor vedice, din sucul unei plante azi neidentificate, «băutura nemuririi»; Guénon arată că după pierderea ei a fost înlocuită cu substitute. (vezi pagina 348)

80 *ha-Shem* (ebr. הַשֵּׁם) — „Numele”: tetragrama YHWH, care nu se mai rostește; numai Marele Preot o pronunța, o dată pe an, în Sfânta Sfintelor, de Ziua Ispășirii.

81 *Adonai* (ebr. אֲדֹנָי) — „Domnul meu”, numele rostit în locul Tetragramei. (vezi pagina 309)

82 Adonai — „Domnul meu” (ebr.): numele rostit în locul Tetragramei de nespus. (vezi pagina 309)

83 Soma — Băutura sacră a riturilor vedice, «băutura nemuririi», pierdută și înlocuită cu substitute. (vezi pagina 348)

84 *Queste* (fr. veche), *inchiesta* (ital.) — „căutarea” Graalului, tema romanelor arturiene (*La Queste del Saint Graal*, c. 1225).

85 Questa — „Căutarea” Graalului (fr. (vezi pagina 344)

86 „Arcul Regal” (engl.) — grad al masoneriei anglo-saxone (Holy Royal Arch), socotit desăvârșirea gradului de Maestru, în care se «regăsește» Cuvântul pierdut. (vezi pagina 345)

87 *Bēl* (akkad. „Stăpânul”) — titlul zeului suprem babilonean Marduk, înrudit cu semiticul *Baal*; autorul îl apropie de celticul *Belenos*, zeul solar.

alterată: dar, după Guénon, în interpretarea cea mai autorizată și mai plauzibilă, și acesta este un cuvânt compus din trei nume divine, care provin din trei tradiții diferite. Guénon nu-l spune, dar l-am găsit publicat în altă parte. Acest nume este[88] *IABELON. IAH* – numele ebraic al creatorului universului; *BEL* este numele zeului suprem babilonean[89], dar poate fi Bal, Belen. Găsirea lui în limbile semitice și indo-europene este o dovadă că vocabularul aparține Tradiției Primordiale. Denumirea orașului ON[90] desemnează cetatea Fenixului cu același nume, deci Syria primitivă. Nu există exclusive în acest domeniu. Îl găsim în special și în nimbul icoanelor lui Hristos, ON. Formula *Iabelon* are un caracter sincretic bine caracterizat și din cauza aceasta, dar mai ales pentru că este pronunțabilă, aparține și ea formulelor substituite. Aici citățm textual pe Guénon din lucrarea sus numită și rugăm pe cititor să-și ascută ochii, după vorbele lui Dante[91], căci s-ar putea găsi cheia întregului studiu și un început de dezlegare a unui arcan, la care până acum nu am găsit nici o aluzie scrisă.

88 *On* — numele biblic (Facerea 41, 45) al Heliopolisului egiptean, cetatea Soarelui, unde, după Herodot (II, 73), venea Fenixul să-și îngroape tatăl; în nimbul crucifer al icoanelor lui Hristos stă scris **Ὁ ὢΝ**, „Cel ce este” (Ieșirea 3, 14 în Septuaginta: „Ἐγώ εἰμι ὁ ὤν”). [Facerea (Biblia sinodală), ro.]

89 sursa: **Cuvântul gradului Royal Arch** — în ritualurile engleze, *Jah-Bul-On* (sau *Jabulon*), interpretat ca reunire a trei nume divine: *Jah* (ebraic), *Baal/Bel* (siro-babilonian) și *On* (egiptean, Heliopolis, sau grecescul ὁ ὤν, „Cel ce este”).

90 sursa: **Dante, *Purgatoriul* VIII, 19–21** — „Aguzza qui, lettor, ben li occhi al vero, / ché 'l velo è ora ben tanto sottile, / certo che 'l trapassar dentro è leggero” („Ascute-ți bine aici, cititorule, ochii spre adevăr, căci vălul e acum atât de subțire, încât e ușor să treci dincolo de el”).

91 Royal Arch — „Arcul Regal” (engl.): grad masonic în care se «regăsește» Cuvântul pierdut. (vezi pagina 345)

«La construirea Templului, cuvântul Maeștrilor era[92], după legenda Graalului, în posesia a trei personaje, care aveau puterea să-l comunice: Solomon, Hiram, Rege al Tyrului și Hiram Abi; acest lucru fiind admis, cum moartea lui Hiram Abi poate fi suficientă ca să atragă pierderea acestui cuvânt? Răspunsul este că, pentru a-l comunica regulat și în forma rituală, era nevoie de concursul celor «trei primi-Maeștri», astfel că absența sau dispariția unuia singur dintre ei făcea această comunicare imposibilă, în mod tot atât de necesar ca existența a trei laturi pentru formarea unui triunghi; și aici nu este, cum ar putea-o gândi acei care nu au o obișnuință suficientă a unor corespondențe simbolice, o simplă comparație sau o apropiere mai mult sau mai puțin imaginativă și lipsită de fundament real. În adevăr, o lojă operativă nu poate fi deschisă decât prin concursul a trei Maeștri, având în posesiunea lor trei baghete, ale

[109 (112)]

căror lungimi respective sunt în raportul numerelor 3, 4, 5; numai când aceste trei baghete au fost apropiate și strânse, astfel ca să formeze triunghiul dreptunghi pythagoreic, deschiderea lucrărilor poate avea loc.» (Atragem atenția asupra acestei pomeniri a pythagorismului.)

„Moartea celui de-al «treilea Mare Maestru» lasă necomplet triunghiul, și la aceasta corespunde, într-un anumit sens, forma echerului Venerabilului, care este numai cu două branșe inegale și normal în raport de 3 la 4, așa că pot fi considerate ca laturile unui unghi drept, a cărui ipotenuză este atunci absentă sau, dacă vrei, «subînțeleasă». Este de

92 sursa: **René Guénon, «Parole perdue et mots substitués», *Études Traditionnelles*, 1948** — citat în traducerea autorului. Legenda celor trei Mari Maeștri (Solomon, Hiram regele Tirului și Hiram Abi, arhitectul ucis de cei trei calfe răi) e legenda centrală a gradului de Maestru (cf. III Regi 7, 13-14 și II Paralipomena 2, 13-14). [René Guénon — «Parole perdue et mots substitués» (1948; în Études sur la Franc-Maçonnerie et le Compagnonnage), fr] [III Regi (Biblia sinodală), ro.]

remarcat că reconstituirea triunghiului complet, așa cum figurează în însemnele de Past Master[93],[94] implică sau, cel puțin ar trebui teoretic să implice, că acesta a ajuns să împlinească restituirea a ceea ce era pierdut.”

„Cât despre cuvântul sacru, care nu poate fi comunicat decât prin concursul a trei persoane, este destul de semnificativ că acest caracter se întâlnește la cuvântul care corespunde gradului de «Royal Arch» (Iabelon, *n.n.*) și este considerat ca reprezentând «Cuvântul regăsit». Comunicarea lui nu se poate face, în mod regulat, decât în acest fel. Cele trei persoane despre care este vorba formează un triunghi, și cele trei părți ale cuvântului, care sunt atunci cele trei silabe corespunzând la tot atâtea nume divine în tradiții diferite, așa cum am explicat-o mai sus, «trec» succesiv, dacă se poate spune, de la una la alta, în laturile triunghiului, până când parola va fi în întregime «justă și perfectă». Cu toate că nu-i încă vorba în realitate decât tot de un «cuvânt substituit», faptul că *Royal Arch* este sub raportul filiațiunii operative cel mai «autentic» din toate gradele superioare, conferă acestui mod de comunicare o importanță considerabilă pentru interpretarea pe care o dăm.”

93 „Fost Maestru [Venerabil]” (engl.) — titlul celui care a condus o lojă; însemnul său e echerul cu figura teoremei lui Pitagora (triunghiul 3–4–5). (vezi pagina 339)

94 Past Master — „Fost Maestru Venerabil” (engl.): titlul celui care a condus o lojă. (vezi pagina 339)

Fie-ne permisă o încercare de a armoniza aceste considerații, desperecheate prin natura lor. În definitiv, este un studiu cu subiect masonic, iar un imperativ important al acestei științe sacre este acela de a extrage în mod subtil Ordo ab Chaos[95].[96] De asemenea, Arta Regală recomandă «de rassembler ce qui était épars[97]». Trebuie să ne închipuim această împrăștiere ca pe un maidan, pe care zac răspândite o mulțime

[110 (113)]

de unelte și materiale heteroclite, al căror rost și îmbinare numai sagacitatea arhitectului o știe. După cum pot face un tot armonic, Apollo Delficul, Pallas Atena, Dionisie Areopagitul, Apostolul Pavel și Iisus Hristos, reprezentați de cei trei mari Maeștri, care singuri pot constitui o lojă operativă. Apollo geometrizează, Atena schematizează, și este incontestabil că schema este prealabilă operei arhitecturale, o condiționează și, în acest sens, îi este superioară. Prin mitul nașterii ei, Pallas este metafizică. Apostolul Pavel dă un sens arhitectural doctrinei creștine. Iată vorbe cu tâlc din Scrisoarea întâia către Corinteni,[98] cap. III. Se începe cu un simbolism vegetal, cum se cuvine Marelui Dulgher al Universului, din Nazaret, fiu adoptiv al altui Mare Dulgher[99]:

---

95 „Ordine din haos” (lat.) — deviza Ritului Scoțian Antic și Acceptat; forma corectă latinească e *Ordo ab Chao*. (vezi pagina 338)

96 „a aduna ceea ce era risipit” (fr.) — deviza alchimică și masonică a reunirii, pereche a lui *Ordo ab Chao*.

97 Ordo ab Chaos — „Ordine din haos” (lat.): deviza masonică a reunirii celor risipite. (vezi pagina 338)

98 sursa: **I Corinteni 3, 6-17** — citat după Biblia din 1975 (vezi nota originalului). [I Corinteni (Biblia sinodală), ro.]

99 sursa: **Marcu 6, 3; Matei 13, 55** — „Nu este Acesta teslarul (dulgherul), fiul Mariei?”, „Nu este Acesta fiul teslarului?” (gr. τέκτων, „meșter, constructor”). [Marcu (Biblia sinodală), ro.]

> «6. Eu am sădit; Apollo a udat; dar Dumnezeu a făcut să crească».

(Apollo este desigur un colaborator al lui Pavel[100], dar coincidența de nume cu Zeul geometru nu poate fi o întâmplare, *n.n.)*

> «7. Astfel, nici cel care sădește nu este ceva, nici cel ce udă, ci numai Dumnezeu face să crească.
>
> 8. Cel care sădește și cel care udă sunt deopotrivă; și fiecare își va lua plata, după osteneala sa.
>
> 9. Căci noi ai lui Dumnezeu împreună suntem.»

(În Masonerie se spune «colaboratori ai Marelui Arhitect»).

În restul versetului se face tranziția de la simbolismul vegetal la cel mineral. Suntem în Grecia, civilizație de piatră și marmoră prin excelență. Din Mare Dulgher, Dumnezeu se transformă în Mare Arhitect.

Urmează deci, în același paragraf:

> «Voi sunteți ogorul lui Dumnezeu, zidirea lui Dumnezeu.
>
> 10. După harul lui Dumnezeu cel dat mie, ca un înțelept meșter, am pus temelia, iar altul zidește. Dar fiecare să ia seamă cum zidește.
>
> 11. Căci nimeni nu poate pune altă temelie decât cea pusă, care este Iisus Hristos.
>
> 12. Iar de zidește cineva pe această temelie: aur, argint, sau pietre scumpe, lemne, fân, trestie (iarăși alternanță de simbolism vegetal și mineral; *n.n.*).

---

100 sursa: **Faptele Apostolilor 18, 24-28** — Apollo (Apolo), iudeu din Alexandria, «bărbat elocvent și puternic în Scripturi», care a predicat în Corint după Pavel. [Faptele Apostolilor (Biblia sinodală), ro.]

> 13. Lucrul fiecăruia se va face cunoscut; îl va vădi ziua (Domnului). Pentru că în foc se descopere și focul însuși va dovedi ce fel este lucrul fiecăruia.
>
> 14. Dacă lucrul cuiva pe care l-a zidit va rămânea, va lua plată.
>
> 15. Dacă lucrul cuiva se va arde, va fi păgubit, dar el se va mântui, așa ca prin foc.
>
> 16. Nu știți oare că voi sunteți templul lui Dumnezeu și că Duhul lui Dumnezeu locuiește în voi?
>
> 17. De va strica cineva templul lui Dumnezeu, îl va strica și Dumnezeu pe el, pentru că sfânt este Templul Domnului care sunteți voi.»[101]

În textul citat mai sus, Iisus apare ca temelia Bisericii; în Epistola către Efeseni[102] ni se înfățișează ca piatra din vârful unghiului, la cele două capete ale axului vertical.

> «20. Zidiți fiind pe temelia apostolilor și proorocilor, piatra cea din capul unghiului fiind însuși Iisus Hristos.
>
> 21. Întru el orice zidire bine alcătuită crește ca să ajungă un locaș sfânt în Domnul.
>
> 22. În care și voi împreună sunteți zidiți, spre a fi un locaș al lui Dumnezeu în Duh.»[103]

După această proiecție conceptuală magistrală a unui Dom cosmic, calitatea de reprezentant al Marelui Arhitect al Orientului și al Occidentului nu mai poate fi refuzată călătorului și pribeagului Pavel. A făcut cunoscute liniile

---

101 * *I Corinteni,* III, 6-17, în: *Biblia sau Sfânta Scriptură,* București, Editura Institutului biblic și de misiune Ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române, 1975.

102 sursa: **Efeseni 2, 20-22** — citat după Biblia din 1975 (vezi nota originalului). [Efeseni (Biblia sinodală), ro.]

103 * *Idem., Efeseni II,* 20-22.

de forță schematizate ale noii biserici, a insinuat, pentru urechile atente, trecerea de la simbolismul vegetal la cel mineral, adică de la Paradisul terestru la Ierusalimul ceresc.

Să vedem cum se pot îmbina într-un tot organic formulele disparate culese pe parcurs, focuri clipind în noaptea divină.

1. Apollo Geometru din Delfi îndeamnă: *Gnothi seauton*; 2. în ecou, Pallas Atena lămurește ce este seauton: o agnostos Theos,[104] Zeul Necunoscut, Sinea ta de bază; 3. Iisus Hristos face sinteza: ON,[105] Ființa,

[112 (115)]

cum este scris pe nimbul său. Dar, reamintim că ON este orașul Fenixului, Syria primitivă, și cine altcineva este Fenixul decât Acel care moare și învie trei zile mai târziu? Cei trei Mari Arhitecți, Apollo, Atena, Iisus Hristos își suflă unul altuia, trecându-l, fragmentul din Marele Nume ce-l au în depozit sacru. Se formează atunci o frază nouă, inedită: Gnothi seauton, o agnostos Theos, o ON[106] – Cunoaște-te pe tine însuți, pe zeul necunoscut, Ființa. Bineînțeles, fraza tot o formulă substituită rămâne, explicitând trei silabe, necunoscute actualei umanități. Totuși, după formula pe care am încercat s-o reconstituim, mai poate urma o altă formulă substituită, implicită. Iată cum:

În «Faptele Apostolilor» se pomenește scurt, dar semnificativ, de Dionisie Areopagitul, adică membru al

104 ὁ ἄγνωστος θεός (gr.) — „Zeul necunoscut” (traducerea o dă autorul în text); la Faptele Apostolilor 17, 23 inscripția e în dativ: Ἀγνώστῳ θεῷ, „Dumnezeului necunoscut”. [Faptele Apostolilor (Biblia sinodală), ro.]

105 ὁ ὤν (gr.) — „Cel ce este”, Ființa (participiul verbului εἶναι „a fi”), numele cu care Dumnezeu se descoperă lui Moise în Septuaginta (Ieșirea 3, 14) și care stă scris în nimbul lui Hristos. [Ieșirea (Biblia sinodală), ro.]

106 γνῶθι σεαυτόν, ὁ ἄγνωστος θεός, ὁ ὤν (gr.) — formula reconstituită de autor, tradusă de el îndată după citare.

Adunării supreme care guvernează Atena, Areopagul, câmpul lui Ares[107]. Această singură mențiune scripturală este întregită de tradițiile orale. I se atribuie lui Dionisie cărțile areopagitice[108] și, tradițional vorbind, nu vedem motiv de îndoială. Se spune de către adversari că se menționează aceste texte de abia în secolul al V-lea. Dar ele au putut fi obiectul unei tradiții orale timp de cinci secole, când s-a socotit oportun să fie date la iveală. Mai mult, este posibil, după exemplele ce le avem în China și India, ca la fiecare generație să apară un alt Dionisie, numele desemnând mai mulți învățători succesivi, vehiculând aceeași învățătură.

Dionisie Areopagitul a avut misiunea să promoveze în creștinism Apofaza[109],[110] disciplina determinațiilor negative, Adwaita[111][112] creștină, care, bineînțeles, se afla în sâmbure în învățătura Mântuitorului, cum este normal în fiecare nouă Revelație. Dacă învățământul lui Apollo Delficul și al Atenei a putut fi formulat de cineva care se numea Dionisos, înseamnă că Areopagitul a unificat apollonismul cu dionisismul? Fidelul din mine este incredul, dar textele citate în acest studiu sunt coerente și căile lui Dumnezeu necunoscute.

Semnificativ în cel mai înalt grad este faptul că apofaza dionisiană poate modifica în sens adwaitean

---

107 Ἄρειος πάγος (gr.) — „Dealul (stânca) lui Ares”, colina de lângă Acropole pe care se întrunea cel mai vechi tribunal al Atenei și care i-a dat numele.

108 sursa: **Corpus Areopagiticum** — scrierile puse sub numele lui Dionisie Areopagitul, citate pentru prima oară sigur la colocviul de la Constantinopol din 532 (de severieni); de unde contestarea lor modernă, pe care autorul o respinge.

109 ἀπόφασις (gr.) — „negare”: teologia apofatică, calea negațiilor, care afirmă că Dumnezeu e mai presus de tot ce se poate spune despre El (Dionisie Areopagitul, *Teologia mistică*). (vezi pagina 310)

110 *advaita* — „non-dualitate” (sanscr.) — doctrina Vedantei lui Śaṅkara (sec. VIII), după care Sinele (*Ātman*) și Principiul suprem (*Brahman*) sunt «fără al doilea». (vezi pagina 309)

111 Adwaita — „Nondualitate” (sanscr. (vezi pagina 309)

112 Apofaza — Calea negațiilor (gr. (vezi pagina 310)

secvența de formulă pe care am încercat s-o reconstituim mai sus, transformând-o acum în: Gnothi seauton-o agnostikeos Theos-ouk ON.[113] Cunoaște-te pe tine însuți, Zeu incognoscibil, Neființa.

[113 (116)]

Este și ea tot o formulă substituită. Totuși, după ea nu mai poate fi decât Tăcerea Ultimă.

Notă adițională

În legătură cu transmiterea fluentă a Cuvântului Inefabil, de către cei trei Mari Maeștri, unul altuia, după ce, în prealabil, au format cu baghetele lor un triunghi dreptunghic, îmbinând astfel Mantra[114][115] cu Yantra[116],[117] – cu analogia și omogenitatea organică a formulelor de la Delfi, Atena și cetatea On, de care am vorbit mai sus –, găsim preziceri semnificative în ritualurile masonice operative ce ne-au rămas.

Un grad înalt al Masoneriei operative este numit Heredom[118][119] – după unii, ușoară deformare a termenului Heirdom, care înseamnă *moștenire.* În «ordinul regal al

113 Formula autorului, tradusă de el: «Cunoaște-te pe tine însuți, Zeu incognoscibil, Neființa». Greaca e aproximativă: «agnostikeos» nu e un cuvânt grecesc (pentru „incognoscibil” s-ar spune ἄγνωστος sau ἀκατάληπτος), iar οὐκ ὤν înseamnă „ne-fiind”; „Neființa” s-ar reda prin τὸ μὴ ὄν.

114 *mantra* (sanscr.) — formulă sacră sonoră, «instrument al gândirii», suport al invocației; pereche cu *yantra*, suportul vizual. (vezi pagina 331)

115 *yantra* (sanscr.) — „instrument”: diagramă geometrică sacră, suport de meditație, echivalentul vizual al lui *mantra*.

116 Mantra — Formule sacre (sanscr. (vezi pagina 331)

117 Yantra — Diagramă geometrică sacră, suport vizual al meditației (sanscr.).

118 *Heredom* — nume de grad și de munte mitic în masoneria scoțiană (Royal Order of Scotland, «Heredom of Kilwinning»); etimologiile propuse: engl. *heirdom* „moștenire”, gr. ἱερὸς δόμος „casa sfântă”. Autorul îl scrie și «Herodom» și «Herdon». (vezi pagina 326)

119 sursa: **Legenda scoțiană a Templierilor** — Templierii fugiți în Scoția ar fi luptat alături de Robert Bruce la Bannockburn (1314) și ar fi trecut tradiția lor masoneriei; loja de la Kilwinning (Ayrshire) se pretinde «loja-mamă» a Scoției. E o tradiție masonică, nu un fapt istoric documentat.

Scoției», moștenirea este depozitul inițiatic templier. După legendă, unii din ultimii cavaleri ai Templului s-au refugiat în Scoția, primiți de regele Robert Bruce[120]. Au fondat acolo loja-mamă de Kilwinning.

Unii au spus că Herodom este numele unui munte din Scoția; luat literal, afirmația este pur imaginară. Într-un articol intitulat Heredom, de René Guénon[121], apărut în *Etudes Traditionnelles,* nr. 266, 1948, se reproduce afirmația care se găsește în ritualurile Masoneriei adonhiramite, că prima lojă a fost ținută în «valea profundă unde domnesc Pacea, Adevărul și Unirea», vale care este cuprinsă între cei trei munți Moriah, Sinai și Herdon. În ritualurile Masoneriei operative, cei trei munți sunt Sinai, Moriah și Thabor. Cu alte cuvinte, *Thaborul a fost substituit lui Herodom.* Să se rețină acest fapt.

Se știe importanța muntelui Thabor în tradițiile cele mai tainice ale creștinismului. Pe Thabor s-a schimbat la față Iisus Hristos[122], lângă dânsul apărând Moise și Ilie. Lumina care-l înconjura a fost numită lumina thaborică[123] în esoterismul creștin, și dobândirea ei o căutau

120 Heredom — Nume de grad și de munte mitic în masoneria scoțiană; interpretat ca «moștenire» sau «casă sfântă». (vezi pagina 326)

121 sursa: **René Guénon, «Heredom», *Études Traditionnelles*, nr. 266, 1948**; reluat în *Études sur la Franc-Maçonnerie et le Compagnonnage*, vol. II. [René Guénon — «Heredom» (1948; în Études sur la Franc-Maçonnerie et le Compagnonnage), fr]

122 sursa: **Matei 17, 1-9; Marcu 9, 2-9; Luca 9, 28-36** — Schimbarea la Față, în fața lui Petru, Iacob și Ioan; numele Taborului nu e dat în Evanghelii, ci de tradiție (Origen, Chiril al Ierusalimului). [Matei (Biblia sinodală), ro.]

123 sursa: **Controversa isihastă (1337–1351)** — Sfântul Grigorie Palama a apărat, contra calabrezului Varlaam și a lui Achindin, caracterul necreat al luminii taborice (energie divină), dogmatizat de sinoadele de la Constantinopol din 1341, 1347 și 1351; teologia latină scolastică n-a primit distincția palamită între esență și energii.

isihaștii[124]. O dispută celebră s-a ridicat între ortodocși și catolici[125], aceștia

[114 (117)]

din urmă declarând lumina thaborică drept creată, pe când ortodocșii o socotesc necreată. Nu e o ceartă de cuvinte, căci în isihasm obținerea luminii thaborice este sinonimă cu Theosis[126],[127] Divinizarea, pe când în gândirea catolică, acel ce practică rugăciunea minții, până la termenul ei, tot creatură rămâne.

Ni s-a sugerat că triada Iisus-Moise-Ilie ar fi modelul in divinis[128] al operațiunii celor trei Mari Maeștri masoni, când pronunță Cuvântul Inefabil și întemeiază o lojă. Pe muntele Thabor, triadei Iisus, Moise, Ilie îi corespunde ternarul celor trei apostoli, Petre, Iacob și Ioan, care asistau la Transfigurare. Tangența cu Masoneria este vădită și prin faptul că Apostolul Petre, al cărui rol propriu este să traducă în concret ideile divine, propune Domnului să clădească trei colibe[129] pentru el și cei doi sfinți, un fel de rezumat al celor trei munți. Aceasta nu este cea mai înaltă interpretare ce se poate da acestei pericope evanghelice.

Se pot găsi concordanțe românești asupra acestei probleme. Muntele Ceahlău (accentuez, *tot muntele,* nu numai mânăstirea Durău, de la poalele lui), își are hramul la sărbătoarea «Schimbarea la Față», ce se prăznuiește în ziua de 6 August. Legenda spune că, în noaptea ce

---

124 lumina thaborică — Lumina Schimbării la Față de pe Tabor; în isihasm, energie divină necreată, a cărei vedere echivalează cu îndumnezeirea. (vezi pagina 331)

125 isihaștii — Monahii care practică rugăciunea minții în liniștea inimii (gr. (vezi pagina 328)

126 θέωσις (gr.) — „îndumnezeire”, unirea omului cu Dumnezeu prin har, ținta vieții duhovnicești în Ortodoxie. (vezi pagina 349)

127 Theosis — „Îndumnezeire” (gr. (vezi pagina 349)

128 „în cele divine”, în ordinea principială (lat.) (vezi pagina 328)

129 sursa: **Matei 17, 4** — „Doamne, bine este să fim noi aici; dacă voiești, voi face aici trei colibe: Ție una, lui Moise una și lui Ilie una.” [Matei (Biblia sinodală), ro.]

precede ziua respectivă, ies din peșterile necunoscute ale Ceahlăului cei șapte sihaștri, așezați pe munte de Dumnezeu, de la începutul lumii. Am putea considera Ceahlăul un substitut românesc al Thaborului? Ținând seamă însă de existența Tradiției Primordiale, din care celelalte tradiții, prin urmare și cea iudaică, derivă, nu s-ar putea afirma contrariul. Se pune întrebarea atunci, care alți doi munți românești ar putea fi prototipuri pentru Sinai și Moriah? Este foarte greu de dat răspuns, având în vedere numărul munților sacri din țară. În apropiere, găsim Călimanul și Rarăul; pe toată întinderea țării s-ar putea socoti ca posibil și Popivanul maramureșan, s-ar mai putea socoti ca munte sfânt și Caraimanul, cu vârful Omul, munte la poalele căruia Șerban Cantacuzino, în urma unui pelerinaj în peninsula Sinai, a zidit mânăstirea Sinaia[130].

130 sursa: **Atribuire greșită** — mănăstirea Sinaia a fost zidită (1690–1695) de **spătarul Mihail Cantacuzino**, fratele domnului Șerban Cantacuzino, după pelerinajul făcut la mănăstirea Sfânta Ecaterina de pe Muntele Sinai (1682).

Aspecte de simbolism inițiatic

Calitatea excepțională a basmelor lui Creangă, puritatea lor simbolică, rigoarea și înlănțuirea lor doctrinală, anumite insistențe și insinuări ale autorului, o trezire și o luciditate fără greș și fără lipsuri, luminând mitul cu alt soare decât acela al rațiunii, duc inevitabil la punerea întrebării: Creangă era conștient de valoarea esoterică a lucrurilor ce le scria?

Sau, mai general, în vremea lui Creangă, mai erau individualități conștiente, dacă nu total, cel puțin în parte, de valoarea excepțională, esoterică, a tradițiilor populare românești și, prin implicație, de importanța mistică a istoriei poporului nostru?

Teoretic, problema este secundară, pentru că oricare ar fi răspunsul, valoarea unei doctrine inițiatice, non-umană și perenă prin definiție, nu este scăzută, nici mărită, de gradul de cunoaștere a celor ce-o expun, bineînțeles, cu condiția să fie corect formulată.

Totuși, din punctul de vedere ciclic, nu este fără interes dacă am ști că unii depozitari și transmițători ai datinelor populare românești își dădeau seama de valoarea simbolică a lor; cu alte cuvinte, întrebuințând un simbol ilustru, dacă știau nu numai că au în mână o casetă cu un conținut necunoscut dar infinit de prețios, ci aveau și informații asupra naturii reale a acestui conținut.

Răspunsul este interesant, pentru că ar fi pusă în chestiune prelungirea anumitor inițieri românești până tardiv, în secolul al XIX-lea.

Este foarte greu de dat acest răspuns, pentru simplul motiv că, în asemenea împrejurări, cei mai importanți reprezentanți ai tradiției, șefii ei reali, rămân total ascunși în umbră, geniul literar și artistic al celor ce expun doctrina nu ne dă aici un drept să tragem concluzii asupra gradului lor de realizare inițiatică. Dar, cel puțin, o repetăm, puternice prezumții de prelungiri tradiționale capătă o consistență mărită.

În ceea ce-l privește pe Creangă, reamintim că Guénon, în studiul său asupra Graalului[131], nu excludea posibilitatea, nu numai a existenței unor scriitori aleși să expună anumite mituri fără să fie conștienți de valoarea lor adâncă, dar și a unor individualități privilegiate, în perfectă cunoștință de cauză a lucrurilor spuse, și citățm, ca de exemplu, pe Dante. Totuși, probe riguroase nu pot exista nici chiar la Dante, nici la Homer, Shakespeare sau Goethe și, firește, nici la Creangă: suntem într-un domeniu strict inefabil și misterele cele mai mari sunt rostite cu o aparentă nebăgare de seamă, dosite în verva anecdotică, plină de căpcăuni, sau în vălul de nepătruns al frumuseții artistice, străbătut de drumuri întretăiate și de labirinturi.

Problema lucidității lui Creangă este strict dependentă de aceea a existenței, în Moldova secolului al XIX-lea, unui grup de deținători ai unui depozit inițiatic, căci în domeniul tradițional nu poți transmite decât ce-ai primit. Este o lege de o rigoare absolută.

131 sursa: **René Guénon, «Le Saint Graal», *Le Voile d'Isis*, 1934** (reluat în *Symboles fondamentaux de la science sacrée*, 1962, cap. III–IV) — Guénon admite că unii autori de romane ale Graalului au transmis mituri fără a le înțelege, alții, ca Dante, în deplină cunoștință; aceeași idee în *L'ésotérisme de Dante* (1925). [René Guénon — «Le Saint Graal» (1934; în Symboles fondamentaux de la Science sacrée), fr]

Suntem reduși să cercetăm firimituri, membra disjecta[132],[133] simptome care au răbufnit în exterior; ceea ce este mai important, interiorul, principiul de sinteză și coeziune, a rămas totdeauna neexprimat. Prin natura lucrului inițiatic, adevărații deținători ai acestui principiu au rămas total necunoscuți; suntem siliți să ne mulțumim cu aceia care le-au fost purtătorii de cuvânt și ne-au dat firimiturile Symposionului[134] lor față de moarte.

De aceea vom expune, doar exemplar și ilustrativ, câteva lucruri care ne-au ajuns întâmplător la cunoștință, totuși îndeajuns de semnificative pentru ca să merite transmisiunea. Materialul este inepuizabil și rămân de despuiat toate calendarele, almanahurile și publicațiile epocii. Citățm aproape din întâmplare anumite fapte:

[117 (120)]

Mai întâi, iată ce se gândea în organizații inițiatice străine despre Moldova. Trupele de ocupație rusești au fondat, în 1778, la Iași, o lojă masonică de rit scoțian rectificat. S-au bătut două medalii cu această ocazie. Profesorul P.P. Panaitescu ni le descrie astfel[135]:[136]

Prima medalie: fața reprezintă pe Minerva și pe Marte în primul plan, cu o piramidă cu simboluri masonice. Marte ține în mâna dreaptă un echer și un cerc, iar în stânga o cunună. Minerva scrie pe piramidă: Iassi, 29 April, 1772.

---

132 „mădulare risipite” (lat.) — după Horațiu, *Satire* I, 4, 62: *disiecti membra poetae* („mădularele poetului sfâșiat”); fragmente răzlețe dintr-un întreg pierdut. (vezi pagina 333)

133 Συμπόσιον (gr.) — „ospăț, banchet”, cu aluzie la dialogul lui Platon; aici, ospățul tainic al deținătorilor tradiției.

134 membra disjecta — „Mădulare risipite” (lat.): fragmente răzlețe ale unui întreg pierdut. (vezi pagina 333)

135 * „Revista istorică”, nr. 7-9, Iulie-Septembrie, 1928.

136 sursa: **P. P. Panaitescu, articol în *Revista istorică* (N. Iorga), XIV, nr. 7–9, iulie–septembrie 1928**, despre loja militară «Marte» întemeiată la Iași în timpul ocupației rusești din războiul ruso-turc de la 1768–1774. Medalia poartă data 29 aprilie 1772, deci «1778» din text pare o scăpare (de autor sau de tipar).

Pe revers, în italiană: Si Scolpi presenta medaglia in memorie della nuova loggia militare di Marte stabilita dai Francmasoni nella citta di Jassi, il XXIX Aprilie, il anno M.D.CC.LXXII.[137]

A doua medalie: Minerva, înconjurată de nori, ține în mână un șarpe încolăcit. Jos, o grămadă de pietre cu semne masonice. Pe revers, o inscripție latină: Moldaviae calculum album[138] adjecerunt Majores[139] («Strămoșii au hărăzit Moldovei piatra albă[140]»). Formula se referă la Apocalips:

> „Cine are urechi, să asculte ce zice Bisericilor Duhul: «Celui ce va birui, îi voi da să mănânce din mana ascunsă, și-i voi da o piatră albă; și pe piatra aceasta este scris un nume nou, pe care nu-l știe nimeni decât acela care-l primește»” (Ap. II, 17)[141].

E incontestabil un semn de afecțiune, și pe planul microcosmic și pe acela macrocosmic.

Țara căreia i se hărăzește «piatra albă» de către «strămoși» este indiscutabil sediul unui străvechi și important Centru spiritual. Nu poate exista altă interpretare. Bineînțeles, nu e vorba de loja nou înființată,

---

137 „S-a bătut medalia de față în amintirea noii loji militare a lui Marte, întemeiate de francmasoni în orașul Iași, la 29 aprilie, anul 1772” (ital., cu grafii dialectale sau greșite: *memoria*, *città*, *aprile*, *l'anno*).

138 *calculum album adicere* (lat.) — „a adăuga pietricica albă”: la romani, a vota favorabil, aruncând în urnă o pietricică albă (cea neagră însemna osânda); traducerea întregii devize o dă autorul.

139 piatra albă — Pietricica albă din Apocalipsa 2, 17, pe care e scris numele cel nou; la autor, semnul consacrării unui centru spiritual. (vezi pagina 342)

140 Majores — „Strămoșii” (lat. (vezi pagina 331)

141 sursa: **Apocalipsa 2, 17** — citat după o traducere mai veche. În Biblia sinodală (1988): „Cine are urechi să audă ce zice Duhul Bisericilor: Celui ce biruiește îi voi da să mănânce din mana cea ascunsă și-i voi da o pietricică albă, iar pe pietricică scris un nume nou, pe care nimeni nu-l știe, decât cel ce-l primește.” Vulgata: *dabo illi calculum candidum*. [Apocalipsa (Biblia sinodală), ro.]

ci de recunoașterea de către străini veniți din afară[142] a unei adevărate consacrări străvechi, deoarece se vorbește de Majores,[143] care sunt «strămoșii», termen riguros echivalent cu «pitri[144]»[145] din sanscrită, strămoșii din tradiția hindusă, strămoșii actualei umanități. «Majores» sunt o referire la un alt verset apocaliptic: «Împrejurul scaunului de

[118 (121)]

domnie stăteau douăzeci și patru de scaune de domnie; și pe aceste scaune de domnie stăteau douăzeci și patru de bătrâni, îmbrăcați în haine albe și pe capete aveau cununi de aur»[146][147]. Este vorba de un colegiu sacerdotal, de un dublu zodiac în jurul Polului Ceresc, originea și principiul tuturor investiturilor și elecțiunilor din lumea noastră, și în special al Centrului spiritual suprem, iar prin el, al celor Secundare. Repetăm: n-o spuneau moldovenii, ci niște străini aducând cu ei o inițiere, străină și ea. Piatra albă din Moldova și acea neagră din Mecca formează Yin-Yang[148], un Harap-Alb. Reamintim o tradiție reprodusă de S.T. Kirileanu[149] în cartea lui despre legendele privitoare la Ștefan cel Mare:

142 * Este vorba de „l'Arbre Sec de l'Empire", din tradițiile ghibeline.

143 *maiores* (lat.) — „cei mai mari, strămoșii"; traducerea o dă autorul. (vezi pagina 331)

144 *pitṛ* (sanscr., pl. *pitaraḥ*) — „părinții, strămoșii", cărora li se aduc ofrande în riturile *śrāddha*; după Guénon, strămoșii ciclici ai umanității actuale. (vezi pagina 342)

145 pitri — „Strămoșii" (sanscr. (vezi pagina 342)

146 * *Apocalipsa,* IV, 4, în: *Biblia sau Sfânta Scriptură,* Societatea Biblică

147 * S.T. Kirileanu, *Ștefan cel Mare și Sfânt,* Ed. III, Tipografia Mănăstirii Neamțu, 1924.

148 *yin-yang* (chin. 陰陽) — cele două principii complementare, întunecat-feminin și luminos-masculin, figurate în cercul împărțit în două jumătăți, fiecare cu un punct din culoarea celeilalte.

149 sursa: **Apocalipsa 4, 4** — citat după traducerea D. Cornilescu (ediția Societății Biblice, cum arată nota originalului); în Biblia sinodală: „Și împrejurul tronului, douăzeci și patru de tronuri, și pe tronuri douăzeci și patru de bătrâni, șezând, îmbrăcați în haine albe, și pe capetele lor cununi de aur." [Apocalipsa (Biblia sinodală), ro.]

«Tătarii năvăleau în Moldova, nu ca să prade ci ca să găsească piatra albă și trunchiul uscat»[150].

Este demn, de asemenea, de interes, grupul din jurul lui Mihai Sturdza[151], în frunte cu Asachi. Erau oameni cu râvnă pentru binele obștesc, foarte cultivați, însă net conservatori, fără excesele progresiste ale confraților lor din Muntenia.

În primii ani ai domniei, Mihai Sturdza, cu ajutorul lui Gh. Asachi, a înființat Academia Mihăileană[152], echivalentul strict al unui liceu de mai târziu. Instituție cât se poate de profană. Atunci de ce s-a dat așezământului ca pecete unul din cele mai importante simboluri hermetice: fenixul renăscând, ridicându-se din focul care-l incinerase, înscris în centrul unui pentagram[153] cu vârful în sus? E un pantacol[154] complet al lui Magnum Opus[155]. Ne gândim la ceea ce scria Guénon despre învățământul tradițional din Evul Mediu, împărțit

150 sursa: **S. T. Kirileanu, *Ștefan cel Mare și Sfânt. Povestiri și cântece poporane* (ed. a III-a, Mănăstirea Neamț, 1924)** — culegere de legende despre Ștefan cel Mare; «trunchiul uscat» e Arborele Uscat din tradiția imperială ghibelină (vezi nota originalului). [S. T. Kirileanu — Ștefan cel Mare și Sfânt. Povestiri și cântece poporane (1924), ro]

151 sursa: **Mihail Sturdza (1794–1884)**, domn al Moldovei (1834–1849), sub regimul Regulamentului Organic; **Gheorghe Asachi (1788–1869)**, cărturar, editorul *Albinei românești*, ctitor al învățământului în limba română în Moldova.

152 „Marea Operă” (lat.) — opera alchimică a transmutației, care duce la Piatra Filosofală; simbolic, realizarea spirituală. (vezi pagina 331)

153 „cele trei căi” (lat.) — gramatica, retorica și dialectica, primele trei arte liberale ale școlii medievale.

154 „cele patru căi” (lat.) — aritmetica, geometria, muzica și astronomia, artele liberale superioare. Guénon (*L'ésotérisme de Dante*, cap. II) arată că Dante le pune în corespondență cu cele șapte ceruri, dublându-le cu un învățământ ocult. (vezi pagina 344)

155 sursa: **Academia Mihăileană** (Iași, 1835), școală superioară cu cursuri de filosofie, drept și inginerie, întemeiată de Mihail Sturdza la îndemnul lui Gheorghe Asachi; precursoarea Universității din Iași (1860).

în trivium[156][157] și quadrivium[158],[159] dublat însă de un învățământ ocult, la care face aluzie Dante. Ne punem întrebarea, dacă această academie nu era acoperirea exterioară a unei cu totul altfel de academii, în genul Academiei platoniciene din Florența, a lui Marsilio Ficino[160], și el patronat de un principe, Lorenzo dei Medici? Nu înseamnă numaidecât că Asachi și Mihai Sturdza erau principalele personaje ale grupului. Adevărații șefi

[119 (122)]

puteau fi ascunși. Adăugăm că Mihai Sturdza a fost ultimul Domn român care mai semna «IO Mihai Voevod»[161], utilizând deci misteriosul monosilab utilizat de toți voievozii români. Cercetătorii au atins uneori sensurile intermediare ale monosilabului, dar niciodată semnificația lui adâncă – pe bun motiv, pentru că este un «mister polar» (sir qutbaniya[162]),[163] în sensul strict al

156 sursa: **Academia platonică de la Careggi**, întemeiată în 1462 prin dania lui Cosimo de' Medici către Marsilio Ficino (1433–1499), traducătorul lui Platon și al *Corpus Hermeticum*, și ocrotită apoi de Lorenzo de' Medici «Magnificul». [Corpus Hermeticum, grc]

157 quadrivium — Aritmetica, geometria, muzica și astronomia — artele liberale superioare. (vezi pagina 344)

158 pentagram — Steaua cu cinci colțuri, simbol al omului regenerat și al chintesenței. (vezi pagina 342)

159 pantacol — Figură simbolică (pentaclu) care rezumă o doctrină sau o operă într-o singură imagine. (vezi pagina 338)

160 trivium — Gramatica, retorica și dialectica — primele trei arte liberale ale școlii medievale.

161 *sirr quṭbānī* (arab. سِرّ قطباني) — „taină polară”: taina care ține de *quṭb*, «Polul», capul ierarhiei spirituale în esoterismul islamic. (vezi pagina 348)

162 sursa: **«Io»** — particula din titulatura domnilor români (*Io Ștefan voievod*), de obicei explicată ca prescurtare a lui *Ioan* (ebr. „Dumnezeu e milostiv”), nume luat de domni la ungere, sau ca pronume slavon «eu»; Lovinescu îi dă un sens polar, inițiatic.

163 sursa: **Formula titulaturii domnești moderne**, introdusă sub Alexandru Ioan Cuza și păstrată în Constituția din 1866 pentru Carol I («Carol I, prin grația lui Dumnezeu și voința națională, Domn al Românilor»).

cuvântului. În Muntenia, «IO» căzuse de mult în desuetudine. Mai avem scrisori ale lui Vodă Mihai Sturdza, din anul 1848, cu iscălitura precedată de «IO», semnul investiturii directe a Voievozilor noștri de către Monarhul perpetuu, care regentează întregul nostru ciclu; aceeași investitură pe care «săcăturile entuziaste» de la 1848 și de după au înlocuit-o «prin grația lui Dumnezeu și voința națională»[164].

Cu titlu de simplă curiozitate, menționăm că Mihai Sturdza își transformase numele de familie în ceea ce se numește heraldic armes parlantes[165][166]; anume, și-a suprapus primele două litere ale numelui (v. fig.1), transformându-l astfel în semnul Șarpelui de Aramă[167], pe care Moise îl ridicase în pustie[168] în fruntea poporului, ca intersemn și mijloc de tămăduire. În jurul unei cârje barată de un ax orizontal, deci în jurul concei, se înfășura un șarpe de aramă, care – printre altele – simbolizează și anticipează pe Hristos. Este identic cu șarpele ascendent al lui Esculap[169][170], benefic și vindecător, încolăcit în jurul unui baston. Este unul din principalele simboluri hermetice.

---

164 sir qutbaniya — „Tainǎ polarǎ” (arab. (vezi pagina 348)

165 „arme vorbitoare” (fr.) — blazoane ale căror figuri fac aluzie la numele purtătorului. (vezi pagina 312)

166 *Aesculapius*, gr. Ἀσκληπιός — zeul medicinei, al cărui atribut e toiagul cu un șarpe încolăcit (simbolul medicinei de azi). (vezi pagina 322)

167 sursa: **Numerii 21, 8-9** — Moise face un șarpe de aramă și-l pune pe o prăjină, iar cel mușcat care privește spre el trăiește; **Ioan 3, 14**: „Și precum a înălțat Moise șarpele în pustie, așa trebuie să se înalțe Fiul Omului.” [Numerii (Biblia sinodală), ro.]

168 Șarpele de Aramă — Șarpele de aramă ridicat de Moise în pustie (Numerii 21, 8-9), prefigurare a Crucii. (vezi pagina 347)

169 armes parlantes — „Arme vorbitoare” (fr.): steme ale căror mobile fac un joc de cuvinte cu numele purtătorului. (vezi pagina 312)

170 Esculap — Zeul medicinei (gr. (vezi pagina 322)

Fig. 1

O figură originală din grupul lui Asachi a fost Neculai Istrati[171]. Și-a datorat notorietatea antiunionismului său, susținut cu tărie și caracter, într-o vreme când era o modă și un snobism să fii unionist; nici unul din adversari nu i-a contestat bunăcredința, cinstea și dezinteresarea. Membru al unei vechi familii boierești de țară (din care a făcut parte

[120 (123)]

mai târziu Doctorul Istraty, frate cu Meletie, Episcopul Hușilor, prieten și fiu spiritual al lui Veniamin Costachi, bunicul patern al baritonului Edgar Istraty), își făcuse un castel la moșia din Rotopănești, «lângă Folticeni». Om de bine, a ridicat școli în satele lui, a întemeiat un institut de teatru în sat, dând și reprezentații. A lăsat o amintire neuitată chiar colectiviștilor care-i stăpânesc astăzi domeniul.

Se pune întrebarea: antiunionismul lui – sub aparență politică – nu masca dorința de a apăra un depozit

171 sursa: **Neculai Istrati (1818–1861)**, scriitor și om politic moldovean, căminar, fruntaș al antiunioniștilor în Divanul ad-hoc, colaborator al lui Asachi; autor de nuvele, piese și schițe publicate în *Albina românească* și în calendarele lui Asachi.

tradițional, primejduit de demagogia pașoptistă (temă ce s-a dovedit întemeiată)?

Suntem în situația să aducem câteva lumini în această chestiune, care fac foarte posibilă ipoteza noastră. Neculai Istrati a colaborat la multiplele publicații ale lui Asachi, printre altele la «Albina»[172], la Almanachul de învățătură și petrecere,[173] formând partea a doua din *Calendarul pentru Români*. În anul 1853, deci în plină fierbere modernistă, a tipărit o schiță sau o anecdotă, în care revine la ceva povestit în calendarul din anul 1852 – dacă ne luăm după o indicație de la începutul acestuia. Iată textul:

> «Munteanul cel cu anecdota de la podul Bistriței, din anul 1852, cu toate că făcuse hotărârea nestrămutată, ca și stâncile vetrei lui, de a nu trece peste pod în țară (din cetatea de munți nu se poate trece decât peste un pod, o «poartă strâmtă»[174], *n.n.*) – însă fiindcă omul propune și Domnul dispune[175], au trebuit de mare nevoie[176] să rămână și el inconsecvent și prin urmare astă toamnă, așezând desagii pe măgarul stânii, și-a luat un trist adio de la urși și de la brazi, de la stânci și de la șoimi și au plecat iarăși pe plai la vale, jignit în simplitatea sa că

172 *Almanah de învățătură și petrecere* — almanahul publicat de Gheorghe Asachi la Iași (din 1842), ca a doua parte a *Calendarului pentru români*.

173 sursa: ***Albina românească*** (Iași, 1829–1849), gazeta lui Gheorghe Asachi, cea dintâi gazetă politică și literară în limba română din Moldova.

174 de mare nevoie — „de nevoie, silit de împrejurări” (reg.).

175 sursa: **Proverb de origine latină** — *homo proponit, sed Deus disponit*, „omul propune, dar Dumnezeu dispune” (Thomas a Kempis, *De imitatione Christi* I, 19, 2, după Pildele lui Solomon 16, 9). [Thomas a Kempis — De imitatione Christi, la] [Pilde (Biblia sinodală), ro.]

176 sursa: **Matei 7, 13-14** — „Intrați prin poarta cea strâmtă... Cât de strâmtă este poarta și cât de îngustă este calea care duce la viață și puțini sunt care o află!” [Matei (Biblia sinodală), ro.]

> nu-și putea tălmăci, cum păcatele au ajuns măgarii mai în preț decât oamenii».

Autorul se referă probabil la un amănunt din anecdota din 1852.

«Mergând singur-singurel, l-au cuprins urâtul... începu să cânte doina» – și aici urmează o poezie de o excepțională valoare esoterică, pe care o vom reproduce la sfârșitul anecdotei, căci necesită comentarii mai lungi. S-ar putea, din cauza acestei doine, ca fraza incipientă, în care ni se spune despre ciobanul care jurase să nu-și părăsească raiul din munți, să nu fie o simplă formă de stil. «... Către sară munteanul cu cântece, cu măgarii cu tot, se adăposti la o căsuță de plăieș[177], așezată

[121 (124)]

chiar între crucile plaiurilor, pe piciorul muntelui Doamnei[178] (să fie vorba de Rarău, munte sacru, în al cărui vârf se află Pietrele Doamnei? *n.n.*), sigur azil al trecătorilor de acolo. Era acolo și un domnișor de oarecare condiție, rătăcit de o ceată de vânători și temându-se de mărgineni[179]». Nume scris cu *m* mic, deci nume comun. Se dă această poreclă locuitorilor de la hotare, dar cuvântul are și un admirabil sens inițiatic: desemnează, cu un termen neaoș românesc, pe catehumeni, pe profani, pe cei ce stau la marginea sanctuarului, fie ca acoperire exterioară, fie chiar în întunericul din afară. Numai într-o organizație inițiatică putem găsi o asemenea «restructurare» (rectificatio)[180] a unui cuvânt fără importanță aparentă.

---

177 plăieș — Străjer al plaiurilor de la munte, păzitor de graniță în vechea Moldovă. (vezi pagina 342)

178 „îndreptare” (lat.) — termenul alchimic și masonic al purificării (cf. Ritul Scoțian Rectificat).

179 sursa: **Pietrele Doamnei** — stâncile de pe culmea Rarăului (jud. Suceava), legate de legenda Doamnei Ruxanda, soția lui Alexandru Lăpușneanu, care și-ar fi ascuns acolo comorile.

180 mărgineni — Locuitorii de la margini, de la hotare; la autor, profanii care stau la marginea sanctuarului. (vezi pagina 332)

Reluăm: «... Tânărul se va plânge la zabet[181][182]». Nu am reușit să aflăm ce funcție desemnează acest nume. «Dar zabetul e surd. Șoaptele se aud mai ușor decât tunetul.» Explicația ar fi că tunetele se aud în căsuță ca șoaptele. Dar ce poate fi adăpostul acesta de plăieș de la poalele Rarăului, unde ordinea firească a lucrurilor este inversată? Un punct de refracție, istmul unde se operează analogia în sens invers, limita dintre lumile superioare și inferioare? Lucrul e așa de adevărat, că peste noapte domnișorul schimbă hainele cu munteanul, potrivit caracterului invers al locului în care se află. Tot peste noapte îi calcă mărginenii; munteanul este luat drept domnișorul, e bătut și prădat, iar domnișorul scapă în hainele de țăran. Căci mărginenii, ca profani, nu pot judeca decât după aparențe. Este ușor de tâlcuit ce vrea să spună Istrati în acest episod: luând numai aparențele, numai hainele civilizației occidentale, poporul nostru decade de la ocrotirea firească pe care i-o dau autenticitatea, originalitatea lui și trăirea conformă cu datini ce-i fuseseră date de la începutul lumii. Pățania lui este o ilustrare a doinei pe care a cântat-o când a ieșit din raiul lui din munți; se va vedea, când vom analiza-o. Cine l-a pus pe cioban să-și schimbe haina lui sacră, pe care o avea de la începutul lumii, cu aceea de domnișor? Din civilizația occidentală ia numai exteriorul și, pentru un blid de linte[183], pierde intrarea în Paradisul părăsit, deși jurase să n-o mai facă, după o trecută pățanie. La podul de

181 *zabet* (din turc. *zabit* „ofițer, cârmuitor”) — în Moldova și Țara Românească, ofițer de poliție, căpitan de margine sau ispravnic de plai; cel căruia tânărul vrea să se plângă de mărgineni.

182 *brudină* — taxa de trecere peste un pod sau un vad (din ucr./pol. *brud*, *bród* „vad”). (vezi pagina 316)

183 sursa: **Facerea 25, 29-34** — Isav își vinde lui Iacob dreptul de întâi născut pentru un blid de linte. [Facerea (Biblia sinodală), ro.]

pe Bistrița vrea să dea brudina[184][185] pe patru parale; jidovul îi cere șase din cauza măgarului.

[122 (125)]

«– A ajuns măgarul mai de preț în lume, reflectează Istrati, vor ajunge și celelalte vite a se măgări.» Dacă povestirea are un fond inițiatic, ne putem da seama ce semnificativă este prezența măgarului în anecdotă.

Revenim acum la doina pe care o cânta ciobanul, când se cobora din cetatea de munți spre mărgineni. Valoarea ei simbolică este așa de excepțională încât conferă un element de certitudine – atât cât este posibil în acest domeniu – presupunerilor noastre asupra gradului de cunoaștere esoterică a lui Istrate. Căci doina originală a fost modificată de Istrate în mod deliberat, spre paguba valorii literare, dar spre înmulțirea valorii esoterice. Această modificare a fost motivul pentru care revista folclorică a lui Artur Gorovei, «Șezătoarea»[186], a republicat anecdota lui Istrate, cu doina nouă și versiunea ei veche[187], care *singură* are o valoare folclorică și are o largă circulație. Repetăm: adăugirile sunt ale lui Istrate și aceste adăugiri au o valoare tradițională excepțională; Istrate nu le-a putut găsi, pe drept cuvânt, în nici o carte; ca atare, nu putea să le aibă decât prin transmisiune orală. O a treia soluție nu e posibilă.

Dăm, mai întâi, originalul popular, cu o largă circulație – repetăm:

---

184 brudina — Taxa de trecere peste un pod sau un vad. (vezi pagina 316)

185 zabet — Ofițer de poliție, căpitan de margine sau ispravnic (din turc.

186 * „Șezătoarea”, vol. XII, 1912, p. 173.

187 sursa: **«Șezătoarea»** (Fălticeni, 1892–1929), revista de folclor a lui Artur Gorovei; anecdota lui Istrati, cu ambele variante ale doinei, în vol. XII (1912), p. 173 (nota originalului). [Șezătoarea, revistă de folclor (ed. Artur Gorovei), vol. XII (1912), ro]

«U-iu-iu! Picior de rac[188]
Șapte fete pe-un colac
Și colacu-i de mohor[189]
Șapte fete pe-un topor
Și toporu-i de oțel
Șapte fete pe-un purcel
Și purcelu-i mititel
Șapte fete pe-un vițel
Și vițelu-i fără mamă
Șapte fete pe-o cârlană[190]
Și cârlana-i fără mițe
Șapte fete pe-o căpiță
Și căpița e cam lată
Șapte fete pe-o poiată[191]

[123 (126)]

Și poiata-i fără vârf
Șapte fete pe-un sovârv[192]
Și sovârvu-i fără floare
Șapte fete pe-o cicoare
Și cicoarea-i s-o plecat
Șapte fete s-o-necat
Păcat că nu s-a-ntâmplat
Și tu să te fi înecat».

Nici nu se poate visa o flecăreală mai impenitentă și mai surâzătoare. Nu o poți închipui spusă decât unui copil, cu ochii măriți, cu gura deschisă, așteptând să vadă

188 vers. **Doină (strigătură) populară moldovenească, varianta «veche», reprodusă de Artur Gorovei în *Șezătoarea*, XII (1912), p. 173, alături de varianta lui Neculai Istrati** — formulă de numărătoare-incantație în lanț, de tipul «Șapte fete pe-un colac», cu largă circulație în folclorul copiilor și în strigăturile de joc; textul complet e cel reprodus de autor pe paginile 125–126. [Șezătoarea, revistă de folclor (ed. Artur Gorovei), vol. XII (1912), ro]

189 mohor — Iarbă de câmp cu spic des (Setaria), folosită ca nutreț. (vezi pagina 337)

190 cârlană — Oaie tânără, mioară de un an (din cârlan). (vezi pagina 316)

191 poiată — Coteț de păsări sau de vite mici. (vezi pagina 342)

192 sovârv — Plantă aromatică de câmp (Origanum vulgare), numită și «sovârf». (vezi pagina 348)

când și unde s-or hotărî cele șapte fete să se oprească din dansul lor girovag și să se potolească o dată. Și fiindcă, până la urmă, cele șapte fete s-au înecat, tâlcul – chipurile – este că și tu, ascultător, meriți să te îneci, pentru că ai avut naivitatea, simplitatea, să asculți divagația aceasta până la capăt. Minunea incantatorie – o divagație. Iată tot ce pot găsi personajele «serioase»!

Cele șapte fete sunt cele șapte lumini ale Polului, cele șapte stele ale Septentrionului, «dunaneis»[193] ale swasticii boreale, în pribegie pe pământul acesta, care nu mai este nici un «vestigium pedi»[194] de-a lor. Și totuși, hierogamia Cerului cu Pământul nu se poate săvârși decât acolo unde cele șapte fecioare înțelepte își găsesc sălaș. Dar tot pământul le este vitreg, nu este nici o palmă pe el, unde Milostivele pot să-și oprească zborul lor dezolat. Un popas numai, pentru ele: mirarea copilului și atenția concentrată a Contemplativului; este ultimul lor adăpost, ca inima lui Proclos pentru Atena, alungată de creștini din templul ei[195]. Oamenii nu știu ce-au respins, căci acolo unde poposesc cele șapte zâne, o Insulă Albă se ridică din Ocean, o Ethiopie se coboară din Cer[196].

Într-un sens mai restrâns, cele șapte fete reprezintă mercurul filosofal, labil, rătăcitor, nefixat și nefixabil decât doar prin suflul concentrării, prin atenția ascultătorului.

Incantația se isprăvește cu o făgăduință. Cele șapte fete, negăsind nici un adăpost pe pământ, se reîntorc în Cer, în Apele Superioare. Dar cel care le-a ascultat cu

193 δυνάμεις (gr., *dynámeis*) — „puterile”; grafia «dunaneis» e o transliterare greșită (υ = *y*, μ = *m*). Autorul numește astfel cele șapte stele ale Ursei Mari, «puterile» svasticii polare.

194 „urmă de pas” (lat.; forma clasică *vestigium pedis*).

195 Aluzie la tradiția greacă a «etiopienilor nevinovați», ospătați de zei la marginea lumii (Homer, *Iliada* I, 423–424), pe care Guénon o leagă de țara primordială; «Etiopia» ca țară a «fețelor arse» (gr. Αἰθίοψ), solară.

196 sursa: **Marinos din Neapolis, *Viața lui Proclos*, 30** — când statuia Atenei a fost scoasă din Partenon, o femeie de mare frumusețe i s-a arătat în vis lui Proclos, poruncindu-i să-și pregătească degrabă casa, «căci Stăpâna Atenei vrea să locuiască la tine».

răbdare și luare aminte jalea, și le-a compătimit tribulațiunea până la capăt, este menit de ele să se înece și el în Apele

[124 (127)]

Superioare. Așa că sfârșitul doinei este un legământ de intrare în Țara Făgăduinței, Cetatea de munți pentru Alesul care, reintegrându-se în copilărie, se întoarce într-un plan superior celui din care plecase la început.

Iată acum varianta lui Istrati. Vom vedea felul cum prelucrează originalul, cu implicații, precizări și glose care adaugă un surplus de valoare inițiatică excepțională doinei, pe lângă cele pe care le avea. Ne vom întrerupe, de câte ori va fi nevoie de explicații. Reamintim că doina, așa cum a prefăcut-o Istrati, o spune Munteanul în momentul când părăsește raiul lui de munți, pentru a intra în lumea mărginenilor.

«Și așa precum sunt ele[197]
șepte zâne, șepte stele»

Deci cele șapte fete sunt zâne, stelele Septentrionului

«Și stelele fără nori»,

neafectate de planul subtil intermediar.

«Șepte zâne, șepte flori,
și florile înfloreau
șepte zâne se roteau
și rotind pe-un brâu de vânt
se lăsară pe pământ»,

în spirele concentrice descendente ale Duhului.

«Pe pământ era mohor
șepte zâne la izvor»,

căci totul trebuie să renască din Duh și din Apă[198].

---

197 vers. **Neculai Istrati, doina din anecdota publicată în *Calendarul pentru români* (Iași, Asachi, 1853), reprodusă de Artur Gorovei în *Șezătoarea*, XII (1912), p. 173** — varianta prelucrată de Istrati a doinei populare «Șapte fete pe-un colac», citată de autor fragmentat, cu comentarii între versuri, pe paginile 127–130. [Șezătoarea, revistă de folclor (ed. Artur Gorovei), vol. XII (1912), ro]

«Și izvorul era lin
șepte zâne șed pe-un spin,
și spinul nu are floare»,

așa cum se cuvine Rugului Arzător[199], pe care înseși zânele sunt flori.

«Șepte zâne pe-o cicoare
și cicoarea n-are vârf
șepte zâne pe-un sovârv,

[125 (128)]

și sovârvul vârf nu are
șepte zâne saltă-n vale»,

într-un impuls descendent.

«Și valea fiind un tău[200]
Șepte zâne saltă pe un zmău[201].»

Adică puterile Cerului se unesc cu acelea ale Pământului pentru desăvârșirea «miracolelor lucrului unic» (miracula rei unius[202]), care se înfăptuiesc din unirea focului superesențial cu Umidul Radical[203][204] sau, vorbind în limbaj taoist, când pasărea Hac se coboară și

198 sursa: **Ioan 3, 5** — „De nu se va naște cineva din apă și din Duh, nu va putea să intre în împărăția lui Dumnezeu.” [Ioan (Biblia sinodală), ro.]

199 sursa: **Ieșirea 3, 2** — „Rugul ardea, dar nu se mistuia.” [Ieșirea (Biblia sinodală), ro.]

200 * Tău = iaz.

201 zmău — Formă regională a lui «zmeu».

202 „minunile lucrului unic” (lat.) — formulă din *Tabula Smaragdina* a lui Hermes Trismegistul, v. 2: *Quod est inferius est sicut quod est superius, et quod est superius est sicut quod est inferius, ad perpetranda miracula rei unius* („Ce e jos e ca ce e sus, și ce e sus e ca ce e jos, spre săvârșirea minunilor lucrului unic”); traducerea o dă autorul în text.

203 *humidum radicale* (lat. alchimică) — „umedul radical”, umiditatea primordială a materiei, suportul vieții, pe care focul tainic o «coace» în Opera alchimică.

204 sursa: **Mit chinezesc** — probabil prelucrare a începutului din *Zhuangzi*, cap. I, unde peștele uriaș Kun din Marea de Nord se preface în pasărea Peng; forma «Hac» și versiunea cu unirea păsării și a peștelui din care se naște Balaurul de Aur n-am putut-o identifica. [Zhuangzi, zh]

se unește cu peștele din baltă[205], înfigându-și ghearele în spinarea lui. Zmeul reprezintă Sarea alchimică[206], care fixează influențele spirituale, dându-le posibilitatea de imanență în lume. Se unesc Puterile uranice cu cele titanice. Ce iese din această unire? Versurile imediat următoare ne-o spun:

«Șepte zâne saltă pe un zmău
și zmăul nu are mamă
șapte zâne pe o năframă»,

printr-o mișcare concentrică în punctul chintesențial al zmeului.

Probă este că:

«năframa era de aur» –

germenul de aur al palingeneziilor,

«șepte fete pe-un balaur».

Prin simpla așezare a celor șapte fete pe zmeu, acestea ajung pe un balaur înaripat, altfel spus, după cum cele șapte fete sunt aspectul pământesc al celor șapte zâne din Carul Mare, Balaurul este proiecțiunea terestră a Dragonului Ceresc (mitul chinezesc la care ne-am referit spune că din unirea peștelui cu Vulturul Hac se naște Balaurul de Aur).

Dragonul din doină este polul ceresc, coborât din lumea noastră cu cele șapte zâne boreale, și care-și caută un loc de fixare pe pământ, iar

[126 (129)]

prin acest fapt devine Centrul Suprem[207] al Lumii, Depozitarul Tradiției Primordiale, Pol și munte axial. Și în adevăr:

---

205 Sarea alchimică — Principiul alchimic al fixității, mijlocitor între Sulf și Mercur. (vezi pagina 347)

206 Umidul Radical — Umiditatea primordială a materiei (lat.

207 Centrul Suprem — La Guénon, centrul ascuns care păstrează Tradiția Primordială și de la care purced investiturile spirituale ale lumii (Agartha, «Regele Lumii»). (vezi pagina 316)

«șepte fete pe-un balaur
un balaur cu dungi multe» –

care sunt trigramele scrise pe spinarea Dragonului chinezesc, obârșia cărții sacre supreme a acestei Tradiții, Yi king[208].[209]

«Un balaur cu dungi multe
șapte zâne saltă pe un munte» –

Axa Lumii în jurul căreia se încolăcește Balaurul, precum Șarpele din Paradis în jurul Arborelui Lumii[210]. Spirele Balaurului încolăcit reprezintă stările multiple de Fire și direcțiile – ascendentă și descendentă – ale influențelor spirituale.

«Și muntele varsă pară» –

pentru ca focul subpământean să se unească acum cu focul ceresc, asigurând o flacără eternă. Și, în adevăr, mulți munți sacri au fost vulcani, printre alții și Călimanul nostru.

Până acum Istrati ne arată cum s-au coborât în mod hieratic cele șapte zâne pe pământ, cu misiunea să constituie un centru spiritual, imagine reflectată a Centrului Ceresc; mai precis, este vorba de instituirea, pe pământ, a Centrului Spiritual Suprem al lumii noastre, cum ne-o dovedește simbolismul Ursei Mari și al Dragonului boreal. Mai rămâne acum să ne indice care punct al lumii a fost ales pentru această instituire. Reluăm doina cu câteva versuri mai sus:

---

208 *Yijing* (chin. 易經, transliterat vechi *Yi king*) — „Cartea Schimbărilor”, cartea sacră supremă a Chinei, alcătuită din cele opt trigrame și cele 64 de hexagrame; după tradiție, Fu Xi a văzut trigramele pe spinarea unui cal-dragon ieșit din Fluviul Galben.

209 Yi king — „Cartea Schimbărilor” (chin.

210 sursa: **Facerea 3, 1-5**; pentru simbolismul șarpelui încolăcit în jurul Axei Lumii, René Guénon, *Le Symbolisme de la Croix*, cap. XXV, «L'Arbre et le Serpent». [René Guénon — Le Symbolisme de la Croix (1931), fr] [Facerea (Biblia sinodală), ro.]

„Șepte zâne pe-un balaur[211]
un balaur cu dungi multe
șepte zâne saltă pe un munte.
Și muntele varsă pară
șepte zâne văd o țară,
țară cu chip de fecioară,
șepte zâne la ea zboară
și zburând tus-șepte zâni
șapte zâne-s la români

[127 (130)]

și românii se adună
șepte zâne să le spună:
«Noi vom rămânea cu voi
Voi veți asculta de noi»”.

Iată expresia riguroasă și lapidară a pactului inițiatic:

«Și românii ascultau
șepte zâne rămâneau
și erau românii mari
șepte zâne-i făceau tari,
și tăria le-a ținut
șepte zâne cât au avut
și le-au avut cât au stat
șepte zâni de-au ascultat.
Și-au părăsit pe zâni
și-au ascultat pe străini».

adică pe «mărgineni»,

«și străinii i-o-nșelat
șepte zâne au sburat
și-au sburat tu-s șepte zâni
și s-au dus de la români».

Mai este nevoie de un comentariu? Nici nu se poate formula mai riguros și mai limpede părăsirea unei ambianțe care nu le mai este propice, de către influențele

211 vers. **Neculai Istrati, doina din *Calendarul pentru români* (1853)** — autorul reia versurile citate pe pagina anterioară și dă continuarea doinei, până la «s-au dus de la români» (p. 130).

spirituale care o însufleţeau, îi dădeau organicitatea şi raţiunea profundă de a exista.

Iată doina pe care o cântă ciobanul când părăseşte muntele lui sacru, pentru a se duce printre «mărgineni».

Istrati a fost mason ca Asachi ori mitropolitul Veniamin Costachi[212], contemporani şi prieteni ai lui. După informaţii primite de la Guénon, se aflau în Rusia, la începutul secolului al XIX-lea, loji operative care, spre deosebire de cele speculative, puteau da o iniţiere efectivă. Misteriosul Ţar Alexandru I era mason operativ[213] (Chevalier Bienfaisant de la Cité Sainte).[214] Este probabil ca ofiţerii ruşi să fi contribuit la dezvoltarea masoneriei în Principate; am arătat-o şi în altă parte. Acelaşi lucru l-a putut face Veniamin Costachi, care a bejenit în Rusia între

[128 (131)]

1806-1812, pe când domnea acest ţar. Niciodată un sfânt ca Veniamin Costachi, şef al Bisericii, nu ar fi consimţit să intre într-o lojă Speculativă, aşa cum sunt acelea de astăzi, care nu pot oferi decât o schemă de iniţiere. Este o caracteristică a masoneriei, cum observa René Guénon, că putea primi ca aluviuni curente iniţiatice din alt izvor. Tot sistemul de înalte grade în masoneria scoţiană nu are altă explicaţie decât aceasta. Aşa încât, în masoneria importantă s-au putut grefa elemente autohtone sau nu. Activitatea masonică a lui Asachi, a mitropolitului Veniamin Costachi, a lui Neculai Istrati, mai

212 *Chevalier Bienfaisant de la Cité Sainte* — „Cavaler Binefăcător al Cetăţii Sfinte” (fr.), gradul suprem al Regimului Scoţian Rectificat, instituit de Jean-Baptiste Willermoz la Convent-ul de la Lyon (1778); tiparul are greşit «Citi Scinti».

213 sursa: **Alexandru I al Rusiei (1777–1825)** — a îngăduit lojile până în 1822, când le-a interzis; legăturile lui cu masoneria rectificată şi cu misticismul (baroana Krüdener, Sfânta Alianţă) sunt discutate; afirmaţia despre «masoneria operativă» e a autorului, după informaţiile primite de la Guénon.

214 sursa: **Mitropolitul Veniamin Costachi (1768–1846)**, mitropolit al Moldovei, ctitor al Seminarului de la Socola şi al învăţământului în limba română; în timpul ocupaţiei ruseşti din 1806–1812 a fost şi membru al administraţiei (Divanului) instituite de ruşi.

târziu a lui Hogaș, Sadoveanu, a putut masca ceva mult mai adânc. Deci, știam că Neculai Istrati, prieten al sfântului mitropolit, a fost mason, fără alte informații suplimentare. Iată că vizita unui prieten la Fălticeni, care a jucat un rol de guru,[215] a dus la descoperirea unor semne masonice pe casa ce a aparținut lui Neculai Istrati, semne pe care eu, localnic, nu le observasem niciodată. Ca toți moșierii din împrejurimi[216], Neculai Istrati avea un pied-à-terre[217] în orașul reședință.

Casa este mai veche de 140 ani. A fost clădită de căminarul Ioniță Grigoriu-Văsescu; a devenit prin vânzare casa de zestre a Sevastiței Ciudin, soția de mai târziu a lui Neculai Istrati. Ca toate casele de atunci, clădirea era joasă. Istrati a înălțat-o; cu ocazia aceasta a împodobit-o cu ornamentele masonice de care vorbeam. Aceasta s-a întâmplat, natural, înainte de 1861, anul morții stranii și timpurii, la vârsta de 43 de ani, a căminarului Neculai Istrati[218].

Casa era constituită de o parte centrală, unde era intrarea principală, ieșind afară, mai largă și mai înaltă decât cele două aripi laterale, în retragere. Fațada este împodobită cu patru coloane corintiene, cu ușa de intrare la mijloc, adică având câte două coloane de fiecare parte. Cum este firesc, patru coloane nu pot avea decât trei locuri libere între ele. În cel din mijloc este ușa, în celelalte două câte o fereastră (conf. fig. 2).

[129 (132)]

---

215 *guru* (sanscr. „greu, venerabil”) — maestrul spiritual care transmite inițierea și învățătura.

216 *pied-à-terre* — „locuință de trecere” (fr., literal „picior pe pământ”), casă de oraș folosită din când în când.

217 sursa: **Casa Istrati din Fălticeni** — reședința de oraș a căminarului Neculai Istrati, construită de căminarul Ioniță Grigoriu-Văsescu; tradiția de familie despre otrăvirea lui Istrati e consemnată de Ella Istrati, *De vorbă cu Edgar Istrati* (vezi nota originalului).

218 * În cartea doamnei Ella Istrati, *De vorbă cu Edgar Istrati*, nepotul de fiu al eroului nostru raportează o tradiție de familie, după care bunicul său ar fi fost otrăvit de adversari politici.

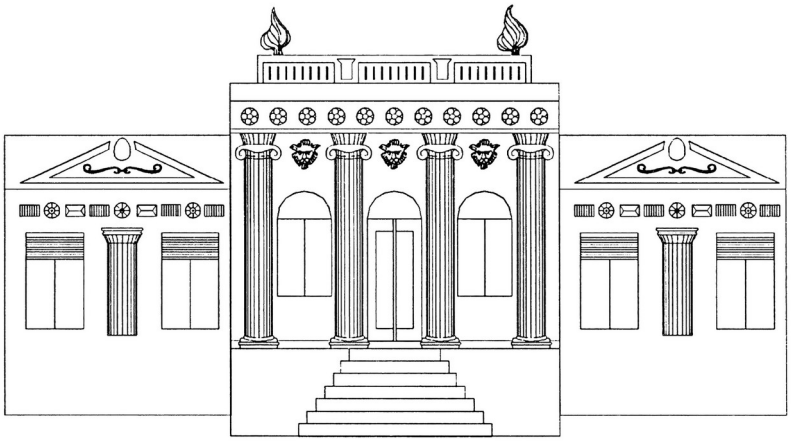

Fig. 2

[130 (133)]

Deasupra ușii și a ferestrelor, în dreptul capitelurilor coloanelor, se găsesc trei capete de lei; unul deasupra ușii, în centrul exact al întregii fațade, și câte unul deasupra celor două ferestre laterale de lângă ușă.

Leul, se știe, este un simbol solar, iar capul lui nimbat cu coamă este una din emblemele obținute ale discului soarelui nimbat de raze. Dar leul este și o fiară teribilă, în același timp. Macrocosmic, soarele este cheia de boltă a cerului, poarta, ușa strâmtă prin care trebuie să treacă inițiatul în drumul lui anevoios de ieșire din caverna cosmică. Dacă nu e vrednic, dacă nu știe să răspundă la întrebarea pe care i-o pune Păzitorul pragului, capul de leu îl sfâșie. Leul apare ca păzitor al pragului și în casa noastră, deasupra ușii de intrare, cu caracter apotropaic.

Este exact ceea ce chinezii numesc un Tie-te[219][220] și hindușii Kola-Mukha.[221]

Leii sunt așezați între coloane, la nivelul capitelurilor. Este un fel de a reprezenta arhitectural pe 3+4 (3 lei și 4 coloane), numărul pietrei cubice surmontate de o piramidă[222], emblemă a Pietrei Filosofale (numărul metafizic 3, adunându-se cu numărul cosmologic 4, ca un fel de desăvârșire a lui).

Numărul 4 este reductibil la 2, submultiplul său; atunci cele patru coloane sugerează pe cele două coloane ale templului, Iakin și Boaz[223][224], strict indispensabile la intrarea oricărei loji masonice, fără de care loja este incompletă, deci inutilizabilă. Toate acestea fac probabilă supoziția că Neculai Istrati instalase o lojă masonică în casa lui.

Deasupra coloanelor și a capetelor de lei este o friză de 11 flori (suma Macrocosmului cu Microcosmul, 6+5), despărțite de ornamente vegetale. Florile au câte 5 petale, figurând deci Pentagramul sau Qvintesența[225]. Mai sus, o altă friză de 21 de colonete, despărțite în grupuri de câte

---

219 *taotie* (chin. 饕餮, transliterat vechi *t'ao-t'ie*) — masca de monstru «lacom» de pe bronzurile chinezești arhaice, cap fără falcă inferioară, cu rol apotropaic; forma «Tie-te» e o deformare. (vezi pagina 349)

220 *Kāla-mukha* — „fața Timpului (a Morții)” (sanscr.), numită și *Kīrttimukha*, „fața gloriei”: capul de monstru deasupra ușilor templelor hinduse; Guénon (*Symboles fondamentaux*, cap. «Kâla-mukha») și Coomaraswamy o explică drept poarta solară care «înghite» pe cel nevrednic. Grafia corectă: *Kāla*, nu «Kola». (vezi pagina 329)

221 Tie-te — Deformare a lui taotie (chin.): masca de monstru apotropaic de pe bronzurile chinezești. (vezi pagina 349)

222 sursa: **René Guénon** — piatra cubică cu vârf (fr. *pierre cubique à pointe*) din simbolismul masonic, discutată în *Symboles fondamentaux de la science sacrée*, cap. «La pierre angulaire», și în *Études sur la Franc-Maçonnerie*.

223 sursa: **III Regi 7, 21** — cei doi stâlpi de aramă ridicați de Hiram la intrarea Templului lui Solomon: „pe cel din dreapta l-a numit Iachin, iar pe cel din stânga Booz”; în lojile masonice, coloanele J și B. [III Regi (Biblia sinodală), ro.]

224 Iakin și Boaz — Cei doi stâlpi de la intrarea Templului lui Solomon (III Regi 7, 21); coloanele J și B ale lojii masonice. (vezi pagina 327)

225 Quintesența — „A cincea esență” (lat. (vezi pagina 344)

șapte. În sfârșit, pe acoperiș, două Vaze de teracotă, ornamentale desigur, dar în tot acest ansamblu masonic purtând perfect figura, ca două cupe destinate să primească de sus mana sau roua cerească. Numărul lor confirmă supoziția noastră, că toate cele patru coloane corintiene sunt reductibile la coloanele templului, Iakin și Boaz.

Să trecem acum la ornamentația celor două aripi laterale (fig.3). Câte un fronton rupt (*fronton brisé,* termenul tehnic) se găsește deasupra

[131 (134)]

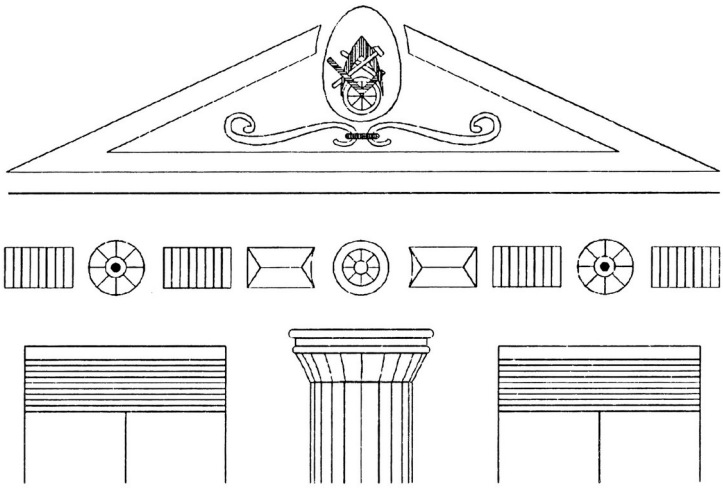

Fig. 3

[132 (135)]

fiecărui grup de două ferestre. Ornamentația – interesantă prin detaliile ei, care nu atrag atenția, din cauza caracterului oarecum banal al cadrului în care sunt inserate, excelent mijloc de criptare. Nu mai este nevoie să atragem atenția că ornamentația este simetrică la cele două aripi. Avem deci deasupra fiecărui grup de două ferestre un fel de fronton grec, cu unghiul superior lipsă, înlocuit cu un cartuș încadrat de ornamente vegetale stilizate, la dreapta și la stânga lui. Cartușul, de formă ovală, se află – jumătate în interiorul triunghiului oval, jumătate deasupra unghiului ideal al lui –, ca oul lumii în Apele Primordiale. Puțin sub baza frontonului, așezat pe verticala coborând din vârful lui prin cartuș și despărțindu-l în două jumătăți exacte, se află o roată cu opt raze, deci cu patru diametre împărțind-o egal. Centrul cercului este indicat de o protuberanță, circulară și ea. Alt cerc mai mare, concentric, înconjoară primul cerc, amândouă circumferințele formând un culoar. Avem deci trei cercuri concentrice, dar cu distanță inegală între ele,

putând reprezenta cele trei lumi sau, mai degrabă, fluviul Okeanos, înconjurând lumea noastră, protuberanța de la mijloc simbolizând pe Meru, Muntele Polar. Cele opt raze sunt dubla cruce a calităților sensibile și a elementelor, cele patru direcții ale orizontului cu punctele intermediare, de asemenea – și fără dubiu –, schema în care se înscrie pecetea lui Solomon, diametrul orizontal fiind «Suprafața apelor». Găsim acest simbol în[226] Le Roi du Monde[227], de René Guénon. Același număr

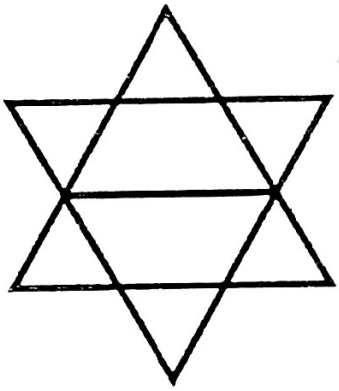

Fig. 4

de raze, aceeași schemă se află și în alte două cercuri laterale, numai că circumferința exterioară paralelă din cercul de la mijloc se găsește în

[133 (136)]

interior, în protuberanța centrală. Ceea ce este o virtualitate în cercurile exterioare, se exteriorizează, se deschide, se transformă, ca bobocul din floare, în cercul

226 „Regele Lumii” (fr.) — titlul cărții lui René Guénon (1927) despre centrul spiritual suprem al lumii, Agarttha, și despre funcția „Regelui Lumii” (Manu, Melchisedec), care unește în sine puterea sacerdotală și pe cea regală.

227 sursa: **René Guénon, *Le Roi du Monde* (1927)** — cartea discută pecetea lui Solomon, roata cu raze și simbolurile centrului („Omphalos”, Muntele polar); locul exact al figurii la care trimite autorul nu l-am putut stabili cu certitudine (probabil capitolele despre „Omphalos și betili” și despre simbolismul polar). [René Guénon — Le Roi du Monde (1927), fr]

de la mijloc. Altfel spus, roata mediană face să treacă de la potență la act posibilitățile roților exterioare. Trecerea de la centru la periferie reprezintă totdeauna efectivitatea, când este vorba de un proces care nu e o cădere. Cu alte cuvinte, Okeanos, Apa Sâmbetei, cu tot simbolismul ce-l implică, se găsește în noi și în lume, în același timp, în interior ca izvor de apă vie și în exterior ca aura subtilă care îmbăiază Lumea Mare și lumea mică.

Cele trei roți orizontale formează baza unui triunghi imaginar, al cărui vârf este un al patrulea cerc asemănător cu cel din bază, principial față de cele trei, aflător în cartușul ovoidal de sus, manifestându-i o triplicitate de aspecte și dezvăluind unele din misterele Oului Lumii. Avem deci două triunghiuri subordonate, nu cu unghiuri inegale, baze paralele cu aceeași verticală pornită din vârf. Într-un grup de trei roți așezate simetric pe o linie orizontală, cele două roți laterale manifestă în mod necesar «puterile» roții centrale.

În cartușul din vârful unghiului sunt emblemele masonice de care am vorbit. «Vârful unghiului» este expresia adecvată, în sensul pur masonic-operativ, căci, așezat cum este, intercalat în locul unghiului superior al frontonului – care lipsește ca să-și facă loc –, cartușul nu este altceva decât Piatra Unghiulară[228]. Așa cum e pusă, nu ar fi putut fi adusă decât de «îngeri». În imaginea care ilustrează studiul lui René Guénon,[229] La Pierre d'Angle,[230]

228 „Piatra din unghi” (fr.) — titlul articolului lui René Guénon; autorul îl traduce imediat prin „piatra de unghi”. Este piatra din vârful clădirii (cheia de boltă), nu cea de temelie: „piatra pe care au nesocotit-o ziditorii, aceasta a ajuns în capul unghiului” (Psalmul 117, 22). [Psalmii (Biblia sinodală), ro.]

229 „Masoneria pătratului” (engl.) — în terminologia reluată de Guénon, partea Masoneriei operative care ține de construcția „pe pătrat” (echerul, gradele de ucenic, calfă și maestru), corespunzătoare „Micilor Mistere”, de ordin cosmic.

230 „Masoneria arcului (bolții)” (engl.) — partea care ține de construcția boltită și de cheia de boltă (gradele Arcului Regal, „Royal Arch”); la Guénon corespunde „Marilor Mistere”, de ordin metafizic, supracosmic. (vezi pagina 312)

piatra de unghi, e romboidală, adică aparține încă lui «Square-Masonry[231]», deci cosmică încă; la noi este ovală, formă care reprezintă cazul limită al unui romb; avem o trecere la limită, prin care «Square Masonry» devine «Arch-Masonry[232][233]» metafizică, și piatra din vârful unghiului se identifică aici cu «Oul Lumii[234]», cu punctul de unde purcede și se întoarce generația și resorbția ei. Așezat cum e, cartușul se află cu partea inferioară în cosmos, cu cea superioară în metacosmos, fiind astfel un istm, un punct prin care lumile superioare și cele inferioare își schimbă influențele. Că generează și absoarbe lumile printr-o dublă mișcare simultană, explicitată de cele trei discuri situate pe un plan orizontal inferior, o dovedește un al patrulea disc,

231 sursa: **René Guénon, «La Pierre d'angle», *Études Traditionnelles*, aprilie–mai 1940; reluat în *Symboles fondamentaux de la Science sacrée* (1962), cap. 43** — Guénon arată că „piatra din capul unghiului” (Psalmul 117, 22; Matei 21, 42) este cheia de boltă, piatra de vârf, nu cea de temelie, și leagă distincția dintre „Square Masonry” și „Arch Masonry” de cea dintre Micile și Marile Mistere. [René Guénon — «La Pierre d'angle» (1940; în Symboles fondamentaux de la Science sacrée), fr] [Psalmii (Biblia sinodală), ro.]

232 Piatra Unghiulară — „Piatra din capul unghiului” (Psalmul 117, 22): în simbolismul masonic și la Guénon, piatra de vârf, cheia de boltă care încununează edificiul, chip al lui Hristos și al Principiului. (vezi pagina 342)

233 Arch-Masonry — „Masoneria arcului” (engl.), partea Masoneriei care ține de construcția boltită și de cheia de boltă (Arcul Regal), corespunzătoare Marilor Mistere; opusă „Square Masonry”, Masoneria pătratului. (vezi pagina 312)

234 Oul Lumii — Simbol cosmogonic universal (sanscr. (vezi pagina 338)

principiul lor, aflat în interiorul Oului Lumii, exact asemănător cu celelalte trei, legat printr-o verticală cu discul median. Cu alte cuvinte, cele trei roți inferioare exteriorizează trei «momente» ale roții superioare din interiorul Oului Lumii, mișcarea expansivă și constructivă – atribut esențial al acestuia. Discul de sus simbolizează deci și timpul «trikola[235]», prezent, trecut și viitor. Se identifică și cu Kether,[236] Sefira supremă. Dar despre aceasta vom mai vorbi.

Roata din cartuș are o dublă circumferință, ca și cea mediană. Ca și celelalte, are opt raze – din care se văd numai cinci în semicercul inferior. Exact cu vârful în centrul cercului se află un echer, ale cărui două brațe formează alte două raze, deoarece laturile lui exterioare se situează pe locul unde ar trebui ele să fie. Încrucișându-se cu echerul și formând cu el Pecetea lui Solomon[237], găsim un compas cu vârful în sus; linia verticală care coboară din acest vârf în centrul cercului constituie a opta rază, aluzie la a opta sferă; prelungită, atinge centrul cercului median. Avem deci Axa Lumii. Vârful compasului pare a fi ținut de mâna Dumnezeului Geometru și este un vârf în vârful pietrei din vârful unghiului.

Cele două brațe ale compasului strâng cercul la cele două capete ale ecuatorului său, deci exterioare ei ca și compasul față de cerc. Echerul măsoară un cvadrant din cerc, compasul întreg cercul, deoarece vârfurile lui sunt la extremitățile diametrului care unește semicercurile.

---

235 „cele trei timpuri” (sanscr. *trikāla*) — trecutul, prezentul și viitorul, cuprinse simultan în prezentul etern al Principiului; „cunoscătorul celor trei timpuri” (*trikālajña*) este cel care le vede dintr-odată.

236 „Coroana” (ebr. כֶּתֶר, *keter*) — cea dintâi și cea mai înaltă dintre cele zece *sefirot* ale Arborelui cabalistic, identică Ființei pure, din care emană celelalte nouă. (vezi pagina 328)

237 Pecetea lui Solomon — Hexagrama formată din două triunghiuri echilaterale întrepătrunse, unul cu vârful în sus, celălalt cu vârful în jos. (vezi pagina 340)

Cvadrantul reamintește pe Tetraktys[238],[239] ceea ce este firesc într-o organizație în bună parte pythagoriciană. Ne gândim la taurul lui Dharma[240] care, în Kali-Yuga[241],[242] atinge numai cu un picior lumea; de asemenea, la Tetragram[243], prezent numai cu o literă în ea. Dacă imprimăm o mișcare de rotație echerului, așa cum este așezat, generează cercul, ca și compasul. În patru poziții consecutive încheie cercul. Nu este natural să ne gândim la cele patru momente principale ale ciclului? Un cerc care poate fi generat și de un compas și de un echer ne arată tainele cvadraturii cercului și, în adevăr, cvadratura cercului plus circulatura cvadrantului fac parte din misterele Oului Lumii și sunt inerente dublei lui posibilități de expansiune și de contracție, Solve[244] și Coagula.[245]

[135 (138)]

În rombul pe care-l formează încrucișarea compasului cu echerul, deci în interiorul Peceții lui Solomon, se află

238 „Cuaternarul” (gr. τετρακτύς) — figura sacră pitagoreică: zece puncte dispuse în triunghi pe patru rânduri (1+2+3+4=10), pe care pitagoreicii jurau ca pe „izvorul și rădăcina naturii veșnice”; ea arată cum unitatea se desfășoară în cuaternar și se reîntoarce, prin suma lui, în denar. (vezi pagina 349)

239 „Vârsta întunecată” (sanscr. *kali-yuga*) — a patra și ultima dintre vârstele ciclului (Krita, Tretā, Dvāpara, Kali), corespunzătoare vârstei de fier a grecilor; în ea Dharma, închipuit ca un taur, mai stă într-un singur picior din cele patru (*Bhāgavata Purāṇa* I, 16–17). (vezi pagina 328)

240 „Dizolvă” (lat.) — prima jumătate a formulei alchimice *solve et coagula*. (vezi pagina 348)

241 „Închegă, fixează” (lat.) — *solve et coagula*, „dizolvă și închegă”: dubla operație a Marii Opere — desfacerea corpului în spirit și fixarea spiritului în corp; aici, ritmul de expansiune și contracție al Oului Lumii.

242 sursa: ***Bhāgavata Purāṇa* I, 16–17** — regele Parīkṣit întâlnește taurul Dharma, care în vârsta Kali mai stă într-un singur picior (adevărul), celelalte trei (asceza, curăția, mila) fiind frânte; la fel *Manu-smṛti* I, 81–82: dreptatea pierde câte un „picior” la fiecare vârstă.

243 Kali-Yuga — „Vârsta întunecată” (sanscr.), a patra și ultima vârstă a ciclului cosmic în doctrina hindusă, corespunzătoare vârstei de fier; vârsta în care trăim, după tradiție. (vezi pagina 328)

244 Tetragram — Numele divin de patru litere al Bibliei ebraice, YHWH (gr. (vezi pagina 349)

245 Tetraktys — Figura sacră a pitagoreicilor (gr. (vezi pagina 349)

așezate, în crucea Sfântului Andrei, un ciocan și o daltă, instrumente complementare pentru cioplire. Una din îndatoririle esențiale ale masonului operativ era cioplirea «pietrei brute» în piatră lustruită, piatra cu o sută patruzeci și patru de fațete, al cărui sens interior și microcosmic nu mai este nevoie să-l subliniem. Bineînțeles «piatra poleită» este identică Pietrei filosofale[246]. Cartușele au bogate ancadramente vegetale. Avem deci reprezentate: regnul animal prin lei, regnul vegetal prin ancadramente și friza cu flori, și cel mineral prin simbolurile din interiorul cartușelor. Adăugăm că, după Unire, Istrati a ridicat la curtea lui din Rotopănești o statuie a Moldovei îndoliate[247]. Nu poate fi în același timp statuia Văduvei simbolice a Masonilor? Interpretările nu se exclud.

Făceam aluzie mai sus, vorbind de cartușul din vârful Triunghiului, la sefira Kether (Coroană). Reamintim că în Kabala iudaică, doctrina Arborelui sefirotic este fundamentală. El este o explicitare intelectuală a Arborelui Lumii. Sefiroturile sunt în număr de zece, reprezentând emanațiuni divine. Sunt așezate de-a lungul a trei coloane: una centrală, celelalte două, deoparte și de alta a ei, considerate complementare, cea din dreapta reprezentând Mizericordia, cea din stânga Rigoarea, conform graficului alăturat (fig.5).

246 sursa: **Neculai Istrati (1818–1874)**, scriitor și om politic moldovean, antiunionist; Rotopănești (lângă Fălticeni) era moșia lui. „Văduva” este numele simbolic al Masoneriei: masonii se numesc „fiii Văduvei”, după Hiram, „fiul unei văduve din seminția lui Neftali” (III Regi 7, 14). [III Regi (Biblia sinodală), ro.]

247 Piatra filosofală — Ținta Marii Opere alchimice, substanța care preface metalele în aur și dă nemurirea; în sens inițiatic, starea omului regenerat. (vezi pagina 342)

Sefirele sunt reprezentate prin sfere; cuvântul nu pare ebraic, ci derivat din grecescul sfairos.[248] Arborele sefirotic[249] reprezintă muzica sferelor. Sefira supremă este *Kether* (Coroana), identică de asemenea cu Ființa, emanată direct din Ein Soph[250],[251] Infinitul. Împreună cu Hokmah[252][253] și Binah[254][255] (Înțelepciune și Cunoaștere cu caracter complementar – în ebraică), alcătuiește triunghiul Sefiroturilor superioare, al celor trei Midothuri[256] (Lumini), cum li se mai spune.

Ca schemă, este evidentă asemănarea fațadei templului grec cu Arborele sefirotic, frontonul lui formând cele trei sefire superioare. Nu

[136 (139)]

248 „sferă” (gr. σφαῖρα; Σφαῖρος este și „Sfera” lui Empedocle, starea de unitate a cosmosului). În realitate, ebraicul *sefirah* (סְפִירָה) vine de la rădăcina *s-f-r*, „a număra” (de unde *mispar*, „număr”, și *sefer*, „carte”); apropierea de grecescul „sferă” este o asonanță veche, cultivată de unii cabaliști creștini, nu o etimologie.

249 „Fără sfârșit, Infinitul” (ebr. אֵין סוֹף, *ein sof*) — Divinitatea în sine, nemanifestată și de necunoscut, dincolo de toate sefirele, care emană din ea.

250 „Înțelepciunea” (ebr. חָכְמָה, *ḥokhmah*) — a doua sefiră, în capul coloanei din dreapta (Mizericordia); principiul activ, „tatăl” (*Abba*). (vezi pagina 327)

251 „Înțelegerea, Inteligența (discernătoare)” (ebr. בִּינָה, *binah*) — a treia sefiră, în capul coloanei din stânga (Rigoarea); principiul receptiv, „mama” (*Imma*). Autorul o redă prin „Cunoaștere”; în terminologia curentă „Cunoașterea” este *Daath* (vezi p. 140). (vezi pagina 314)

252 ebr. *middot* (sg. *middah*), „măsuri, atribute” — în Cabală numele sefirelor ca atribute divine. Autorul le redă prin „Lumini”; triada superioară se numește de obicei *mochin* („intelecte”), iar *middot* sunt mai ales cele șapte sefire inferioare. Probabil o confuzie cu *orot*, „lumini”.

253 Arborele sefirotic — Schema cabalistică a celor zece sefirot, emanațiile sau treptele prin care Infinitul fără nume, Ein Sof (אֵין סוֹף), se manifestă. (vezi pagina 310)

254 Ein Soph — „Fără sfârșit” (ebr.

255 Hokmah — „Înțelepciunea” (ebr.), a doua sefiră, în capul coloanei Mizericordiei. (vezi pagina 327)

256 Binah — „Înțelegerea, Inteligența” (ebr.), a treia sefiră, în capul coloanei Rigorii. (vezi pagina 314)

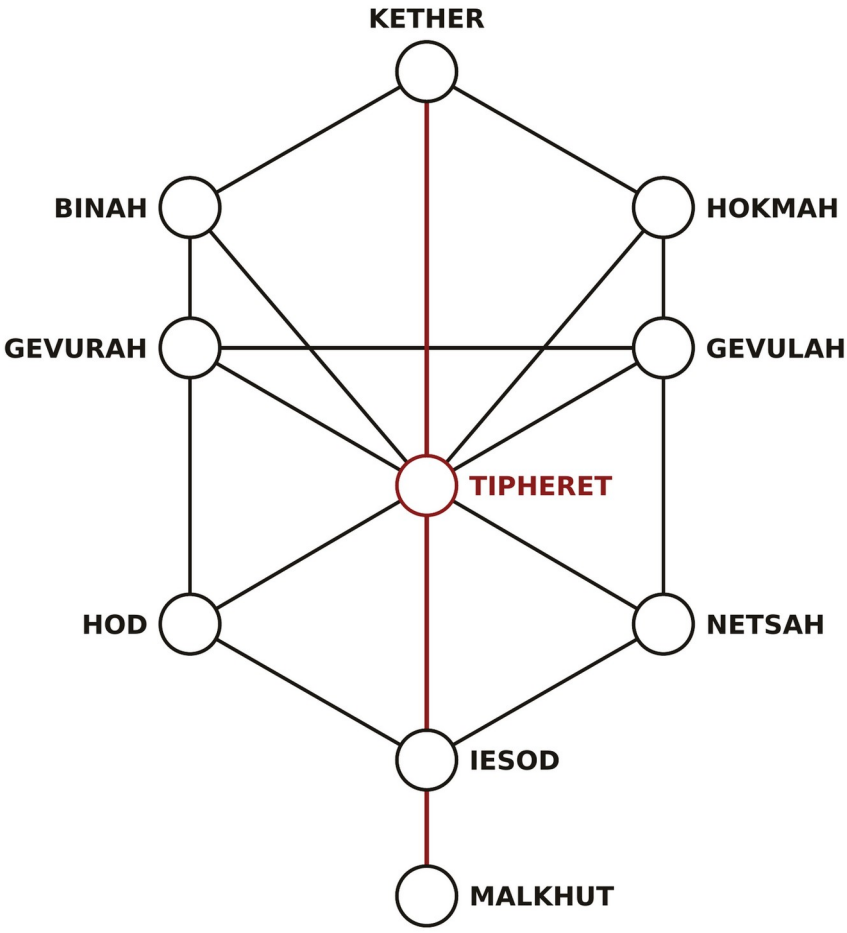

Fig. 5

că ar fi o influență direct ebraică asupra arhitecturii grecești, influență care nu are cum să se exercite: explicația este perceperea unui Prototip macrocosmic spiritual, prin participarea comună la Tradiția Primordială. De la Renaștere, frontonul templului grec a intrat în arhitectura profană și se numără în lume milioane de case care, fără vina Arhitectului și Proprietarului, poartă în fațadă cele trei sefire supreme, influența directă și conștientă fiind aceea a umanismului – care și el a transmis ceea ce nu știa.

Masoneria fiind în bună măsură solomoniană, s-ar putea să existe o intenție deliberată, în traducerea sub formă de fronton a celor trei sefire superioare, din partea lui Neculai Istrati. În adevăr, aici intervin niște fapte stranii.

Mai întâi să observăm că pe fațada casei Istrati nu se află numai triunghiul frontonului, ci și acela, quasi-suprapus, format din cercuri, proiecții plane ale unor sfere, și atunci referirea la Arborele sefirotic este mult mai evidentă, mai insistentă, decât în frontoanele obișnuite.

[137 (140)]

Dar se va zice că, între cele două roți laterale din frontonul casei, mai există o roată centrală, absentă în reprezentările obișnuite ale Arborelui sefirotic. Și aici intervin elemente semnificative, care este exclus să fie accidentale. Mai întâi trebuie să observăm că în casa masonului Istrati triunghiul frontonului nu coincide cu triunghiul roților, fiind totuși în raport simetric prin axa comună, și este un fel remarcabil de a arăta dubla origine grecească și ebraică a Masoneriei.

În ultima parte a secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea, a trăit un mare kabalist, unul din coriferii fraternității hasidice, întemeiată de ilustrul Baal-Sem.[257] Este vorba de Rabinul Șneur Salman[258] din Laadi, orășel din Lituania. Într-o comunitate cu tonalitate predominant sentimentală, Șneur Salman a fost un intelectual. Învățătura lui este metafizică și sunt aforisme

257 „Stăpânul Numelui” (ebr. *Baʿal Šem*) — titlul dat taumaturgilor care lucrau cu Numele divine; „ilustrul Baal-Sem” este Israel ben Eliezer, zis *Baal Șem Tov* („Stăpânul Numelui Bun”, c. 1698–1760), întemeietorul hasidismului, născut în Podolia.

258 **Șneur Zalman din Liadi** (1745–1812) — ucenic al lui Dov Ber din Mezeriț, întemeietorul hasidismului Habad (Lubavici), autorul *Tanya* (1797). Liadi (Laadi) este un târg din Bielorusia de azi (reg. Vitebsk), pe atunci în Marele Ducat al Lituaniei, de unde „Lituania” la autor.

de-ale lui demne de Sankara. El a întemeiat școala Habad[259],[260] a cărei trăsătură caracteristică a fost intercalarea între sefiroturile *Hokmah* și *Binah,* la nivelul lor și în prelungirea verticală a lui Kether, a unei noi sefire, Daath[261],[262] oglindire directă a lui *Kether* la nivelul sapiențial, principală față de *Hokmah* și *Binah,* care purced din *Daath* prin polarizare. La rândul ei, *Daath* este o specificare a lui *Kether* în sensul Cunoașterii (fig.6). Școala Habad și-a format numele din inițialele celor trei sefire: Hokmah, Binah și Daath. Lucru curios, numele Habad a intrat în limba română sub forma de «habotnic[263]»[264], numai cu sensul de rigoare ascetică. Această sferă suplimentară o găsim în frontonul casei Istrati.

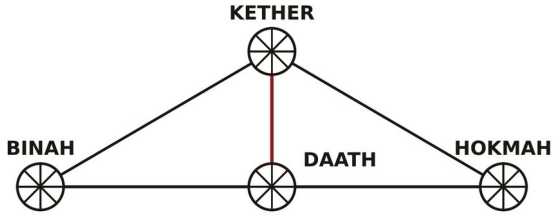

Fig. 6

259 acronim ebraic חַבַּ"ד (*Ḥabad*): *Ḥokhmah* („Înțelepciune”), *Binah* („Înțelegere”), *Daʿat* („Cunoaștere”) — numele curentului hasidic întemeiat de Șneur Zalman, care pune intelectul contemplativ înaintea emoției religioase. (vezi pagina 326)

260 „Cunoașterea” (ebr. דַּעַת, *daʿat*) — „sefira ascunsă”, care în multe scheme (și mai ales în Habad) stă pe axa centrală, sub Kether, între Hokmah și Binah, unindu-le; nu se numără între cele zece când se numără Kether. (vezi pagina 321)

261 sursa: Etimologia lui *habotnic* e discutată: dicționarele îl dau de obicei din ucr./rus. *habotnik* sau din idiș; derivarea din *Habad* (prin *habad-nik*, „adept al Habad”) a fost propusă, dar nu e general admisă.

262 habotnic — Bigot, om excesiv de evlavios, formal în practicile religioase; etimologia e discutată (ucr./rus. (vezi pagina 326)

263 Daath — „Cunoașterea” (ebr. (vezi pagina 321)

264 Habad — Ramura hasidismului întemeiată de Șneur Zalman din Liadi (sec. (vezi pagina 326)

Dar ceea ce ne-a făcut să arătăm că acest fronton conține și o ilustrare a învățăturii școlii Habad, este o extraordinară coincidență.

[138 (141)]

Unul din principalii discipoli ai lui Șneur Salman, membru al școlii Habad, a emigrat în România după moartea maestrului și s-a stabilit la «Folticeni», prin anii 30 ai secolului trecut. Faptul îl deținem de la descendenți. A lăsat amintirea unei eminente sfințenii. A trăit deci în aceeași epocă și în același oraș ca și Istrati. Pe plan social nu puteau fi legături între boierul mare și evreul din ghetou. Pe planul ocult, unde noțiunea de castă este depășită, lucrurile se schimbă. Se pune întrebarea: Istrati nu a încorporat în casa lui învățătura esențială a lui Șneur Salman, transmisă prin ucenicul lui venit în «Folticeni» tocmai din regimea Mării Baltice?

Mai este ceva: când moare un evreu eminent prin sfințenia lui (și numai în acest caz), i se clădește deasupra mormântului un fel de pavilion-adăpost mic. Dar pentru ucenicul lui Șneur Salman nu s-a ridicat un pavilion ad-hoc; a fost îngropat într-o capelă preexistentă, unde odihnea de mai-nainte un evreu necunoscut, găsit asasinat pe dealul Spătăreștilor. Faptul de a fi asasinat nu implică numaidecât sfințenie, și au fost mii de evrei omorâți cărora nu li s-a făcut cinstea să fie îngropați sub pavilion – și pe drept cuvânt. Deci nu pentru acest motiv a găsit comunitatea cu cale să acorde evreului anonim o cinstire postumă excepțională, ci din cauza unui zvon irezistibil, unanim, subzistând și astăzi ca tradiție orală, că evreul anonim asasinat era Mesia ben Iosif[265],[266] mort sacrificial.

265 „Mesia, fiul lui Iosif” (ebr. *Mašiaḥ ben Yosef*) — în tradiția rabinică (Talmud, Sukkah 52a), Mesia războinic din seminția lui Efraim, care trebuie să moară ucis înaintea venirii lui Mesia ben David, biruitorul; de aici ideea unei morți „sacrificiale”. (vezi pagina 333)

266 „suflu vital” (sanscr. *prāṇa*) — energia subtilă care animă ființa vie și circulă prin canalele (*nāḍī*) corpului subtil; după unele credințe, imaginea fixată a cuiva i-ar putea reține o parte din ea. (vezi pagina 342)

Și acest fapt este poate cheia și încheierea transcendentă a carierei oculte a lui Neculai Istrati – și el asasinat –, după o tradiție încredințată de nepotul lui. Menționăm încă o curiozitate: se știe rigoarea cu care la semiți sunt interzise chipurile cioplite. În nici un cimitir evreiesc nu se găsesc fotografii pe morminte. Nu a rămas nici o imagine a lui Istrati, tablou sau fotografie; a refuzat totdeauna să-și facă. Mai mult: Istrati a clădit biserica din Rotopănești; în calitate de ctitor, era aproape obligat să lase să i se picteze chipul la intrarea bisericii, după un obicei obștesc și străvechi. Și asta a refuzat-o. De altminteri, mai știm și cazul altor spirituali care n-au permis să fie fotografiați – Guénon, de pildă.[267] Este un fel de a marca anonimatul, dar se poate ca fotografia să alieneze și să rețină ceva din forța subtilă, prana[268] personajului.

[139 (142)]

Și atunci, conservatismul grupului lui Asachi, antiunionismul lui Istrati, capătă o cu totul altă rezonanță și semnificație. Este apărarea deznădăjduită a unei comori vechi de mii de ani, spulberată în cele patru vânturi de domnișori și de bonjuriști[269], pentru o pereche de haine nemțești. Este vădită calitatea excepțională a elementelor esoterice din depozitul tradițional, pe care-l mai dețineau câțiva boieri moldoveni, încă pe timpul Unirii, probabil până spre perioada venirii Domnului străin și Războiului de neatârnare, deci până în epoca activității literare a lui Creangă. În realitate s-a prelungit mai mult: sunt

267 sursa: Afirmația despre Guénon nu e întru totul exactă: s-au păstrat câteva fotografii ale lui René Guénon (din tinerețe și din anii cairoți, între care una de pe pașaport, 1949), dar e adevărat că a evitat să se lase fotografiat și să-și publice portretul.

268 Mesia ben Iosif — În tradiția rabinică, Mesia din semința lui Iosif-Efraim, care trebuie să moară în luptă înaintea venirii lui Mesia ben David. (vezi pagina 333)

269 bonjuriști — Porecla dată la mijlocul sec. (vezi pagina 314)

elemente inițiatice de primă mână în opera lui Eminescu, Hogaș și Sadoveanu.

Dar ce a spus uitatul Istrati găsim și la ilustrul Alecsandri, și este oarecum de mirare, deoarece bardul nostru național s-a angajat în lupta progresistă, cel puțin după aparențe. Să nu uităm că Alecsandri nu este totuși personalitatea sumară pe care o siluetează unii în biografiile lui. Este autorul Horei Unirii,[270] dar și culegătorul *Mioriței.*

Am găsit în antologia fabulei românești o fabulă de Vasile Alecsandri care ne era complet necunoscută, în care destinele ascunse ale Moldovei sunt privite dintr-un punct de vedere identic cu acela al lui Istrati, de o valoare tradițională egală. Fabula se numește Zimbrul[271] și Vulpea. Mai e nevoie să spunem că Zimbrul în chestiune este Boul, totemul moldovenilor, firul de continuitate, elementul de permanență al țării, de la întemeierea ei până la sfârșitul lumii? Dumnezeul imanent în Țara Moldovei?

«Capul cil de bour a fiară vestită[272]
Sămnează putere țării nesmintită.»
(Mitropolitul Dosoftei)[273]

---

270 sursa: **Vasile Alecsandri, *Hora Unirii* (1856)** („Hai să dăm mână cu mână…”) și ***Miorița***, publicată de Alecsandri în *Poezii poporale. Balade (Cântice bătrânești)* (1852; ed. completă *Poezii populare ale românilor*, 1866). [Vasile Alecsandri — Hora Unirii, ro]

271 bour — Taurul sălbatic al Europei (Bos primigenius), stins în sec. (vezi pagina 314)

272 vers. **Dosoftei, «Stihuri în stema țării Moldovii» (*Liturghierul*, Iași, 1679; reluate în *Psaltirea de-nțăles*, 1680, și *Parimiile preste an*, 1683), v. 1–2** — „Capul cel de buor, de fiară vestită, / Sămnează putere țării nesmintită.” Urmează versurile despre Dragoș-Vodă, care „s-au tâmplat la vânat de-au aflat buorul”. Autorul citează din memorie („cil”, „bour a fiară”). [Dosoftei — Stihuri în stema țării Moldovii, ro]

Ar fi foarte imprudent să luăm expresia «putere nesmintită» ca un epitet exterior. În realitate, contextul distihului arată că este vorba de acel element de continuitate de care vorbeam, nod vital, centrul imuabil, invizibil dar riguros necesar în organismul național, este steaua dintre coarnele bourului, sinteza celor șepte zâne-stele:

273 sursa: **Dosoftei, mitropolitul Moldovei, «Stihuri în stema țării Moldovii»** — versurile heraldice tipărite de Dosoftei pe verso-ul foii de titlu în mai multe din cărțile sale (*Liturghierul*, Iași, 1679; *Psaltirea de-nțăles*, 1680; *Parimiile preste an*, 1683). Începp: „Capul cel de buor, de fiară vestită, / Sămnează putere țării nesmintită”. Citatul autorului e exact în fond, cu „cil” și „a fiară” ca grafii aproximative. [Dosoftei — Stihuri în stema ţării Moldovii, ro]

Zimbrul și Vulpea
„Pe o pajiște întinsă, cu flori îmbelșugată[274]
Paște zimbrul voios

[140 (143)]

Când pe furiș, prin iarbă, o vulpe tupilată
I s-arată și-i zice cu glas foarte duios:
– «O, zimbrule puternic! O, mult slăvite Doamne!
Se poate a ta mărire să pască pe câmpii,
Supusă ca noi proștii, la ploile de toamne,
La vânt, la ger, la muște, l-a iernii vijelii?
Azi nu gândește oare că-n vremurile trecute
S-a prefăcut în zimbru un falnic Dumnezeu?
Că soarele s-ar pierde pe căi necunoscute
De n-ar domni un Zimbru în zodiacul său?
Ah! scumpul meu prieten! dă-mi voie a te duce
Într-un palat de cinste, în care neîncetat
Chiar cu ale mele labe de hrană-ți voi aduce,

274 vers. **Vasile Alecsandri, *Zimbrul și vulpea* (fabulă)** — textul verificat pe ediția din Wikisource (după *Opere complete*): „Pe-o pajiște întinsă, cu flori îmbelșugată, / Păștea Zimbrul voios, / Când pe furiș, prin iarbă, o vulpe tupilată / I s-arată și-i zise cu glas foarte duios: / «O! Zimbrule puternic! o mult slăvite Doamne! / Se poate-a ta mărire să pască pe câmpii, / Supusă, ca noi proștii, la ploile de toamne, / La vânt, la ger, la muște, l-a iernii vijelii? / Au nu gândește oare că-n vremile trecute / S-au prefăcut în Zimbru un falnic Dumnezeu / Că soarele s-ar perde pe căi necunoscute / De n-ar domni un Zimbru în zodiacul său? / Ah! scumpul meu prietin! dă-mi voie a te duce / Într-un palat de cinste în care nencetat / Chiar eu cu-a mele labe de hrană-ți voi aduce, / Și te-oi feri de dușmani cu-al meu protectorat.» / «Ei! te cunosc, șirată! / Răspunse Zimbrul meu. / Ai râs și tu în viață de-o cioară îngâmfată / Și de atunci, sărmano, tot caș visezi mereu!»” Autorul citează din memorie, cu mici abateri: „Pe o pajiște”, „Paște” pentru „Păștea”, „zice” pentru „zise”, „Azi nu gândește” pentru „Au nu gândește”, „vremurile” pentru „vremile”, „Chiar cu ale mele labe” pentru „Chiar eu cu-a mele labe”, „Și, te cunosc” pentru „Ei! te cunosc”, „sărmane” pentru „sărmano”. „L-a iernii” și „șirată” sunt chiar lecțiile lui Alecsandri. Alecsandri însuși adnotează două versuri: „un falnic Dumnezeu” — „Zeul Joe când au răpit pe Evropa” (Zeus prefăcut în taur ca s-o răpească pe Europa), iar „cioară îngâmfată” — trimitere la fabula lui La Fontaine *Le Corbeau et le Renard* (I, 2), citată de autor pe pagina următoare. Pentru Lovinescu, fabula e o cheie heraldică: zimbrul din stema Moldovei e „Dumnezeul prefăcut” și „domnul din zodiac”, adică Taurul ceresc. [Vasile Alecsandri — Zimbrul și vulpea, ro]

Și te-oi feri de dușmani cu-al meu protectorat.»
– «Și, te cunosc, șirată!»
Răspunse zimbrul meu.
«Ai râs și tu în viață de-o cioară îngâmfată,
Și de atunci sărmane, tot caș visezi mereu.»”

Ne impunem o sforțare ca să mai adăugim câteva comentarii la un text așa de limpede. Ce nevoie mai este de ele, când ni se spune răspicat că în vremurile trecute, un falnic Dumnezeu s-a prefăcut în Bour, și că locul lui de obârșie este constelația zodiacală a Taurului, Bourul sur, solar, de unde pe pământ se coboară ca Bour Alb? Prezicerea că soarele s-ar pierde pe căi necunoscute, de n-ar domni un bou în zodiacul său, îi arată identitatea cu Taurul ceresc primordial iranian și din celelalte tradiții asiatice. Fabula îl arată ca reprezentând constelația zodiacală a ciclului Taurului din Marele ciclu actual al Sistemului Solar.

Vulpea este întruchiparea unei șiretenii profane, de găinar, total utilitară și digestivă, evident reprezentând lumea modernă a secolului trecut, demnă de «domnișori», bonjuriști și mărgineni. Este decisiv faptul că Alecsandri nu ne arată deloc pe bour sucombând măgulelilor, ca și corbul din fabulă la care face aluzie[275]. Putem trage concluzia că bourul a continuat să rămână ca o permanență națională, în raiul lui de flori și de nunți.

Încă o observație, pe care o menționăm ca simplă curiozitate, fără să insistăm. Alecsandri, franțuzist din copilărie până în vârful degetelor, a recitat, desigur, de când a început să lege o frază:

275 sursa: **Jean de La Fontaine, *Fables*, I, 2, «Le Corbeau et le Renard» (1668)**, după Esop și Fedru (I, 13). [Jean de La Fontaine — Le Corbeau et le Renard (Fables, I, 2), fr]

[141 (144)]

«Maître corbeau, sur un arbre perché[276]
Tient en son bec un fromage ;
Maître renard par l'odeur alleché
Lui tint à peu près ce langage».

Atunci de ce Alecsandri pune pe bour să vorbească de o cioară, în loc de corb? Nici o confuzie nu este posibilă: corbul e una, cioara e alta, două specii distincte. N-a vrut Alecsandri să menajeze anumite susceptibilități în organizațiile secrete din Muntenia și Ardeal, din Masonerie, de exemplu? În adevăr, nu a vorbit de corb, cum ar fi trebuit, când se referea la La Fontaine, pe bunul motiv că pasărea din stema Munteniei este corbul[277] și chiar din aceea a Transilvaniei, prin Corvini.

S-ar putea ca Alecsandri să fi vrut să menajeze pe câțiva prieteni prețuiți, de felul lui Ion Ghica,[278] de pildă, din organizații secrete muntenești, înlocuind corbul cu cioara. Căci masa cititoare nu merita menajamente. Pe atunci boieria și buna creștere mai însemnau ceva. Alecsandri și-a înfășurat critica într-o teacă de catifea, ea păstrându-și ascuțișul pentru cine ar scoate-o ca s-o cerceteze mai îndeaproape. Căci Muntenia și Ardealul au mușcat din plin momeala vulpii, având îndoielnica glorie de a fi băgat fără socoteală România în ciclonul civilizației occidentale. Repetăm, am făcut o simplă ipoteză. În afară de *Miorița* și de fabula mai sus citată, mai avem o

276 vers. **Jean de La Fontaine, *Fables* I, 2, «Le Corbeau et le Renard» (1668), v. 1–4** — textul canonic: *„Maître Corbeau, sur un arbre perché, / Tenait en son bec un fromage. / Maître Renard, par l'odeur alléché, / Lui tint à peu près ce langage :”* — „Jupân Corb, pe-un copac cocoțat, / Ținea în cioc o bucată de brânză. / Jupân Vulpoi, de miros ademenit, / I-a ținut cam acest cuvânt:”. Autorul citează din memorie: „Tient” în loc de „Tenait”. [Jean de La Fontaine — Le Corbeau et le Renard (Fables, I, 2), fr]

277 sursa: În stema Țării Românești vulturul (acvila) cruciată a fost multă vreme numit popular „corb”; corbul cu inelul în cioc este stema familiei Corvinilor (Huniazi), de unde aluzia la Transilvania.

278 sursa: **Ion Ghica (1816–1897)**, economist, scriitor (*Scrisori către V. Alecsandri*) și om politic, membru al societății secrete „Frăția” (1843) și prieten apropiat al lui Alecsandri.

«intervenție» inițiatică a lui Vasile Alecsandri, foarte importantă, de care vom vorbi în altă parte.

Este surprinzător să găsim în D.Bolintineanu[279] o unică poezie, perfectă ilustrare a devizei masonice «rassembler ce qui était épars[280]», indicând procesul de reintegrare în Principiu, de trecere la limită. Poate semnifica și restaurarea unui centru spiritual, reactualizarea unei tradiții, deoarece este vorba de Ștefan cel Mare – despre care tradiția spune că nu are moarte.

279 „a aduna ce era risipit” (fr.) — formula masonică are de obicei prezentul: *rassembler ce qui est épars*, „a aduna ce este risipit”; e pandantul inițiatic al „Cuvântului pierdut” regăsit (cf. Ioan 11, 52: „ca să adune laolaltă pe fiii lui Dumnezeu cei risipiți”). [Ioan (Biblia sinodală), ro.]

280 sursa: **Dimitrie Bolintineanu, «Cupa lui Ștefan»** — poezie din ciclul baladelor și legendelor istorice ale lui Bolintineanu (*Legende istorice*, 1858; reluate în *Poezii*, 1865); textul autorului reproduce poezia pe strofe numerotate. [Dimitrie Bolintineanu — Cupa lui Ștefan (Legende istorice), ro]

[142 (145)]

Cupa lui Ștefan
1. «Într-o monastire din trecut rămasă[281]
În domnească sală se întinde o masă.
Misail prezidă ăst banchet voios,
Și în timpul mesei zice dureros:

2. – «Ștefan după moarte lasă moștenire
Arcul său și cupa l'astă monastire.
Cu Cantemireștii leșii au venit
Și, prădând locașul, arcul au răpit.

281 vers. **Dimitrie Bolintineanu, «Cupa lui Ștefan»** (în *Legende istorice;* textul verificat pe ediția *Poezii*, 1892, din Wikisource). Poezia întreagă, în forma canonică: „Într-o monastire din trecut rămasă, / În domneasca sală se întinde masă. / Misail prezidă ast banchet voios / Și în timpul mesei zice dureros: // – «Ștefan după moarte lăsă moștenire / Arcul său și cupa l-astă monastire. / Cu Cantemireștii leșii au venit / Și prădând locașul, arcul au răpit; // Însă nu răpiră cupa minunată! / Ea trăiește încă, de mirare!... Iată!» / El arată cupa... Toți s-au minunat. / Ea era săpată dintr-un matostat. // Servii varsă-ntr-însa dulce tămâioasă. / Fiecine-nchină pentru o frumoasă. / Când la cel din urmă rândul a venit, / Misail ia cupa și-astfel a vorbit: // – «Unde este timpul cel de vitejie? / Timpul de mari fapte?... Vai! n-o să mai vie? / A căzut Moldova, căci orice români / Se roșesc la gândul a mai fi stăpâni. // Ei îmbracă manta de înțelepciune; / Dar ca să-și ascunză trista slăbiciune. / Dar înțelepciunea fără-a cuteza, / E ca cutezarea fără-a cugeta. // Când vedem sfioasă patria română, / Ne-aducem aminte vorba cea bătrână: / Cel ce e mai aproape de mormântul său / La ideea morții tremură mai rău! // Ștefan nu mai este... Însă o să vie / Alți Ștefani cu viață și cu bărbăție: / Dacă timpul d-astăzi ne apasă greu, / Viitorul este al lui Dumnezeu! // Însă până să vie lanțul să ne rupă, / Nu va mai bea nimeni din această cupă; / Când un suflet mare se va arăta, / Hârburile cupei le va aduna.» // Zice,-aruncă cupa și o sparge-n trei... / Nimeni n-a strâns încă hârburile ei.” Textul din carte se abate în câteva locuri: „tămâioară” pentru „tămâioasă” (vinul tămâios; rima cu „frumoasă” arată lecția bună), „Fie cine” pentru „Fiecine”, „Doar ca să-și ascunză” pentru „Dar ca să-și ascunză”, „tremură mereu” pentru „tremură mai rău”, „Dară timpul d-astăzi” pentru „Dacă timpul d-astăzi”, „se întinde o masă” pentru „se întinde masă”. „Matostat” e chiar cuvântul lui Bolintineanu — o piatră din care e săpată cupa —, nu o greșeală de tipar. Misail e un egumen închipuit; cupa lui Ștefan cel Mare, spartă în trei, e pentru Lovinescu Graalul moldovenesc, ale cărui „hârburi” le va aduna „un suflet mare” — tema monarhului ascuns. [Dimitrie Bolintineanu — Cupa lui Ștefan (Legende istorice), ro]

3. Însă nu răpiră cupa minunată
Ea trăiește încă; de mirare... iată»
El arată cupa... toți s-au minunat
Ea era săpată dintr-un matostat.

4. Servii varsă-ntr-însa dulce tămâioară.
Fie cine-nchină pentru o frumoasă.
Când la cel din urmă rândul a venit
Misail ia cupa ș-astfel a vorbit:

5. – «Unde este timpul cel de vitejie?
Timpul de mari fapte, vai! n-o să mai vie?
A căzut Moldova, căci orice Români
Se roșesc la gândul a mai fi stăpâni.

6. Ei îmbracă mantă de înțelepciune;
Doar ca să-și ascunză trista slăbiciune.
Dar, înțelepciunea fără a cuteza,
E ca cutezarea făr-a cugeta.

7. Când vedem sfioasă patria română
Ne-aducem aminte vorba cea bătrână:
Cel ce-i mai aproape de mormântul său
La ideea morții tremură mereu!

8. Ștefan nu mai este... însă o să vie
Alți Ștefani cu viață și cu bărbăție.
Dară timpul d'astăzi ne apasă greu.
Viitorul este al lui Dumnezeu

9. Însă, pân-să vie lanțul să ne rupă,
Nu va mai bea nimeni din această cupă,

[143 (146)]

Când un suflet mare se va arăta,
Hârburile cupei le va aduna».

10. Zice – aruncă cupa și-o sparge-n trei...
Nimeni n-a strâns încă hârburile ei.»

Insurmontabilul verbiaj pașoptist al poeziei, solemnitatea în locul comun, te fac să crezi că Bolintineanu, vorbind de cupa sfărâmată în trei, n-a mers mai departe cu gândul decât la Moldova, Muntenia și Transilvania, neunite încă până atunci. Dar, fără să-și dea seama, a adăugat o «dimensiune» esoterică importantă poeziei. Avem mai întâi o aluzie netă în strofa a 6-a, la dubla putere sacerdotală și regală pe care, printre altele, Graalul o concentrează în el. Căci despre cupa Graalului este vorba, și a o reconstitui nu înseamnă a o lipi cu clei și a o lega cu sârmă; se va învolta din nou ca o floare din bobocul, Luz[282]-ul ei indestructibil, și aceasta nu o va putea face decât unul în care este Puterea și Duhul lui Ștefan cel Mare.

Încheiem prin constatarea că, dacă atâtea elemente inițiatice și esoterice au continuat să persiste în Moldova mai târziu decât s-ar putea bănui, ele au ca explicație substanțială instinctul conservator al acestei țări, fără comparație mai viu aici, decât în celelalte provincii. Evident, noțiunile de conservatorism și tradiționalism nu coincid, având în vedere sensul politic actual al primului.

282 „migdal”, „os nedistrugător” (ebr. *luz*) — în tradiția iudaică, osișorul nepieritor din care trupul va fi refăcut la înviere; tot Luz era numele vechi al Betelului, unde Iacob a văzut scara (Facerea 28, 19). Guénon (*Le Roi du Monde*, cap. VII) vede în el „sâmburele de nemurire” al ființei. [Facerea (Biblia sinodală), ro.] (vezi pagina 331)

Nu este mai puțin adevărat că nu poți fi tradiționalist fără a fi conservator, dar totuși trebuie să ții seamă și de mersul ciclului. Nu putem insista asupra conservatorismului moldovenesc, pentru că am aluneca în politică și psihologie etnică, ceea ce este în afara studiului de față; pe cine-l interesează, îl trimitem la cele două lucrări fundamentale: Istoria civilizației române moderne,[283] în trei volume, de Eugen Lovinescu și *Spiritul critic în literatura română,* de Garabet Ibrăileanu[284]. Printre cei doi autori, spiritul conservator se identifică desigur cu aptitudinea critică; transpus pe plan intelectual, este o aptitudine pentru luciditate, adică e rezultatul unei conformații în care centrul de gravitate al ființei cade pe facultățile contemplative. Dar nu ne putem angaja mai mult în această direcție. Închei cu constatarea neîndoielnică după care, pentru a fi conservator, trebuie să ai ce conserva și să știi ce trebuie să conservi; problemă de discernământ.

283 sursa: **Eugen Lovinescu, *Istoria civilizației române moderne*, 3 vol., București, Ancora, 1924–1925** — teoria „sincronismului” și a imitației formelor occidentale. [Eugen Lovinescu — Istoria civilizației române moderne (1924–1925), ro]

284 sursa: **Garabet Ibrăileanu, *Spiritul critic în cultura românească* (Iași, 1909)** — titlul exact este „în cultura românească”, nu „în literatura română”; cartea urmărește tradiția critică moldovenească, de la cronicari la junimiști. [Garabet Ibrăileanu — Spiritul critic în cultura românească (1909), ro]

Două steme

Revista «Manuscriptum», în numărul 3 din anul 1972[285], reproduce câteva desene și două miniaturi executate de Mateiu Caragiale. Ceea ce am aflat despre originea lor ține în puține cuvinte de următoarele: Mateiu Caragiale avea un prieten – Boucescu sau Boicescu (n-am reușit să aflu numele mic) –, aparținând, pare-se, uneia din cele mai vechi familii muntenești, fără să fi ajuns la rangurile mari ale boieriei. Boucescu a murit trecut de 84 de ani. Era contemporan cu autorul «Crailor».[286] În viață fiind, a vândut domnului Șerban Cioculescu miniaturi. Ele reprezintă două steme care se întregesc una pe alta, având același animal central, în «Abis», la prima vedere un bou. Face parte din categoria aceea heraldică numită «Armes parlantes[287]», în care blazonul este construit pe asonanțe de nume – în cazul nostru, pe identitatea primei silabe.

Până acum, nimic excepțional, nimic făcut să deștepte mai mult decât curiozitatea ce o suscită heraldic și numele lui Mateiu Caragiale. Autorul «Crailor» a fantazat, pentru

---

285 „arme vorbitoare” (fr.) — în heraldică, steme ale căror mobile fac un joc de cuvinte cu numele purtătorului (ex. un bou pentru Boucescu/Boicescu). (vezi pagina 312)

286 sursa: ***Manuscriptum*, revistă trimestrială a Muzeului Literaturii Române, an III, nr. 3 (8), 1972** — numărul conține desene și miniaturi heraldice ale lui Mateiu Caragiale.

287 sursa: **Mateiu I. Caragiale, *Craii de Curtea-Veche* (1929)**; Mateiu (1885–1936) a fost un pasionat al heraldicii și genealogiei (a scris și *Pajere*, poeme heraldice). [Mateiu I. Caragiale — Craii de Curtea-Veche, ro]

un prieten, variante heraldice, inspirate din anumite asonanțe ale numelui acestuia, probabil pentru a-i face și a-și face plăcere, alimentând totodată o pasiune a întregii sale vieți, căreia englezii i-ar spune «hobby[288]».

Numai că în anumite domenii, cum este heraldica, ținând direct de hermetism, trebuie să ne încredem prea mult[289] în prima impresie, al cărei rost este mai totdeauna să deruteze curiozitățile. Numai prin faptul că o

[145 (148)]

schemă este corect făcută, suscită mișcări în mări necunoscute, de care lumea și chiar autorul stemei nu are nici o presimțire. Pot fi excepții... Heraldica este, cum am spus-o, o știință tradițională, o disciplină riguroasă, credincioasă ei însăși de-a lungul secolelor. În astfel de științe nu există lucruri principale și lucruri secundare. Fiecare detaliu este susceptibil de universalizare, din cauza continuității țesutului cosmic. Nu avem știre până unde mergea competența heraldică a lui Mateiu Caragiale. Ajunsese la rădăcinile ei cerești? Știa că o stemă rezumă microcosmosul și macrocosmosul, operațiunea lor de manifestare și de resorbire? Niciodată nu se va putea răspunde precis, pentru că stema poate fi just făcută, respectând regulile blazonului. Nu e nevoie ca autorul ei să cunoască sensul adânc al uneltelor pe care le manipulează. Dar în domeniul artelor tradiționale există o inspirație mult mai precisă și mai tehnică decât ceea ce se desemnează acum cu acest nume. «Inspirat», conștient sau nu, Mateiu Caragiale a cercetat în cele două blazoane ale lui mitul taurului, dar cu ochi competent, mergând în adâncimi. Or, mitul taurului se integrează și în mitul întemeierii Moldovei, iar stemele de care vorbim încifrează anumite elemente ale legendei; este o pecete de

288 „pasiune, ocupație de plăcere” (engl.).

289 sursa: Așa în ediția din 1993. Sensul frazei cere, după toate probabilitățile, „*nu* trebuie să ne încredem prea mult în prima impresie”; negația pare căzută la tipar. Textul s-a lăsat neatins.

taină a întemeietorului, ființă transcendentă și totuși foarte reală, care a făcut ca mitul etern să devină tangent cu istoria, într-o clipă binecuvântată, sustrasă timpului – Dragoș-Vodă. Coborârea veșnicului vânător Orion de pe tărie, pe plaiurile maramureșene și moldovenești, nu numai că nu transformă istoria în legendă, înțeleasă ca ficțiune, ci o întărește prin sigiliul firmamentului, propoziție care este aproape un pleonasm, deoarece firmament înseamnă foarte exact tărie.

După *Craii de Curtea Veche,* competența esoterică a lui Mateiu Caragiale părea nemărginită în Muntenia. Blazoanele la care ne referim neagă această presupunere și explicația ar putea fi următoarea: dacă autorul nostru făcea parte și vorbea în numele unui foarte tainic conventicul al Ordinului de Malta rusesc[290], integrat în gradele superioare ale Masoneriei, adus de armatele de ocupație între 1806-1812, apoi acest ordin ar putut fi tot așa de bine stabilit la Iași ca și la București.

De ce Mateiu Caragiale a miniaturizat același mit în două blazoane? Sunt multe răspunsuri posibile. Variațiunile asupra unui singur

[146 (149)]

obiect sunt multiple, ca și acelea ale unei teme muzicale, fiecare reprezentând câte un aspect al realității.

Într-un scut dedublat cu poanta inferioară în acoladă, în câmp de «sinaple[291][292]», un taur alb cu râuri gălbui, cu coarnele, ochii, limba și copitele roșii, cu o coadă albăstruie întoarsă, tinzând să atingă coarnele, voind

290 sursa: Ordinul Suveran de Malta a avut între 1798 și 1801 ca mare maestru pe țarul Pavel I, care a înființat în Rusia mari priorate ortodoxe; ocupația rusă a Principatelor din 1806–1812 (războiul ruso-turc) a adus și loji masonice. Afirmația despre „conventicul” e ipoteza autorului.

291 fr. *sinople* — numele heraldic al culorii verzi (smalțul verde). (vezi pagina 348)

292 sinaple — Sinople (fr.), smalțul heraldic verde. (vezi pagina 348)

parcă să constituie un circuit închis, aleargă într-un hățiș stilizat, aspect vegetal al unui labirint.

Am subliniat caracterul hermetic al blazonului în alte lucrări. Reamintim că el reprezintă într-un tot, într-un «pantacol», fazele lui Magnum Opus[293] alchimic. Scutul este o secțiune transversală a Athanorului[294] hermetic, în care se maturează și se perfectează miracula rei unius.[295] Având în vedere analogia dintre macrocosmos și microcosmos, scutul este o reprezentare a corpului omenesc până la picioare, care în poziția de realizare inițiatică sunt escamotate sub trunchi, ca în poziția lotusului. Trupul apare în blazon sub dublul lui aspect visceral, fizic și subtil. Vrem să spunem că mai ales de viscerele subtile este vorba în scut. Timbrul[296], așezat pe partea superioară a scutului, este – în cazul nostru – un coif care reprezintă capul, iar ceea ce este deasupra capului, cimierul[297] – cum i se spune, simbolizează lotusul cu o mie de petale, Sahasrara,[298] din Yoga. Pe când mobila din scut aparține încă individualității umane chiar atunci când este perfectă, *Sahasrara* depășește individualitatea, reprezentând Personalitatea, elementul transcendent, non-patibil, al Omului integral.

---

293 „Marea Operă” (lat.) — opera alchimică întreagă, de la materia primă la Piatra filosofală, cu fazele ei (nigredo, albedo, rubedo). (vezi pagina 331)

294 *athanor* (din arab. *at-tannūr*, „cuptorul”) — cuptorul alchimiștilor, în care focul molcom și constant „coace” Opera; simbolic, trupul omului. (vezi pagina 312)

295 „minunile unui singur lucru” (lat.) — din *Tabula Smaragdina*: *„Quod est inferius est sicut quod est superius, et quod est superius est sicut quod est inferius, ad perpetranda miracula rei unius*” („Ce este jos e ca ce este sus și ce este sus e ca ce este jos, spre a săvârși minunile unui singur lucru”).

296 „cel cu o mie [de petale]” (sanscr. *sahasrāra*) — al șaptelea centru subtil, lotusul din creștetul capului, dincolo de cele șase *cakra* ale trupului; locul unirii lui Śiva cu Śakti în Yoga tantrică. (vezi pagina 346)

297 cimierul — Ornamentul heraldic așezat deasupra coifului care timbrează scutul (figură, animal, penaj). (vezi pagina 317)

298 Timbrul — În heraldică, tot ce se pune deasupra scutului (coif, coroană, cimier). (vezi pagina 349)

Un blazon în care un taur este hăituit printr-un cadru stilizat reamintește oricărui român vânătoarea bourului de către Dragoș; Sacrificiul veșnic al fiarei sfinte a vitalizat principatul Moldovei, de la întemeierea lui până la reintegrarea timpurilor.

Un detaliu decisiv împrăștie ultima nesiguranță asupra identității bourului. În cele două scuturi miniaturizate ale lui Mateiu Caragiale, taurul extenuat de goană lasă să-i atârne limba din gură. Or, așa este

[147 (150)]

reprezentat uneori bourul în unele steme ale Moldovei, ca de pildă în cea mai importantă dintre ele, stema de pe clopotnița ce servește de intrare în Mânăstirea Putna.

Lăsăm deocamdată la o parte asemănările și mai ales deosebirile dintre bourii celor două steme, pentru că semnificația ansamblului nu poate ieși decât prin studierea parțială și succesivă a unor detalii convergente.

Scuturile sunt timbrate cu căști grilajate cu câte trei gratii. Deasupra lor un tortil[299][300] (o coroană) de baron, suportă un *cimier,* constituit – la primul scut – dintr-un cap, a cărui natură vom căuta s-o explicăm mai jos, în măsura posibilului. La a doua stemă, la stânga și la dreapta, sunt doi B, unul întors spre stânga. Sunt inițialele lui Boucescu dar și ale Bourului.

Spuneam mai sus că bourul aleargă într-un cadru stilizat, care este în realitate un labirint. Acest fapt reamintește, în mod firesc, Labirintul din Creta, în al cărui centru se afla Minotaurul[301], obiect al căutării, dar care indică și metoda folosită. Coada, întoarsă spre coarne – fapt cu totul nefiresc într-o goană obișnuită –, se

299 „tortil” (fr. *tortil*) — în heraldică, coroana de baron: un cerc de aur înfășurat cu un șirag de perle. (vezi pagina 349)

300 tortil — Coroana heraldică de baron: un cerc înfășurat cu un șirag de perle. (vezi pagina 349)

301 Minotaurul — Monstrul cu trup de om și cap de taur din Labirintul cretan, ucis de Tezeu cu ajutorul firului Ariadnei. (vezi pagina 335)

prelungește, continuându-se în una din spirele labirintului. Bourul deci creează calea, identificându-se cu ea, adică atât cu Cunoașterea, cât și cu Cunoscătorul.

Un pictor poate face mai multe tablouri cu același subiect și pentru motive pur artistice dar și, când este un artist tradițional, pentru că o singură pictură nu poate cuprinde indefinitatea simbolurilor implicate în temă. Faptul este evident în cele două miniaturi ale lui Mateiu Caragiale, de la prima vedere. Prin înseși economia și legile artei blazonului, trebuie sacrificate unele simboluri, dar și cele excluse sunt tot așa de importante ca și cele pictate; din această cauză s-au folosit două tablouri, două blazoane.

Un blazon nu poate avea, de exemplu, decât un singur *cimier,* așezat pe cască. Or, cele două miniaturi ale autorului nostru au două *cimier*-uri la fel de semnificative, și înlăturarea unuia ar fi fost regretabilă. Dar mai este ceva. Pluralitatea variantelor unui singur obiect creează o ambiguitate, voită credem noi, derutând pe curiosul indiscret, care se crede obligat la alegeri cantitative și exclusive. Învigorează

[148 (151)]

însă gustul de investigație al cercetătorului chemat la audierea misterelor. În același blazon chiar există, după cum vom vedea, ambiguități deliberate, ca și cum autorul ar vrea să insinueze și să învăluiască, în același timp, ca și în versul lui Dante,

«Cum e acel care tace și vrea să spună».[302][303]

Aceste ambiguități, când sunt voite, arată competența autorului lor și stăpânirea de către el a subiectului.

După cum vestigium pedi[304] este dâra pe care entitățile transcendente o lasă în lumea noastră, ca indicatoare de drum, tot așa vestigium coudae[305] al Bourului Ceresc are ca dâră labirintul, prilej de poticnire, dar și de eliberare pentru pelerini. Altfel spus, Sacrificatul și Sacrificiul sunt în realitate unul și același lucru, ceea ce este definiția însăși a unei liturghii inițiatice. Același lucru se întâmpla, în mod natural, și în labirintul din Creta, unde Minotaurul, Teseu, Ariadna și firul sunt identici. Atragem atenția că Minotaurul nu înfățișează altceva decât pe Manu[306] în reprezentare pământeană, în chip de taur, formă în care vârful ierarhiei inițiatice a apărut în perioada unui subciclu al prezentei umanități.

În al doilea blazon (căci trebuie să le completăm unul cu altul, dejucând șiretenia lui Mateiu Caragiale), taurul poartă în coastă o săgeată mortală, trasă de un vânător nevăzut, exterior stemei. În sensul alchimic, Mateiu Caragiale indică faza finală a lui *Magnum Opus* alchimic, fixarea Sulfului filosofal. Într-un singur punct spațial și

---

302 * *Paradiso,* XXX, 127-129.

303 vers. **Dante, *Paradisul* XXX, 127–129** (vezi nota originalului) — textul canonic (Petrocchi): *„Qual è colui che tace e dicer vole, / mi trasse Bëatrice, e disse: «Mira / quanto è 'l convento de le bianche stole!»"* — „Precum e cel ce tace și-ar vrea să spună, / m-a tras Beatrice și mi-a zis: «Privește / cât e de mare sfatul veșmintelor albe!»". Autorul dă versul în traducere proprie, scos din context: la Dante, Beatrice îl trage spre ea pe Dante, care tace deși ar vrea să vorbească. [Dante Alighieri — Paradiso, it]

304 lat. corect *vestigium pedis*, „urma piciorului" — urma pe care o lasă în lume trecerea unei ființe transcendente (cf. urmele de picior ale lui Buddha sau Vishnu, „pașii" lui Vishnu).

305 lat. corect *vestigium caudae*, „urma cozii" — formație a autorului după *vestigium pedis*.

306 sursa: Identificarea Minotaurului cu Manu, legiuitorul ciclului, pornește de la René Guénon (*Le Roi du Monde*, cap. I: Minos al Cretei, ca și Menes al Egiptului, este un nume al lui Manu). [René Guénon — Le Roi du Monde (1927), fr]

temporal săgeata suprimă Mișcarea, deci și pe cei doi părinți ai ei, Timpul și Spațiul. Cum în organismul uman Labirintul este o reprezentare a circumvoluțiunilor cerebrale, săgeata înfiptă într-un animal fugind încifrează tehnica fundamentală, mijlocul esențial folosit pentru realizări inițiatice, concentrarea, Ekagra[307].[308] Dat fiind caracterul fugos al Taurului, concentrarea poate concerne și lumea pasională. Mai este și o altă «fixare» în heraldică, pe care o are Pantazi în stema lui[309] – săgeata străbătând gâtul lebedei și fixând-o. Este simbolul concentrării pe Suprem, dincolo de manifestarea formală și informală, lebăda fiind

[149 (152)]

simbolul esențial al Marii Tradiții Primordiale în stadiul hyperboreean. Caracterul suprem și unic al fixării pe Intelectul Suprem e indicat în deviza de pe Banderolă,

SINE AEQVALE[310]

–identică în fond cu formula pythagoriciană (exprimată de Vergilius)[311], căreia îi este o glosă:

NVMERO DEVS IMPARE GAVDET[312]

---

307 „îndreptat spre un singur punct” (sanscr. *ekāgra*; substantivul *ekāgratā*) — concentrarea mentală desăvârșită, fixarea minții pe un singur obiect, temelia meditației yoghine (*Yoga-sūtra* III, 11–12). (vezi pagina 321)

308 sursa: **Mateiu I. Caragiale, *Craii de Curtea-Veche* (1929)** — Pantazi, unul din cei trei „crai”, descendent al unui neam vechi grecesc; stema lui, cu lebăda străpunsă de săgeată, e descrisă de autor după miniaturile și textul lui Mateiu. [Mateiu I. Caragiale — Craii de Curtea-Veche, ro]

309 Ekagra — „Îndreptat spre un singur punct” (sanscr.), concentrarea desăvârșită a minții. (vezi pagina 321)

310 lat. *sine aequale* (de citit SINE AEQVALE), „fără egal” — deviza din stema lui Pantazi; corect gramatical ar fi *sine aequali*.

311 sursa: **Vergiliu, *Bucolice*, Egloga VIII, 75**: *„terque haec altaria circum / effigiem duco: numero deus impare gaudet”* — „și de trei ori în jurul acestor altare îți port chipul: zeul se bucură de numărul impar”. Citatul autorului e exact. [Vergiliu — Eclogae vel Bucolica, la]

312 „zeul se bucură de numărul impar” (lat.).

În stema Moldovei, cele două simboluri se întâlnesc,
Bourul având un gât de lebădă.

Uneori, Bourul întoarce capul spre privitor, adică spre urmăritor, invitându-l parcă să-l vâneze și să lunece prin labirintul pe care îl creează goana lui, după cum păianjenul își toarce ca pe o dâră un fir, în sensul contrar mersului său.

Încă o observație preliminară, a cărei importanță se va vedea; Mateiu Caragiale era un desenator competent și îndemânatec. O condiție elementară a desenului clasic consistă în redarea proporțiilor juste ale obiectelor, unele față de altele, în același tablou, fie pe același plan, fie în perspectivă; Mateiu Caragiale se conformează acestui precept fundamental academic, cu toate desenele și miniaturile lui. Or, ce observăm în a doua stemă? Săgeata din flancul bourului ce se prăbușește este enormă. Socotind și partea nevăzută, înfiptă în trupul animalului sacru, săgeata este aproape tot atât de lungă cât trupul fiarei. Nici un învățăcel debutant dintr-o școală generală nu ar fi putut comite o asemenea greșeală elementară, care este introdusă în scutul nostru în mod deliberat din partea autorului ei. În realitate, așa-zisa săgeată este ditamai lance, căreia autorul îi pune un ampenaj. De ce această măsluire? Pentru că nu-i convenea să se știe că e vorba de o lance; de aceea o înlocuiește cu o săgeată ambiguă, care totuși își arată adevăratul caracter în ochii unui scrutător serios. Dar de ce Caragiale a vrut să mascheze caracterul de lance al armei? Răspunsul nu este greu de dat pentru cel ce posedă anumite date tradiționale. Vom reveni.

În prima stemă, coiful este așezat pe un *tortil* de baron, cu un *cimier* reprezentând capul unei fiare cornute, care este cât de colo o mască. Se

pot vedea numeroase reproduceri de măști similare în cartea lui Romulus Vulcănescu, *Măștile populare*[313]. Masca este aceea a unui daimon[314] (Domn) bovin.

Ca să nu fie nici o îndoială, Caragiale îl pictează cu limba scoasă – ca pe bourul din primul scut; mai mult, în amândouă imaginile, limba și coarnele sunt roșii. În realitate, bourul din *cimier* este identic cu bourul din scut, o exteriorizare a lui. Într-un studiu heraldic, Mateiu Caragiale protestează contra acelora care consideră ca având importanță secundară ornamentele din afara scutului. Susține textual că sunt o exteriorizare, o manifestare diferită a mobilei interioare din stemă. Dar, prin definiție, gramatical chiar, exteriorul este o mască a interiorului, și atunci masca aparent daimonică din *cimier* ascunde capul de bour din lăuntrul scutului (după tradiția unanimă a măștilor, aspectul teribil ocrotind aspectul benefic).

Ne-o confirmă și alte caracteristici ale stemei. Din stânga și din dreapta coifului care timbrează stema, ies niște ornamente, care în heraldică se numeau lambrechini[315],[316] «fâșii de stofă decupate din acoperământul (de protecție contra soarelui) coifului»[317] (I.N. Mănescu,[318] *Stema Moldovei,* în: «Magazinul istoric» din 5 mai 1972). Un exemplu cum devin cărbuni

313 * Romulus Vulcănescu, *Măștile populare,* București, Editura Științifică, 1970.

314 sursa: gr. δαίμων — la greci, ființă divină intermediară, nu neapărat rea; autorul îl apropie de „Domn”.

315 * I.N. Mănescu, *Stema Moldovei,* în „Magazin istoric”, 5 noiembrie, 1972.

316 fr. *lambrequins* — în heraldică, fâșiile de stofă, decupate în frunze stilizate, care pornesc din coif și încadrează scutul; autorul citează definiția lui I.N. Mănescu. (vezi pagina 329)

317 sursa: **Ion N. Mănescu, «Stema Moldovei», *Magazin istoric*, 1972** — textul dă „5 mai 1972”, nota originalului „5 noiembrie, 1972”; data exactă rămâne de verificat.

318 lambrechini — Fâșiile de stofă decupate care pornesc din coif și încadrează scutul (fr. (vezi pagina 329)

diamantele, în mâini nechemate. Volutele ce ies din coiful stemei noastre au formă de nour stilizat, de foc sacrificial sau de dragon. Că este vorba de lumea intermediară subtilă, o arată aspectul lor de pâlpâiri.

O altă ambiguitate voită din partea desenatorului nostru, Mateiu Caragiale, conform tehnicii heraldice, pornește lambrechinul din senestră[319], din timbru, din vârf, neatingând *cimier*-ul, masca de bour. Totuși culoarea, verdele, e aceleași: distanța dintre lambrechin și capul de bour este atât de mică (de două ori mai mică decât a lambrechinului din dextră[320], la stânga privitorului), încât îți poți îngădui să imaginezi masca din *cimier* ca fiind capul volutei cu formă de balaur. Și atunci

[151 (154)]

aveam însuși ierogliful lui Dragoș: balaurul cu cap de bour. Și în stema Moldovei bourul are un gât de lebădă, care poate fi și un gât de balaur sau șarpe. Una din cauzele principale ale caracterului sacru al lebedei este dublul ei simbol, de pasăre și de șarpe, de volatil acvatic.

Un alt detaliu semnificativ: celălalt lambrechin, din dextra coifului, este la fel pictat ca și acela din senestră, de care ne-am ocupat: asimetria este egală, aceeași culoare verde, aceeași formă și mărime: cei doi lambrechini sunt reuniți în partea inferioară a stemei printr-o banderolă – verde și ea, dar fără deviză; bizară idee, când banderola e neconceptibilă fără slogan: este un non-sens, pe care Caragiale l-a evitat în a doua stemă, după cum am văzut. Are însă un sens când o considerăm ca reunind foarte exact cei doi lambrechini, formând din cei doi balauri unul singur, care nu este altul decât Uroborosul,[321] indefinitatea ciclică, Okeanos,[322] al cărui cap se reunește cu coada, în coiful, în timbrul scutului.

319 senestră — În heraldică, partea stângă a scutului (din punctul de vedere al purtătorului), adică dreapta privitorului. (vezi pagina 348)

320 dextră — În heraldică, partea dreaptă a scutului (din punctul de vedere al purtătorului), adică stânga privitorului. (vezi pagina 321)

Deasupra, în *cimier,* Alfa și Omega, Capul de Bour, neafectat de manifestarea ciclică, pe care totuși o provoacă, fixând intemporalul într-un nod spațial. În stema noastră, Dragonul este păzitorul Pragului unui labirint, unui sanctuar unde se ascunde Bourul Sacru. Este natural ca Păzitorul Pragului să aibă un aspect terific al ființei centrale pe care o păzește, Bourul Alb, identic cu Balaurul, cu vânătorul Dragoș. Ananda Coomaraswamy susține și el că[323], de fapt, Omorâtorul și Dragonul (în cazul nostru, cu cap de bour), atât victima cât și sacrificatorul, în spirit sunt unul și același în dosul scenei, unde contrarii ireductibile nu există. În același timp, pe scena unde se desfășoară războiul perpetuu dintre Zei și Titani, apar ca dușmani de moarte. Totdeauna, Tatăl-Dragon rămâne un Plerom[324] și nu scade prin ce exhală (adică agonia bourului), nici nu este mai mărit prin ceea ce inhalează.

În a doua stemă, lambrechinii au un caracter lemnos; trecem de la simbolismul animal la cel vegetal. Întâlnim uneori prin păduri astfel de arbori, cu forme înnodate,

---

321 „cel ce-și mănâncă coada” (gr. οὐροβόρος) — șarpele sau balaurul încolăcit care își înghite coada, simbol al ciclului închis și al unității începutului cu sfârșitul; emblemă alchimică a Operei (*Hen to pan*, „Unul e Totul”).

322 „Oceanul” (gr. Ὠκεανός) — fluviul primordial care înconjoară pământul și se întoarce în sine; la Homer, „originea tuturor”. (vezi pagina 338)

323 sursa: **Ananda K. Coomaraswamy, *Hinduism and Buddhism* (New York, 1943), partea «The Myth»** — textul: *„the Dragon-slayer and the Dragon, sacrificer and victim, are of one mind behind the scenes, where there is no incompatibility of contraries, but mortal enemies on the stage, where the everlasting war of the Gods and the Titans is displayed”* („Ucigașul de balaur și Balaurul, sacrificatorul și victima, sunt de un cuget în dosul scenei, unde contrariile nu se exclud, dar dușmani de moarte pe scenă, unde se desfășoară războiul veșnic dintre Zei și Titani”), iar mai departe: *„the Father-Dragon remains a Pleroma”*, nemicșorat de ce expiră și nemărit de ce inspiră. Autorul parafrazează. [Ananda K. Coomaraswamy — Hinduism and Buddhism (1943), en]

324 Plerom — „Plinătate” (gr. (vezi pagina 342)

ciotoase, crăpate, spăimoase. Cine știe dacă nu sunt balauri imobilizați, astfel deghizați ca să se eclipseze în fața indiscreției oamenilor? Și în a doua stemă cele două trunchiuri stilizate se înnoadă într-un coif încoronat cu cunună de principe. *Cimier*-ul pe

[152 (155)]

care-l ține Zimbrul nu mai este un cap de bour – ca în prima stemă, ci, am putea zice, aspectul lui hominal: ridicând cu mâna dreaptă o cupă, din care s-ar părea că ies niște lujere. Cu toate că vădit îi lipsește emisfera superioară, s-ar găsi unii poate care să se grăbească să afirme că este vorba de o sferă, simbolul globului terestru în sigiliile de majestate. Numai că în aceste sigilii globul este ținut în mâna stângă, iar în cea dreaptă sceptrul. Or, personajul nostru ține așa-zisul glob, din care este vizibil numai o emisferă inferioară, în mâna lui dreaptă. De altminteri, emisfera inferioară a unei sfere este identificabilă cupei. Mâna lui stângă se odihnește atârnând în jos. A aruncat lancea în bourul din scut, lance care s-a înfipt în gâtul bourului, ca și junghierul lui Mitra[325] în greabănul Bourului Solar[326]. Omul face gestul Androginului hermetic; cu stânga, mână de rigoare, a înfipt lancea în trupul bourului; cu dreapta, mână de mizericordie, ridică izbăvitor cupa sfântă spre ceruri, cupa cu sângele animalului sacru, gest de consacrare sacerdotală prin excelență. Cu cupa în dreapta, simbol al autorității sacerdotale; cu lancea în stânga, simbol al puterii regale, personajul le însumează pe amândouă ca principiu unic al lor. Este schema unui Rege al Graalului și, cum sângele este al Bourului, avem de-a face cu un

325 sursa: Scena tauroctoniei, centrală în misteriile lui Mithra (sec. I–IV d.Hr.): zeul înjunghie taurul, din al cărui sânge și măduvă răsar spicele și via; numeroase reliefuri mitraice s-au găsit și în Dacia romană (Apulum, Sarmizegetusa).

326 Mitra — Zeu indo-iranian (Mithra), al cărui cult de mistere în Imperiul roman avea în centru înjunghierea taurului (tauroctonia). (vezi pagina 337)

Graal precreștin, prin necesitate, deci hyperboreean, adică Graalul Tradiției Primordiale. Aproape că nu mai este nevoie să reamintim că, în heraldică, scutul unei steme este și o secțiune verticală a cupei, și atunci lancea se completează cu o cupă, conținătorul ei firesc. În interiorul tainic al cupei-matrice, se împlinește Sacrificiul perpetuu al Bourului, la care s-a adăugat, mai târziu, în ciclul următor, ca o verigă, Sacrificiul perpetuu al Mielului.

Ca să punem punctul pe *i*, să scoatem implicațiile înlănțuind organic și logic ce-am spus până acum, ființa deghizată în pandur, din cheia de boltă a stemei, este Dragoș-Vodă, ca Rege al Graalului, oficiindu-și misterele ca Mare Preot. Toată istoria Moldovei, de la descălecare până la sfârșitul zilelor, va fi manifestarea, în mod distinctiv, pe traiectoria temporală, a acestui sacrificiu al Bourului, sub masca sa creștină. Limba scoasă a Bourului, în cele două steme, indică un moment de agonie. Bourul este arătat în clipa când expiră. Dar ilustrat în pictură,

[153 (156)]

acest moment temporal se spațializează perpetuu; înțelegem de ce Wagner spune[327] că în Mont salvat[328][329] timpul se transformă în spațiu.

Limba este organul Logos-ului;[330] când expiră, geamătul bourului seamănă straniu cu Monosilabul sacru

---

327 „Muntele mântuirii” (Montsalvat, Munsalvaesche la Wolfram von Eschenbach) — muntele și castelul Graalului în *Parsifal*. Vorba lui Gurnemanz din actul I: *„Du siehst, mein Sohn, zum Raum wird hier die Zeit*” — „Vezi, fiule, timpul devine aici spațiu”. (vezi pagina 337)

328 sursa: **Richard Wagner, *Parsifal* (1882), actul I** — Gurnemanz către Parsifal, în drum spre templul Graalului: *„Du siehst, mein Sohn, zum Raum wird hier die Zeit*” („Vezi, fiule, aici timpul devine spațiu”).

329 Mont salvat — Montsalvat, muntele și castelul Graalului în Parsifal. (vezi pagina 337)

330 „Cuvântul” (gr. λόγος) — Verbul divin prin care s-a făcut lumea (Ioan 1, 1–3). [Ioan (Biblia sinodală), ro.]

OM,[331] când se pierde în ultima literă, slova Morții, M. Și ce alt popor are în cheia de boltă a istoriei lui, sintetizată profetic într-o stemă, monosilabul *OM?*

În stema de la Putna, din limba Bourului iese o panglică stilizată, care se reintegrează în urechea lui, ceea ce arată fără îndoială că dăltuitorul, după indicațiile ce i s-au dat, a săpat în piatră Sunetul Primordial. René Guénon spune că această conformitate a urechii[332] cu grafia monosilabului *OM* ascunde cele mai adânci mistere cosmogonice.

Mai sunt câteva completări istorice de făcut. Am găsit în interesanta carte publicată de Ștefan S. Gorovei, Dragoș și Bogdan,[333] câteva fapte, cu atât mai importante, cu cât autorul le studiază din perspectiva istoriei profane. Maramureșul însuși avea ca stemă Bourul.

Autorul, la pag. 7 și următoarele, spune că atunci când în Ungaria s-a instalat anarhia (în urma înlocuirii dinastiei Arpadienilor cu cea a Angevinilor), aceasta a atins și Maramureșul, deoarece unii feudali nemulțumiți din această provincie aderă la partida care este împotriva regelui Carol Robert. Dar și regele și-a căutat aliați printre feudalii maramureșeni, cum atestă unele diplome date acestora, de pildă aceea din 1317 – dată fiilor unui Dragoș. Autorul opinează că ar fi putut fi date astfel de întăriturii și cnejilor din Cuhea și lui Codrea din Sarasău. În Maramureș autorul distinge două categorii: cneji de

---

331 sanscr. *Oṃ* (*Aum*) — monosilaba sacră, „sunetul primordial” din care purced Vedele; cele trei elemente A-U-M corespund celor trei stări (veghe, vis, somn profund), iar tăcerea de după ele, celei de-a patra (*Turīya*) — *Māṇḍūkya Upaniṣad*. (vezi pagina 338)

332 sursa: René Guénon revine de mai multe ori asupra corespondenței dintre forma urechii (și a cochiliei) și grafia sanscrită a monosilabei *Oṃ* (ex. «Les mystères de la lettre Nûn», în *Symboles fondamentaux de la Science sacrée*, cap. 23); locul exact al formulei citate („cele mai adânci mistere cosmogonice”) nu l-am identificat. [René Guénon — Symboles fondamentaux de la Science sacrée (1962), fr]

333 sursa: **Ștefan S. Gorovei, *Dragoș și Bogdan, întemeietorii Moldovei*, București, Editura Militară, 1973**.

sat, care erau mai numeroși și care cu timpul s-au unit în cnezate de vale, pe văile râurilor, conduse de câte un cneaz superior în grad celor din sat.

Cnejii din ambele categorii erau ereditari. Se mai precizează în lucrare că în mijlocul secolului al XIV-lea erau cnezate în Maramureș.

Ca să nu intrăm în amănunte, menționăm că din cele șapte cnezate de văi, trei erau mai importante, dintre care unul era cnezatul Câmpulungului sau al Sarasăului, stăpânit de Codrea, neam din care făcea parte Dragoș Vodă – descălecătorul Moldovei. Prin urmare, trebuie bine reținut că Dragoș era cneaz de Sarasău.

[154 (157)]

Autorul, Ștefan Gorovei, îmi comunică printr-o scrisoare:

> «... Am găsit într-o cronică puțin cercetată la noi relatarea următoarelor fapte: la 1351 (cu doi ani înainte de întemeierea Moldovei, *n.n.*), Ludovic cel Mare al Ungariei a făcut o expediție contra lituanienilor păgâni[334], obținând de la ducele lituan Kiejstut promisiunea creștinării; ducele și-a întărit jurământul într-un chip original: a efectuat sacrificiul ritual al unui bou.»

Cum această expediție s-a făcut cu doi ani înainte de întemeierea Moldovei; cum Ludovic cel Mare a trebuit, în mod necesar, să treacă prin Maramureș ca să ajungă în Lituania, peste Carpați; cum, în Evul Mediu, vasalii își întovărășeau suzeranul în expedițiile războinice, nu este deloc o ipoteză temerară aceea că Dragoș a însoțit pe regele său în expediția lituaniană și că a participat la sacrificiul taurului, împlinit de ducele lituanian. Peste doi ani, în Moldova, a repetat acest ritual precreștin.

---

334 sursa: Expediția din 1351 a lui Ludovic I de Anjou și Cazimir cel Mare împotriva Lituaniei: ducele Kęstutis (Kiejstut) a promis botezul și a jurat după ritul păgân, înjunghiind un bou; faptul e relatat de cronicarul polonez Jan din Czarnków (*Chronicon Polonorum*) — probabil cronica „puțin cercetată” la care se referă scrisoarea lui Gorovei.

Mai sunt câteva completări de făcut.

Am văzut mai sus că Dragoș făcea parte din familia lui Codrea, Cneazul Câmpulungului sau al Sarasăului. În ce privește acest ultim nume, trebuie observat că sufixul adjectival *ău,* corespunzând probabil cu *OV* slav, se găsește în numeroase nume românești: Ceahlău, Tazlău, Durău, Geamalău, Rarău, Turcău, Mirăslău, Gorăslău, ș.a.m.d. Cred că exemple s-ar putea găsi cu sutele. Deci numele prim, curat, al Sarasăului este Saras.

Aici trebuie să ne referim la romanele Graalului[335], fără să ne îndepărtăm de subiectul prezentului studiu. Obiectul central al romanelor Mesei Rotunde este cupa Graalului, care, după tradiție, a servit lui Iisus Hristos la Cina cea de Taină, pentru instituirea Euharistiei. În ea a cules Iosif din Arimateea sângele ce curgea din rana făcută în coasta Mântuitorului de lancea centurionului Longin. După distrugerea templului din Ierusalim, același Iosif din Arimateea a dus Sfântul Vas în Marea Britanie, dar cu o etapă intermediară în cetatea Sarras. În această cetate domnea un rege numit Evalac cel Necunoscut (le Méconnu). Este imposibil să nu ținem seama de identitatea numelor Sarasău și Sarras din ciclul Mesei Rotunde.

[155 (158)]

Pe de altă parte, numele de Valac, care acum se aplică locuitorilor unei singure provincii românești, era în Evul Mediu, și chiar mai târziu, extins la toți românii. Cum totul este simbolic în lumea Devenirii, trebuie să ținem

335 sursa: ***L'Estoire del Saint Graal*** **(c. 1230, ciclul Lancelot-Graal sau „Vulgata”)** — povestește drumul Graalului cu Iosif din Arimateea și fiul său Josephé, oprirea în cetatea Sarras, unde domnea regele păgân Evalac (botezat Mordrain), apoi trecerea în Britania; ***La Queste del Saint Graal*** **(c. 1225)** povestește întoarcerea Graalului la Sarras, cu Galaad, Perceval și Bohort, în „palatul spiritual” (*palais esperitel*). Lancea lui Longin: Ioan 19, 34. [L'Estoire del Saint Graal (c. 1230; ed. H. O. Sommer, The Vulgate Version, vol. I), fr] [Ioan (Biblia sinodală), ro.]

seamă și de simbolismul geografic. Maramureșul este la distanță riguros egală între Iudeea și Marea Britanie – unde s-a dus Iosif din Arimateea.

«Valac» sau «Vandalac», în unele părți ale țării, înseamnă Balaur sau Dragon, exact ca și numele lui Dragoș, care are în plus litera focului. S-ar putea obiecta că acest rege Evalac-Dragon al cetății Sarras a existat cu mai mult de o mie de ani înainte de Dragoșul cunoscut de noi. Din punct de vedere tradițional, faptul nu constituie nici o dificultate. Poate fi vorba de o supremă funcțiune inițiatică, al cărei titular, reînnoit la fiecare generație – și totuși același – purta simbolic numele de Dragoș, Dragon, Valac, Vandalac. Este numele Omului Primordial; după o tradiție musulmană, citată de Guénon, «la început omul a fost un șarpe»[336]. După Fabre d'Olivet, numele[337] *Dac* este o îndulcire a numelui *Trac,* care înseamnă Dragon. O funcțiune spirituală, reprezentată de individualități diferite, este un fenomen comun în toate formele tradiționale, inclusiv Tradiția Primordială.

După ce a rămas câteva secole în Marea Britanie, Graalul a fost adus din nou în cetatea Sarras, mai exact în «templul spiritual din Cetatea Sarras», de către Galaad, Regele Graalului, însoțit de Perceval și Bohor, toți trei însemnând un dublu caracter – sacerdotal și regal. Ei formează un ternar; sub alte nume și forme, acest ternar se găsește în vârful tuturor ierarhiilor inițiatice din lume, cu acest dublu aspect.

---

336 sursa: René Guénon reia această tradiție, probabil în *Symboles fondamentaux de la Science sacrée* (studiile despre simbolismul șarpelui și al „oului lumii"); locul exact nu l-am verificat. [René Guénon — Symboles fondamentaux de la Science sacrée (1962), fr]

337 sursa: **Antoine Fabre d'Olivet, *Histoire philosophique du genre humain* (1822–1824)** — speculațiile lui etimologice despre popoarele nordice; locul exact nu l-am verificat. [Antoine Fabre d'Olivet — Histoire philosophique du genre humain (1824), fr]

În încheiere, trebuie să ne referim la René Guénon. Am văzut că în templul spiritual din Cetatea Sarras se găsește o ființă, Regele Graalului, Rege și Preot. I se poate spune, printre alte nume, și Evalac – în ciclul Mesei Rotunde, deci Valac, Vandalac, Dragon sau Dragoș.

[156 (159)]

«Exista în Evul Mediu – scrie Guénon[338][339] – o expresie în care cele două aspecte complementare ale autorității se găseau reunite într-un fel care este foarte demn de a fi remarcat: se vorbea adesea, în această epocă, de un ținut misterios care era numit Regatul Preotului Ioan» (Presbyter Iohannes, Le Prêtre Jean,[340] *n.n.*).

Și în nota nr. 2, p. 16: «În special despre Preotul Ioan[341] se vorbea spre epoca Sfântului Ludovic, în călătoriile lui Carpin și Rubruquis[342]. Ceea ce complică lucrurile este faptul că, după unii, ar fi fost până la patru personaje purtând acest titlu: în Tibet (sau pe Pamir), în Mongolia, în India și în Ethiopia (acest ultim cuvânt avea de alminteri un sens foarte vag); dar este probabil că nu-i vorba decât de diferiți reprezentanți ai aceleiași puteri».

Cu privire la problema Ethiopiei, menționată în citat, Guénon aduce următoarele precizări într-un studiu

---

338 * René Guénon, *Le Roi du Monde,* Paris, Gallimard, 1958, p. 16.

339 „Preotul Ioan” (lat., fr.) — suveranul legendar, preot și rege, al unui regat creștin din Orient, pomenit din sec. XII (scrisoarea apocrifă a „Preotului Ioan” către împăratul Manuel Comnenul, c. 1165).

340 sursa: **René Guénon, *Le Roi du Monde*, cap. II** (cum dă nota originalului, p. 16); traducerea autorului. [René Guénon — Le Roi du Monde (1927), fr]

341 sursa: **Giovanni da Pian del Carpine**, *Ystoria Mongalorum* (misiune 1245–1247), și **Guillaume de Rubrouck**, *Itinerarium* (1253–1255), trimiși la mongoli de papa Inocențiu IV, respectiv de regele Ludovic IX cel Sfânt. [Giovanni da Pian del Carpine — Ystoria Mongalorum, la]

342 Preotul Ioan — Suveranul legendar, preot și rege, al unui regat creștin din Orient; la Guénon, figură a „Regelui Lumii”, care unește cele două puteri. (vezi pagina 343)

intitulat Les Têtes noires[343] («Capetele Negre»), publicat în volumul *Symboles fondamentaux de la Science Sacrée*[344].

Numele ethiopienilor și Ethiopei (Aithi-Ops[345])[346] înseamnă «Fețe arse». Dar acest nume nu desemnează rasa neagră, deoarece a fost dat mai multor popoare, respectiv mai multor țări care nu erau de rasă neagră – ca de exemplu atlanților, etc. Guénon mai arată că nici ethiopienii de azi nu sunt de rasă neagră. Denumirea de «Fețe arse» indică pe cei arși de focul superior al Cerului Empyreu, adică pe acei inițiați ajunși pe treapta de puritate superioară, care locuiesc într-un centru inițiatic și în preajma lui, ținut căruia i se dă numele de Ethiopia. De aceea, mai multe regiuni au purtat acest nume.

Chinezii se desemnau ca fiind «poporul negru» încă din anii 2300 î.e.n., ceea ce exclude orice interpretare rasială. Trebuie căutată semnificația simbolică. În sensul său superior, culoarea neagră indică Nemanifestatul,

[157 (160)]

pentru că este o determinație negativă. Cum, pe de altă parte, Etherul se află în centrul crucii elementelor, ca principiu al lor, Ethiopia este, în sens macrocosmic, în simbolism geografic, un ținut în care Axa Verticală a Lumilor intersectează planul nostru de existență, prin centrul crucii orizontale. Ethiopienii sunt negri cum Krișna este negru.[347] Și atunci o țară numită de Negru-

343 * René Guénon, *Symboles fondamentaux de la Science Sacrée,* Paris, Gallimard, 1962.

344 sursa: **René Guénon, «Les "Têtes noires"», în *Symboles fondamentaux de la Science sacrée* (1962)**, în secțiunea despre simbolismul geografic, alături de «La Terre du Soleil». [René Guénon — Symboles fondamentaux de la Science sacrée (1962), fr]

345 * *Aithi-Ops* derivă din rădăcina *Aith* (arată tot Guénon), din care derivă cuvântul *Aither,* Eterul, considerat ca focul superior al cerului Empyreu.

346 „față arsă" (gr. Αἰθίοψ, din αἴθω, „a arde", și ὤψ, „față").

347 sursa: *Kṛṣṇa* înseamnă în sanscrită chiar „cel negru, întunecat"; zeul e înfățișat cu pielea albastră-neagră.

Vodă, de Kara Ștefan, de Ion Korvin, țara lui Harap-Alb nu este și ea o Ethiopie, în sensul superior al cuvântului?, adică sediul unui centru spiritual unde este păzită dubla putere – sacerdotală și regală –, ai cărei locuitori sunt negri, pentru că sunt arși direct și nu prin intermediari, de focul Cerului Empyreu?

Guvernatorul unei asemenea țări este totdeauna «Negru Vodă», fie că se numește Radu, Gheorghe, Bogdan, Ștefan, Corvin. Toți reprezintă, mai exact încorporează, pe regele Ethiopiei, pe Preotul Ioan; de aici și semnul lor comun de recunoaștere, *IO* inițial, care-i unifică în principiul lor unic.

Guénon sublinia ca având o deosebită semnificație simbolică numele care desemnează în același timp un munte și o ființă, adică o ființă care absoarbe în ea substanța unui munte. Este ușor de înțeles cauza, muntele fiind totdeauna un simbol polar. Orfeus este O Rifeus,[348] Rifeanul; munții Rifeeni sunt munții mitici ai hyperboreenilor; Gebel înseamnă munte în mai multe limbi; Gebeleizis[349] este divinitatea supremă a geților[350], Kăliman este o ființă și un munte, ca și Karaiman. Tot așa Negoiu, Moldovanul...

Este același caz și cu Preotul Ioan; acest fapt l-am descoperit relativ de curând. L-am aflat de la un profesor din Fălticeni care a profesat mai de mult, timp de doi ani, la Sighetul Marmației, oraș așezat la obârșia Tisei. Trebuie să reamintim că adevăratul Maramureș era de

348 „Rifeanul” (gr.) — etimologie simbolică a autorului (Orfeu = „cel din munții Rifei”), nu filologică; munții Rifei (Ῥιπαῖα ὄρη) erau la greci munții mitici ai nordului, dincolo de care locuiau hiperboreenii.

349 sursa: **Herodot, *Istorii* IV, 94**: geții „cred că nu mor, ci că cel ce piere merge la zeul Zalmoxis; unii dintre ei îi spun și Gebeleizis”. [Herodot — Istorii, grc]

350 Gebeleizis — Zeitate a geților pomenită de Herodot (IV, 94), identificată uneori cu Zalmoxis. (vezi pagina 323)

vreo două ori mai întins decât cel de astăzi, cuprinzând teritorii pline de sate românești, din Slovacia și Rusia Subcarpatică de astăzi.

Atât din Sighet, din valea Sarasăului, cât și din localitatea cu același nume, se vede un munte foarte înalt din Slovacia, aproape de frontieră, Muntele Popivan, Popa Ivan[351], adică foarte exact, foarte precis, «Presbyter Iohannes», «Le Prêtre Jean». După cele spuse de-a lungul acestui studiu, cred că nu mai este nevoie de comentariu.

[158 (161)]

Gogol, în lunga sa nuvelă,[352] *O răzbunare îngrozitoare,* îl numește pe acest preot Krivan, adică Mantra Creației și a Înălțimii, *KR,* adăugat la Ivan. Dar dintr-o țară unde există numele de Kara Iflak, Kara Bogdan, Kara Ștefan, este permisă și lecția Karaivan, Ivan cel Negru, care a investit în numele său, *IO,* pe vasalii săi din Voievodatele românești; adăugăm că numele Karaivan se găsește printre numele de familii românești.

Menționăm că, în același context, Krivan este metateza lui Korvin. Ion Corvin de Hunedoara este Ion Krivan. Cât despre Hunedoara, adevăratul ei nume este Indioara[353], Mica Indie. Și aici să ne reamintim că Preotul Ioan este uneori numit Regele Indiei. Și numele India nu lipsește în România, nu numai în Indioara. O sărbătoare

---

351 sursa: Muntele **Pop Ivan** din Munții Maramureșului (1937 m), azi în Ucraina, pe granița cu România (între cele două războaie, în Rusia Subcarpatică cehoslovacă — de aici „Slovacia” la autor). Mai este un Pop Ivan (2028 m) în Cernagora ucraineană.

352 sursa: **N.V. Gogol, «Straşnaia mest'» („O răzbunare înfricoșătoare”), în *Serile în cătunul de lângă Dikanka*, vol. II (1832)** — în nuvelă Krivan (Kriváň, vârf din Tatra Înalți, Slovacia) este un munte al Carpaților, pe care apare călărețul uriaș; „preotul Krivan” este interpretarea autorului. [N. V. Gogol — Straşnaia mest' (Вечера на хуторе близ Диканьки, II), ru]

353 * *Tinerețe fără bătrânețe...,* în „Basme populare românești” (culegere), București, Editura pentru literatură, 1961.

precreștină la 24 iunie, în ziua de Sânziene[354], se numea Nedeia[355], când se aduna în jurul unui lac tineretul dintr-un ținut întreg, pentru joc și însoțiri. Dar și Inia Dinia, personaj principal feminin din basmul *Triști copii și Inia Dinia* (Alexandru Vasiliu)[356]. Există și o mistică Nedeia Cetate, în basmul Fiul Vânătorului,[357] din colecția Ispirescu; o Nedeia Cetate care a fost odată pe fața pământului, dar care acum se află sub muntele Kăliman. I se aud numai clopotele, în faptul serii, de către bătrânii curați la suflet. Deci, un simbolism temporal spațializat. Putem spune că Nedeia Cetate este un loc unde este totdeauna 24 iunie (data când se țin Nedeile), de fapt solstițiu de vară, deci momentul de maximă putere pozitivă din an.

Din tot acest excursium al nostru se poate vedea cât de departe ne poate conduce studierea simbolismului unor steme.

---

354 sursa: Etimologie simbolică a autorului; filologic numele vine din magh. *Hunyad* (+ suf. rom. *-oara*).

355 sursa: Basm atribuit de autor colecției lui **Petre Ispirescu, *Legende sau basmele românilor* (1872–1883)**; titlul nu l-am putut verifica în cuprinsul colecției. [Petre Ispirescu — Legende sau basmele românilor, ro]

356 Sânziene — Sărbătoarea de la 24 iunie (Nașterea Sf. (vezi pagina 347)

357 Nedeia — Sărbătoare populară de vară în satele de munte (târg, joc, însoțiri), ținută mai ales în jurul sânzienelor. (vezi pagina 337)

Simboluri din ghicitori, cimilituri, frământări de limbă, particule elementare

Ne-am ocupat în primul rând de basmele lui Creangă pentru că sunt mituri de tip complet, adică desfășoară consecvent și organic, în condițiile de timp, spațiu, mișcare, nume și formă din lumea noastră, posibilități imuabile ale Ființei. Idei dincolo de Nume și Formă (Namarupa[358][359]), oglindite în pasivitatea lunară a Psychei populare – autenticitatea folclorică a basmelor lui Creangă nemaifiind astăzi pusă la îndoială, valoarea lor simbolică este indiscutabilă.

Am dat o mică atenție nuvelelor și snoavelor lui Creangă pe nedrept, pentru că nimic nu oprește ca o întâmplare de toate zilele și din lumea noastră să fie simbolică. Nuvela-basm Soacra cu trei nurori,[360] lipsită de orice element miraculos și totuși profund inițiatică, este un avertisment în această privință. Reamintim, ca exemplu de literatură esoterică lipsită de orice element

358 „nume și formă” (sanscr. *nāmarūpa*) — cele două determinări care individualizează orice ființă manifestată; ideile principiale sunt „dincolo de nume și formă”. (vezi pagina 337)

359 Namarupa — „Nume și formă” (sanscr.), cele două determinări ale individualității manifestate. (vezi pagina 337)

360 „Sfânta Credință” (it.) — ordin terțiar de filiație templieră din care ar fi făcut parte, după Guénon (*L'Ésotérisme de Dante*, 1925), Dante și alți „Fedeli d'Amore”. (vezi pagina 322)

fantastic, Decameronul[361] lui Boccaccio, care făcea parte, ca și Dante, din organizația inițiatică Fede Santa.[362]

Etnologii studiază ghicitorile și cimiliturile într-un spirit uniform, fără nuanțări, ceea ce este inacceptabil din perspectivă esoterică. Deosebirile calitative sunt considerabile.

Cea mai mare parte a ghicitorilor sunt simple rebusuri, care criptează realități din ambianța și din viața de toate zilele; simple exerciții de agerime rustică. De pildă:

[160 (163)]

«Mânăstire într-un picior[363]
Ghici, ciupercă, ce-i?»

este un joc de-a v-ați ascunselea, cu atât mai ingenios, cu cât autorul lui a avut istețimea să bage răspunsul în întrebare, derutând atenția. În imensa majoritate a cazurilor, în acest spirit sunt puse și răspund ghicitorile. Că li se poate adăuga și o dimensiune esoterică, este adevărat și o arată ghicitoarea pe care am studiat-o în

361 sursa: **Ion Creangă, «Soacra cu trei nurori», *Convorbiri literare*, 1 octombrie 1875** — prima povestire publicată de Creangă. [Ion Creangă — Soacra cu trei nurori, ro]

362 sursa: **Giovanni Boccaccio, *Decameronul* (1349–1353)**; apartenența lui Boccaccio la „Fede Santa” e o teză a școlii lui Luigi Valli și Guénon, nu un fapt documentat. [Giovanni Boccaccio — Decameron, it]

363 vers. Ghicitoare populară românească (răspunsul — „ciuperca” — e ascuns în a doua jumătate a versului), cuprinsă în colecțiile de ghicitori (ex. Artur Gorovei, *Cimiliturile românilor*, București, 1898). [Artur Gorovei — Cimiliturile românilor (1898), ro]

Stan Pățitul,[364] din lucrarea noastră *Creangă și Creanga de aur*[365]:

> *«Lată-peste lată, peste lată-îmbujorată, peste îmbujorată-crăcănată, peste crăcănată-măciulie, peste măciulie-limpezeală, peste limpezeală-gălbineală și peste gălbineală-hudulețe».*

Este o analogie inversă între ierarhia genurilor literare populare și gradarea criptării lor. Basm, snoavă, cimilitură sunt genuri descendente, dar dificultatea de a le decripta este ascendentă, în proporție inversă. Atunci când cititorul nu are prejudecăți, este mai ușor să vezi simbolismul calului cu douăzeci și patru de aripi și al balaurului cu șapte capete, decât tâlcul unei frământări de limbă copilărească.

În fapt, putem spune că până acum am vorbit de două categorii de ghicitori. În a treia categorie avem cimilitura[366], care se deosebește de ghicitoare, pentru că nu pune direct ca însăși, structural, o întrebare care-și conține răspunsul în ea. Cimilitura este o nedumerire latentă, care așteaptă o tâlcuire, de cele mai multe ori esoterică, cum o arată cimilitura ce-o găsim chiar în Creangă, și pe care-o vom studia pentru acest motiv.

---

364 * Vasile Lovinescu, *Creangă și Creanga de Aur,* București, Editura Cartea Românească, 1989, p. 192 și urm.

365 sursa: **Ion Creangă, «Stan Pățitul», *Convorbiri literare*, 1 august 1877** — ghicitoarea dracului Chirică; textul lui Creangă: „Lată, peste lată, peste lată-îmbujorată, peste îmbujorată-crăcăneală, peste crăcăneală-măciulie, peste măciulie-limpezeală, peste limpezeală-gălbeneală, peste gălbeneală-hiduleț!” (masa, fața de masă, scaunul, omul, capul, ochii…). Autorul citează aproximativ („crăcănată”, „gălbineală”, „hudulețe”). [Ion Creangă — Stan Pățitul, ro]

366 cimilitura — Ghicitoare în versuri sau în proză ritmată, adesea cu sens ascuns. (vezi pagina 317)

Creangă vorbește în[367] *Amintiri din copilărie* de «cinstita holeră» din 1848, de se auzea numai chiu și vai în toate părțile. «Și, eu, neastâmpărat cum eram, zice el, ieșeam la pârleaz[368] când trecea cu mortul pe la poarta noastră și-l boscorodeam cu cimilitura:

[161 (164)]

Chițigaie, gae, ce ai în tigaie?[369]
Papa puilor duc în valea socilor
Ferice de gangur că șede într-un vârf de soc
Și se roagă rugului și se-nchină cucului:
Nici pentru mine, nici pentru tine,
Nici pentru budihacea[370] *de la groapă,*
Să-i dai vacă de vacă și doi boi să tacă.»[371]

După indicația lui Creangă, aceste versuri sunt o cimilitură, adică ceva care ascunde un sens sub aparențe de non sens.

Divagată în expresie, este o adevărată incantație având drept finalitate asigurarea soartei postume a

---

367 sursa: **Ion Creangă, *Amintiri din copilărie*, partea a II-a (*Convorbiri literare*, 1881)** — episodul holerei din 1848. [Ion Creangă — Amintiri din copilărie, ro]

368 pârleaz — Trecătoare peste gard, făcută din trepte sau din pari; pragul dintre ogradă și drum. (vezi pagina 339)

369 vers. **Ion Creangă, *Amintiri din copilărie*, partea a II-a** (nota originalului: ed. Minerva, 1982, p. 163) — cimilitura cu care copilul „boscorodea" morții holerei din 1848, pe la pârlaz. Textul lui Creangă (verificat pe ediția din Wikisource): „Chițigaie, gaie, ce ai în tigaie? / Papa puilor duc în valea socilor. / Ferice de gangur, că șede într-un vârf de soc / Și se roagă rugului și se-nchină cucului! / Nici pentru mine, nici pentru tine, / Ci pentru budihacea de la groapă, / Să-i dai vacă de vacă și doi boi să tacă". Autorul citează cu mici abateri („gae"; „Nici pentru budihacea") și, la p. 172, propune lecția „Ci budihacii de la groapă". Pentru el, gangurul (grangurul) din vârful socului, care „se roagă rugului și se-nchină cucului", e o rămășiță a unui cult solar: rugul arzător și cucul, pasărea care anunță moartea și ascunde sufletele. [Ion Creangă — Amintiri din copilărie, ro]

370 budihacea — Arătare, sperietoare, matahală fioroasă și nesățioasă (cuvânt popular); la autor, „Păzitorul Pragului" dintre lumi. (vezi pagina 316)

371 * Ion Creangă, *Povești și amintiri,* București, Editura Minerva, 1982, p. 163.

mortului. Multă vreme n-am știut ce înseamnă cuvântul chițigaie[372]; mă izbiseră însă două lucruri: secvența «Chițigaie-gae», care sugerează vag pe *Gaia,* mama pământeană; apoi faptul că două vârfuri de munte simetrice deasupra Pipirigului, satul mamei lui Creangă, se numește Chițigaia bună și Chițigaia rea (dualitatea în stare de opoziție), cu numele comun Chițigăile. Mai târziu am aflat că, de asemenea, chițigaie este și numele popular al Cucuvelei.

Despre cucuvea, toată lumea știe că este pasărea Atenei, zeița înțelepciunii, ieșită de-a dreptul din Capul lui Zeus; este pasărea veghii și a meditației nocturne. «Gaia» se găsește în cuvântul găină. «Chițigaie-gae» înmănunchează într-un singur cuvânt un simbol atlant – cucuvaie, și pe unul Polar (hyperboreean) – Cloșca și Puii de Aur[373] (constelația Pleiadelor). Sub ocrotirea lor se face trecerea mortului dintr-o lume în alta, pentru că entitatea sintetică este deasupra vieții și morții, distribuindu-le pe una și pe alta, de aceea ocrotește trecerea mortului, care este modelul însuși al transformării cantitativului în calitativ.

Valea socilor este un fel de vale a plângerii, adică o stare postumă dezmoștenită, intermediară între cele două lumi. Socul este un fel de copac-buruiană, fără utilitate, crescând pe locurile de paragină și dezolație, simbolul stârpiciunii însăși; valea socilor este o încercare, un impas, în care intră mortul nepregătit, de unde trebuie ajutat să

372 chițigaie — Nume popular al cucuvelei; și numele a două vârfuri de munte de lângă Pipirig (Chițigaia bună și Chițigaia rea). (vezi pagina 317)

373 Cloșca și Puii de Aur — Numele popular românesc al constelației Pleiadelor. (vezi pagina 319)

[162 (165)]

iasă; este la selva oscura[374] în care se află inițial Dante[375], la începutul călătoriei lui pe celălalt tărâm; este o desemnare a limbului în care se zice că rămân copiii nebotezați și aceia care nu au nici un obol de dat lui Charon pentru traversarea Styxului. Chițigaie-gae poate servi drept călăuză în încâlceala mărăcinilor, ca entitate funerară menită de descântător să asigure «papă», mâncare, adică subsistență și consistență, element de rezistență, praznicele, ansamblul mijloacelor de grație pe care le deține sacerdoțiul în toate tradițiile din lume. Aici poate să aibă dreptate G. Pascu,[376] când vede în Chițigaie pe popă. Cui duce papă? Puilor, sufletelor morților, noi născuți plăpânzi în lumea în care au intrat prin poarta morții. În antichitate, se aducea drept jertfă pentru mort făină amestecată cu apă, care este un aliment sacru prin excelență. Și în românește acestui amestec i se zice «pap». «Tigaia» ar fi un fel de ofertoriu, de cățue, de cădelniță, în care se aduce jertfă pentru mort.

374 „pădurea întunecată” (it.) — **Dante, *Infernul* I, 2**: *„mi ritrovai per una selva oscura”* — „m-am aflat într-o pădure întunecată”.

375 sursa: **Giorge Pascu** (1882–1951), filolog iețean, autorul unor comentarii lexicale la Creangă și al studiului *Despre cimilituri* (Iași, 1909–1910, 2 vol.) — probabil izvorul autorului.

376 sursa: **Dante, *Infernul* I, 1–3**: *„Nel mezzo del cammin di nostra vita / mi ritrovai per una selva oscura, / ché la diritta via era smarrita”* — „La jumătatea drumului vieții noastre / m-am aflat într-o pădure întunecată, / căci drumul drept era pierdut”. [Dante Alighieri — Inferno, it]

«Ferice de g(r)angur că șade într-un vârf de soc», adică eliberat de hățișul pădurii dezolate; de aceea șade în vârful copacului dominând și având posibilitatea unei perspective care-l face să vadă dincolo de hățiș. În toate tradițiile, păsările cântătoare simbolizează pe îngeri, entități ocrotitoare și călăuzitoare. Strigătul lor este un reper în noapte, dar câți morți, pribegi sau chiar vii știu să-l înțeleagă, să-l tâlcuiască sau măcar să-l audă? În basmul D'astea știu,[377] Rădulescu-Codin numește pe grangur[378] «Împăratul Păsărilor»; de aici, probabil, obiceiul de a desemna o persoană importantă «grangur», «mare grangur». Ori vedem pe grangur, «Împăratul păsărilor», că:

«Se roagă rugului și se-nchină cucului».[379]

Și în fața cui se închină îngerii personificați de păsări? În fața Tronului Divin și în fața Aceluia ce stă pe dânsul. Grangurul din vârful ierarhiei inițiatice, pentru că este în vârful socului, este un fel de oglindire în lumea noastră a unui profet etern. Mesajul cucului din partea rugului îl vom vedea îndată.

Se zice «rug» unui buchet de spini, cu trandafiri, zmeură sau mure, unire de frumusețe și de asprime, de Mizericordie și de Rigoare. Este un fel de sinteză sefirotică. De aceea este «Rugul arzător[380]» (adică buchetul

377 sursa: Basm din culegerile lui **C. Rădulescu-Codin** (Muscel), probabil *Îngerul românului. Povești și legende din popor* (București, 1913).

378 grangur — Pasăre cântătoare galbenă (Oriolus oriolus); figurat, om de vază; în basme, „Împăratul păsărilor”. (vezi pagina 326)

379 vers. Versul 4 al cimiliturii din **Creangă, *Amintiri din copilărie*, partea a II-a** (vezi p. 164). [Ion Creangă — Amintiri din copilărie, ro]

380 Rugul arzător — Rugul care ardea și nu se mistuia, în care Dumnezeu i s-a arătat lui Moise pe Horeb (Ieșirea 3); în imnografie, chip al Maicii Domnului. (vezi pagina 345)

[163 (166)]

de spini), înflăcărat, în care Dumnezeu s-a manifestat lui Moise pe Muntele Horeb[381], când l-a trimis în Egipt ca să elibereze pe Evrei din robia faraonică. Întrebat de Moise cine este, vocea din rug a răspuns:

Eheieh așer eheieh[382]

(«eu sunt cel ce sunt»)

– formulă ilustră a Identității Supreme, tautologia Infinitului.

În felul lui Moise, grangurul, entitate angelică, se roagă pentru mort Rugului Arzător dar Nemistuit, închinându-se prezenței din rug, care nu este alta decât Cucul, pasăre ecou, care se îngână și își răspunde ei însăși: «cu-cu», adică își are rațiunea suficientă în ea însăși, scurt-circuit al Verbului.

Cu: *Eu sunt* – cu: *Cel ce sunt*

Prin urmare, onomatopeea «cu-cu» este în «limba păsărilor[383]» (care în toate tradițiile trece ca limbă primordială solară, loghah suryaniah[384]), prototipul autoafirmării divine, *Eheieh așer eheieh* în limba ebraică, La ilaha ill Allah,[385] în afirmarea fundamentală musulmană. Într-o anumită perspectivă teologică, Rugul Arzător este Tatăl; atunci Cucul la care îngerii se închină este Fiul, cu cele două Firi: cu-cu! Din altă perspectivă

---

381 sursa: **Ieșirea 3, 1–14** — rugul care ardea și nu se mistuia; numele revelat: *Ehyeh ašer ehyeh* (Ieșirea 3, 14). [Ieșirea (Biblia sinodală), ro.]

382 * *Ieșirea* 3, 14.

383 „Nu este divinitate afară de Dumnezeu” (arab. *lā ilāha illā-Llāh*) — prima jumătate a mărturisirii de credință islamice (*šahāda*); în esoterismul islamic, formula Identității supreme.

384 „limba siriacă” (arab. *al-luġa as-suryāniyya*) — Guénon („La langue des oiseaux”, în *Symboles fondamentaux de la Science sacrée*, cap. 9) arată că în tradiția islamică limba păsărilor sau limba îngerilor se numește „siriacă”, înțelegând nu limba Siriei istorice, ci „limba solară” (o apropiere de sanscr. *sūrya*, „soare”), limba revelației primordiale.

385 limba păsărilor — Limba primordială, „solară”, a îngerilor și a revelației, în care se înțeleg înțelesurile ascunse ale lucrurilor. (vezi pagina 329)

teologică, tot așa de legitimă, Rugul este tronul divin pe care stă Nenumitul, căruia Cucul îi dă totuși un Nume, Cu-cu, adică ceea ce se cheamă în esoterism un substitut. Cucul atunci este Îngerul Feței, Metatron[386], care se ține în fața lui Dumnezeu. Tipul Profeției veșnice, reprezentat pe pământ de Împăratul Păsărilor este Grangurul. Legătura celor două entități se face de-a lungul unei verticale care unește și desparte Cerurile de Pământ. Și aici întâlnim o aplicare a analogiei în sens invers, a simbolismului cucului; parazitismul repulsiv al acestei păsări, faptul că-și depune ouăle într-un cuib străin, îl arată ca reprezentând sau simbolizând transcendența, care nu este din lumea noastră, căci se coboară din planurile cauzale, ca o manifestare avatarică; furtul

[164 (167)]

de cuib în starea noastră de fire este de fapt semnul că transcendentul trebuie să împrumute, în pogorământul său pe pământ, în a sa Kenosis[387],[388] căldura cuibului visceral al unei mame de carne, fapt care este prototipul tuturor partenogenezelor.

În Creștinism, Maica Domnului, ca suport al lui Hristos, poate fi identificată cu Rugul Arzător ce s-a manifestat lui Moise.

Tot Rug Arzător, tot suport, este Hera, soția lui Zeus, asupra căreia fratele ei se coboară sub formă de cuc, devenindu-i soț.

386 Metatron — În tradiția iudaică, Îngerul Feței, cel mai înalt dintre îngeri, „scribul ceresc”, identificat uneori cu Enoh. (vezi pagina 335)

387 „golire, deșertare de sine” (gr. κένωσις) — cuvântul Sf. Pavel despre întruparea Fiului: „S-a deșertat pe Sine, chip de rob luând” (Filipeni 2, 7). [Filipeni (Biblia sinodală), ro.] (vezi pagina 328)

388 Kenosis — „Golire de sine” (gr. (vezi pagina 328)

Argiaenii aveau o imagine a Herei[389], așezată pe un tron, cu sceptrul în mână, ținut în poziție verticală, în vârful căruia se afla un cuc. Sceptrul este un simbol axial, ceea ce arată că Zeus s-a coborât spre sora și soția sa de-a lungul Avataranei[390] (așa o sculptase Policlet pe Hera într-o statuie). Muntele pe care se produsese hierogamia se numea Thronax, adică «Tronul Ax», epitet ce convine tot așa de bine și Horebului. Mai târziu, muntele s-a numit Coccyx, adică Muntele Cucului, și interesant că s-a dat numele de Coccis seriei de oscioare în formă de cioc, din capătul inferior al sacrum[391]-ului, al scheletului uman. În primul os al coccisului, hindușii situează pe Kundalini, Puterea imanentă în om. Pe de altă parte, cucul se află, cum am văzut, și în vârful sceptrului Herei, care în semnificația lui microcosmică simbolizează tot coloana vertebrală. Găsim deci sunetele «cu» situate simbolic la cele două extremități ale sale (cu-cu). Și pentru ca analogia cu Macrocosmosul să fie completă, osul coccis, care se află localizat în părțile infernale ale ființei noastre, își are echivalentul în fluviul care înconjoară Iadul, Coccytul[392],[393] nume aproape identic cu coccis. Toate acestea arată cât de puțin ne-am îndepărtat de cimilitura

389 sanscr. *avataraṇa*, „coborâre” — pogorârea divinului în lume (de unde *avatāra*), aici de-a lungul axei. (vezi pagina 312)

390 „osul sacru” (lat. *os sacrum*) — osul format din cinci vertebre sudate, la baza coloanei.

391 gr. Κωκυτός, „râul bocetului” (de la κωκύω, „a boci”) — unul din râurile Infernului; la Dante, lacul înghețat din fundul Iadului. Asonanța cu *coccis* (din gr. κόκκυξ, „cuc”) e simbolică, nu etimologică. (vezi pagina 319)

392 sursa: **Pausanias, *Descrierea Greciei* II, 17, 4** — statuia de aur și fildeș a Herei din Heraionul de la Argos, opera lui **Policlet** (autorul scrie „Poligot”): zeița pe tron, cu un sceptru în vârful căruia stă un cuc, „pentru că Zeus, îndrăgostit de Hera fecioară, s-a prefăcut în cuc”; **II, 36, 1–2**: muntele Thornax (Θόρναξ), numit apoi Kokkygion („Muntele Cucului”). [Pausanias — Descrierea Greciei, grc]

393 Coccytul — Râul bocetului din Infernul grec (Κωκυτός); la Dante, lacul înghețat din fundul Iadului. (vezi pagina 319)

lui Creangă, incantație psihopompă a mortului în călătoria lui infernală, în timpul căreia trebuie să sleiască posibilitățile lui inferioare.

Ca și în mitul lui Zeus-cuc cu soția sa Hera, în tradițiile noastre populare, Cucul apare ca mire al unei fecioare sau al unei zâne. Iată fragmente dintr-un cântec, Fata și Cucul,[394] cules de Rădulescu-Codin în județul Muscel:

394 sursa: Cântec cules de **C. Rădulescu-Codin** în Muscel, probabil din *Din Muscel. Cântece poporane* (1896) sau *O seamă de cuvinte din Muscel* (1901); culegerea exactă nu am verificat-o.

«Foaie izmă creață[395]
Joi de dimineață

[165 (168)]

Pe rouă, pe ceață,
Măre mi-a plecat
Și s-a depărtat
Departe de sat
Trei surori
La flori,
Să se-nflorească,
Să se-mpodobească
Ca să-nveselească.
Foaie de năut,
Dumnezeu n-a vrut
Și-a dat ploaie-n vânt
Și le-a rătăcit,
Mi le-a despărțit
Și le-a risipit:
Fata a mai mare
Luă pe drum la vale;
Nici habar nu are,
A mai mijlocie
Apucă în vie,
Nici nu se mai știe;
A mai mititea
Luă pe o potecea
Și fu vai de ea!
Ea se depărta.
Mult se-nstreina
Pe unde mergea,
Și se jeluia
Că nu mi-aș vedea

395 vers. **«Fata și Cucul», cântec cules de C. Rădulescu-Codin în județul Muscel** — fragmente, cu omisiuni marcate „(...)”; culegerea exactă nu am putut-o verifica (probabil *Din Muscel. Cântece poporane*, Câmpulung, 1896).

Că nu mi-auzea.
Nici topor
Tăind,
Nici cocoș
Cântând,
Nici vite mugind
Nici tobă bătând
Nici popă
Tocând

[166 (169)]

Nici cucu cântând (...)
Ea se jeluia,
Mult mi s-amăra,
Și cum mai mergea,
Ea că mi-aș vedea,
Ea că mi-auzea
Un cuc de cânta
Și jalea-și spunea
Și cum mergea
Cuc
Pe sus
Cântând,
Ea pe jos plângând,
Ea că-mi începea,
De cuc se ruga
Și se jeluia
Din gură-i zicea:
Cuculețule,
Mititelule,
Mititel
De trup,
Spornic
La cuvânt
Scoate-mă la țară
La frați,
La surori,

La grădini
Cu flori
Scoate-mă la țară
Să-ți fiu verișoară...»

Cucul refuză. Cele trei surori sunt zâne, cele trei inele (sau cele trei gune) în tribulație, împrăștiate centrifug de la axul în vârful căruia se află cucul. Dar sora cea mai mică, *(sattwaguna),* regăsește axul, reia prin el legătura cu cucul, «el pe sus cântând, ea pe jos plângând», respectiv, în cer și pe pământ. Imaginea reamintește pe împăratul din basme, care cu un ochi râde și cu un ochi plânge, simbol strict asociat cu Polul. Ea-i oferă să-i fie verișoară. Dar pentru Duh nu-i suficient. El

[167 (170)]

cere totul. A doua oară oferă să-i fie surioară. Iar refuz. În sfârșit, a treia oară, îi spune:

«Scoate-mă la țară[396]
Să-ți fiu soțioară.
Foaie și-o lalea
Cum ea mi-i vorbea
Cucul mi s-oprea
Pe loc s-așeza».

Adică se cobora asupra ei de-a lungul verticalei, ca Zeus asupra Herei:

396 vers. **«Fata și Cucul»** (C. Rădulescu-Codin, Muscel) — continuarea cântecului de la p. 167–169.

“Glasu-și îmblânzea
Și fetii zicea:
«Fată, fetișoară
Pune-te pe pană
Să te scot la țară
La frați,
La surori,
La grădini
Cu flori.
Pune-te pe pană
Să te scot la țară,
Să-mi fii soțioară»”.

De aceea, trebuie să ne rugăm rugului, să ne închinăm cucului, adică propriului nostru centru. Găsim figurată în baladă tripla incintă druidică[397], pe care fata, recte[398] sufletul, trebuie s-o străbată de la circumferință la centru, de-a lungul unei raze. Este o triplă catharsis[399] progresivă. În prima incintă, fata, Psyhé,[400] este verișoară cu Cucul, adică în stare de proximitate; în a doua surioară, adică în stare de *consanguinitate*; în a treia, în centru, în stare de identitate, prin hierogamie.

Tot așa, fecioara sacră din Babylon se urca pe cele șapte terase ale Ziguratului[401], lepădând un văl la fiecare terasă, până când, în vârf, rămânea goală în fața Zeului, ceea ce echivalează cu o hierogamie între o muritoare și un zeu.

---

397 „adică, mai exact” (lat.).

398 „purificare” (gr. κάθαρσις).

399 „suflet” (gr. ψυχή).

400 tripla incintă druidică — Figura a trei pătrate concentrice legate prin patru linii mediane, studiată de Guénon ca schemă a celor trei grade inițiatice sau a celor trei lumi.

401 sursa: Imaginea combină două izvoare: **Herodot I, 181–182** (turnul cu opt etaje din Babilon, în vârful căruia o femeie aleasă dormea în templul zeului) și mitul sumero-akkadian al **Coborârii Ișтarei (Inanna) în Infern**, unde zeița își lasă câte o podoabă și un veșmânt la fiecare din cele șapte porți.

În imagistica alchimică găsim uneori tripla incintă[402], având la Centru pe Fenix[403], similar prin urmare cu Cucul, cu deosebirea că Fenixul este un simbol atlant, pe când cucul are un caracter net nordic, polar.

[168 (171)]

Într-o variantă numită Iovan Iorgovan,[404] începutul este același ca în balada precedentă: fata se oferă cucului ca soție, aceasta refuză sub pretext că este pasăre, dar și Zeus este cuc; în baladă Zeus devine Iovan Iorgovan; se petrece un fenomen de antropomorfizare, ceea ce înseamnă că balada este mai tardivă decât mitul primitiv și decât prima versiune a legendei căsătoriei lui Zeus cu Hera. Că și în balada lui Iovan Iorgovan tot de Zeus este vorba, ne-o arată faptul că numele lui Jupiter face Iov (is-i-em-e) la toate cazurile, cu excepția nominativului, în latinește.

Un șarpe uriaș încolăcește pe fată, care strigă în ajutor: Iovan o aude pe Cerna, aleargă, omoară balaurul, al cărui cap totuși scapă aruncându-se în Dunăre, unde devine matca mușteі columbace; însă fata și Iovan nu se pot căsători, descoperind că sunt frați; dar și Zeus și Hera erau frați – ceea ce nu împiedică nunta lor. Oricum, versiunea ce ne-a ajuns, a lui Iovan Iorgovan, datează de la o epocă în care incestul sacru nu mai era conceptibil. Balaurul se identifică deci cu Tyfon, dușmanul cel mai primejdios ce l-a avut Zeus la începutul domniei lui. Ne întrebăm dacă nu a existat o versiune necunoscută a baladei românești, sfârșind, ca și în mitul Zeus-Hera, cu o

402 sursa: Tripla incintă: René Guénon, «La triple enceinte druidique» (*Le Voile d'Isis*, 1929; în *Symboles fondamentaux de la Science sacrée*, cap. 10). [René Guénon — Symboles fondamentaux de la Science sacrée (1962), fr]

403 Fenix — Pasărea fabuloasă care moare arzând și renaște din propria cenușă (gr. (vezi pagina 322)

404 sursa: Balada **„Iovan Iorgovan”**, de pe valea Cernei (Banat–Oltenia), cu legenda mușteі columbace din capul balaurului ucis — publicată în mai multe variante (ex. G. Dem. Teodorescu, *Poezii populare române*, 1885).

căsătorie între frați, versiune rămasă ascunsă pentru rațiuni de convenienţă, în care Iovan se metamorfoza din cuc?

Caracterul sacru al cucului ne este arătat și în alte tradiții populare. În altă baladă, citată de Elena Niculița-Voronca[405], Dumnezeu spune cucului:

«Cucule cu gura sfântă[406]
Rămâi la noi și ne cântă»

– ceea ce indică însușirea de «vârf» suprem al creațiunii, al cucului, de Înger al Feței, de Metatron, Profetul Veșnic, Marele-Preot al Altarului Ceresc.

Reamintim expresia «singur cuc», indicația de sfințenie, de pustnicie; altfel, de ce este mai singur decât altă pasăre? Răspunsul îl găsim

[169 (172)]

într-un mit transmis de Tudor Pamfile, în Sărbătorile de vară la Români[407] (București, Librăria Socec și Comp. C. Sfetea, 1910).

Pasărea pe care noi o numim cuc nu este adevăratul cuc. Este soțul Savei (Saba, Sfânta). Soțul ei era o pasăre de aur, care a plecat în cer, pentru că Sava s-a dat în dragoste cu privighetoarea. De atunci, ea îl strigă zadarnic, de la Buna Vestire până la Sânziene.

Deci Sava este o singuratică, o exilată a Cerului, a Vârstei de Aur. Cum se vede în datină, cucul de aur nu-și mai găsește loc pe pământ; exact același lucru se spune despre Fenix. Foarte interesantă insinuarea în textul la care ne referim, cum că versul privighetorii este inferior onomatopeii cucului și aparține lumii intermediare. Și am

405 * Elena Niculița-Voronca, *Datinile și credințele poporului român,* Isidor Qiegler, Cernăuți, 1903, p. 451.

406 vers. Distih dintr-o baladă citată de **Elena Niculița-Voronca, *Datinile și credințele poporului român adunate și așezate în ordine mitologică*, Cernăuți, 1903** (vezi nota originalului, p. 451).

407 sursa: **Tudor Pamfile, *Sărbătorile de vară la români. Studiu etnografic*, București, Socec & C. Sfetea, 1910** (Academia Română, seria „Din viața poporului român”).

fi ispitiți să adăugăm: nu s-ar putea spune că Sava strigă de jos primul *cu* și că soțul ei de aur răspunde de sus, din vârful Axei, al doilea *cu,* din slava cerului? Menționăm, de asemenea, expresia germană Weiss der Kukuck,[408] «Cucul o știe», când este vorba de ceva inexplicabil, pe care nici o minte omenească nu-l poate explica.

A fost nevoie de acest lung excursus,[409] pentru a da semnificația și dimensiunile cele mai adânci versului: «și se roagă rugului și se-nchină cucului», care comandă întreaga cimilitură.

Reluăm:

«Și se roagă rugului și se închină cucului[410]
Nici pentru mine, nici pentru tine»,

adică nu pentru mine, pentru tine, pentru noi oamenii încă vii, care nu avem încă nevoie, ci pentru cel decedat, către Budihacea.

«Ci pentru budihacea de la groapă»,

Credem că trebuie corectat, pentru a-i da tot înțelesul:

«Ci budihacii de la groapă».

Acest dativ este necesitat de ultimul vers:

«Să-i dai vacă de vacă și doi boi să tacă!»

În lexiconul de la finele cărții (ca, de altfel, și în DEX), «Budihacea» este arătată ca «o arătare, o sperietoare, matahală fioroasă, mâncăcios, nesățios».

[170 (173)]

Deocamdată, vorbim despre aspectul negativ al acestei entități. «Budihacea de la groapă» este în realitate acea entitate de temut, indicată în toate esoterismele ca fiind «Păzitorul Pragului», «Dragonul», «Kalamucja», «Tic-kic», «Gorgona», «Charon», căruia trebuie să-i dai obol pentru

408 germ. corect *Weiß der Kuckuck* — locuțiune familiară echivalentă cu „naiba știe!”, „știe dracu’!” (cucul fiind aici un eufemism pentru diavol); traducerea autorului e literală.

409 „digresiune” (lat.).

410 vers. Versurile 4–5 ale cimiliturii din **Creangă, *Amintiri din copilărie*, partea a II-a** (p. 164). [Ion Creangă — Amintiri din copilărie, ro]

ca să te treacă Styxul cu barca lui: obol identic cu bănuțul care se pune astăzi în mâna mortului, la români. Este într-o anumită măsură și Cerber[411],[412] fiara neîmblânzită care nu lasă să treacă sufletul dacă nu i se dă o plăcintă frământată cu miere, «papa puilor» de care se vorbește la începutul cimiliturii. Pe lângă «papa puilor», trebuie să-i mai dai «o vacă de vacă», adică două vaci și «doi boi să tacă», două cupluri complementare. Deci vama constă, de fapt, în aducerea în stare de complementaritate a celor două forțe care în lumea noastră sunt, în spirit, în stare de ostilitate. Această realizare se concretizează în antichitate prin jertfele animale, pentru aceia care aveau să treacă Aheronul la pragul Hadesului. Budihacea este o entitate care șade la hotarele dintre cele două lumi, inexorabil obligată să păzească poarta și să ia vamă pentru toată lumea.

O asemenea ființă are, în mod necesar, două fețe: una de rigoare, pentru cei răi, și una de mizericordie, pentru cei buni. «Budihacea», «Păzitorul Pragului», sub aparența terifiantă pe care trebuie s-o aibă Paznicul incoruptibil al lumilor superioare, este o entitate spirituală transcendentă (după cum, în mitologie, capul Gorgonei[413] era aspectul terifiant al Soarelui).

411 sursa: Cerber primea o turtă cu miere și somnifere: **Vergiliu, *Eneida* VI, 417–423** (Sibila îi aruncă „*melle soporatam et medicatis frugibus offam*”). [Vergiliu — Aeneis, la]

412 Cerber — Câinele cu trei capete care păzește intrarea în Hades. (vezi pagina 317)

413 sursa: Interpretarea Gorgonei ca față terifiantă a Soarelui apare la Coomaraswamy și Guénon (simbolismul „Kâla-mukha”, „fața Timpului”, la ușile templelor).

«Budihacea» nu este altceva în realitate decât un «Bodhisattwa[414]» care, după Guénon[415], reprezintă ultima treaptă spirituală înainte de aceea de Buddha; mai precis, un Bodhisattwa este un spirit elevat, care nu vrea să părăsească lumea înainte ca toate ființele să fie salvate. Este un realizat care a acceptat să se reîncarneze, pentru a ajuta la purificarea celorlalte spirite.

Nu este singurul caz când cuvântul de Bodhisattwa intră în tradițiile noastre. Cel mai răspândit roman popular la români după *Alexandria*

[171 (174)]

este Varlam și Joasaf,[416] care descria tinerețea lui Buddha, destul de sumar creștinizată. Or, este unanimitate, atât la noi cât și în restul lumii, de a recunoaște că numele Joasaf derivă din Bodhisattwa.

«Romanul *Varlam și Joasaf* este o prelucrare, după concepția creștină, a legendei lui Buddha și a tatălui său Suddhodana, regele din Kapilavastu». (...) Din India, viața lui Buddha a pătruns mai întâi în Persia învecinată, în epoca Sasanizilor (...) Din Persia, după ce a fost tradus în limba arabă, romanul a pătruns în Siria, care pe acele vremuri era o țară de cultură greacă.»[417] El a fost tradus apoi în siriană și, după aceea, în greacă. Astfel, Buddha și tatăl său au ajuns să fie comemorați de biserică în ziua de 19 noiembrie.[418]

---

414 * Cf. René Guénon, *Réalisation ascendente et Réalisation descendente,* în „Etudes Traditionnelles", 1939, p. 5 și urm.

415 Bodhisattwa — „Ființă a trezirii" (sanscr. (vezi pagina 314)

416 *Varlaam și Ioasaf* — roman hagiografic bizantin, versiunea creștinată a vieții lui Buddha; numele *Ioasaf* vine, prin arab. *Būḏāsaf/Yūḏāsaf* și pers., din sanscr. *bodhisattva*.

417 * N. Cartojan, *Cărțile populare în literatura românească,* vol. I, București, Editura Casei Școalelor, 1929, p. 236-238 passim.

418 sursa: În calendarul ortodox, Sfinții Varlaam și Ioasaf, fiul de împărat indian, se pomenesc la 19 noiembrie (în cel catolic, la 27 noiembrie); „tatăl" — regele Avenir — corespunde lui Śuddhodana. [Varlaam şi Ioasaf (Barlaam and Ioasaph), grc]

Dacă Joasaf este Bodhisattwa, cu atât mai mult trebuie să recunoaștem că Bodhisattwa este și mai apropiat de termenul hindus. Adăugăm că aproape nu există județ în România care să nu posede sate cu numele de Buda sau derivatele lui (Budeni, Budești, Budeasa), de aceeași origine, cu toate sensurile intermediare, ca și nume de familie: Budescu, Budeanu. De asemenea, sunt și nume cu începutul în Budi («spirit» în indiană); Budișteanu, Budinaru, etc.

Suntem convinși că există afinități, chiar legături, între fondul primordial al poporului nostru și budism. Nu degeaba Buddha este Sakia-Muni[419], Buddha Sakka, adică Buda Scitul; «Scit» este un nume general cu care cei vechi desemnau neamurile din nordul Dunării și al Mării Negre. În orice caz, nu era vorba de slavi. Colindătorii moldoveni spun că trebuie să plece la «Buda sacă»... și, în definitiv, Buda n-a fost inițial nume propriu, ci însemna «iluminatul» – denumire ce se dădea încă din cele mai vechi tradiții celor ce atingeau un anumit grad de purificare.[420]

Este evident că atunci când Creangă își spunea cimilitura la trecerea mortului nu inventa, ci recita ceva preexistent, care în mod obișnuit se

419 * Cele spuse până aici și în continuare ne fac să presupunem că ar putea constitui o probă a locuirii acestor meleaguri nordice ale Europei (să amintim și Budapesta), din timpurile imemoriale ale Tradiției Polare (Primordiale), de unde, se presupune, locuitorii au migrat spre sud; ei aveau de pe vremea aceea o înaltă și străveche formație spirituală, care a lăsat câteva urme în lexic. De altfel, se știe că au existat astfel de migrații spre sud, de-a lungul vremurilor, care au lăsat, de pildă în Grecia, rădăcini de cuvinte grecești în toponime românești sau în peninsula Balcanică (de exemplu Căliman – la noi „munte”, la bulgari nume de țari: Căliman Asan I, țar bulgar 1241-46, Căliman Asan II, țar bulgar, 1256-7. De fapt cuvântul, din punct de vedere esoteric, trebuie ortografiat cu K – această literă fiind simbolul înaltei puteri spirituale).

420 sursa: *Śākyamuni*, „înțeleptul (*muni*) din neamul Śākya”; apropierea Śākya de sciții numiți de perși *Saka* este o ipoteză veche, discutată, nu un fapt stabilit.

[172 (175)]

spunea la înmormântări de către popi, și atunci avem o dublă operație în jurul mortului: una esoterică, efectuată de preot, secundat de persoane mature și «serioase», oarecum oficială, și alta, peste mână și peste drum, nesolicitată, rostită de copiii «obraznici», de la pârleaz, adică din prag, cu tot sensul esoteric al acestui cuvânt (de, «adevărul este în gura unora ca ei», spune Hristos)[421]. «Scandal» pentru persoanele serioase în realitate; esoterism de mare clasă, incantație cu imponderabile efecte postume. Rugul și cucul sunt conjurați să îmblânzească pe «Budihacea», care la groapa din lumea cealaltă pândește pe mortul negrijit, ca să-l devoreze. Că este vorba de pur esoterism, o arată analogia în sens invers: cel mai nebăgat în seamă, «obraznicul» pe care persoanele mari îl țistuiau desigur, făcea în realitate un oficiu cel puțin tot atât de înalt ca și cel al preotului; era și el ca și ceilalți desconsiderați – săracii, nemernicii de la înmormântări – anonimi care pot fi, în fond, reprezentanții ierarhiilor sacerdotale îngerești.

Mai putem da și un alt exemplu de cimilitură, care se află în *Amintirile* lui I. Creangă. Pentru aceasta însă trebuie să începem cu un citat din aceste «Amintiri»:

> «De la o vreme, mama, crezând că-s prin livadă undeva, iese afară și începe a striga de da duhul dintr-însa: Ioane! Ioane! Ioane! și Ion pace! Văzând ea că nu dau răspuns de nicăieri, lasă toate-n pământ și se ie după

421 sursa: Nu e o vorbă textuală a lui Hristos, ci un proverb („adevărul iese din gura copiilor”); trimiterile scripturistice apropiate: **Matei 21, 16** („Din gura copiilor și a celor ce sug ai săvârșit laudă”, după Psalmul 8, 2) și **Matei 11, 25** („ai ascuns acestea de cei înțelepți... și le-ai descoperit pruncilor”). [Matei (Biblia sinodală), ro.]

> mine la baltă, unde știa că mă duc. Și, când colo, mă vede tologit cu pielea goală, pe năsip, cât mi ți-i gliganul, apoi, în picioare, ținând la urechi câte-o lespegioară fierbinte de la soare, cu argint printr-însele și aci săream într-un picior, aci în celălalt, aci plecam capul în dreapta și la stânga, spuind cuvintele: auraș, păcuraș, scoate apa din urechi, că ț-oi da parale vechi și ți-oi spăla cofele și ț-oi bate dobele.
>
> După aceea zvârleam pietrele pe rând în știoalna unde ne scăldam: una pentru Dumnezeu și una pentru dracu, făcând parte dreaptă la amândoi; apoi mai zvârleam câteva de-ncuiam pe dracul în fundul știoalnei cu bulbuci la gură; ș-apoi huștiuluc! și eu în știoalnă de-a cufundul, să prind dracul de-un picior, căci așa ni-era obiceiul să facem la scăldat de pe când Adam-babadam. După asta, mă mai cufundam de trei ori pe rând, pentru Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt și-odată pentru Amin. Apoi mă trăgeam încetișor pe-o coastă, la marginea bălții, cât mi ți-i moronul și mă uitam pe furiș cum se joacă apa cu picioroușele cele mândre ale unor fete ce ghileau pânză din susul mieu. Mai frumos lucru nici că se mai poate, cred!»[422]

G. Pascu citează o variantă din Tudor Pamfile,[423] *Jocuri de copii*: «auriș, păcuriș, scoate apa din ureche, că ți-o da o para veche». «Este evident, spune G. Pascu, că auriș = auraș și Păcuriș = păcuraș. Înțelesul?»

Copiii spun cimilituri din gura cărora Scriptura zice că se rostește înțelepciunea.[424] Puerilitatea întinde un subțire văl peste Abis.

---

422 * *Ibidem,* p. 188-189.

423 sursa: **Tudor Pamfile, *Jocurile copiilor*, 3 vol., București, 1906–1909** (Academia Română); citatul trece prin **Giorge Pascu**, comentariile la Creangă / *Despre cimilituri*.

424 sursa: **Psalmul 8, 2**: „Din gura pruncilor și a celor ce sug ai săvârșit laudă”; reluat în **Matei 21, 16**. [Psalmii (Biblia sinodală), ro.]

Cimilitura se spune, chipurile, ca să scoată apa din urechile celui care se scaldă. Ce încântă și descântă cuvintele Auraș, Păcuraș? Mai întâi, se poate observa ușor că țelul cimiliturii poate fi transpus, și atunci nu numai urechea corporală se destupă, ci mai ales urechea spirituală, în fundul căreia se rostește singur Logosul, Sunetul Primordial, Parașabda.[425] Guénon remarcă, vorbind despre monosilabul sacru[426] Aum,[427] închizând în el esența Vedelor, că elementele lui constitutive se pot reduce la schema unei urechi și că acestea «ating cele mai adânci mistere cosmogonice». Cimilitura actualizează și restructurează auzul interior, acolo unde nu mai există separație între subiect și obiect, prin urmare acolo unde Verbul se rostește și se aude singur. Presupunerea

[174 (177)]

noastră este coroborată de faptul că în unele forme din Ardeal, în special în Țara Hațegului, o cimilitură începe cu faimoasa invocație «Melc, melc, codobelc / scoate coarne bourești», în care tot de o trecere de la potențialitate la act este vorba. Nu este exclus ca în ambele cimilituri țelul să fie auzirea mugetului Bourului sacru, care simbolizează în lumea noastră sunetul primordial.

Auraș incipient ne reamintește că, în latinește, aura[428] înseamnă «boare de vânt», identică simbolic cu suflul primordial, cu *Prana* vivificatoare a tuturor lumilor, vehicolul necesar al Verbului. Verbul, după cum se știe, se încarnează în lumea noastră prin suflu. Auraș este Sunetul-Suflu primordial, care se plimbă la început peste Apele cosmogonice, identice cu Tenebrele, la care s-a mai

425 „Sunetul suprem” (sanscr. *parā-śabda*) — Verbul nemanifestat, dinaintea oricărei rostiri, din care purcede sunetul audibil. (vezi pagina 338)

426 sanscr. *Aum* (*Oṃ*) — monosilaba sacră, „esența Vedelor”.

427 sursa: Vezi nota de la p. 156 despre Guénon, forma urechii și grafia lui *Oṃ*.

428 lat. *aura* (din gr. αὔρα), „adiere, boare”.

adăugat litera focului «Ș». Aurus[429] este aur, iar legătura directă cu cimiliturile noastre care se rostesc deasupra unor pietre cu fire de aur sau de argint, este vădită. Dar Auris[430] înseamnă și «ureche»; și cele două lespegioare aurifere sau argentifere se pun pe urechi. Este un complementarism între ghioc și pietricele. Ghiocul aude și șoptește timpanului, subtil, pietrele lovesc acest timpan ca să-l scoale din toropeala în care l-au cufundat păcatele.

Am văzut că, în episodul citat din *Amintiri,* această incantație care este de natura mantrelor,[431] este întovărășită de gesturi, de mudrasuri[432][433] structurate pe Treime. Formula și gesturile sunt de origine non-umană, apauruṣeya[434].[435] Creangă ne-o afirmă cu tărie: «așa ni-era obiceiul să facem la scăldat de pe când Adam-babadam», «Adam tatăl lui Adam», adică Adam Qadmon[436],[437] Omul Universal, indicat de asemenea ca Păcuraș, «Păcurarul de Foc», («păcurar», în sens de cioban), primul născut dar nu făcut. Cum este vorba de scăldat, și descântecul scoate la suprafața apelor primordiale pe rostitorul lui, ca pe

429 lat. corect *aurum*, „aur”; forma *aurus* nu există în latină.

430 lat. *auris*, „ureche”.

431 sanscr. *mantra*, „instrument al gândirii” — formulă sacră a cărei eficacitate ține de sunetul ei însuși, nu de sensul conceptual. (vezi pagina 331)

432 sanscr. *mudrā*, „pecete” — gest ritual al mâinilor (și al trupului) care însoțește mantra și îi „pecetluiește” puterea. (vezi pagina 337)

433 „ne-omenesc” (sanscr. *apauruṣeya*) — de obârșie nu umană, ci revelată; calificativul dat de tradiția hindusă Vedelor. (vezi pagina 310)

434 „Oceanul” (sanscr. *samudra*) — Apele primordiale. (vezi pagina 347)

435 sanscr. *Oṃ maṇi padme hūṃ*, „O, giuvaer în lotus!” — mantra lui Avalokiteśvara în budismul tibetan: giuvaerul (Verbul, Principiul) născut în inima lotusului deschis pe fața Apelor.

436 sursa: **Matei 13, 13** („auzind nu aud”); **Marcu 8, 18** („Urechi aveți și nu auziți?”); **Ieremia 5, 21**; **Iezechiel 12, 2**. [Matei (Biblia sinodală), ro.]

437 sursa: ebr. *Adam Qadmon*, „Omul primordial” — în Cabală, Omul universal, prototipul ceresc al lumii și al omului, prima emanație a lui Ein Sof.

giuvaerul din floarea de lotus și ea pe fața Oceanului, Samudra[438],[439] Om Mani padme hum,[440] îi vindecă urechea exterioară și interioară, și îl pune în contact direct și conștient cu Verbul. Imediat, trebuie să fi fost un descântec al Aurarilor, solidar cu breasla, dar, mediat, s-a dăruit tuturor, adică unei umanități care consimțea să audă, nu acelora care au urechi ca să nu audă[441]. În faza înaintată a Vârstei Sumbre în care ne aflăm, o mai păstrau doar câțiva copii. Ca recunoștință, recipiendarul făgăduia faptul de a

[175 (178)]

plăti cu o monedă primordială, «că ți-oiu da parale vechi», adică se va integra în firul Unicității, simbolizat de vechimea monedelor, străbătând ciclurile de la un capăt la altul, fir care este și acel al Continuității; «că ți-oi spăla cofele», adică îți voi desfunda fosele auriculare, «și-ți voi bate dobele», adică timpanul, pentru ca pe el să răsune, mediat, vorba omenească, dar «imediat» – «Verbul Ceresc».

În sfârșit, în a patra categorie, ca o subclasă a cimiliturilor, am vrea să pomenim de ceea ce se numește în mod obișnuit «frământările de limbă[442]». De data asta, suntem ireversibil în «copilărie», numai că noi dăm un sens pozitiv termenului, pentru că acei care le spun sunt complet «decondiționați» de starea umană obișnuită. Un etnolog le poate publica, dar ar șovăi să le rostească într-un congres, fiind atât de compromițătoare pentru «seriozitatea» lui. În cimiliturile obișnuite cuvântul

438 Adam Qadmon — „Omul primordial” (ebr.), Omul universal al Cabalei, prototipul cosmosului. (vezi pagina 309)

439 apaurușeya — „Ne-omenesc” (sanscr.), de origine revelată, nu umană. (vezi pagina 310)

440 mudra — Gesturi rituale ale mâinilor (sanscr. (vezi pagina 337)

441 Samudra — „Ocean” (sanscr.) — aici, Oceanul Atotposibilității. (vezi pagina 347)

442 frământare de limbă — Numărători și formule de copii, fără sens aparent, rostite în joc; la autor, „limba păsărilor” degradată. (vezi pagina 323)

corespunde unei noțiuni, și întregul se desfășoară în sintaxa obișnuită. Cu «frământările de limbă» suntem în plin delir oniric, cum o arată și numele lor. Se mai spune că vorbesc în «limba păsărească», dar cititorul știe că în toate tradițiile, limba îngerească, idiomul solar este numit «păsăresc»; îl rostesc copiii, adică singura parte din genul uman în care mai sunt pâlpâiri de paradis.

Foarte semnificative sunt împrejurările în care are loc descântatul: copiii se așează în cerc și unul începe incantația; la fiecare onomatopee, degetul lui indică pe unul din cei așezați în roată. Acel pe care-l arată ultimul termen al frământării, iese din cerc, scutit de servituțile jocului ce va urma, sau conducător al lui. Cu alte cuvinte, iese din Devenire, din ciclul morților și al renașterilor, adică este mukti[443].[444]

Aceste frământări de limbă se numără cu sutele: probabil că fiecare dintre cititori a rostit unele din ele și unii chiar și le reamintesc. Numai din scrupulul exemplificării, citățm una rămasă în amintirea noastră din copilărie.

443 „eliberat” (sanscr. *mukti*, „eliberare”, sinonim cu *mokșa*) — ieșirea din ciclul nașterilor și al morților (*saṃsāra*); propriu-zis „eliberatul” este *mukta*. (vezi pagina 337)

444 mukti — „Eliberarea” (sanscr.), ieșirea din ciclul nașterilor și al morților. (vezi pagina 337)

Uni,[445]
Doni,
Trini,
Pani,
Rusca,

[176 (179)]

Busca,
Godi,
Mani,
Pisirichi,
Pichi!

Cu precauție, am putea spune că primele patru «cuvinte» sunt primele patru numere, devenite onomatopee; departe de a fi o degradare, este în realitate o regradare, o reintegrare a numărului în demnitatea lui pythagoriciană, în demnitatea de Idee-Forță, de logos-spermatikos,[446] prin care creează și armonizează Sferele.

Rusca - Busca - Godi - Mani sunt incomprehensibile, ceea ce nu le ia forța și eficiența; din contra. Se spune că un descântec este cu atât mai virulent, cu cât este mai neînțeles.

Godi-Mani – God? Manu?

În sfârșit, Pisirichi arată limpede că este vorba de limba păsărilor.

Pichi! este o șfichiuire pur calitativă, care rupe subtil dar irezistibil cercul necesității; este un fulger venit din Empyreu, fără bubuit, dar toată namila din visul lui Nabucodonosor se prăbușește[447], percutată de această

445 vers. Numărătoare populară de copii („frământare de limbă”), redată de autor din amintire. Variantele ei sunt foarte răspândite („Uni, doni, trani, pani…”); primele cuvinte deformează numeralele latinești *unus, duo, tres*, prin intermediul numărătorilor școlare.

446 „verbul seminal” (gr. λόγος σπερματικός) — rațiunea germinativă care însămânțează lumea; termen stoic preluat de Părinții Bisericii (Sf. Iustin Martirul). (vezi pagina 331)

447 sursa: **Daniel 2, 31–35** — statuia cu cap de aur, piept de argint, pântece de aramă, fluiere de fier și picioare „parte de fier și parte de lut”,

pietricică intelectuală care izbește picioarele de lut ale dihaniei.

Dar cimilitura în starea ei cea mai pură, adică golită aproape complet de sens, o găsim la autorul nostru I. Creangă, pitită în gramatica lui Măcărescu[448], după care învățau candidații la popie de la școala catihetică din «Folticeni»; cimilitură deghizată în șiragul de pronume conjunctive de dativ și de acuzativ: mi-ți-i, ni-vi-li, me-te-îl-o, ne-ve-il-le, mi-ți-i, ni-vi-li, pe care învățăceii le recitau pe din afară, ca pe un descântec. Conținutul conceptual pulverizat, rămâne un fel de onomatopee incomprehensibilă, dar nu neeficace.

Un fapt curios: a doua parte a cuvântului cimilitură este un sufix substantival, foarte frecvent: cimilitură, legătură, făcătură, căutătură,

[177 (180)]

fundătură, curmătură, jimbătură, săpătură, ș.a.m.d. Este cel puțin curios că, lepădând sufixul, rămâne prima parte c-mi-li care se integrează perfect după așa-zisele pronume: mi-ți-li, ni-vi-li, ci-mi-li, la care se mai pot adăuga ci-ri-pi, căci de limba păsărilor este vorba, pe care o evocă imprudent învățăceii-«vrăjitori» de la «Folticeni». Așa ai zice, dacă te-ai lua după pagina pe care le-o consacră Creangă:

> «Ș-apoi carte se învață acolo, nu glumă! Unii cântau la psaltichie[449] colea cu ifos:

sfărâmată de piatra desprinsă din munte „nu de mână”. [Daniel (Biblia sinodală), ro.]

448 sursa: **Ion Creangă, *Amintiri din copilărie*, partea a III-a** — școala catihetică din Fălticeni; gramatica este a lui **Măcărescu** (*Gramatica românească*, Iași, 1848), cum scrie Creangă. [Ion Creangă — Amintiri din copilărie, ro]

Ison, oligon, patasiti,[450][451]
Două chendime homili,

până ce răgușeau ca măgarii; alții dintr-o răsuflare spuneau cu ochii închiși cele șapte taine din catihisul cel mare. Gâtlan se certa și prin somn cu uriașul Goliat.[452] Mustăciosul Davidică de la Fărcașa, până tipărea o mămăligă, mântuia de spus pe de rost, răpede și fără greș, toată Istoria Vechiului Testament,[453] de Filaret Scriban, împărțită în perioade, plus pronumele conjunctive de dativ și acuzativ din gramatica lui Măcărescu;

Mi-ți-i, ni-vi-li, me-te-îl-o, ne-ve-i-le;[454]
me-te-îl-o, ne-ve-i-le, mi-ți-i, ni-vi-li.

Ce a fi aceia, ducă-se pe pustii! (Creangă dixit, n.n.[455]). Unii dondăneau ca nebunii până-i apuca amețeala; alții o duceau numa-ntr-un muget, cetind

449 psaltichie — Muzica bisericească bizantină și arta cântării după neume. (vezi pagina 343)

450 nume de semne ale notației psaltice bizantine (neume): *ison* („egal”, nota ținută), *oligon* („puțin”, urcare cu o treaptă), *petasti* („zburătoare”); *două chendime* (*dyo kentimata*, „două împunsături”) și *homili* (*homalon*, „neted”) sunt alte semne — ucenicii le recitau mecanic.

451 vers. **Ion Creangă, *Amintiri din copilărie*, partea a III-a** (nota originalului: ed. Minerva, 1982, p. 200) — elevii școlii catihetice din Fălticeni care „cântau la psaltichie, colea, cu ifos”. Textul lui Creangă: „Ison, oligon, petasti, / Două chendime, homili”. Sunt numele semnelor muzicii psaltice bizantine: *ison* (semnul tonului ținut), *oligon* (urcare cu o treaptă), *petasti* (urcare cu ornament), *două chendime* (dublu kentima), *homalon*. Autorul scrie „patasiti” pentru „petasti”. [Ion Creangă — Amintiri din copilărie, ro]

452 sursa: Manualul lui **Filaret Scriban** (1811–1873), arhiereu, rector al Seminarului de la Socola, *Istoria sfântă a Vechiului Testament*.

453 sursa: Uriașul filistean ucis de David cu prașția: **I Regi 17** (I Samuel 17 în numerotarea ebraică). [I Regi (Biblia sinodală), ro.]

454 vers. **Creangă, *Amintiri din copilărie*, partea a III-a** — Davidică de la Fărcașa recitând „pronumele conjunctive de dativ și acuzativ din gramatica lui Măcărescu: — Mi-ți-i, ni-vi-li, me-te-îl-o, ne-ve-i-le; me-te-îl-o, ne-ve-i-le, miți-i, ni-vi-li.” Gramatica e a lui Ioan Măcărescu, folosită în școlile moldovenești pe la 1850. Pentru autor, litania de silabe fără înțeles e o „particulă elementară”, sunet pur care se apropie de mantră. [Ion Creangă — Amintiri din copilărie, ro]

455 * Ibidem, p. 200.

> pân-le perea vederea; la unii le umblau buzele parcă erau cuprinși de pedepsie; cei mai mulți umblau bezmetici și stăteau pe gânduri văzând cum își pierd vremea și numai oftau din greu, știind câte nevoi i-așteptă acasă. Și turbare de cap și frântură de limbă ca la acești nefericiți dascăli, nu mi s-a mai dat a vedé; cumplit meșteșug de tâmpenie, Doamne ferește!»[456]

Nu li s-a întâmplat oare aceasta bieților oameni pentru că au contactat fără voie, fără vină, dar efectiv și imprudent incantația păsărilor, logah suryaniah,[457] limba siriacă, graiul solar, ciripitul sferelor, umilit și înrăit într-o gramatică neroadă? Cam asta ar fi concluzia la care pare că vrea să ajungă Creangă.

[178 (181)]

456 „a spus Creangă, nota noastră” (lat., rom.).

457 „limba siriacă” (arab. *al-luġa as-suryāniyya*) — limba păsărilor, „limba solară” (vezi p. 166).

GLOSAR DE TERMENI

Glosar unificat pentru «Mitul sfâșiat». Baza o alcătuiesc termenii străini, doctrinari, heraldici, mitologici și regionali explicați în notele ediției de față; noțiunile pe care se sprijină argumentul cărții — mitul și uimirea, sacrificiul, Maya și Puruṣa, Tradiția Primordială, Axa Lumii, Graalul, Arborele sefirotic, pecetea lui Solomon, cuvântul substituit, limba păsărilor, Păzitorul Pragului, bourul heraldic, «Gnothi seauton», metafizica gestului, cimilitura — au primit articole dezvoltate.

Autori și izvoare de referință: René Guénon · Ananda K. Coomaraswamy · Platon · Mihai Eminescu · Ion Creangă · Dante Alighieri.

Actus purus — „Act pur” (lat.) — Dumnezeu ca actualitate deplină, fără potență.

Adam Qadmon — „Omul primordial” (ebr.), Omul universal al Cabalei, prototipul cosmosului.

Adonai — „Domnul meu” (ebr.): numele rostit în locul Tetragramei de nespus.

Adwaita — „Nondualitate” (sanscr. *advaita*) — doctrina Vedāntei după care Sinele individual și Brahman nu sunt doi.

Akașa — „Eterul” (sanscr. *ākāśa*) — primul și cel mai subtil element, a cărui calitate este sunetul.

Amrita — Licoarea nemuririi (skr. *amṛta*, „ne-moarte”), scoasă la baterea Oceanului de Lapte.

analogiei în sens invers — Lege formulată de Guénon: lumea de jos reflectă lumea de sus ca o oglindă, deci inversat — ce e mai mic aici simbolizează ce e mai mare dincolo, ce e ultim aici e prim dincolo. Ilustrată de pecetea lui Solomon, cele două triunghiuri răsturnate unul față de altul.

Androgin — Ființa primordială care unește masculinul și femininul (gr. ἀνδρόγυνος); în hermetism, *Rebis*, finalitatea Operei.

Anima Mundi — „Sufletul Lumii” (lat.), principiul care însuflețește cosmosul (Platon, *Timaios*). „Sufletul Lumii” (lat.) — principiul

vital care însuflețește și ordonează cosmosul, de la *Timaios* până la hermetiști.

Apa Sâmbetei — Râul mitic al folclorului românesc, care înconjoară lumea și desparte lumea celor vii de cea a morților; izvorăște din Iad (sau din tăcerea de la capătul lumii).

apauruṣeya — „Ne-omenesc” (sanscr.), de origine revelată, nu umană.

Apei Sâmbetei — vezi *Apa Sâmbetei*.

Apofaza — Calea negațiilor (gr. ἀπόφασις): teologia care afirmă că Dumnezeu e mai presus de orice determinație.

Apollon Geometrul — Apollon ca zeu al măsurii, al numărului și al formei, opus dezordinii; cf. maxima „Zeul geometrizează mereu” (Plutarh).

Apurva — „Ceea ce n-a mai fost” (sanscr. *apūrva*): în Mîmânsâ, potențialitatea nevăzută lăsată de faptă, care produce la vremea ei reacțiunea; legea acțiunilor și reacțiunilor concordante.

Arborele Lumii — Arborele axial care unește cerul, pământul și lumea de jos; „Arborele Vieții”, în care toate esențele sunt cuprinse în indistincție.

Arborele sefirotic — Schema cabalistică a celor zece *sefirot*, emanațiile sau treptele prin care Infinitul fără nume, *Ein Sof* (אֵין סוֹף), se manifestă. Ebraica spune *ilan ha-sefirot*, „arborele sefirelor”. Ebr. *sefirah* (סְפִירָה), pl. *sefirot*, se leagă de obicei de rădăcina *s-p-r*, „a număra”: *Sefer Yeṣirah* vorbește de „zece sefirot” ca de zece numere primordiale. Autorul (p. 138) apropie cuvântul de gr. *σφαῖρα*, „sferă”, și vede în arbore „muzica sferelor”. Apropierea e sugestivă, dar nu e etimologia admisă. Cele zece sefire sunt: *Keter* (Coroana), *Ḥokhmah* (Înțelepciunea), *Binah* (Inteligența), *Ḥesed* (Mila, numită și *Gedulah*, Măreția), *Gevurah* (Forța sau Rigoarea), *Tiferet* (Frumusețea), *Neṣaḥ* (Victoria), *Hod* (Slava), *Yesod* (Temelia) și *Malkhut* (Regatul). Ele stau pe trei coloane: a Milei (dreapta), a Rigorii (stânga) și cea de mijloc, a echilibrului. Sunt legate prin douăzeci și două de căi, câte literele alfabetului ebraic.

Doctrina a fost dezvoltată de Cabala medievală, mai ales în *Zohar* (sec. XIII), apoi în școala lui Isaac Luria (sec. XVI).

Arborele e o explicitare intelectuală a Arborelui Lumii, un arbore răsturnat, cu rădăcina în Principiu, ca *aśvattha* din *Bhagavad-Gītā*, „cu rădăcinile în sus și ramurile în jos” (XV, 1). Guénon (*Le Roi du Monde*, 1927, cap. «La Shekinah et Metatron») folosește schema sefirotică pentru a arăta corespondențele dintre Cabală și celelalte tradiții. Keter, sefira supremă, e identică cu Ființa, emanată direct din *Ein Sof* (p. 138). Glosa scurtă reține esențialul: zece emanații, trei coloane, douăzeci și două de căi, „explicitarea intelectuală a Arborelui Lumii”.

Lovinescu folosește arborele mai ales în capitolul «Aspecte de simbolism inițiatic», la casa din Fălticeni a lui Neculai Istrati (p. 138–141). Frontonul templului grec, devenit după Renaștere banal pe milioane de case, reproduce triunghiul celor trei sefire superioare. Explicația nu ar fi o influență ebraică, ci „perceperea unui Prototip macrocosmic spiritual, prin participarea comună la Tradiția Primordială” (p. 138–139). Pe fațada lui Istrati, triunghiului frontonului i se suprapune unul de roți cu opt raze, cu o a patra roată la mijlocul bazei. Autorul o identifică cu *Daʿat* (Cunoașterea), sefira pe care școala hasidică Ḥabad, întemeiată de Rabi Șneur Zalman din Liadi (1745–1812), o așază între Ḥokhmah și Binah, ca oglindire a lui Keter. Numele școlii e format din inițialele celor trei: ḤaBaD (p. 140). „Extraordinara coincidență” e că un ucenic al lui Șneur Zalman se stabilise la Fălticeni în anii lui Istrati (p. 140–141). Derivarea lui „habotnic” din Ḥabad, propusă de autor, e discutată de dicționare. În figura arborelui de la p. 139, „Gevulah” stă pentru *Gedulah*, adică Ḥesed. Schema revine și în alte capitole. Inițiativa unei rugăciuni ne aparține, dar finalitatea ei „este în cumpăna celor trei sefiroturi superioare, a căror «neclintită limbă» este sefira Coroanei, *Kether*” (p. 90). Pallas Atena, născută din creștetul lui Zeus, e „Sefira Supremă, *Kether*”, ca *Sahasrāra* din yoga (p. 108). Discul din cartușul casei Istrati se identifică și el cu Keter (p. 137). Alternanța de rigoare și mizericordie a celor două coloane laterale apare în crucile albă și neagră din graffitul de la Chinon (p. 100). O regăsim în mâna stângă, de rigoare, și în mâna dreaptă, de mizericordie, ale lui Dragoș, Rege al Graalului (p. 155).

Folclorul își are și el arborele său sefirotic. „Rugul”, buchetul de spini cu trandafiri, zmeură sau mure, e „unire de frumusețe și de asprime, de Mizericordie și de Rigoare”, „un fel de sinteză sefirotică”, deci Rugul Arzător al lui Moise (p. 165–166). Cele „99 de oca de fier” ale puricelui din formula basmului sunt cele 99 de nume divine „dezrobite din închisoarea *klifoturilor*”, cojile reziduale ale lumii din Cabala lurianică (p. 30). În *Incantația sângelui*, autorul citise arbustul sânger, cu ramuri roșii, flori albe și poame negre, ca arbore al celor trei *gune* și totodată al sefirelor.

Arch-Masonry — „Masoneria arcului” (engl.), partea Masoneriei care ține de construcția boltită și de cheia de boltă (Arcul Regal), corespunzătoare Marilor Mistere; opusă „Square Masonry”, Masoneria pătratului.

armes parlantes — „Arme vorbitoare” (fr.): steme ale căror mobile fac un joc de cuvinte cu numele purtătorului.

Asparsa Yoga — „Yoga fără atingere” (sanscr. *asparśa-yoga*) — la Gauḍapāda, realizarea nondualității, în care nu mai rămâne nimic de atins.

Asura — Titanii adversari ai zeilor în tradiția hindusă; la origine, în *Ṛgveda*, „domni” divini. Titanii, adversarii zeilor (sanscr.), puteri ale întunericului cosmic, dar de aceeași origine cu ei.

Athanor — Athanor (arab. *at-tannūr*), cuptorul alchimic cu foc constant; simbolic, trupul omului în care se coace Opera.

Atma — „Sinele” (sanscr. *ātman*): principiul transcendent și nepieritor al ființei.

Avallon — „Insula Merelor” din legenda arturiană; la Guénon, Insula Albă, centrul hiperboreean.

Avatara — „Coborâre” (skr. *avatāra*): manifestarea unui zeu, mai ales a lui Vișnu, în formă terestră. „Coborâre” (sanscr. *avatāra*) — întruparea unui aspect divin, mai ales a lui Vișnu, în lume.

Avataranei — vezi *Avatara*.

Axa Lumii — Axa verticală care unește toate stările existenței și trece prin centrul fiecăreia. Lat. *axis mundi*, gr. *ἄξων*, „osie”. Imnul *Atharva-Veda* X, 7 o numește *skambha*, „stâlpul” care ține despărțite cerul și pământul. Figurile ei sunt nenumărate: muntele polar (Meru), arborele cu rădăcinile în cer (*aśvattha*

din *Bhagavad-Gītā* XV, 1), stâlpul, scara lui Iacob (Facerea 28, 12), lancea, sceptrul, coloana vertebrală a omului. Spațiul nu o conține, ci se orânduiește în jurul ei, ca spițele în jurul butucului.

René Guénon (*Le Symbolisme de la Croix*, 1931) face din ea brațul vertical al crucii cu trei dimensiuni. Dezvoltarea ființei în starea ei, pe orizontală, e „amploarea"; urcarea prin stările superioare, pe verticală, e „exaltarea". Termenii, luați din esoterismul islamic, sunt reluați de autor la p. 35–36. În *Le Roi du Monde*, Guénon leagă axa de Pol, de muntele polar și de centrul suprem. Mircea Eliade (*Le Mythe de l'éternel retour*, 1949; *Traité d'histoire des religions*, 1949) a descris pe larg „simbolismul Centrului": orice templu, cetate sau casă se întemeiază pe un punct unde axa străpunge planul lumii. De-a lungul axei urcă și coboară influențele dintre Cer și Pământ. Autorul vede aici formula *Tabulei de smarald*: *ascendit a terra in coelum, iterumque descendit in terram* (p. 72).

În cartea de față, axa e firul pe care se înșiră formulele basmului. „A fost odată ca niciodată", spațializată, înseamnă „acolo unde nu este" timp: „în punctul de intersecție al Axei Lumii cu planul nostru de existență, căreia îi constituie centrul, unde toate antinomiile [...] dispar din lipsă de «loc»" (p. 68). „Plopul cu pere și răchita cu micșunele" nu pot fi decât Arborele Lumii, în care toate esențele vegetale sunt ele însele și altele deodată (p. 71). Urșii „care se bat în coade" sunt Ursa Mare și Ursa Mică dansând în jurul Polului, de o parte și de alta a „limbii Balanței" (*Tula*). Steaua din constelația Dragonului marchează locul unde a fost polul în jurul anului 3000 î.H., iar „avem acum Arborele lumii complet, cu coroana sa de constelații boreale" (p. 71). Lupul și mielul îmbrățișați sunt „suporții" Arborelui, ca leii de la Poarta Leilor din Micene (p. 72). Puricele care „s-arunca în slava cerului de ne aducea povești" urcă și coboară pe axă: „toate formulele sunt strict strânse în jurul Axei Lumii" (p. 72). Aceeași axă apare apoi sub multe chipuri. E crucea completată la Aleodor de „verticala polară" (p. 36). E diametrul vertical al caduceului, pe care șerpii se încrucișează în puncte gâtuite (p. 42, 50). E Polul, „Axul imobil în jurul căruia evoluează circular coregrafia întregului Univers" (p. 49). Între voievodul care adoarme ascultând și orbul care îi cântă, Polul e „limba" Balanței (p.

84). Lancea din graffitul de la Chinon e „un simbol axial și polar” (p. 103). Muntele pe care se încolăcește balaurul din doina lui Istrati, cu spirele lui ca stări multiple ale ființei, e și el axa (p. 129). La fel compasul cu vârful în sus de pe fațada casei Istrati, cu verticala lui coborâtă în centrul cercului (p. 137). Etiopia, în sens superior, e ținutul în care „Axa Verticală a Lumilor intersectează planul nostru de existență” (p. 160).

Folclorul românesc dă axei chipuri proprii. În capitolul despre cimilituri, sceptrul Herei, cu cucul în vârf, e citit ca imagine a coborârii zeului „de-a lungul verticalei” (p. 167, 170). Sava, soția părăsită a cucului de aur, strigă de jos primul „cu”, iar soțul îi răspunde de sus, „din vârful Axei”, cu al doilea (p. 172). Munții sacri, Ceahlăul cu cei șapte sihaștri ai lui (p. 117), Călimanul, Caraimanul și Pop Ivanul, nume deopotrivă de munte și de ființă, sunt tot atâtea localizări ale axei (p. 160). În *Creangă și Creanga de Aur*, autorul a văzut-o și în prepeleacul din ograda țăranului.

Axei Lumii — vezi *Axa Lumii*.

Binah — „Înțelegerea, Inteligența” (ebr.), a treia sefiră, în capul coloanei Rigorii.

Bodhisattwa — „Ființă a trezirii” (sanscr. *bodhisattva*), cel ajuns în pragul stării de Buddha, care rămâne în lume din milă pentru ființe.

bonjuriști — Porecla dată la mijlocul sec. XIX tinerilor boieri întorși de la studii din Franța, care afișau maniere și idei apusene (de la fr. *bonjour*).

bour — Taurul sălbatic al Europei (*Bos primigenius*), stins în sec. XVII (ultimul exemplar a murit în 1627, în pădurea Jaktorów din Polonia). Rom. *bour* vine din lat. *bubalus*. Autorul folosește „zimbru” și „bour” ca sinonime (p. 142), deși zimbrul e propriu-zis bizonul european (*Bison bonasus*). Capul de bour, cu o stea între coarne, însoțit de roză și de semilună, e stema Moldovei. Bourul a fost și stema Maramureșului (p. 156). Legenda descălecatului, pe care o povestesc cronicile, spune că Dragoș, vânând bourul din Maramureș peste munți, l-a ucis la apa căreia i-a dat numele cățelei Molda, înecată acolo. Mitropolitul Dosoftei a pus pe cărțile sale stihurile heraldice „Capul cel de buor, de fiară vestită, / Sămnează putere țării nesmintită”, citate la p. 142.

Bourul moldovenesc moștenește un mit universal al taurului. În tauroctonia mithraică, al cărei relief s-a găsit și în Dacia romană, zeul înjunghie taurul, iar din sângele lui răsar spicele și via (p. 155). În tradiția iraniană, taurul primordial e ucis la începutul lumii, iar din trupul lui ies plantele și animalele. În India, taurul lui Dharma își pierde câte un picior la fiecare vârstă și în *Kali-Yuga* mai stă doar într-unul (p. 137). Minotaurul din labirintul cretan e, după Guénon (*Le Roi du Monde*, cap. I), chipul lui Manu, legiuitorul ciclului, iar autorul îl reia la p. 151. Coomaraswamy spune că balaurul și omorâtorul lui sunt unul în spirit, „în dosul scenei” (p. 154). Pentru Lovinescu, același lucru e valabil pentru vânătorul și vânatul sacru.

Bourul e eroul a două capitole. În «Aspecte de simbolism inițiatic», fabula lui Alecsandri *Zimbrul și Vulpea* spune „răspicat” că „un falnic Dumnezeu s-a prefăcut în zimbru”. Zimbrul e „totemul moldovenilor, firul de continuitate, elementul de permanență al țării”, „Dumnezeul imanent în Țara Moldovei”. Steaua dintre coarnele lui e sinteza celor șapte zâne-stele (p. 142–143). Vulpea e șiretenia profană a lumii moderne, iar cioara pusă în locul corbului lui La Fontaine ar fi o menajare a stemelor Munteniei și Transilvaniei (p. 143–144). În «Două steme», cele două miniaturi heraldice ale lui Mateiu Caragiale pentru prietenul său Boucescu (*armes parlantes*) cifrează mitul descălecatului (p. 147–156). Bourul aleargă într-un hățiș care e un labirint, iar coada întoarsă spre coarne se prelungește într-o spiră: „Bourul deci creează calea, identificându-se cu ea” (p. 150). Limba atârnată a fiarei extenuate e aceeași ca în stema de la clopotnița Putnei (p. 149–150). Săgeata din coastă, nefiresc de mare, e în realitate o lance mascată. Ea înseamnă fixarea Sulfului alchimic și concentrarea (*ekāgratā*) (p. 151–152). Cimierul primei steme e o mască de daimon bovin (p. 152–153), iar balaurul-lambrechin cu cap de bour e „însuși ierogliful lui Dragoș” (p. 154). În a doua stemă, personajul din cimier ridică în dreapta cupa cu sângele bourului: e Dragoș, „Rege al Graalului” (p. 155). „Toată istoria Moldovei, de la descălecare până la sfârșitul zilelor, va fi manifestarea [...] acestui sacrificiu al Bourului, sub masca sa creștină” (p. 155). Geamătul fiarei care expiră seamănă cu monosilaba *OM* stingându-se în ultima ei literă. La Putna, panglica ce iese din limba bourului se întoarce în

urechea lui: e Sunetul Primordial săpat în piatră (p. 156). Autorul adaugă un amănunt istoric: în 1351, ducele lituanian Kęstutis și-a întărit jurământul jertfind un bou, iar Dragoș, vasal al regelui Ludovic, ar fi putut fi de față (p. 157).

Bourul trăiește și în datină. Numele lui Dragoș, „Dragon" cu litera focului (p. 52), îl leagă de balaur. Bourul din stema Moldovei are „un gât de lebădă", pasărea hiperboreeană (p. 152, 154). Descântecul ardelenesc „Melc, melc, codobelc, / scoate coarne boureşti" ar avea drept țintă, ca și „Auraș, păcuraș", „auzirea mugetului Bourului sacru, care simbolizează în lumea noastră sunetul primordial" (p. 177). Măștile cornute ale obiceiurilor de iarnă, pe care autorul le cunoaște din *Măștile populare* ale lui Romulus Vulcănescu, sunt rudele populare ale cimierului lui Mateiu (p. 153).

Brahman — Principiul suprem, Absolutul nemanifestat al Vedāntei (sanscr.).

Brahmarandra — „Deschizătura lui Brahma" (sanscr. *brahmarandhra*) — punctul din creștet prin care iese spiritul eliberat.

brudina — Taxa de trecere peste un pod sau un vad.

budihacea — Arătare, sperietoare, matahală fioroasă și nesățioasă (cuvânt popular); la autor, „Păzitorul Pragului" dintre lumi.

Buraq — Animalul înaripat al călătoriei nocturne a Profetului (ar.).

Cabiri — Cabirii, divinități misterice ale focului subteran și ale metalurgiei, venerate la Samotrace și Lemnos.

Cabirilor — vezi *Cabiri*.

caduceul — Toiagul lui Hermes, cu doi șerpi încolăciți în jurul unei axe — simbolul celor două curente cosmice și al echilibrului lor.

cârlană — Oaie tânără, mioară de un an (din cârlan).

catabaza — „Coborâre" (gr. κατάβασις) — coborârea zeului sau a eroului în infern; perechea ei, *anabaza*, este urcarea.

ceacra — „Roțile" (sanscr. *cakra*) — centrele subtile ale ființei.

ceacrele — vezi *ceacra*.

Centrul Suprem — La Guénon, centrul ascuns care păstrează Tradiția Primordială și de la care purced investiturile spirituale ale lumii (Agartha, «Regele Lumii»).

centrum in trigono centri — „Centrul în triunghiul centrului” (lat.), adagiu alchimic.

Cerber — Câinele cu trei capete care păzește intrarea în Hades.

Cerul Empyreu — „Cerul de foc” (gr. ἐμπύριος) — cerul cel mai înalt, nemișcat, sălașul lui Dumnezeu, în cosmologia medievală și la Dante.

Cerului Empyreu — vezi *Cerul Empyreu*.

ceteră — Vioară populară (din lat. *cithara*, gr. κιθάρα); «ceteraș», lăutarul care cântă din ea. Autorul o folosește și pentru chitara (lira) grecească.

Charon — Luntrașul Infernului grec, care trece sufletele peste Acheron (sau Styx) în schimbul unui obol.

chițigaie — Nume popular al cucuvelei; și numele a două vârfuri de munte de lângă Pipirig (Chițigaia bună și Chițigaia rea).

chtonieni — Ai pământului și ai lumii subterane (gr. χθόνιος, de la χθών, „pământ”).

cimierul — Ornamentul heraldic așezat deasupra coifului care timbrează scutul (figură, animal, penaj).

cimilitura — Ghicitoare în versuri sau în proză ritmată, adesea cu sens ascuns. Cuvântul e format din verbul „a cimili”, „a pune ghicitori”, de origine nesigură, și din sufixul *-tură*. Autorul se joacă cu această structură în ultima pagină a cărții. Lepădând sufixul, rămâne *ci-mi-li*, care „se integrează perfect” în șirul pronumelor *mi-ți-i, ni-vi-li* și în *ci-ri-pi*, „căci de limba păsărilor este vorba” (p. 179–180). Filologul ieșean Giorge Pascu, pe care autorul îl citează, a scris un studiu *Despre cimilituri* (1909–1910). Pentru Lovinescu, cimilitura e o formulă cu sens esoteric, aproape de descântec: chiar cimilitura lui Creangă e „o adevărată incantație” (p. 164).

Enigma (gr. *αἴνιγμα*, de la *αἰνίσσομαι*, „a vorbi pe ocolite”) e una dintre cele mai vechi forme ale cuvântului sacru. Sfinxul îi pune lui Oedip o ghicitoare. *Ṛg-Veda* are un „imn al ghicitorilor” (I, 164), iar întrecerile de enigme (*brahmodya*) făceau parte din riturile vedice. Despre stăpânul oracolului de la Delfi, Heraclit spune că „nici nu spune, nici nu ascunde, ci arată prin semne” (fr. B 93). Puterea formulei nu stă în noțiunea pe care o transmite, ci în ritm și sunet, ca la *mantra*: „se spune că un descântec este cu atât mai virulent, cu cât

este mai neînțeles” (p. 179). Guénon a arătat același lucru despre „limba păsărilor”.

Ultimul capitol al cărții (p. 162–180) e o mică teorie a genului. Autorul distinge trei sau patru categorii. Majoritatea ghicitorilor sunt „simple rebusuri”, exerciții de „agerime rustică”, ca „Mânăstire într-un picior”, unde răspunsul („ciupercă”) e ascuns chiar în întrebare. Unele ghicitori primesc o dimensiune esoterică, ca „Lată peste lată...” din *Stan Pățitul*, comentată în *Creangă și Creanga de Aur*. Cimilitura propriu-zisă nu pune o întrebare care își conține răspunsul: e „o nedumerire latentă, care așteaptă o tâlcuire, de cele mai multe ori esoterică”. În sfârșit, ca subclasă, vin frământările de limbă (p. 162–163, 178). Între genuri există „o analogie inversă”: basm, snoavă și cimilitură sunt genuri descendente, dar dificultatea descifrării lor e ascendentă (p. 163). Primul exemplu e cimilitura pe care copilul Creangă o striga morților de holeră din 1848: „Chițigaie, gae, ce ai în tigaie? / Papa puilor duc în valea socilor...” (p. 163–175). Chițigaia e cucuveaua Atenei și Cloșca cu Puii de Aur. Valea socilor e un limb, „la selva oscura”. Grangurul e Împăratul Păsărilor, iar rugul și cucul sunt Rugul Arzător și Cel ce este. „Budihacea de la groapă” e Păzitorul Pragului, în realitate un *Bodhisattva*. Toată cimilitura e o „incantație psihopompă”. Copiii „obraznici” de la pârleaz săvârșesc astfel un oficiu „cel puțin tot atât de înalt ca și cel al preotului” (p. 175). Al doilea exemplu e descântecul de la scaldă „Auraș, păcuraș, scoate apa din urechi”. Autorul îl citește prin lat. *aura*, *aurum* și *auris* și prin monosilaba *Oṃ*: e o destupare a „urechii spirituale”, în care se aude Verbul (p. 175–178). Al treilea e numărătoarea „Uni, doni, trini, pani...”. Cel arătat de ultimul cuvânt iese din cerc, „adică este *mukti*”, eliberat; primele patru cuvinte sunt numerele „regradate” la demnitatea lor pitagoreică (p. 178–179). În sfârșit, „cimilitura în starea ei cea mai pură, adică golită aproape complet de sens”, e șirul de pronume din gramatica lui Măcărescu, recitat ca un descântec de candidații la preoție din Fălticeni (p. 179–180).

Materialul vine aproape în întregime din folclorul copiilor și al înmormântărilor românești: *Amintirile* lui Creangă, *Jocurile copiilor* ale lui Tudor Pamfile, culegerile lui C. Rădulescu-Codin și ale Elenei Niculiță-Voronca. Lovinescu îi întoarce pe

dos pe etnologi. Ei studiază ghicitorile „într-un spirit uniform, fără nuanțări” (p. 162). Ar ezita să rostească o frământare de limbă într-un congres, „atât de compromițătoare pentru «seriozitatea» lui” (p. 178). Tocmai aici, unde „puerilitatea întinde un subțire văl peste Abis” (p. 176), s-ar fi păstrat esoterismul cel mai pur.

claviger — „Purtător de chei” (lat.).

Cloșca și Puii de Aur — Numele popular românesc al constelației Pleiadelor.

Coagula-Solve — „Dizolvă” — *solve et coagula* (lat.), formula celor două operații alchimice complementare: desfacerea fixului în volatil și fixarea volatilului.

Coccytul — Râul bocetului din Infernul grec (Κωκυτός); la Dante, lacul înghețat din fundul Iadului.

coincidentia oppositorum — „Coincidența contrariilor” (lat.) — formula lui Nicolaus Cusanus.

Cosânzeana — Ileana Cosânzeana, mireasa lui Făt-Frumos în basmele românești, zâna de o frumusețe cerească.

Creanga de Aur — Ramura sacră din *Eneida* VI, fără de care nimeni nu poate coborî în Infern; la Lovinescu, legitimația inițiatului și gajul învierii.

Curtea-Veche — Vechea reședință domnească a Bucureștilor; la Mateiu Caragiale și Lovinescu, simbolul centrului tradițional ascuns, al „Cetății” spre care duce hagialâcul.

cuvânt substituit — Cuvântul, numele sau ritul care ține locul unui Cuvânt pierdut, adică al unei cunoașteri și al unei trăiri care s-au întunecat în cursul ciclului. Termenul vine din Masonerie (engl. *lost word* și *substitute word*, fr. *parole perdue* și *mot substitué*). În gradul de Maestru, după moartea lui Hiram, cuvântul adevărat se pierde, iar lojile primesc un substitut până la regăsirea lui. Exemplul ebraic e Numele divin, Tetragrama (יהוה). Ea era rostită numai de Marele Preot, în Sfânta Sfintelor, în ziua Ispășirii. Nu se mai pronunță, iar la citire e înlocuită cu *Adonai* (אֲדֹנָי, „Domnul”) sau cu *ha-Shem* (הַשֵּׁם, „Numele”). *Soma* vedică dispărută a fost înlocuită cu plante-substitut, pe care *Brāhmaṇa*-le le enumeră.

Doctrina a fost formulată de René Guénon în studiul «Parole perdue et mots substitués» (*Études Traditionnelles*, 1948;

reluat în *Études sur la Franc-Maçonnerie et le Compagnonnage*, vol. II). Autorul îl rezumă la p. 110–112. În toate tradițiile se vorbește de ceva pierdut, iar pierderea simbolizează întunecarea survenită treptat în lume. Lucrului pierdut i s-a substituit altul, care s-a putut pierde la rândul lui. Căutarea lui era, în Evul Mediu, *Questa* Graalului, iar procesul invers căderii urcă „din substituire în substituire" până „la Verbul indicibil". Chiar „Cuvântul regăsit" din gradul Royal Arch e tot un cuvânt substituit. Autorul îl dă în forma IABELON: trei nume divine din trei tradiții (*Iah*, *Bel*, *On*), care nu se pot comunica decât de trei persoane așezate în triunghi. Guénon le pune în legătură cu cele trei baghete de 3, 4 și 5, din care se formează triunghiul dreptunghic pitagoreic la deschiderea unei loji operative. Moartea celui de-al treilea Mare Maestru lasă triunghiul neîncheiat: echerul Venerabilului are numai cele două catete (p. 111–112). În același an, Guénon arată în «Heredom» că Taborul a fost substituit, în ritualurile operative, misteriosului munte Heredom (p. 116).

În capitolul «Considerații asupra formulei „Gnothi seauton"», autorul face din doctrină o metodă de lectură. Apollo Delficul spune „Cunoaște-te pe tine însuți". Pallas Atena, prin altarul „Dumnezeului necunoscut" de la Atena, arată ce este acest „sine". Hristos face sinteza prin ON, „Ființa", scris pe nimbul icoanelor. Cei trei sunt cei trei Mari Arhitecți care își suflă unul altuia fragmentul de Mare Nume pe care îl păstrează. Formula care rezultă, „Cunoaște-te pe tine însuți, pe zeul necunoscut, Ființa", „tot o formulă substituită rămâne". Apofaza lui Dionisie Areopagitul o mai poate preface o dată, în „Zeu incognoscibil, Neființa", „și după ea nu mai poate fi decât Tăcerea Ultimă" (p. 114–116). Noțiunea se întinde însă pe toată cartea. Demodokos, rapsodul orb al feacilor, ar putea fi „chiar «Homer» însuși, cu un nume substituit" (p. 84). Beatrice ar fi „un cuvânt substituit" pentru *bissectrice* (p. 92). Cucul din cimilitura lui Creangă îi dă Nenumitului un Nume, „Cu-cu", „ceea ce se cheamă în esoterism un substitut" (p. 166). Mai larg, lumea întreagă e făcută din substituiri. Exemplificarea e „un substitut al viziunii primordiale" (p. 28), basmul ne dă „un substitut de Eternitate" (p. 30), iar participiul prezent se poate „substitui clipei" (p. 31). Basmul e substitutul unei liturghii (p. 67), întinderea e „un

substitut al Materiei Prime” (p. 89). Substituirea e așadar deopotrivă legea căderii și treapta urcușului.

Exemplul românesc al autorului e Ceahlăul, al cărui hram e Schimbarea la Față. În noaptea dinaintea sărbătorii ies din peșterile lui cei șapte sihaștri. Ar fi un „substitut românesc al Thaborului”, sau poate, având în vedere Tradiția Primordială, prototipul lui (p. 117). Tot aici se înscrie titlul smerit de „culegător tipograf” al lui Petre Ispirescu. Autorul îl apropie de deviza masonică *rassembler ce qui était épars*, „a aduna ce era risipit” (p. 73–74).

Daath — „Cunoașterea” (ebr. *daʿat*), sefira ascunsă de pe axa centrală, între Hokmah și Binah; accentuată de școala Habad.

deritmii — Neologism al lui Lovinescu: ruperi de ritm, dizarmonii, însumarea elementelor negative ale unei stări.

determinare negativă — Afirmare a unei realități prin ceea ce îi lipsește sau prin negație (tăcere, punct negru, vid), după metoda teologiei negative; la autor, „punctul negru” al mitului, prin care acesta trimite dincolo de sine.

Deus otiosus — „Zeul inactiv” (lat.), retras după creație.

Deva — Zeii luminoși ai tradiției hinduse (skr. *deva*, „strălucitor”), înrudit cu lat. *deus*. „Zeii” (sanscr. *deva*, „cei strălucitori”); opuși lui *Asura*, titanii, în lupta perpetuă care susține lumea.

dextră — În heraldică, partea dreaptă a scutului (din punctul de vedere al purtătorului), adică stânga privitorului.

dhikr — „Pomenirea” Numelui divin (ar.), invocația sufită. „Pomenire” (arab. ذِكْر): invocarea repetată a Numelui divin în confreriile sufite.

donjon — Turnul principal, cel mai întărit, al unui castel medieval (fr.).

dulie — Cinstirea cuvenită sfinților (gr. δουλεία), deosebită de *latria*, adorarea cuvenită numai lui Dumnezeu.

Ein Soph — „Fără sfârșit” (ebr. *ein sof*), Infinitul divin nemanifestat, dincolo de sefire.

Ekagra — „Îndreptat spre un singur punct” (sanscr.), concentrarea desăvârșită a minții.

Eleusis — Sanctuarul Demetrei și al Persefonei, lângă Atena, locul Misterelor eleusine.

Esculap — Zeul medicinei (gr. Ἀσκληπιός), cu toiagul înfășurat de un șarpe.

esoterism — Doctrina sau cunoașterea „dinăuntru” (gr. ἐσωτερικός), rezervată celor calificați printr-o inițiere, spre deosebire de exoterism, forma religioasă adresată tuturor. Pentru Guénon, esoterismul e miezul metafizic al fiecărei tradiții.

Etern Prezent — *Nunc stans* al scolasticilor: clipa netemporală care conține tot timpul, eternitatea trăită ca prezent.

Eternul Feminin — După versurile finale din *Faust* II (*das Ewig-Weibliche*): principiul feminin care atrage sufletul în sus — Înțelepciunea, Fecioara, Beatrice.

Exaltațiune — La Guénon, dezvoltarea pe verticală a ființei, prin stările superioare, complementară „amploarei” orizontale.

execrațiune — Blestem ritual, invocare a pedepsei divine sau demonice asupra cuiva (lat. *execratio*).

Fata Morgana — Miraj optic din strâmtoarea Messina, pus pe seama zânei Morgan din romanele arturiene; prin extensie, nălucă amăgitoare.

Fede Santa — „Credința Sfântă” (ital.): după Guénon, organizația inițiatică de origine templieră căreia i-ar fi aparținut Dante.

Fedeli-lor d'Amore — „Credincioșii Iubirii” (it.): cercul poeților lui *dolce stil novo*, socotit de Valli și Guénon organizație inițiatică.

Fenix — Pasărea fabuloasă care moare arzând și renaște din propria cenușă (gr. φοῖνιξ); simbol al ciclului, al învierii și, în alchimie, al Pietrei.

Fiat — *Fiat* (lat., „Să fie!”), cuvântul creator din Facerea 1, 3.

Fiat-ului — vezi *Fiat*.

Fiindul — Traducere pentru germ. *das Seiende*, „ceea ce este”, în opoziție cu *das Sein*, „Ființa” (Heidegger).

Filosofia Perenă — *Philosophia perennis* — înțelepciunea unică, veșnică, pe care o regăsesc toate tradițiile (termen al lui Agostino Steuco, 1540, reluat de Leibniz).

firul Ariadnei — Firul dat de Ariadna lui Tezeu ca să iasă din Labirint; simbolul legăturii continue cu Principiul, complementar Crengii de Aur.

frământare de limbă — Numărători și formule de copii, fără sens aparent, rostite în joc; la autor, „limba păsărilor” degradată.

frământările de limbă — vezi *frământare de limbă*.

Gebeleizis — Zeitate a geților pomenită de Herodot (IV, 94), identificată uneori cu Zalmoxis.

Geometria sacră — Știința tradițională a formelor și proporțiilor care reflectă ordinea cosmică; temeiul arhitecturii templelor și al simbolismului masonic.

Gnothi seauton — „Cunoaște-te pe tine însuți” (gr. *γνῶθι σεαυτόν*, lat. *nosce te ipsum*). Era una dintre inscripțiile din pronaosul templului lui Apollon de la Delfi, alături de „Nimic prea mult” (Pausanias X, 24, 1). Platon o pune pe seama celor Șapte Înțelepți, care ar fi închinat-o zeului (*Protagoras* 343a–b). Glosa scurtă reține sensul ei tradițional: un îndemn la cunoașterea Sinelui, nu la introspecție psihologică.

Platon a dat formulei sensul ei înalt. În *Charmides* (164d), inscripția e salutul zeului către cel care intră, iar a te cunoaște pe tine însuți e cumpătarea însăși. În *Alcibiade I* (132c–133c), ochiul nu se poate vedea decât în pupila altui ochi, iar sufletul nu se cunoaște decât privind partea cea mai divină din el. Socrate mărturisește în *Phaidros* (229e–230a) că nu s-a cunoscut încă pe sine și că de aceea nu are vreme pentru mituri. Corespondentele orientale sunt marile cuvinte ale Upanișadelor: „Eu sunt Brahman” (*Bṛhadāraṇyaka* I, 4, 10) și „Tu ești Acela” (*Chāndogya* VI, 8, 7). Sufismul are sentința „Cine se cunoaște pe sine își cunoaște Domnul”, pusă pe seama Profetului. René Guénon a scris despre formulă un studiu, «Connais-toi toi-même», apărut în arabă în revista *Al-Maʿrifa* (Cairo, 1931) și în franceză postum, în *Mélanges* (1976). Autorul îl urmează în capitolul care îi poartă numele (p. 106–117).

Capitolul începe ca o polemică. Formula e interpretată astăzi „ca un îndemn la o analiză cât mai amănunțită a sufletului individual”, iar psihanaliza se reclamă de la ea. Dar „Narcis este un personaj din mitologia greacă, narcisismul este un produs al lumii moderne”. Formula de pe templu „îndeamnă la cunoașterea sâmburelui nepieritor din noi, «Sinea»”, de pe care elementele psihice se despoaie „ca niște frunze uscate” (p. 106). Apollo e zeul geometru al unui centru

legat de o „tradiție nordică foarte veche”, iar învățătura lui e geometrică (p. 107). Pallas Atena, născută din creștetul tatălui, e Keter, Sofia (p. 107–108). Altarul atenian „Dumnezeului necunoscut” (Faptele Apostolilor 17, 23), pe care Renan îl ironiza, primește aici sensul lui: „«Zeul necunoscut» este Atma, «Sinea»”, unitate în multiplicitate, pe care Pavel o vestește atenienilor în Hristos (p. 108–110). Din Apollo, Atena și Hristos, cei „trei Mari Arhitecți”, autorul recompune o formulă în trei părți: „Cunoaște-te pe tine însuți, pe zeul necunoscut, Ființa”, adică *γνῶθι σεαυτόν*, *ἄγνωστος θεός*, *ὁ ὤν*. Ultimul termen e ON-ul scris pe nimbul lui Hristos, „Cel ce este” din Ieșirea 3, 14, după Septuaginta. E tot o formulă substituită (p. 114–115). Apofaza lui Dionisie Areopagitul, „*Advaita* creștină”, o mai poate preface o dată, în „Zeu incognoscibil, Neființa” (*οὐκ ὤν*), după care „nu mai poate fi decât Tăcerea Ultimă” (p. 115–116). Formele grecești tipărite de autor sunt aproximative; sensul e cel de aici.

Folclorul dă formulei o ilustrare neașteptată. În balada *Fata și Cucul*, fata pierdută cere de trei ori să fie scoasă „la țară”: întâi ca „verișoară”, apoi ca „surioară”, în sfârșit ca „soțioară”. Abia a treia oară cucul coboară la ea. Autorul citește aici tripla incintă pe care sufletul o străbate de la circumferință la centru, de la proximitate la consangvinitate și apoi la identitate. „De aceea, trebuie să ne rugăm rugului, să ne închinăm cucului, adică propriului nostru centru” (p. 169–170).

Gnoza — Cunoașterea (gr. γνῶσις) mântuitoare a celor divine, dobândită prin inițiere și iluminare, nu prin discurs.

Graal — Vasul sfânt din romanele Mesei Rotunde: cupa Cinei celei de Taină, în care Iosif din Arimateea a strâns sângele lui Hristos din rana deschisă de lancea lui Longin. V. fr. *graal*, „vas larg, blid”, din lat. medievală *gradalis*; etimologia e discutată, iar lectura *san greal* = *sang réal*, „sânge regal”, e o etimologie populară cu mare noroc literar. Tema apare la Chrétien de Troyes (*Perceval ou le Conte du Graal*, c. 1181–1190), unde graalul e încă un obiect fără nume sacru. Robert de Boron (*Joseph d’Arimathie*, c. 1200) îl identifică cu cupa Cinei. Wolfram von Eschenbach (*Parzival*, c. 1200–1210) face din el o piatră căzută din cer. Ciclul în proză Lancelot-Graal (*L’Estoire del Saint Graal*, *La Queste del Saint Graal*, c. 1225–

1230) fixează povestea pe care o urmează autorul: Sarras, regele Evalac, Galaad, Perceval și Bohor.

Pentru René Guénon (*Le Roi du Monde*, 1927, cap. «Le symbolisme du Graal»; articolele «Le Saint Graal» și «Le Sacré-Cœur et la légende du Saint Graal», adunate în *Symboles fondamentaux de la Science sacrée*), Graalul e simbolul centrului spiritual și al Tradiției Primordiale. Cupa e inima, conținătorul vieții, iar lancea e complementul ei axial. Graalul unește puterea sacerdotală și pe cea regală. Pierderea lui corespunde întunecării ciclice, iar căutarea (*la queste*) e restaurarea „stării primordiale”. Masa Rotundă, cu cei doisprezece cavaleri ai ei, dublați de doisprezece scutieri, reproduce un centru spiritual complet (Guénon, citat la p. 98–99). „Jilțul primejdios”, rezervat celui ales, e chipul unei funcții unice (p. 79). Wagner (*Parsifal*, actul I) spune în templul de la Montsalvat că „timpul devine aici spațiu”, iar autorul citează cuvântul la p. 156. Regele Graalului e totdeauna un rege rănit, a cărui rană ține țara în pustiire. De aceea, cum arată articolul din *Monarhul ascuns*, mitul Graalului și cel al monarhului ascuns sunt unul și același, privit din două părți.

Graalul se află la originea întregului drum al lui Lovinescu: „atenția mi-a fost în special deșteptată de două articole ale Maestrului asupra Sfântului Graal” (p. 63). În carte, el revine în momentele-cheie. Parsifal e alungat din castel pentru că n-a pus întrebarea: „lene mentală, incuriozitate față de mister”. La fel, basmele îi izgonesc pe cei ce nu se întreabă asupra „zugrăvelilor delirante din pridvor” (p. 70). Guénon socotea, în studiul său despre Graal, că un scriitor poate fi ales să transmită date esoterice „chiar fără ca el să-și dea seama”. E tocmai întrebarea pe care autorul o pune despre Creangă (p. 119; vezi și studiul introductiv, p. 14). Căutarea Graalului e căutarea cuvântului pierdut, „urcând din substituire în substituire” (p. 110–111). În «Cupa lui Ștefan» a lui Bolintineanu, cupa spartă în trei, care nu va fi refăcută decât de „un suflet mare”, e Graalul cu dubla lui putere. Ea nu se va lipi cu clei, ci „se va învolta din nou ca o floare din bobocul, *Luz*-ul ei indestructibil” (p. 146). Punctul culminant e în «Două steme». Personajul din cimierul celei de-a doua miniaturi a lui Mateiu Caragiale ține cupa în dreapta, simbol al autorității sacerdotale, și a aruncat cu stânga lancea în bourul din scut,

simbol al puterii regale. E „schema unui Rege al Graalului”, Dragoș-Vodă, iar Graalul acesta, în care curge sângele bourului, e unul precreștin, hiperboreean: „Graalul Tradiției Primordiale” (p. 155). Scutul însuși e o secțiune verticală a cupei. În ea, Sacrificiul perpetuu al Bourului e urmat, în ciclul următor, de cel al Mielului (p. 155).

Autorul leagă Graalul și de geografia românească. Iosif din Arimateea a oprit Sfântul Vas în cetatea Sarras, unde domnea „Evalac cel Necunoscut” (*le Méconnu*). Sarasăul maramureșean, al cărui cneaz era neamul lui Dragoș, are același nume, cu sufixul românesc *-ău*, iar „Valac” înseamnă în unele părți „balaur”, ca și Dragoș (p. 157–158). Maramureșul s-ar afla la egală distanță de Iudeea și de Britania (p. 158). Muntele Pop Ivan, „Popa Ivan”, ar păstra numele Preotului Ioan, regele-preot al legendelor medievale (p. 160).

graffiti — Desene sau inscripții scrijelite pe ziduri (ital., pl. de la *graffito*).

grangur — Pasăre cântătoare galbenă (*Oriolus oriolus*); figurat, om de vază; în basme, „Împăratul păsărilor”.

Habad — Ramura hasidismului întemeiată de Șneur Zalman din Liadi (sec. XVIII); numele e acronimul sefirelor Ḥokhmah, Binah, Daʿat.

habotnic — Bigot, om excesiv de evlavios, formal în practicile religioase; etimologia e discutată (ucr./rus. sau idiș; autorul îl leagă de Habad).

hagialâc — Pelerinaj (tc. *hacılık*, de la ar. *ḥajj*, pelerinajul la Mecca). La Mateiu Caragiale și Lovinescu, peregrinarea inițiatică spre un centru ascuns.

haqq — „Adevăr”, „Real” (ar.); *al-Ḥaqq* e unul dintre numele lui Dumnezeu.

Harap-Alb — Eroul basmului lui Creangă; la Lovinescu, simbol al unirii contrariilor alb–negru.

Heliopolis — „Cetatea Soarelui” (gr.) — On-ul egiptean, cetatea Fenixului; generic, orice centru spiritual de natură solară.

Heredom — Nume de grad și de munte mitic în masoneria scoțiană; interpretat ca «moștenire» sau «casă sfântă».

hermeneut — Interpret al textelor (gr. ἑρμηνευτής, de la ἑρμηνεύω, „a tălmăci”, legat tradițional de Hermes, mesagerul

zeilor). La Lovinescu, cel care citește simbolurile spre sensul lor inițiatic.

hermetism — Doctrina pusă sub numele lui Hermes Trismegistul (*Corpus Hermeticum*, *Tabula Smaragdina*) și, în sens larg, alchimia; pentru Guénon, știință tradițională de ordin cosmologic, nu metafizic.

hierogamie — „Nuntă sacră” (gr. ἱερὸς γάμος). „Nuntă sacră” (gr. ἱερὸς γάμος), unirea rituală a unui zeu cu o zeiță sau cu o muritoare.

hierogamiilor — vezi *hierogamie*.

Hiperboreană — vezi *Hyperboreană*.

Hokmah — „Înțelepciunea” (ebr.), a doua sefiră, în capul coloanei Mizericordiei.

Homoousie — „Consubstanțialitate” (gr. ὁμοούσιος) — identitate de ființă.

Hyperboreană — Care ține de Hiperboreea (gr. Ὑπερβόρεοι, „cei de dincolo de vântul de miazănoapte”), țara polară a lui Apollon; pentru Guénon, sediul primordial al Tradiției.

Iakin și Boaz — Cei doi stâlpi de la intrarea Templului lui Solomon (III Regi 7, 21); coloanele J și B ale lojii masonice.

Ianus — Zeul roman al porților și al începuturilor, cu două fețe (trecutul și viitorul); a treia, nevăzută, este prezentul veșnic.

Ichthus — „Pește” (gr. ἰχθύς) — acrostihul lui Hristos.

iele — Ființe feminine din mitologia românească, care joacă hora noaptea, în locuri pustii.

Ierusalimul — Cetatea sfântă, simbol al centrului lumii și, lăuntric, al inimii.

ignorantia divisiva — „Neștiința care desparte” (lat.) — termenul lui Coomaraswamy pentru cunoașterea dualistă.

Ileana Sânziana — Eroina basmului românesc, mireasa lui Făt-Frumos; la autor, paredrul lui Ianus, „Sora Soarelui” din colinde.

Illud Tempus — „Acel timp” (lat.) — timpul mitic al începuturilor (Eliade).

ilot — Șerb al spartanilor (gr. εἵλως); prin extensie, om de condiție inferioară, lipsit de înțelegere.

Imami — La șiiți, cei doisprezece urmași spirituali ai Profetului, din neamul lui ʻAlī; al XII-lea, Imamul ascuns, e în „ocultare” până la sfârșitul timpurilor, când va reveni ca Mahdi.

Imamilor — vezi *Imami*.

in divinis — „În cele divine” (lat.) — la nivelul Principiului.

inicvitate — Nelegiuire (lat. *iniquitas*); „misterul inicvității” e taina fărădelegii din II Tesaloniceni 2, 7.

instinctul metamorfozei — Expresie a lui Lovinescu pentru darul de a te lăsa transformat de obiectul meditației, de a „încarna” simbolul în loc să-l privești din afară; condiția oricărei inițieri.

invocatio, operatio, remissio — „Invocare, lucrare, slobozire” (lat.) — cele trei momente ale unei operații rituale.

IO — Particula care deschide titlul domnilor români („Io, Ștefan voievod”), din numele *Ioan* („Dumnezeu e milostiv”) sau din pronumele „eu”, ca afirmare a autorității primite de la Dumnezeu.

isihaștii — Monahii care practică rugăciunea minții în liniștea inimii (gr. ἡσυχία, „liniște”), spre vederea luminii necreate.

Ișwara — „Domnul” (sanscr. *īśvara*) — Ființa pură, Principiul personal al manifestării, din care se polarizează Puruṣa și Prakṛti.

japa — Repetarea murmurată a unei mantre sau a unui Nume divin (sanscr.).

Kabala — Tradiția esoterică a iudaismului (ebr. *qabbalah*, „primire, tradiție”), cu doctrina celor zece sefirot și a Numelor divine; textele ei de căpătâi sunt *Sefer Yeșirah* și *Zoharul*.

Kala-Mukha — *Kāla-mukha*, „fața Timpului” (sanscr.): capul de monstru deasupra porților templelor hinduse, poarta solară care înghite pe cel nevrednic.

Kali-Yuga — „Vârsta întunecată” (sanscr.), a patra și ultima vârstă a ciclului cosmic în doctrina hindusă, corespunzătoare vârstei de fier; vârsta în care trăim, după tradiție.

Kenosis — „Golire de sine” (gr. κένωσις), pogorârea Fiului în chip de rob (Filipeni 2, 7).

Kether — „Coroana” (ebr. *Keter*): sefira supremă a Arborelui cabalistic. „Coroana” (ebr.), prima și cea mai înaltă sefiră, identică Ființei pure.

Kilbișa — „Păcat, vină” (sanscr. *kilbișa*) — „păcatul originar” al zeilor, al fragmentării Unului.

klifoturi — *Qelippot* (ebr.): „cojile” care țin captivă lumina divină în Cabala lurianică.

klifoturilor — vezi *klifoturi*.

Kola-Mukha — vezi *Kala-Mukha*.

Krișnarjuna — Perechea Kṛṣṇa („negrul”) – Arjuna („albul”) din *Bhagavad-Gītā*, cele două fețe ale aceleiași ființe.

Kundalini — „Cea încolăcită” (sanscr. *kuṇḍalinī*) — energia subtilă care doarme la baza coloanei, ca un șarpe, și care, trezită, urcă prin centrele subtile până în creștet.

Labirint — Construcția cu drum încâlcit care păzește un centru; simbol al încercărilor inițiatice și al apropierii de centru prin ocoluri.

lambrechini — Fâșiile de stofă decupate care pornesc din coif și încadrează scutul (fr. *lambrequins*).

lila — „Joc” (sanscr. *līlā*) — creația ca joc liber, gratuit, al divinității.

limba păsărilor — Limba primordială, „solară”, a îngerilor și a revelației, în care se înțeleg înțelesurile ascunse ale lucrurilor. Coranul spune despre Solomon: „O, oameni, am fost învățați graiul păsărilor” (*manțiq al-ṭayr*, مَنْطِقُ الطَّيْر; 27, 16). Același titlu îl poartă poemul mistic al lui Farīd al-Dīn ʿAṭṭār (sec. XII). Tradiția islamică numește limba primordială *al-lugha al-suryāniyya*, „limba siriacă”, pe care Guénon o citește ca „limbă solară”. Autorul o dă în forma *loghah suryaniah* (p. 166, 180). În românește, „păsărească” e și jocul copiilor care își intercalează în vorbe silabe cu *p*, ca să nu fie înțeleși de cei mari.

René Guénon i-a închinat un articol, «La langue des oiseaux» (*Le Voile d’Isis*, 1931; reluat în *Symboles fondamentaux de la Science sacrée*). Păsările sunt imaginea îngerilor și a stărilor superioare ale ființei, iar a le înțelege graiul înseamnă a avea acces la aceste stări. Siegfried îl înțelege după ce gustă sângele balaurului ucis. Limba păsărilor e o limbă a ritmului, înrudită cu *mantra*, iar puterea ei nu stă în noțiuni, ci în sunet. Alchimiștii francezi, până la Fulcanelli (*Le Mystère des cathédrales*, 1926), au numit tot

„limba păsărilor” cabala fonetică, jocul de asonanțe prin care se transmit tainele. Lovinescu practică el însuși acest joc în aproape fiecare pagină: Aleodor, Verdeș, Dragoș, Sarasău.

În cartea de față, limba păsărilor e cheia ultimului capitol, despre ghicitori, cimilituri și frământări de limbă. Onomatopeea „cu-cu” a cucului din cimilitura lui Creangă („Și se roagă rugului și se-nchină cucului”) e, „în «limba păsărilor» (care în toate tradițiile trece ca limbă primordială solară)”, prototipul autoafirmării divine. Ea corespunde lui *Ehyeh ašer ehyeh* („Eu sunt Cel ce sunt”, Ieșirea 3, 14) și formulei *Lā ilāha illā Allāh*. Cucul care „își are rațiunea suficientă în el însuși” e Îngerul Feței, Metatron (p. 166). Păsările cântătoare sunt îngerii, iar grangurul, „Împăratul Păsărilor”, e profetul veșnic din vârful ierarhiei (p. 165). Frământările de limbă din formulele de început ale lui Ispirescu sunt „identificate în datină cu «limba păsărească»”: „absurde și hieratice, aparent nebunești, de fapt liturgice” (p. 70). Frământările numărătorilor copilărești se rostesc tot „păsărește”, în „idiomul solar”, de copii, „singura parte din genul uman în care mai sunt pâlpâiri de paradis”. În „Uni, doni, trini, pani...”, cuvântul „Pisirichi” arată „limpede că este vorba de limba păsărilor” (p. 178–179). Ultima pagină a cărții urmează același fir. Silabele *ci-mi-li* din „cimilitură” se aliniază cu pronumele recitate ca un descântec în gramatica lui Măcărescu (*mi-ți-i, ni-vi-li*) și cu *ci-ri-pi*. Dascălii de la școala catihetică din Fălticeni, pe care Creangă îi descrie înnebunind de atâta recitat, ar fi „contactat fără voie [...] incantația păsărilor, *logah suryaniah*, [...] graiul solar, ciripitul sferelor, umilit și înrăit într-o gramatică neroadă” (p. 179–180).

În basmele românești, eroul care înțelege graiul păsărilor și al dobitoacelor e un motiv frecvent. Autorul adaugă datina despre Sava, care își strigă zadarnic soțul de aur, cucul plecat în cer, de la Buna Vestire până la Sânziene. Versul privighetorii, pentru care Sava l-a părăsit, ar fi inferior onomatopeii cucului și ar aparține lumii intermediare (p. 172). Expresia „singur cuc” păstrează amintirea sfințeniei și a pustniciei acestei păsări (p. 171).

lindină — Oul de păduche.

logoi spermatikoi — vezi *logos-spermatikos*.

logos-spermatikos — „Rațiunea seminală” (gr. λόγος σπερματικός) a stoicilor, care poartă ca o sămânță formele lucrurilor.

logosul spermatikos — vezi *logos-spermatikos*.

lumea sublunară — În cosmologia aristotelică, lumea de sub sfera Lunii, a nașterii și pieirii, opusă cerurilor incoruptibile.

lumina thaborică — Lumina Schimbării la Față de pe Tabor; în isihasm, energie divină necreată, a cărei vedere echivalează cu îndumnezeirea.

Luz — „Migdal, sâmbure” (ebr.): numele vechi al Betelului și osul nemuritor al trupului; la Guénon, centrul inviolabil, «sălașul nemuririi».

Magnum Opus — „Marea Operă” (lat.) — Opera alchimică. „Marea Operă” (lat.): opera alchimică a transmutației; realizarea spirituală.

Majores — „Strămoșii” (lat. *maiores*).

Makifim — „Luminile învăluitoare” (ebr.) în Cabala lurianică.

Mantra — Formule sacre (sanscr. *mantra*) a căror putere ține de sunetul însuși.

mantrelor — vezi *Mantra*.

Manu — În doctrina hindusă, Legiuitorul primordial al fiecărui ciclu cosmic (*manvantara*); la Guénon, prototipul lui Minos și Menes.

Manvantara — „Era lui Manu” (sanscr. *manvantara*) — ciclu cosmic guvernat de un Manu, legiuitorul primordial.

maqâm — „Treaptă, stațiune” spirituală stabilă (ar.), în sufism.

Marele Arhitect — vezi *Marele Arhitect al Universului*.

Marele Arhitect al Universului — Numele masonic al lui Dumnezeu, ca ordonator al lumii după măsură, număr și greutate (cf. Înțelepciunea lui Solomon 11, 20). Numele divinității în ritualurile masonice, de origine operativă și pitagoreică: Dumnezeu ca geometru și constructor al lumii.

Marele Pan — Zeul arcadian al turmelor, citit de greci ca *pân*, „totul”; la amiază doarme și nu îngăduie să fie tulburat (Teocrit, *Idile* I, 15–18).

mărgineni — Locuitorii de la margini, de la hotare; la autor, profanii care stau la marginea sanctuarului.

martyamartya — „Muritor-nemuritor” (sanscr. *martyāmartya*).

Maya — Puterea prin care Principiul se manifestă: deopotrivă „artă” divină și văl. Sanscr. *māyā* (माया), pusă de tradiție (și de Coomaraswamy) în legătură cu rădăcina *mā-*, „a măsura”; etimologia e discutată, dar sensul de „măsură” e cel pe care se sprijină autorul. În *Ṛg-Veda*, *māyā* e puterea minunată prin care zeii își iau formele: „Indra, prin *māyā*-le sale, umblă în multe chipuri” (VI, 47, 18). În Vedanta lui Śaṅkara, ea devine puterea care face ca Unul să pară multiplu, nici reală în sine, nici pur și simplu nimic.

Tradiționaliștii resping traducerea curentă prin „iluzie”, înțeleasă ca nimicnicie. Guénon arată, în expunerile sale asupra Vedantei, că lumea nu e un neant, ci n-are realitate în sine, fiind cu totul atârnată de Principiu. Coomaraswamy formulează lucrul în fraza pe care autorul o citează la p. 46 (*Hinduism and Buddhism*): „*Māyā* nu este «iluzie», ci mai degrabă «măsura» și mijloacele esențiale ale manifestării unei lumi de aparențe întemeiate pe cantitate, prin care putem fi iluminați sau rătăciți, pe măsura propriei noastre maturități”. Doctrina hindusă numește actul creator „joc” (*līlā*; *Brahma-sūtra* II, 1, 33): Principiul nu creează din nevoie, ci din preaplin, cum se joacă un rege.

Autorul face din Maya „domiciliul” mitului: miturile sunt țesute în vălul ei (p. 46). „Vălul Mayei se țese pe un sistem de coordonate geometrice”, cel mai vizibil în liniile constelațiilor (p. 26). „Cine cunoaște secretul măștii, cunoaște misterul Mayei, deci al lumii”: basmul care se proclamă mincinos e tocmai un asemenea văl, ocrotitor și revelator (p. 29). Perechea primordială creează lumea printr-un joc. Autorul observă că românescul „joc” înseamnă deopotrivă joacă, dans, măsură și ritm, așa că jocul Mayei nu e „nălucire, haos”. Maya stă *ex parte substantiae* și dispare în contemplarea directă a Supremului (p. 46). Poziția ei e mediană, de refracție: primește fulgerele Principiului și le trimite mai departe în lume ca *logoi spermatikoi*. Ele se înscriu în văl ca „glife”, devin „constelații” pentru luminile de jos, „horă de mituri, joc de iele în jurul Polului”. De aici o responsabilitate care cutremură: „contemplând miturile în rădăcina lor nemanifestată, domini

prin înțelegere și călăuzești jocul Mayei; studiind numai refracția lor, îi faci jocul, mărind potențialul de iluzie a lumii” (p. 46). Refracția e o sfâșiere. Goethe numea culorile „faptele și pătimirile luminii”, iar „spectrele” spectrului solar sunt, pentru autor, o probă etimologică a caracterului iluzoriu al lumii (p. 47). Fragmentarea pe care o produce Maya e *ignorantia divisiva* (p. 42, 48).

Imaginea Mayei ca horă și joc de iele în jurul Polului e luată din lumea satului românesc (p. 46). La fel dănțuirea circulară prin care, „în vremurile când miturile erau încă vii”, oamenii se integrau „în hora întregului Univers” (p. 58). Masca, „obrăzarul nedescifrabil” al mitului întors spre lume (p. 25), e tot un chip al Mayei.

membra disjecta — „Mădulare risipite” (lat.): fragmente răzlețe ale unui întreg pierdut.

Merkaba — „Carul” divin (ebr.), din viziunea lui Iezechiel.

Mesia ben Iosif — În tradiția rabinică, Mesia din semința lui Iosif-Efraim, care trebuie să moară în luptă înaintea venirii lui Mesia ben David.

Metafizica Gestului — Titlul (fr. *Métaphysique du geste*) unei lucrări pe care René Guénon a anunțat-o, după mărturia autorului „în mai multe locuri” ale operei sale, dar n-a scris-o niciodată. Locurile exacte nu au putut fi identificate cu certitudine, cum observă și nota ediției. Cuvântul „gest” vine din lat. *gestus*, de la *gerere*, „a purta, a săvârși”. Sanscrita numește gestul ritual *mudrā*, termen pe care autorul îl folosește la p. 177. Capitolul lui Lovinescu (p. 86–91) a apărut întâi în *Analele de Filosofie* ale Universității din Iași (studiul introductiv, p. 12). El încearcă să ghicească ce ar fi putut conține cartea nescrisă.

Autorul pornește de la Guénon. În *Introduction générale à l’étude des doctrines hindoues* (1921, capitolul despre Mīmāṃsā), Guénon arată că acțiunea, spre deosebire de cunoaștere, nu-și poartă roadele în ea însăși. Ea le produce printr-o potențialitate intermediară, nemanifestată, numită *apūrva* („ceea ce n-a mai fost”), care se actualizează mai târziu. Reacțiunea nu e o sancțiune morală, ci efectul unei cauze. La aceasta autorul adaugă alte două imagini guénoniene. Prima e „vârtejul sferic universal” din *Le*

Symbolisme de la Croix (1931), masa vibratorie a tuturor stărilor ființei, împreună cu svastica, „semnul Polului”. A doua e spațiul calificat din *Le Règne de la quantité et les signes des temps* (1945): un triunghi și un pătrat de arie egală sunt echivalente, dar nu identice. Ideile platonice devin „tendințe în direcție”. Perechea upanișadică *nāma-rūpa*, „nume și formă” (*Chāndogya* VI, 3, 2), dă calitatea lucrurilor. Tao-ul „numit” și cel „nenumit” din primul capitol al lui Lao-Tseu închide capitolul.

Construcția autorului se desfășoară în trepte. Formula „Metafizica Gestului” pare la început „un termen îngăimat”, căci gestul, privit de jos, are o structură cosmologică (p. 86–87). Dar „un gest nu poate fi lipsit de contra-gest”. Gestul se propagă ondulatoriu până la limitele manifestării, unde trece printr-o limită „indicibilă” și devine reacțiune, întorcându-se la punctul de plecare. Faza intermediară e nemanifestată, iar „perceperea caracterului nonmanifest al *Apurvei*” reactualizează „caracterul prim metafizic al gestului” (p. 87–88). Trecerea la limită „se întâmplă la fiecare moment”: viața Universului e „moarte și renaștere perpetuă” (p. 88). Tendințele în direcție sunt tangentele svasticii, imobile, „deget divin indicând direcțiile calitative”. Când desenezi svastica, centrul se înscrie la urmă, „fără intenție”, și de aceea „Metafizica Gestului nu este adăugată, ci descoperită” (p. 88–89). Din semnul crucii vedem „numai reziduurile”, căci adevărata cruce e născută de tangente invizibile. „Avem inițiativa unei rugăciuni [...], dar niciodată finalitatea lor”, care stă „în cumpăna celor trei sefiroturi superioare” (p. 90). Scurgerea infinită a tuturor posibilităților spre desăvârșirea lor, spre Tao, „constituie Gestul Metafizic prin excelență”, pe care îl împlinim toți, prin naștere și moarte (p. 91). În sfârșit, „Erosul depărtărilor, Nostalgia, este singurul gest metafizic total”, dar e și o săgeată primejdioasă, căci poate deveni Tao-ul numit (p. 91). Sintagma vine probabil de la Ludwig Klages, cum presupune nota ediției. Capitolul următor, «Beatrice», continuă imaginea: săgeata e o tendință în direcție, iar bisectoarea e vârful ei (p. 92–93). În alte locuri ale cărții, gestul ritual are aceeași greutate. Pentru Guénon, „gestul conta mai mult [...] decât expunerea” (p. 65). Basmul exteriorizează „gesturi” primordiale (p. 65). Omul care arată

cerul cu dreapta și pământul cu stânga face gestul Androginului hermetic (p. 68, 155).

Gestul are și în folclorul românesc o metafizică a lui. Calul năzdrăvan hrănit cu jăratec primește aripi „tangente pe trupul său” (p. 90). Copilul Creangă face la scaldă gesturi care sunt, pentru autor, *mudre* „structurate pe Treime”. El sare într-un picior și în celălalt cu pietre fierbinți la urechi și aruncă pietre „una pentru Dumnezeu și una pentru dracu”. Se cufundă de trei ori „pentru Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt și-odată pentru Amin”, „de pe când Adam-babadam” (p. 176–177). În studiul introductiv, Petru Bejan rezumă întreaga operă a autorului în această noțiune: „gestul metafizic total, înțeles ca Nostalgie și Transfigurare” (p. 23).

Metatron — În tradiția iudaică, Îngerul Feței, cel mai înalt dintre îngeri, „scribul ceresc”, identificat uneori cu Enoh.

Minotaurul — Monstrul cu trup de om și cap de taur din Labirintul cretan, ucis de Tezeu cu ajutorul firului Ariadnei.

Miștii — *Miștii* (gr. μύσται) — cei inițiați în Mistere.

mit — Povestire sacră care spune, prin imagini și întâmplări, un adevăr ce nu se poate rosti direct. Gr. *μῦθος* înseamnă la Homer „cuvânt, rostire, poveste”; abia de la Platon încoace *mythos* se desparte de *logos*, discursul argumentat, și ajunge să desemneze povestirea despre zei și eroi, al cărei adevăr nu se demonstrează, ci se primește. Etimologia savantă a cuvântului e necunoscută. Autorul (p. 25) îl apropie de rădăcina *mu-*, din care vin lat. *mutus*, „mut”, și gr. *μύειν*, „a închide gura, a închide ochii” — rădăcina din care se trag și *μύστης* și *μυστήριον*. E o etimologie simbolică, nu filologică, dar îi îngăduie să facă din mit un mod al tăcerii.

Definiția de căpătâi a cărții e a lui Ananda K. Coomaraswamy (*Hinduism and Buddhism*, 1943, cap. «The Myth»): mitul este „adevărul penultim, a cărui reflectare temporală este orice experiență”, „cea mai apropiată aproximare a adevărului absolut care poate fi spusă în cuvinte”. Mitul e deci un adevăr secund, efect, nu cauză: e mai presus de lume, dar sub Principiu. René Guénon a scris puțin despre mituri, pe care le socotea simboluri „dinamice”, simboluri în mișcare; a lăsat în schimb criteriile de interpretare (p. 62). Lovinescu se desparte cu respect, dar

ferm, de Mircea Eliade (*Aspecte ale mitului*; definiția e citată la p. 43–44): mitul eliadesc, „istorie sacră” petrecută *in illo tempore*, e privit numai de jos în sus, „amputat de jumătatea lui superioară”; fără temeiul metafizic, „mitologia este un haos de puerilități, un muzeu de superstiții, o magazie de recuzite” (p. 44). Simbolurile pe care Eliade le numește „ale Eternității” sunt pentru autor „ale Perpetuității”: ale indefinitului, nu ale infinitului (p. 45). Din tradiția greacă, autorul reține că Aristotel îl socotea pe „iubitorul de mituri” filosof într-un fel (p. 39). Reține și cuvântul împăratului Iulian, după care tocmai elementul absurd al mitului e cheia lui (p. 39–40).

În cartea aceasta, mitul e „sfâșiat” în sensul cel mai propriu: Adevărul Ultim, coborând în lume, se sfâșie prin Timp, Spațiu și Povestire. Povestirea, „coextensivă Verbului”, nu e un adaos (p. 29). Mitul are două fețe, una spre lume și alta spre cerul stelelor fixe. De aceea nu poate fi prins „decât prin învăluire spirală”, iar ambiguitatea lui trebuie întâmpinată „cu o ambiguitate și mai mare” (p. 25–26). „Mitul se explică prin mit” (p. 27). Lumea e un „Om Mare”, iar miturile sunt „glandele lui endocrine”; un mit tăiat de rădăcinile lui stelare „necrozează domeniul pe care-l regentează” (p. 27). Orice mit autentic are în el un „punct negru”, ca pata oarbă din retină, prin care devine „determinare negativă” (p. 39). Mitul își întoarce „o față neagră spre Brahman și una albă spre lume”, iar ființa care îl însumează devine Harap-Alb (p. 40–41). Ca plan de refracție între Absolut și lume, el face „sistola și diastola inimii lumii”, *coagula–solve*, catabaza și anabaza zeului (p. 41–42). Mitul nu poate fi „fixat” decât printr-o dublă mișcare noetică, de jos în sus și de sus în jos (p. 43). „Domiciliul” mitului e țesut în vălul Mayei (p. 46), iar miturile sunt prin definiție sacrificiale (p. 47). Testul cel mai sigur al calificării inițiatice e capacitatea cuiva de a „sensibiliza” mitul prin entuziasm, „un zeu în noi”: „mitologia constrânge la probitate” (p. 61–62).

Basmul românesc e pentru autor forma cea mai apropiată de mit. El ar fi exteriorizarea unor „liturghii” de mistere, asemenea celor de la Eleusis: Iana Sânziana, paredra lui Ianus, e răpită și dezrobită, iar totul se încheie în hierogamie (p. 65–67). Ca o liturghie, basmul are invocație, operație și remisiune (p. 67). Formula „A fost odată ca niciodată” e citită ca o

conjurare a timpului principial, în simbolism temporal și spațial (p. 67–74), iar încheierea „am încălecat pe o șea” face din șea trepiedul profetic al povestitorului (p. 75). Totul se sprijină pe teza lui Guénon despre folclor ca depozit, încredințat de bunăvoie memoriei colective, al unor tradiții pe cale să se stingă (p. 63–64).

Mitra — Zeu indo-iranian (Mithra), al cărui cult de mistere în Imperiul roman avea în centru înjunghierea taurului (tauroctonia).

mohor — Iarbă de câmp cu spic des (*Setaria*), folosită ca nutreț.

Monarhul — vezi *Monarhul ascuns*.

Monarhul ascuns — La Lovinescu, Regele lumii, centrul spiritual suprem care se ascunde în epocile întunecate („Monarhul ascuns”), corespondent al Imamului ascuns și al lui *Chakravartī*.

Mont salvat — Montsalvat, muntele și castelul Graalului în *Parsifal*.

Motorul Imobil — Primul motor nemișcat al lui Aristotel (*Metafizica* Λ, 7), care mișcă totul fără să fie mișcat.

mudra — Gesturi rituale ale mâinilor (sanscr. *mudrā*, „pecete”).

mudrasuri — vezi *mudra*.

mukti — „Eliberarea” (sanscr.), ieșirea din ciclul nașterilor și al morților.

muladara — „Suportul-rădăcină” (sanscr. *mūlādhāra*) — primul centru subtil, la baza coloanei.

Nama — „Numele” (sanscr. *nāma*): esența, aspectul formal-calitativ al lucrului, în perechea *nāma-rūpa*.

Namarupa — „Nume și formă” (sanscr.), cele două determinări ale individualității manifestate.

Nedeia — Sărbătoare populară de vară în satele de munte (târg, joc, însoțiri), ținută mai ales în jurul sânzienelor.

neti, neti — „Nu aceasta, nu aceasta” (sanscr.) — formula apofatică a Upanișadelor pentru Brahman.

noime — Sens, înțeles (cuvânt vechi, din slavonă).

non-voință — Lăsarea care nu mai voiește nimic pentru sine (Heidegger: *Nicht-Wollen*; Eckhart: *Gelassenheit*).

odor — Lucru de mare preț; în biserică, „odoarele” sunt vasele și obiectele sfinte.

Oficiantul — Cel care săvârșește ritul; aici povestitorul ca preot al basmului.

Okeanos — Fluviul primordial care înconjoară pământul (gr. Ὠκεανός), izvorul tuturor apelor. Fluviul primordial care, la greci, înconjoară pământul și se întoarce în sine (gr. Ὠκεανός); simbol al Apelor cosmice și al ciclului închis.

OM — Monosilaba sacră a hinduismului (*Oṃ*, *Aum*), sunetul primordial, esența Vedelor.

Om Mare — Macrocosmul înfățișat ca un om (Puruṣa, Adam Kadmon, *al-insān al-kabīr*), al cărui microcosm e omul.

Omul Universal — La Guénon (după *al-insān al-kāmil* al lui Ibn ʿArabī și al lui al-Jīlī): ființa care a realizat toate stările, prototipul lumii.

orbete — «Cam orb», cu privirea împăienjenită (diminutiv al lui «orb»); la plural, «orbeții» desemnau cântăreții orbi ambulanți din Ardeal, păstrătorii cântecelor bătrânești.

Ordinul Templului — Ordinul Templului (Templierii), ordin monahal-cavaleresc întemeiat la Ierusalim c. 1119 și desființat în 1312; pentru Guénon, legătura Occidentului cu Centrul spiritual suprem.

Ordo ab Chaos — „Ordine din haos” (lat.): deviza masonică a reunirii celor risipite.

Oul Lumii — Simbol cosmogonic universal (sanscr. *Brahmāṇḍa*, Oul orfic): germenele din care se desfășoară lumea și în care ea se resoarbe la sfârșitul ciclului.

pantacol — Figură simbolică (pentaclu) care rezumă o doctrină sau o operă într-o singură imagine.

Paramatma — „Sinele suprem” (sanscr. *paramātman*).

Parașabda — „Sunetul suprem” (sanscr. *parā-śabda*): Verbul nemanifestat, dinaintea oricărei articulări, din care purcede tot sunetul audibil.

Parașu-Rama — Al șaselea *avatāra* al lui Vișnu, brahmanul cu toporul care pedepsește pe *kṣatriya* răzvrătiți.

paredrul — Divinitatea asociată alteia (gr. πάρεδρος, „care șade alături”).

pârleaz — Trecătoare peste gard, făcută din trepte sau din pari; pragul dintre ogradă și drum.

partenogeneză — *Partenogeneza*, „naștere din fecioară” (gr.).

parthenogenezelor — vezi *partenogeneză*.

Past Master — „Fost Maestru Venerabil” (engl.): titlul celui care a condus o lojă.

Păzitor al Pragului — vezi *Păzitorul Pragului*.

Păzitorul Pragului — Ființa înspăimântătoare care stă la trecerea dintre două stări sau lumi și trebuie biruită, sau îmblânzită, de cel ce vrea să treacă. Numele vine din literatura ocultistă a sec. XIX. La Edward Bulwer-Lytton (*Zanoni*, 1842) e „Locuitorul Pragului” (*Dweller of the Threshold*). Rudolf Steiner îl preia ca *Hüter der Schwelle*, titlul uneia dintre dramele sale-mister (1912). Figura însă e veche cât lumea: Sfinxul de la porțile Tebei, Cerber la intrarea Hadesului, Charon la Styx, Gorgona. În India e *Kīrtimukha* sau *Kālamukha*, „fața Timpului”, sculptată deasupra ușilor templelor. În China e masca *taotie* (饕餮) a bronzurilor arhaice.

René Guénon (articolul «Kâla-mukha», în *Symboles fondamentaux de la Science sacrée*) și Ananda K. Coomaraswamy («Svayamātṛṇṇā: Janua Coeli», în revista lui Eliade, *Zalmoxis*, II, 1939) au arătat că monstrul de la poartă e chipul înfricoșat al aceleiași puteri care, de dincolo, apare luminoasă. Poarta e „poarta soarelui”, ieșirea din cosmos. Monstrul devorează pe cel necalificat și îl lasă să treacă pe cel care a murit deja față de starea pe care o părăsește. Dante pune la intrarea Infernului inscripția porții, pe Charon și pe Minos. Vergiliu o arată pe Sibila îmblânzindu-l pe Cerber cu o turtă cu miere (*Eneida* VI, 417–423), pe care autorul o pomenește la p. 173. Glosa scurtă rezumă: „balaurul, Sfinxul, ciuntul basmelor”.

Lovinescu face din Păzitorul Pragului un personaj recurent al cărții, citit de fiecare dată din alt unghi. Sfinxul „nu piere niciodată”. Existența lui e „solidară și în același timp antagonistă cu ignoranța și întunericul”: îl găsim „la toate împrăștierile divergente de drumuri, ca Păzitor al Pragului, la poarta oricărei probleme cu *N* necunoscute” (p. 28). În *Aleodor Împărat*, „Jumătate de om, călare pe jumătate de iepure șchiop”, chiar ciuntul glosei scurte, e „un rezumat

înfricoșat, grotesc, al tuturor elementelor negative, grevând starea de fire ce trebuie depășită”. Cine îi calcă moșia îi plătește vamă. Trecerea nu o poate face decât „busola intelectuală”: „este nevoie de cap”. Totuși ciuntul îi urează eroului „să vii cu izbândă bună”, căci „Kala-Mukha e o față a lui Brahma” (p. 35–36). Pe fațada casei lui Neculai Istrati, capul de leu de deasupra ușii e păzitorul pragului. Dacă cel ce trece „nu știe să răspundă la întrebarea pe care i-o pune Păzitorul pragului, capul de leu îl sfâșie”: e un *Tie-te* chinezesc, un *Kola-Mukha* hindus (p. 133). În prima stemă a lui Mateiu Caragiale, cei doi lambrechini cu formă de balaur, uniți într-un Uroboros, sunt „păzitorul Pragului unui labirint, unui sanctuar unde se ascunde Bourul Sacru”. Păzitorul are „un aspect terific al ființei centrale pe care o păzește”, cu care e de fapt identic, după cuvântul lui Coomaraswamy despre balaur și omorâtorul lui (p. 154). În cimilitura lui Creangă, „budihacea de la groapă” e „acea entitate de temut, indicată în toate esoterismele ca fiind «Păzitorul Pragului»”. Ea are două fețe, „una de rigoare, pentru cei răi, și una de mizericordie, pentru cei buni”. În realitate e „o entitate spirituală transcendentă”, un *Bodhisattva* (p. 173).

Pragul are și în datina românească greutatea lui. Mortului i se pune în mână bănuțul pentru vamă (p. 173), iar credința în „vămile văzduhului” e larg răspândită. Vama Budihacei, „papa puilor” și „vacă de vacă și doi boi să tacă”, e citită ca aducerea a două forțe ostile în stare de complementaritate (p. 173). Copiii care rostesc cimilitura stau la pârleaz, „adică din prag, cu tot sensul esoteric al acestui cuvânt” (p. 175). Podul Bistriței din anecdota lui Istrati e „o poartă strâmtă”, iar căsuța plăieșului de la poalele muntelui Doamnei, unde ordinea lucrurilor se inversează, e un istm între lumi (p. 123–124).

Pecetea lui Solomon — Hexagrama formată din două triunghiuri echilaterale întrepătrunse, unul cu vârful în sus, celălalt cu vârful în jos. Ebraica o numește *Magen David* (מָגֵן דָּוִד), „scutul lui David”. Araba spune *khātam Sulaymān* (خَـاتَم سُـلَيْمَان), „inelul” sau „sigiliul lui Solomon”: după legendă, pe inelul regelui era săpat Numele lui Dumnezeu, cu care el stăpânea demonii și duhurile. În yantra-le tantrice, aceeași figură

(*șaṭkoṇa*, „cu șase colțuri”) unește triunghiul lui Śiva cu cel al lui Śakti.

În sensul tradițional, triunghiul cu vârful în sus e focul, principiul activ, care urcă; cel cu vârful în jos e apa, principiul pasiv, care coboară. Alchimia le folosește ca semne ale acestor elemente, iar triunghiurile tăiate de o bară notează aerul și pământul. Întrepătrunderea lor e unirea contrariilor și corespondența dintre lumea de sus și cea de jos, după *Tabula smaragdina*: „ceea ce e jos e asemenea cu ceea ce e sus”. Lovinescu trimite la Guénon (*Le Roi du Monde*, 1927) pentru figura hexagramei înscrise într-o roată cu opt raze, cu diametrul orizontal ca „Suprafață a apelor”. Locul exact nu e sigur, cum observă și nota ediției. În Masonerie, echerul și compasul încrucișate sunt o formă a aceleiași figuri, iar emblema gradului Royal Arch folosește și ea dublul triunghi.

În cartea de față, pecetea apare de trei ori, de fiecare dată la un punct de răscruce. Prima dată, discret, ca inel. Acel „odată” al basmului trebuie „pescuit de un sărman pescar, ca acela ce a scos inelul lui Solomon din fundul mărilor” (p. 30). E legenda inelului furat de demon și aruncat în mare, pe care Solomon, pribeag și slujitor la un pescar, îl regăsește în pântecele unui pește. A doua oară, pe fațada casei lui Neculai Istrati. Roata cu opt raze din fronton („dubla cruce a calităților sensibile și a elementelor”) e „schema în care se înscrie pecetea lui Solomon, diametrul orizontal fiind «Suprafața apelor»” (p. 135 și fig. 4). În cartușul din vârful frontonului, care ține locul Pietrei unghiulare, echerul și compasul încrucișate formează „Pecetea lui Solomon”. Compasul are vârful în sus, iar verticala care coboară din el în centrul cercului e Axa Lumii; vârful lui „pare a fi ținut de mâna Dumnezeului Geometru” (p. 137). În rombul dintre cele două instrumente stau ciocanul și dalta, în crucea Sfântului Andrei. Sunt uneltele care cioplesc piatra brută în „piatra poleită”, identică cu Piatra filosofală (p. 138). Solomon e, în sfârșit, unul dintre cei trei Mari Maeștri care dețin împreună Cuvântul, în legenda masonică pe care autorul o reia după Guénon (p. 111).

Numele lui Solomon e viu și în folclorul românesc. „Pecetea-lui-Solomon” e numele popular al unei plante (*Polygonatum*). Solomonarii, vrăjitorii ploilor, poartă numele regelui. Ei învață la „Șolomanță”, sub pământ, și călăresc balauri. Lovinescu nu-i

pomenește aici, dar figura lor se învecinează cu balaurii și zmeii care străbat cartea.

pentagram — Steaua cu cinci colțuri, simbol al omului regenerat și al chintesenței.

Persefone — Zeița Adâncurilor (gr. Περσεφόνη), fiica Demetrei, răpită de Hades; patroana Misterelor de la Eleusis.

Persefonei — vezi *Persefone*.

piatra albă — Pietricica albă din Apocalipsa 2, 17, pe care e scris numele cel nou; la autor, semnul consacrării unui centru spiritual.

Piatra filosofală — Ținta Marii Opere alchimice, substanța care preface metalele în aur și dă nemurirea; în sens inițiatic, starea omului regenerat.

Piatra Unghiulară — „Piatra din capul unghiului” (Psalmul 117, 22): în simbolismul masonic și la Guénon, piatra de vârf, cheia de boltă care încununează edificiul, chip al lui Hristos și al Principiului.

Pietrei filosofale — vezi *Piatra filosofală*.

pitiază — Boală de piele cu descuamare (pitiriazis); la autor, o erupție superficială, imitație maladivă a vieții adevărate.

pitri — „Strămoșii” (sanscr. *pitṛ*): strămoșii ciclici ai umanității, cărora li se aduc ofrande.

plăieș — Străjer al plaiurilor de la munte, păzitor de graniță în vechea Moldovă.

Plerom — „Plinătate” (gr. πλήρωμα), totalitatea posibilităților divine, care nu crește și nu scade prin manifestare.

poiată — Coteț de păsări sau de vite mici.

Prakriti — Format de Lovinescu de la *Prakṛti* (skr.), substanța primordială, pura potențialitate pasivă a manifestării: infinitivul ar fi „prakritian” pentru că e posibilitate nedeterminată.

prakritian — vezi *Prakriti*.

prana — „Suflu vital” (sanscr. *prāṇa*). „Suflul vital” (sanscr. *prāṇa*), energia subtilă care animă ființele vii.

Preotul Ioan — Suveranul legendar, preot și rege, al unui regat creștin din Orient; la Guénon, figură a „Regelui Lumii”, care unește cele două puteri.

psaltichie — Muzica bisericească bizantină și arta cântării după neume.

psihopomp — „Călăuze ale sufletelor” (gr. ψυχοπομπός) — cei care conduc sufletele spre lumea cealaltă; aici, îndrumători spirituali.

psihopompi — vezi *psihopomp*.

Puruṣa — „Omul”, „Persoana”: polul esențial, activ, al manifestării și, totodată, Omul primordial sacrificat din care s-au născut lumile. Sanscr. *puruṣa* (पुरुष), „om, bărbat, persoană”. Upanișadele îi dau o etimologie simbolică: el e *puri-śaya*, „cel ce sălășluiește în cetate”, adică în trup și în toate „cetățile” lumii (*Bṛhadāraṇyaka Upaniṣad* II, 5, 18). În imnul *Puruṣa-sūkta* (*Ṛg-Veda* X, 90), Puruṣa are o mie de capete și o mie de ochi. Un sfert din el sunt toate ființele, trei sferturi sunt nemurirea din cer. Zeii îl jertfesc, iar din trupul lui se nasc lumile și ordinea oamenilor.

În Sāṃkhya, Puruṣa e Spiritul martor (*sākṣin*), nepătimitor și neactiv, față în față cu Prakṛti, Substanța sau Natura, care lucrează. Guénon (*L’Homme et son devenir selon le Vêdânta*, 1925, cap. «Purusha et Prakriti») îi echivalează cu Esența și Substanța scolasticilor. Prin simpla prezență a lui Puruṣa, Prakṛti își actualizează posibilitățile, fără ca el să fie mișcat; analogia lui Aristotel e Motorul imobil. *Bhagavad-Gītā* spune că Prakṛti și Puruṣa sunt amândoi fără început (XIII, 19). Tot ea distinge doi Puruṣa în lume, cel pieritor (*kṣara*) și cel nepieritor (*akṣara*), și deasupra lor „Puruṣa cel mai înalt” (*uttama*), numit Sinele suprem (*paramātman*) și cunoscut sub numele de *puruṣottama* (XV, 16–18). Coomaraswamy apropie Puruṣa de Omul universal, de Persoana divină care e totodată omul interior. Cabala are un corespondent în *Adam Qadmon*, Omul primordial.

Autorul folosește noțiunea la articulația doctrinară a capitolului «Mit și uimire». Ființa pură, Īśvara, se polarizează „într-un început atemporal” în Puruṣa și Prakṛti, Esența și Substanța, Plusul și Minusul, Masculinul și Femininul. Cei doi produc lumea, dar rămân ei înșiși nemanifestați, „Hiperzenitul

și Infranadirul Universului” (p. 45–46). Pentru a lega Devenirea de Imuabil, autorul invocă locul din *Gītā* despre cei doi Puruṣa și despre Puruṣa suprem, pe care tiparul îl dă greșit „Puruṣatama” (p. 48). De aici formula centrală a cărții: „Reconstituirea unității lui Puruṣa este misiunea fundamentală a omului: este realizată prin sacrificiul multiplicității din el, compensând sacrificiul Unității lui Puruṣa” (p. 49). Imobilitatea lui Puruṣa nu e un deficit. Autorul se ridică aici, cu o ironie rară în carte, împotriva termenului *Deus otiosus* din istoria religiilor (Pettazzoni, Eliade). Motorul imobil al lui Aristotel, Polul în jurul căruia se rotește coregrafia Universului, „Punctul de Tăcere în centrul muzicii sferelor”, *wu-wei*-ul taoist ar fi, după acest termen, „zeul leneș”: „Ce-a mai rămas de pângărit în lumea asta?” (p. 49). Mai sus decât perechea Puruṣa–Prakṛti, autorul așază „Perfecțiunea pasivă”, Mama ca Atotposibilitate a Infinitului, „dincolo de Prakriti, de Puruṣa, de Iṣwara” (p. 77).

Omul universal își are ecourile lui în cartea de față. Lumea e „un Om Mare” (p. 27), adică Puruṣa macrocosmic. Aleodor, în care „Aleanul și Dorul” se contopesc, constituie „Esența și substanța Paradisului, contopite în Omul Universal” (p. 37). Păcurașul din descântecul de la scaldă al lui Creangă e citit ca „Adam Qadmon, Omul Universal”, „Păcurarul de Foc”, „primul născut dar nu făcut” (p. 177).

Puruṣatama — vezi *Puruṣottama*.

Puruṣottama — Formă tipărită pentru *Puruṣottama*, „Spiritul cel mai înalt” (sanscr.), numele lui Kṛṣṇa în *Bhagavad-Gītā* XV, 18.

quadrivium — Aritmetica, geometria, muzica și astronomia — artele liberale superioare.

Questa — „Căutarea” Graalului (fr. veche *queste*).

Quintesența — „A cincea esență” (lat. *quinta essentia*): eterul, elementul principial din care purced celelalte patru.

Qvintesența — vezi *Quintesența*.

Rege-Mag — Unirea în aceeași persoană a puterii regale și a celei sacerdotale, ca la Melchisedec și la Magii din Evanghelie.

Rifei — Munții Rhipaei, munții mitici ai Nordului, dincolo de care locuiau Hiperboreenii.

Rosacrucianism — Curent esoteric creștin apărut în Germania la începutul sec. XVII (*Fama Fraternitatis*, 1614), al cărui simbol este roza pe cruce.

Royal Arch — „Arcul Regal” (engl.): grad masonic în care se «regăsește» Cuvântul pierdut.

Rugul arzător — Rugul care ardea și nu se mistuia, în care Dumnezeu i s-a arătat lui Moise pe Horeb (Ieșirea 3); în imnografie, chip al Maicii Domnului.

Rupa — „Forma” (sanscr. *rūpa*): aspectul substanțial-sensibil, în perechea *nāma-rūpa*.

Sacrificiul — Jertfa, privită nu ca act moral sau sentimental, ci ca lege a manifestării. Lat. *sacrificium*, din *sacer* și *facere*, „a face sacru”. Autorul pornește de la acest sens: „Sacrificiu înseamnă și *Sacrum facere*, sacralizarea unui gest, a unei ființe, prin «reamintirea» arhetipului său spiritual” (p. 50). Sanscritul spune *yajña*, de la rădăcina *yaj-*, „a cinsti, a jertfi”, termen pe care autorul îl dă în paranteză (p. 50, 56). Ebraicul *qorban* (קָרְבָּן) vine dintr-o rădăcină care înseamnă „a se apropia”: jertfa e apropiere.

Modelul vedic e imnul lui Puruṣa (*Ṛg-Veda* X, 90): zeii îl jertfesc pe Omul primordial, iar din mădularele lui se nasc lumile, ființele și ordinea lor. Autorul citează acest imn, alături de X, 13, 4, după Coomaraswamy (p. 48). *Brāhmaṇa*-le povestesc cum Prajāpati, „dezmembrat” de propria creație, e refăcut prin construirea altarului de foc. *Bhagavad-Gītā* spune că Stăpânul făpturilor a creat ființele „împreună cu sacrificiul” (III, 10). Coomaraswamy (*Hinduism and Buddhism*, «The Myth») trage concluzia pe care autorul o citează pe larg (p. 47–48). Divinitatea e victimă voluntară, iar moartea victimei e totodată nașterea ei. Multiplicarea Unului în ființe e „păcatul originar” al zeilor (*kilbișa*), la care participăm prin însăși existența noastră distinctă. Ispășirea acestei *ignorantia divisiva* e sacrificiul, adică renunțarea la sine, care reduce mulțimea „eu”-rilor la Principiul lor unic. În creștinism, corespondentul e „Mielul înjunghiat de la întemeierea lumii” (Apocalipsa 13, 8), pe care autorul îl numește „sacrificiul veșnic al Mielului” (p. 61, 155).

Pentru Lovinescu, sacrificiul e cheia cărții. Refracția Unului în multiplu e „o sfâșiere distinctivă”, iar „manifestarea este

sinonimă cu o pătimire, deci cu Sacrificiul”. Miturile sunt „jertfă, holocaust perpetuu, inepuizabil” (p. 47), iar noțiunea de simbol e coextensivă cu ea: ca să ai miezul, trebuie să spargi coaja (p. 48). Sacrificiul are două sensuri complementare. Sacrificiul Zeității creează și însuflețește lumile; sacrificiul omului, „al multiplicității din el”, le stinge și reface unitatea lui Puruṣa. „Amândouă sacrificiile se întâlnesc în Inefabil; două negații dau pozitivul” (p. 49). Lupta lui Făt-Frumos cu Balaurul e o *coincidentia oppositorum*: amândoi mor unul în celălalt și învie ca o singură ființă „muritoare-nemuritoare” (*martyāmartya*). Loviturile de buzdugan corespund deschiderii centrelor subtile pe care le străbate Kuṇḍalinī (p. 49–52). Sacrificiul trebuie „despuiat de elementele sentimentale și morale parazitare” ale epocii noastre (p. 50). El e alternanța de plin și gol a unei vibrații, figurată de sinusoidă, de caduceu și de șirul de pești în care capul unuia e coada celuilalt (p. 52–54). Fragmentul lui Heraclit „nemuritori muritori, muritori nemuritori” (B 62) spune același lucru: cele două sacrificii se întâlnesc în *miracula rei unius* ale *Tabulei de smarald* (p. 55–57). Definiția „magistrală” citată la p. 52–53, pe care autorul o pune pe seama lui Frithjof Schuon, leagă teoria sacrificiului de manifestarea sunetului.

Pe pământ românesc, sacrificiul are chipul bourului. Vânătoarea lui Dragoș e „Sacrificiul veșnic al fiarei sfinte”, care a vitalizat Moldova „de la întemeierea lui până la reintegrarea timpurilor” (p. 149). În labirintul din stemele lui Mateiu Caragiale, „Sacrificatul și Sacrificiul sunt unul și același lucru” (p. 151). În cupa-matrice a scutului se împlinește „Sacrificiul perpetuu al Bourului, la care s-a adăugat, mai târziu, ca o verigă, Sacrificiul perpetuu al Mielului” (p. 155). Autorul aduce și o mărturie istorică: în 1351, ducele lituanian Kęstutis și-a întărit jurământul jertfind un bou, poate în fața lui Dragoș (p. 157). Jertfa de zidire din legenda Meșterului Manole, pe care Eliade a comentat-o în 1943, nu e pomenită în cartea aceasta.

Sahasrara — „Lotusul cu o mie de petale” (sanscr. *sahasrāra*), în creștetul capului. „Cel cu o mie [de petale]” (sanscr.), lotusul din creștetul capului, al șaptelea centru subtil.

Sakti — „Putere” (sanscr. *śakti*): aspectul feminin, activ al Principiului, Puterea prin care zeul lucrează în lume.

Șakti — „Putere, energie” (sanscr. *śakti*) — puterea activă, feminină, a unui zeu.

Samâdhi — „Enstază, concentrare desăvârșită” (sanscr. *samādhi*).

Samsara — *Saṃsāra*, „curgerea împreună” (sanscr.) — ciclul nesfârșit al nașterilor și al stărilor condiționate.

Samudra — „Ocean” (sanscr.) — aici, Oceanul Atotposibilității.

Sanatana Dharma — *Sanātana dharma*, „Legea veșnică” (sanscr.) — tradiția primordială.

Sanatanei-Dharma — vezi *Sanatana Dharma*.

Sandhyia — „Îmbinarea, amurgul” (sanscr. *sandhyā*) — intervalul care desparte și leagă două cicluri.

Sânziene — Sărbătoarea de la 24 iunie (Nașterea Sf. Ioan Botezătorul), la solstițiul de vară; numele zânelor bune ale câmpului.

saptarikșa — „Cei șapte urși”, Carul Mare (sanscr., combinație între *saptarși* și *ṛkșa*).

Sarea alchimică — Principiul alchimic al fixității, mijlocitor între Sulf și Mercur.

Șarpele de Aramă — Șarpele de aramă ridicat de Moise în pustie (Numerii 21, 8-9), prefigurare a Crucii.

Șarpelui de Aramă — vezi *Șarpele de Aramă*.

Sarva-Prana — „Suflul universal” (sanscr. *sarva-prāṇa*): suflarea neîntreruptă de deasupra alternanței inspir–expir, echivalentul Sufletului Lumii.

Sarva-prana — vezi *Sarva-Prana*.

satasat — „Ființa-neființă” (sanscr. *sad-asat*) — Principiul care cuprinde deopotrivă ființa și neființa.

Savaot — „Oștirile” (ebr.) — din titlul „Domnul Savaot”, „Domnul oștirilor”.

scartelat — Calc după heraldicul fr. *écartelé*, „sfertuit”: scut împărțit în patru de o cruce.

sefira — „Numerație, emanație” (ebr. *sefirah*, pl. *sefirot*): unul din cele zece aspecte prin care Infinitul divin se manifestă în Cabală.

Șekhina — „Sălășluirea” (ebr.): Prezența divină în lume, ipostaza feminină a lui Dumnezeu, aflată în exil de la cădere.

senestră — În heraldică, partea stângă a scutului (din punctul de vedere al purtătorului), adică dreapta privitorului.

Seninătatea — Traducere pentru germ. *Gelassenheit* (Heidegger, după Meister Eckhart): lăsare, detașare de voință.

Seninătății — vezi *Seninătatea*.

Septentrion — Septentrionul — nordul, și constelația celor șapte stele ale Ursei Mari (lat. *septem triones*, „cei șapte boi”).

Sfinxul — Paznicul enigmei (gr. Σφίγξ); la Lovinescu, figura păzitorului pragului care cere dezlegarea și devorează pe cel ce nu o află.

sinaple — Sinople (fr.), smalțul heraldic verde.

Sinea — Traducerea lui Lovinescu pentru *Ātman*: principiul nepieritor al ființei, «Zeul necunoscut» din fiecare.

sir qutbaniya — „Taină polară” (arab. *sirr quṭbānī*): ce ține de «Polul», capul ierarhiei spirituale.

sirr — „Taină” (ar.): cel mai lăuntric loc al ființei, unde omul stă singur cu Dumnezeu.

Sofia — „Înțelepciunea” (gr. Σοφία), ipostaziată în cărțile sapiențiale; la autor, echivalentul creștin al Atenei.

Solve — vezi *Coagula-Solve*.

Soma — Băutura sacră a riturilor vedice, «băutura nemuririi», pierdută și înlocuită cu substitute.

soteriologic — Privitor la mântuire (gr. σωτηρία, „mântuire”).

soteriologie — Învățătura despre mântuire (gr. σωτηρία, „mântuire”, și λόγος).

sovârv — Plantă aromatică de câmp (*Origanum vulgare*), numită și «sovârf».

Sultana Validè — *Valide Sultan* (tc.): mama sultanului domnitor, stăpâna haremului otoman.

Sutratma — „Firul-Sine” (sanscr. *sūtrātman*) — firul pe care sunt înșirate toate lumile și stările ființei.

Svetadvipa — „Insula Albă” (sanscr. *Śvetadvīpa*), țara sacră nordică a tradiției hinduse, echivalentă cu Tula hiperboreană și cu Leuke.

swastică — Crucea cu brațele frânte în unghi drept, «semnul Polului» (sanscr. *svastika*, „de bun augur”): rotația lumii în jurul centrului imobil.

swasticii — vezi *swastică*.

syzigia — „Împerechere” (gr. συζυγία) — unirea indisolubilă a doi termeni complementari.

Tabula de Smarald — *Tabula Smaragdina*, textul fundamental al alchimiei, atribuit lui Hermes Trismegistul.

tad ekam — „Acel Unu” (sanscr.) — Principiul unic din imnul cosmogonic *Ṛg-Veda* X, 129.

Tao — „Calea” (chin. 道): principiul suprem nenumit al taoismului, din care curge spontan toată manifestarea.

tăune — Tăun, insectă care înțeapă vitele.

Templului — vezi *Ordinul Templului*.

Teologie negativă — Calea apofatică, a cunoașterii lui Dumnezeu prin negații (Dionisie Areopagitul); echivalentul ei hindus este formula *neti, neti*.

Tetragram — Numele divin de patru litere al Bibliei ebraice, YHWH (gr. τετραγράμματον), nerostit în iudaism.

Tetraktys — Figura sacră a pitagoreicilor (gr. τετρακτύς): zece puncte dispuse triunghiular pe patru rânduri (1+2+3+4=10), chip al desfășurării Unității în cosmos.

teurgic — Care ține de teurgie (gr. θεουργία, „lucrare divină”): rit prin care omul colaborează cu zeii sau îi face prezenți.

Theosis — „Îndumnezeire” (gr. θέωσις): unirea omului cu Dumnezeu prin har.

Theosophus teutonicus — „Teosoful german” (lat.): epitet al lui Jakob Böhme (1575–1624), cizmarul-vizionar din Görlitz, cunoscut tradițional ca *philosophus teutonicus*.

Tie-te — Deformare a lui *taotie* (chin.): masca de monstru apotropaic de pe bronzurile chinezești.

Timbrul — În heraldică, tot ce se pune deasupra scutului (coif, coroană, cimier).

timor-panicus — „Spaimă panică” (lat.), groaza sacră.

tortil — Coroana heraldică de baron: un cerc înfășurat cu un șirag de perle.

Totapuri — Călugărul advaitin, supranumit «cel gol», care l-a inițiat pe Ramakrishna în Vedanta; la autor, simbol al despuierii totale.

Tradiția Primordială — Revelația originară, de natură supraumană, din care coboară toate tradițiile istorice. Lat. *traditio*, de la *tradere*, „a preda, a transmite”: tradiția e ceea ce se primește și se dă mai departe, nu ceea ce se inventează. Hindușii o numesc *sanātana dharma* (सनातन धर्म), „ordinea veșnică”. Autorul folosește termenul la p. 69 și 77 și îl alătură „Filosofiei Perene”, *philosophia perennis*, cum a botezat-o Agostino Steuco (1540) și cum o numește Coomaraswamy. Caracterul ei e *apauruṣeya*, „ne-omenesc” (p. 177). Guénon o numește primordială nu pentru că ar fi cea mai veche dintr-o serie, ci pentru că e principiul seriei: unitatea din care se desfac celelalte tradiții, cum se desfac razele din centru.

La Guénon (*Le Roi du Monde*, 1927; studiile adunate postum în *Formes traditionnelles et cycles cosmiques*), sediul simbolic al Tradiției Primordiale e polar: Hiperboreea, Tula, Insula Albă. În cursul ciclului, centrul suprem se mută și se ascunde. Atunci se ivesc centrele secundare, apar religiile, iar depozitul ajunge să se păstreze, uneori, în chip neașteptat. În cele două articole despre Sfântul Graal (*Études Traditionnelles*, 1934), citate pe larg la p. 63–64, Guénon arată că folclorul nu e „creație populară”. Ultimii reprezentanți ai unei tradiții pe cale să se stingă își încredințează de bunăvoie conținutul memoriei colective, iar neînțelegerea mulțimii garantează păstrarea lui. Tot la Guénon (*Aperçus sur l’initiation*, cap. «Initiation sacerdotale et initiation royale») apar „deținătorii ascunși ai Tradiției Primordiale”. Ei păstrează „dubla putere sacerdotală și regală” pentru cel care, la sfârșitul ciclului, va uni „Puterile Cerului și ale Pământului, ale Orientului și ale Occidentului” (citat la p. 34–35).

Pentru Lovinescu, Tradiția Primordială e ipoteza care face lizibil folclorul românesc. Studiul său din volumul omagial Guénon povestește descoperirea (p. 62–65). Doctrina lui Guénon, „care ignora totul despre tradițiile românești”, i-a redat „palimpsestul” basmelor copilăriei. Guénon i-a răspuns că „natura hyperboreană a tradiției românești sau dacice nu-mi pare îndoielnică” și i-a sugerat că Dacia ar fi putut fi o etapă a Centrului între localizarea polară și cea orientală. Din